חורב

מאסף מוקדש לתולדות ישראל וספרותו

מופיע פעמים בשנה

על ידי

קרן בנימין הורוויץ ז"ל

אשר ע"י

בית מדרש למורים של ישיבת רבנו יצחק אלחנן

תוכן הענינים

1) תוספות ומלואים לפנקס מדינת ליטא — — — — ישראל היילפרין, ירושלים

2) פיוט חדש ליוסי בן יוסי — — — — — — — — — רבי יוסף מרקוס, ניו-יורק

3) תולדות קדוש החדש בעדת הקראים — — — — — דר. א. ש. הלקין, מכללת קולומביה, ניו-יורק

4) תקנת של איסור שבת ויו"ט — — — — — — — — ישעיהו זנה, פורנצי, איטליה

5) שרידים משירי ספרד — — — — — — — — — — דר. שמעון ברנשטיין, ניו-יורק

6) התרגום הסורי לחמש המגלות — — — — — — — דר. פ. חורגין, ישיבת רי"א, ניו-יורק

7) ברור הלכות — — — — — — — — — — — — דר. שניאור זלמן צייטלין, דריפסי קוליג', פילדלפיה

8) פרק קנין תורה — — — — — — — — — — — דר. מיכאל היגער, ניו-יורק

9) הלשון המקורית של ספר חנוך — — — — — — דר. חיים קאפלאן, פליינפילד, נידז'.

10) בקורת ספרים:
כנוס הפיוט — — — — — — — — — — — — דר. יהושע בלוך, הספריה העירונית של ניו-יורק

HOREB

A SEMI-ANNUAL JOURNAL DEVOTED TO RESEARCH IN JEWISH HISTORY AND LITERATURE

Vol. II April, 1935 Number 1

PINKHOS CHURGIN

EDITOR

Published by the BENJAMIN HURWITZ Foundation at the Teachers Institute of the Yeshiva College
Amsterdam Ave. and W. 186th Street
New York N. Y.

Printed in Palestine

דפוס סלומון ירושלם

חורב

מוקדש לתולדות ישראל וספרותו. העורך פ. חורגין

ניו יורק תשרי תרצ"ו כרך ב. חוברת ב.

תוספות ומלואים לפנקס מדינת ליטא

(סוף)

מאת

ישראל היילפרין

ל"ו. שני שט"ח על בני המנוח הגאון מק"ק ווילנא. אחד מסך ששה ועשרים מאות זה' פו' וחמשים זהו' זמ"פ חצי ניסן את"ן ל' וא' מסך שבעה עשרה מאות זהו' פו' זמ"פ כנ"ל. ע"ז קבלו אסיגנצי' על מדינו' רוס' על... עבור שנה ושלשים זהו' פו' על שנה שני'.

למ"כ על ד' אלפי' ת"ת זהו' ז"פ ז"ך אדר ראשון. ע"ז ניתן אסיגנאצי' על מדינות זאמויט ראטי שלישי אלף של"ג זהו' י"ג פ' ועל סמארגאן שני אלפי' ששה ראטיש ונכתב קבלה על... אלף שאק ל'.

ל"ז. ע"ד טענות ותביעו' שהיו להאלופי' רוזני קציני ק"ק ווילנא נגד רוזני קציני המדינה יצ"ו והאריכו בטענותיהם. בכן יצא מאתנו פסד"ג אודו' חוב ממון שמגיע לאלופי רוזני ק"ק ווילנא לפי חשבון, עד סוף וועד דהאידנא מחויבי' המדינה יצ"ו לסלק להם בלי שום דחיי' בעולם. דהיינו שיתנו הא' רו"ט דחמשה קהלש אבליג' בח"י עצמו כל הסך המגיע להם והאלופי' המנהיגי' דק"ק ווילנא רשות בידם להמציא לעצמם הלוואה ע"צ אבליגש ההוא לשלם לשלשה זמ"פ. עכ"פ יהיה זמן שלישי ב... שלשה שנים מן אייר הסמוך תנ"א קודם התוועדות שיהי' איתנו בגליל ק"ק ווילנא בקיץ תנד"ל. ורווחים שיעלו מן הסך המגיע לק"ק ווילנא עד שימציא המעות ע"צ האבליגש ומכ"ש הרווחים שיעלו ע"צ האבליגש עד שיסלקו המדינה יצ"ו, יהיו חלים ע"צ המדינה לסלק. — וע"ז שתבעו ה"ה רוזני ק"ק ווילנא מחמ' שהמקו' ווילנא היא מטרופולין ועלול לעלילות ח"ו וסיכו' יותר משאר מקומו' וקהלו' וראינו דבריהם נכוחים, יצא מאתנו לכל דבר שיש בו חשש סכנו' נפשו' לפי ראות עיניהם רוזני ק"ק ווילנא, הרשות ביד ק"ק ווילנא להוציא עד סך שלשה מאות זהו' בלי שום שאלה משאר ראשי קהלו' ובאופן שמחוייב הנאמן לקבל בחרם בפני ב"ד כתקון שהוציא סך ג' מאות זהו' הנ"ל לצורך סבה ח"ו שיהי'. ומן שלשה מאות זהו' ויותר מחוייבי' להודיע לראשי קהלו' ויתנהגו כפי כתב מראשי

קהלו׳ וא׳ מראשי הקהלו׳ יוכל לעכב. וככה יתנהגו: שלשה מאות זהו׳ הנ״ל יתנו אותו הקהל או הגליל שיתהווה העלילה שם, קרן ורווחים והוצאו׳ והזיקו׳. ואם לא יעלה בידם להוציא שלש מאו׳ זהו׳ הנ״ל אחר כפיו׳ שיעלה, אזי ישלמו להם המדינה סך שלש מאו׳ זהו׳ סך קרן ורווחי׳ מיו׳ ההוצאה. ואין להנאמן המדינה לנגוש את ק״ק ווילנא מחמת איזה גביי׳ כל זמן שלא נתפרע להם סך המגיע מן שלש מאות זהו׳ ורווחים והוצאו׳ עד אחר כפי׳ כנ״ל. וע״ד שהוציאו לעסק ביש עד כה שיושבים תפוסי׳ כמה אנשים יקום כפי הפסק הקדום [1]: דהיינו מסך שבעה אלפי׳ זהו׳ שהוציאו עד עשרה בטבת העבר מחויבי׳ המדינה ליתן שלשה אלפי׳ זהו׳. ורשות לרוזני ק״ק ווילנא להושיב גאוני׳ הרבני׳ עם רוזני׳ קציני׳ יצ״ו להוסיף על ג׳ ולא לגרוע. והמותר עד סך שבעה אלפים הרשות ביד רוזני ווילנא להוציא מן גליל סמארגן. וגם אותם אנשים שחל עליהם הע״ש הנ״ל אזי כל מה שיש להם בתים ונחלאות וכל מה שימצא תחת ידם הנ״ל יהיה לרוזני ק״ק ווילנא לסילוק מה שהוציאו ק״ק ווילנא עבורם. ומה שיעלה ההוצאה מכאן ואילך דהיינו מן עשרה בטבת הנ״ל ואילך, אזי לכל אלף זהו׳ שיוציאו ק״ק ווילנא מחויבי׳ ליתן לק״ק ווילנא המדינה יצ״ו סך שלשה אלפי׳ זהו׳. וככה יתנהגו עד שיסולק העלילו׳ שקר. — אודו׳ סימיקש של סטרי דוב וסמאלנצק, אשר הטה בווילנא, אזי מן וועד העבר זבלודאווי ואילך יתנו המדינה לצורך הוצאו׳ לכל וועד המלך חמשה ושבעי׳ זהובי׳ חוץ סיימיק וואייוודצרטווע ווילנר יחשבו כפי תקון מדינה.—ע״ז שטענו רוזני ק״ק ווילנא אשר מחזיקי מכסי׳ אינם מתנהגי׳ עם היהודי׳ כפי פסק זבלודאווי העבר [2] ושם נאמר, שאנשי ק״ק ווילנא פטורים מליתן מכם ישן כפי המבואר שם ולפי כתבים מרוזני ראשי קהלות תוקף על הכתב הנ״ל, וביותר שסופרי׳ משרתי׳ המכס גורמי׳ להם היזק גדול כפי גביי׳ ב״ד שהי׳ לפנינו, יצא מאתנו לפסד״ג, שרשות והורמנא לסוחרי ק״ק ווילנא להזמין את הסופרי׳ ומשרתי מכס לפני שלחן הטהור דק״ק ווילנא יצ״ו לצ״ד לפניהם ולכוף כאגמון ראשם בכל חר׳ ושמתו׳ ובכל הענשי׳ קשי׳ על כל סופר ומשרת מכס אשר ימרה את פיהם.—ע״ד בית של המנוח הקצין מהר״ר אליעזר ברחוב היהודי וכבר נפסק שהר״ר שמערל מחויב לסלק הזיקו׳ לפי דבריהם אזי י... אותו רוזני ק״ק ווילנא והרה״ש הנ״ל מחויב לסלק היזקו׳. — אודו׳ שתדלן באם יבורר שהיו נותנים כבר מתוך המדינה לשתדלן דק״ק ווילנא אזי יתנהגו כן לעולם. וע״ד שתבעו רוזני ק״ק ווילנא שחמה תמיד מן המזורזי׳ תחלה לבוא לוועד המלך ושרים לטובת המדינה ושאר קהלו׳ מאחרין מלבוא לפעמים וביני לביני ההוצאה שיש להמנהיג ההוא אין רוצים לקבל בחשבון ומגיע להאלוף הראש מהר״ר פתחי׳ מוועד העבר ק״פ ז׳ אזי יוכל מהר״ר פתחי׳ בחרם שנ... מדינה ואז מחוייבי׳ לשלם לו המדינה כנ״ל. בדבר שהציעו ה״ה מנהיגי ק״ק ווילנא אודו׳ רב במקו׳ החדש, יצא מאתנו במקו׳ חדש אותן אנשים

1) השוה פמ״ל סעיף תשכ״ה.

2) לא נשתמר, וראה לעיל סעיף ל״ג—ל״ד.

שמתחשבי׳ ושייכי׳ לבית החיים של ק״ק ווילנא או לאיזה ישוב שלהם שייך לק״ק ווילנא. ומקום נישאווי באשר נתישבו שם מחב״ק אנשי ק״ק ווילנא אף ששייכי׳ לבית החיים מקו׳ אחר שייכים המה לק״ק ווילנא לכל דבר.

כל הנ״ל יצא בתוקף ועוז פסד״ג הגאוני׳ המאורו׳ הגדולי׳ אב״ד ור״מ יו׳ ג׳ כ״ב אדר תנ״אל׳ פה ק״ק חאמסק בהתוועדו׳ קודש מדינה יצ״ו.

נא׳ הק׳ שאול חו״פ ק״ק בריסק דליטא

נא׳ הקטן מרדכי זוסקינד רוטנבורג מהרודנא

ונא׳ הצעיר יואל היילפרין מפינסק

ונא׳ הצעיר הלל הלוי מווילנא

ונא׳ יצחק מאיר חונה בק״ק סלוצק

ל״ח. על האלופים מנהיגים דמדינו׳ רוסיא ניתן אסיגנציא כתב אחד על שמנה מאות זהו׳ וחמשים זהו׳ פו׳ על אלף סכומות. עוד כתב אחד אסיגנציא על שלש מאות זהו׳ על סך אלף סכומו׳ הנ״ל.

להאלופים מנהיגים מדינ׳ רוסיא הנ״ל מגיע מהמדינה מאה ושמנים זקוקים כסף ז״פ אדר שני תנ״א ל׳. ואחר שעה התרצו האלופי׳ הנ״ל, כשיסלקו להם המדינה לז״פ שמנה מאות זהו׳ וחצי אזי פטורים מנתינ׳ הכסף הנ״ל וגם לנכות על הקרן הנ״ל סך שנים ושבעים זהו׳ עבור ספרים שערי אפרים [1] שקבלו פה.

סיון תנ״ד בווילנא.

ל״ט. אודו׳ האסיגנצי׳ שנאבד בק״ק פינסק ביד הר״ר אשר בהרב מוהר״ר זעליג על סך חמשים זקוקי׳ כסף ושבעה זקוקי׳ וח׳ ז״פ קאפולי תנ״ה ל׳ והציע דבריו לפנינו בי״ד לכתוב אבדתו הנ״ל בפנקס המדינה. בכן יוכתב טל פינו ח״מ באר היטב אבדתו הנ״ל בלי פקפק. ב״ה יו׳ ג׳ ב״ך סיון תנ״ד ל׳.

נאם הצעיר דוד הלוי הורוויץ

ונא׳ יעקב בלא״א כהר״ר ... ז״ל

ונא׳ ... כהרר״ג

הועתק מגוף הכתב עם ח״י אלופי הדייני׳ המצויני׳ דקהלתנו יצ״ו וע״פ כתיבתם נכתב הנ״ל בפנקס. הלא כד״ה יו׳ ג׳ הנ״ל.

שמואל דיינא וספרא דמתא ק״ק ווילנא

ועד אלקיניק תנ״ה.

מ׳. אודו׳ כתב הניתן פה באסיפת מדייני ועד ק״ק וואלקניק

1) שו״ת מאת ר׳ אפרים בר׳ יעקב כהן מווילנה, זולצבאך תמ״ח. והשוה גם פמ״ל סעיף תתכ״פ. הוצאה דומה משנת תנ״א נמצאת אגב גם בחשבונות ועד ארבע ארצות בפולין שנתפרסמו על ידי ב„תרביץ״ שנה ו׳ ועיי״ש ע׳ 219, 529.

להאלופי׳ מהר״ר יעקב מעליש ודוד דעטרי׳(?) מהר״ר נח בהר״ר גרשון מקראקא, שניתן להם הרשאה לדור ולהתישב באיזה קהלה או ישוב במדינותינו ליטא וזאמוט ורוסיא ופטורים מכל גביו׳ ונתינו׳ שבעולם משך שתי שנים חוץ קראפקי. בכן ניתן לכתב בפנקס הלז למשמרת שבפירש איתמר והותנה תנאי מפורש שאין קהלות הראשיות דמדינתנו בכלל הרשאה הנ״ל, שאין תוקף לכתב הרשאה הנ״ל נגד קהלו׳ הראשיות, שאין רשאי׳ לדור ולהתיישב כלל באיזה קהלה מקהלות הראשיות ואף גם לא בשום קהלה וישוב שהוא תוך שתי פרסאות סביב קהלו׳ ראשיו׳ הנ״ל כי אם באיזה משארי קהלו׳ וישובי׳. היו׳ יו׳ ג׳ ד׳ חשון תנ״ה לפ״ק.

מ״א. 1) עד מהרה ירוצו דברינו אלה שלו׳ להאלופים עדת הקראים שבעיר טרוקי ולכל מקו׳ אשר המה שם בחצריהם ובטירותם. הנה מה שידוע שמגיע מכם גביי׳ סך רב ומסוי׳ ועד הנה אינכם משגיחים לבא הנה לסלק אשר ע״כ ע״פ תוקף גזרתינו בחרם תכף ראות כתבינו זה תכינו לכם הדרך לבא הנה חיש קל מהר עם צרור הכסף כדי לסלק פה כל מה שמגיע עליכם. וא״ל תשגיחו אזי יוכרז עליכם פה חרם חמור בקול רם ומלבד שאר עונשי׳ וקנסי׳ אשר יושת עליכם מאתנו, ד״ה לכל תוקף בהתוועדו׳ קודש פה ק״ק וואלקניק יצ״ו היו׳ יו׳ ה׳ חשון תנה״א ל(פ״ק).

ונא׳ צבי הירש

ונא׳ שלמה הלוי

ונא׳ שלמה זלמן

מ״ב. מהאלופי׳ רוזני׳ קציני׳ ק״ק פינסק מגיע להמדינה בעד ראטש העבר סך שני מאות זקוקים כסף והרחבנו להם זמן עד וועד להבא אי״ה ח״י סיון תנ״ט ל׳. נעשה בהתוועדות המדינה היו׳ יו׳ ג׳ ה׳ כסלו תנ״ה ל׳.

חתמנו בפקודת הרוזני׳ הקציני׳ ר״מ יצ״ו נאם מענקי כהנא ספרא ודיינא דק״ק הוראדני.

מ״ג. רעשטש מן גביו׳ שנעשו בין וועד חאמסק לוועד ק״ק וואלקניק.

מדינ׳ רוסיא אלף תק״ד זהו׳ וח׳ עד שנת תנ״ג. עוד משנת דת״ן מק״ן ס׳ וח״ג סך תתקס״ב ז׳ וח׳. מדינת זאמוט ד׳ אלפי׳ תרע״ט זהו׳ י״ג. עו׳ ש״ל זהו׳, עו׳ משנת דת״ן ל׳ קן״ס וח״ג, עוד ד״ס ג״פ אלף רפ״ו זהו׳ כ״ג. ק״ק מינסק אלף תרנ״ט זהו׳ וח׳ משנת תנ״ד ל׳ מק״ן ס׳ ח״ג עו׳ קס״ג פאווראטניש שי״ח ז׳. גליל מינסק שני אלפי׳ מ״ח ז׳ י״ג. עו׳ משנת תנ״ד מקנ״ס וח״ג. עו׳ ד״ם ג״פ תלג׳ זהו׳. ק״ק נאווהרדאק תמ״ט זהו׳ ד״ג, עו׳ מקנ״ס וח״ג ד״ס ג״פ ק״ז ז׳

1) לוריא „העבר" כרך א׳ (תרע״ח), ע׳ 167 סי׳ 14.

ד״ג. גליל ק״ק נאווהרדאק תרע״ד זהו׳ ג״ג עו׳ משנת תנ״ד קן״ם וח״ג ד״ם ג״פ קנ״ט זהו׳ ו״ג. ק״ק סמארגאן והגליל אלף של״ג זהו׳ י״ג. עו׳ משנת תנ״ד ל׳ מקן״ם ח״ג ד״ם ג״פ. עו׳ ד״ג ע״ו לנכות בעד סיומיקש ר׳ זהו׳. עו׳ לנכות קכ״ה ז׳, שנתנו להמשולח יחזקאל, כבר נחשב ושייך למהרר״י. פאלצק ודיסנא תי״ג זהו׳. עו׳ משנת תנ״ד מקן״ם וח״ג ד״ם ג״פ צ״ו ז׳. ק״ק זיטיל שנ״ה זהו׳ וח׳. עו׳ משנת דת״ן קנ״ם וח״ג ד״ם ג״פ ק״ך זהו׳. ק״ק דווארץ תל״ב זהו׳ י״ג. משנת תנ״ד קן״ם ח״ג ד״ם ג״פ פ״ב זהו׳ ד״ג. ק״ק בעליצא תע״א זהו׳ י״ג. משנת תנ״ד מקן״ם ח״ג ד״ם ג״פ צ״ו זהו׳. ק״ק מוציד קצ״ח זהו׳ דד״ג וח׳. משנת דת״ן קן״ם ח״ג ד״ם ג״פ מ״ה ז׳ ד״ג. ק״ק נעשוויז תקכ״ט זהו׳ י״ג. משנת תנ״ד קן״ם ח״ג ד״ם נ״פ ק״ע ז׳ וח׳. סטאלוויטש קס״ח ז׳ כ״ד ג׳. משנת תנ״ד קן״ם ח״ג ד״ם ג״פ ל״ז י״ג. ק״ק מוש רע״ה זהו׳. משנת תנ״ד קן״ם ח״ג ד״ם ג״פ נ״ב ז׳ וח׳. ק״ק פאלאנקי ע״ח ז׳ ו״ג. משנת תנ״ד קן״ם ח״ז ד״ם ג״פ י״ז ז׳ וח׳. קראשין ל״ה ז׳. משנת תנ״ד לז׳ י״ט ג׳.

מ״ד. רעשטש מן ראטיש שנעשה בוועד חאמסק העבר. ק״ק סלוצק שני אלפים תתקנ׳ זהו׳, שנשאר בידם סך הנ״ל עד לחשבון. מדינת רוסי׳ תרס״ה זהו׳. מדינת זאמויט ה׳ אלפי תמ״א זהו׳. ק״ק מינסק ב׳ אלפים זהו׳ שהחזירו אסיננציא שניתן להם על ראטיש הנ״ל. ק״ק נאווהרדאק תק׳ זהו׳. גליל ק״ק נאווהרדאק תתקל״ז זהו׳ וח׳. פאלצק ודיסנא תת״ק זהו׳. ק״ק זיטל פ״ח זהו׳. ק״ק דווארץ תר״ן זהו׳, נתקבל ע״פ שט״ח ר׳ מרדכי ראראולאפקי על מדינה ת... ק״ק בעליצא תר׳ זהו׳. ק״ק מוציד ש״נ זהו׳. ק״ק נעשוויז אלף קכ״ה זהו׳. ע״ז קצת ש״ח ביד הנאמן. סטאלוויטש רנ״ה זהו׳. ק״ק מוש ת״נ זהו׳. ק״ק פאלאנקי ע״ה זהו׳. קראשין מאתים זהו׳.

מ״ה. רעשטש מגביו׳ שנעשו קודם וועד חאמסק העבר. מדינ׳ זאמויט אלף תתקס״ז ז׳ וח׳, מה שהרחיבו להם זמן עד וועד דהאידנא וואלקניק. ק״ק מינסק אלף של״ג זהו׳ וח׳. עו׳ קל״ה ז׳ שהחזיר ה״ה... וש״ח ע״ם הנ״ל נשאר בידו. ק״ק נאווהרדאק קי״ג זהו׳. ע״ו נ״ו זהו׳ שהחזיר מהר״ר יואל. גליל ק״ק נאווהרדאק תקט״ו זהו׳. פאלצק ודיסנא קס״ו זהו׳. ק״ק זיטל קל״ט זהו׳. ק״ק דווארץ ת״ר זהו׳ כ״ג. ק״ק בעליצא ב׳ אלפים שנ״ד זהו׳. ק״ק נעשוויז ל״ט זהו׳. נעשה פשר ע״פ אבליג׳ בח״י חמשה יחידי׳ לזמנים בסך אלף ושמנה מאות זהו׳ בכל הרעשטש ובעד כל הגביו׳ הבע״ל לפי זמן המוגבל הנרשם בפנקס וכשיסלקו האבליגש אזי פטורים בעד רעשטש וראטיש ונולדות עד זמן הוועד הבע״ל וכשלא יסלקו אזי הפשר בטל לגמרי. סטאלוויטש ל׳ זהו׳ שהחזיר מהרר״י ש״ח על ר׳ אשר ז״ל. ק״ק מוש תקנ״ט זהו׳. ק״ק פאלאנקי ק״ד זהו׳. עו׳

חמשים זהו׳ שהחזיר מהרר״י מרעשטש שלו. קראשין ד״ו זהו׳ י״ג.

מ״ר. רעשטש מן ראטש שקודם וועד האמסק העבר גם רעשטש מן קודם וועד זאבלודאווי. ק״ק סלוצק עד וועד זאבלודאווי קי״ז ז׳. ניתן להם קוויט עבור שריפת קאפולי חמשים זהו׳, נמצא נ״ח ס״ז זהו׳. מדינ׳ רוסי׳ מוועד הנ״ל עד האמסק ס׳ זהו׳, ס״ה קכ״ב זהו׳. ק״ק מינסק מקודם זאבלודאווי רס״ה ז׳, מזאבלודאווי עד האמסק תתפ״ה זהו׳ ד״ג. ש״ח בלי משמעו׳ ביד הר״ר מהר״ר יואל. גליל מינסק מקודם זאבלודאווי רס״ה זהו׳, מזאבלודאוו עד האמסק תתפ״ה זהו׳ ד״ג. ש״ח בלי משמעו׳ ביד מהר״ר יואל. ק״ק סלאנימא ששה זהו׳. גליל ק״ק נאוווהרדאק ש״ח ביד מהר״ר יואל. ק״ק דווארעץ תקנ״ד זהו׳ כ״ה ג׳. ק״ק מוש רס״ב זהו׳, ש״ח ביד מהר״ר יואל. ק״ק פאלאנקי י״א זהו׳ כ״ה ג׳.

מלעכאוויטש משנת דת״ן מאה זהו׳ לפי פשר שלהם ובעד נ״ח עד שנת דת״ן יש ש״ח ביד הנאמן.

עו׳ רעשטש מסך ק״ן זהו׳ בידי ה״ה מהר״ר שלו׳ סג״ל מק״ק בריסק, שמחויב להחזיר או לכתוב קבלה על חוב שלו.

מ״ז. [1] על רוזני וקציני ק״ק פינסק תשעה ראטיש כל ראטי אלף ששה ששים זהו׳. ד״ג פו׳, וסילקו ראטי ראשונה קפולי תנ״ה ל׳ וראטי שניה נעשוויז תנ״ה ל׳ ועל ראטי שלישית קאפולי תנ״ו סילקו חמשה מאות זהו׳ והמותר סך חמשה מאות זהו׳ וששה וששים זהו׳ ד״ג פו׳ מגיע עליהם לסלק יריד הנ״ל.

עו׳ מגיע מק״ק הנ״ל לראטי רביעית נעשוויז תנ״ו ל׳ סך כנ״ל אלף ס״ו זהו׳ ד״ג פו׳.

ראטי חמישית מגיע מק״ק פינסק יריד קאפולי תנ״ד ל׳. ראטי ששית נעשוויז תנ״ז ל׳. ראטי שביעית יריד קאפולי תנ״ח ל׳ ראטי תשיעית ליריד קאפולי תנ״ט ל׳.

מ״ח. [2] על רוזני ק״ק פינסק ט׳ ראטיש סך, כ״ר אלף ס״ו זהו׳ ע״ג (?) וסילקו ראטי ראשונה קאפולי תנ״ה ל׳. ראטי שניה נעשוויז תנ״ה ל׳. ראטי ג׳ תנ״ו ל׳ סילקו ת״ק ז׳ והמותר סך תקס״ו זהו׳ ד״ג מגיע עליהם לסלק יריד הנ״ל וניתן להראש ר׳ יעקב לאמזר בק״ק בריסק תקס״ו זהו׳. עוד מגיע עליהם מק״ק הנ״ל לר׳ רביעי נעשוויז תנ״ו ל׳ סך כנ״ל אלף ס״ו ד״ג וניתן ראטי רביעי למהר״ר יעקב הנ״ל מבריסק ת״ר זהו׳. עוד ניתן לר׳ ליב בהר״ר יעקב מינסקר מק״ק פינסק על חובו תרנ״ה זהו׳ על ראטי ראשונה וראטי שניה ע״ו ז׳. ואחר כך השיגו הרוזני׳ ר״מ שלהם כתב ששייך להם, כי

1) השוה פמ״ל סי׳ תתק״א.

2) דברים אחדים מסעיף זה הובאו גם בפמ״ל סי׳ תתק״א ותתק״ב.

סילקו בעד קהלתם רעשטש הנ״ל ונדחה מהר״ר ליב לראטיש שאחריו ראטי ד׳ יריד קאפולי תנ״ד ל׳. וכן כל ראטי וראטי עד תשלום כל תשעה ראטיש כל זה אחר נכיון ק״נ ס׳ מדינ׳ הנעשה להפרשת עניים ואחר נכיון ס׳ שניתן לק״ק בריסק.

רוזני ק״ק סלוצק ת״ם ז״ך מאות זהו׳. לקלויז דק״ק בריסק ת״ק זה׳, לקלויז דק״ק הורדני י״ב מאות זהו׳, ס״ה י״ז מאות. להגאון דק״ק פינסק ש׳ זהו׳ על חובו ולהגאון דק״ק הורדני ת״ש (או ת״ר) זהו׳. ראטי שניה נעשוויז תנ״ה לפ״ק לקלויזין הנ״ל י״ד מאות. ר״ג קאפולי תנ״ו ל׳ לקלויזין הנ״ל י״ג מאות. להגאון מוהרד״פ י״ד מאות וניתן להגאון סיגנציא על י״ט מאות מראטי זו ונחסר לו ת״ק זהו׳ וניתן לו לפרעון ש״ז הנ״ל וחסר עוד ר״ז ורווחי מת״ק זהו׳ הנ״ל מסך חצי שנה. מגיע לו ס״ה ער״ה זהו׳. יקבל הגאון סך הנ״ל מראטי רביעי נעשוויז תנ״ו ל׳ ויכתוב הגאון קבלה מראטי ג׳ ת״ק זהו׳ כי קבל מראטי הנ״ל. ראטי ד׳ לקלויזין י״ג מאות ולהגאון דהורדני ער״ה ז׳ ואלף זהו׳ להגאון מק״ק ווילנא. ראטי ה׳ י״ג מאות לקלויזין, ת״ק זהו׳ למהר״ר ליב בהרב דק״ק זאבלודאווי חר״ש יעסלער מבריסק, כ״ו מאות זהו׳ להוראדנא לא ניכו. ר״ו י״ג מאות לקלויזין, י״ד מאות להגאון מק״ק סלוצק על חובו. ר״ח י״ג מאות לקלויזין, י״ד מאות יחזיקו ק״ק סלוצק לעצמם על חובם. ר״ט ח״י מאות לקלויזין, ר״ז יחזיקו ק״ק הנ״ל לעצמם על חובם. — מדינ׳ רוסיא ת״ם ד׳ אלפים ת״ר זהו׳ לכל ראטי. לנדבת ר׳ גרשון מווילנא תתנ״א זהו׳ וח׳. מראטי א׳ להרב מהרר״ץ ר״פ מבריסק ת״ת זהו׳. לר׳ יצחק ר״י ר״ד ת״ק ז׳ נ״ז על סיגנציא. עו׳ ת׳ זהו׳ בעד סיגנצי׳ ר׳ שניה לר׳ יצחק. נעשוויז תנ״ה ל׳ לר׳ ליב ראכוויר מבריסק ת״ז. להרב מהר״ר נתנאל אב״ד מראס ש״ז. לר׳ יעקב במהר״ר שמעון כץ ש״ז. להראש מהר״ר מן בר׳ גרשון מווילנא שכ״ה זהו׳ ק״כ זהו׳ סיגנציא. לחתן הרב מהר״ר צבי ר״פ מבריסק שבעה מאות וששה וחמשים זהו׳ וח׳. ק״כ זהו׳ להראש מהר״ר שלו׳ סג״ל מבריסק. ר״ג לבה״מ דק״ק ווילנ׳ שע״ז, ת״ז להראש מהר״ר מן מווילנ׳, לחתן הרב מהר״ר צבי ר״פ מבריסק... להרב מהר״ר צבי אב״ד מיאנאווי ת״ר זהו׳, לר׳ משה בר׳ הענוך ת״ר זהו׳, נ״ח ל״ז. ר׳ רביעי׳ שני אלפי׳ תמ״ז שייך לר׳ משה ח׳ ר״י נאריצק מווילנא נאמן המדינה יצ״ו ר״ה... לר׳ ליב כץ, אב״ד מזאבלודאווי ת״ן זהו׳, להראש מהר״ר שלום מבריסק ט׳ מאות זהו׳, להראש מהר״ר זלמן ר׳ יואלש מק״ק בריסק כ״ו מאות זהו׳. ר״ו אלף זהו׳ לר׳ שלו׳ סגל, לר׳ הירש נכד ר׳ הלל מקריטשוב אלף זהו׳, ת״ר זהו׳ לר׳ זלמן ר׳ יואלש מבריסק. ר״ז לבה״מ דווילנא שמ״ה זהו׳, לר׳ משה חר״י כץ נארינסקי (?) מווילנא שני אלפי׳ זהו׳ ר״ט כולה לק״ק הוראדנ׳ ולא ניכו על חובם שטרי הודא׳. ר״ח למהר״ר זלמן ר׳ יואלש.

מדינת זאמויט לארבע מאות סכומות. כ״ר שני אלפי׳ קל״ג זהו׳ י״ג. ר׳ שני, גליל וויזון לה״ה מהר״ר יוסף... מווילנ׳. להרב מהר״ר מענדל במהרא״ל ואלף מק״ק בירז ת״ם זהו׳. קבל לחלוטין ולהרב מהר״ר צבי חור״י מבריסק אב״ד דק״ק יאנאווי מבירז ת״ר ז׳. עו׳ עו׳ ז׳ ראטיש לקח מהר״ר זלמן הנמע״ל. ר״ה להרב מהר״ר צבי ר״י ר׳ וועלוולש מבריסק קע״ה זהו׳ מבירז.

ק״ק סלאנימא תקל״ג זהו׳. ראטי א׳ לר׳ הירש מקרינק ר״ז, לר׳ אהרן ר׳

עברלש מבריסק עבור העקול שלו ש״ז, נשאר ל״ג ז׳ ג״כ זה ניתן לסילוק אסיגנצי׳. ר׳ שניה לר׳ זנוויל סופר מבריסק ק״נ זהו׳, לשמש מבריסק ק״ם זהו׳, להרב מהרר״ץ ר״פ מבריסק רנ״ג ז׳. ר׳ ג׳ תקל״נ זהו׳ להרב מהר״ר נתנאל מראם, להראש מהר״ח זלמן ר׳ יואלש מבריסק. ראטי ד׳ וראטי ה׳ וראטי ו׳ וראטי ז׳ וראטי ח׳ למהר״ר שלו׳ סגל מבריסק. ר׳ תשיעי להורודנא.

ק״ק מינסק כ״ר תקל״ג זהו׳. גליל ק״ק מינסק כ״ר תר״ם זהו׳ מלבד רקוב ועל רקוב מגיע ק״ם זהו׳. ר״א להרב מהר״ר מענדיל בן אב״ד מבירז. שני ראטיש לקחו הרוזני׳ ק״ק הורודנ׳ על שטר הודאה שבידם, שניתן להם בוועד האידנא ולא ניכו על חובם.

סמארגאן עם הגליל ת״ר זהו׳ ר״נ זהו׳ עזריאלש מווילנא להרב מהרר״ץ בר׳ יודא מבריסק ת״ר זהו׳ ר׳ שני׳ פאלצק ודיסנא להרב מהרר״ץ מיאנאווי.

נאוואהרדאק כ״ר מל״ג זהו׳. גליל נאוואהרדאק ג׳ ראטיש למהר״ר שלו׳ סגל מבריסק, ג׳ ראטיש שני׳ לר׳ ליזר ש״ץ מהורודנ׳. כ״ר שמני׳ זהו׳ שייך לר׳ מרדכי וואליבקר עם סביבו׳. ר״ד וה׳ וששה אלף זהו׳ יקבל לחלוטין שלא להחזיר להמדינה יצ״ו ואין התקנה מעבד.

סביבות דווארעץ כ״ר קל״ג זהו׳. ר׳ שני׳ מהר״ר זלמן ר׳ יואלש מבריסק בבעליצא כ״ר ק״ך זהו׳. אורלאווי כ״ר מ״ו זהו׳ כ״ג. ק״ק נעשוויז רט״ו זהו׳ ד״ג. ק״ק זיטל ר״א להרב מהר״רץ ר״פ מק״ק בריסק של״ג זהו׳ י״ג. ר׳ ב׳ למהר״ר זלמן ר׳ יואלש מבריסק. ר׳ ז׳ לר׳ יעקב בר׳ שמעון מהורודנא קל״ג זהו׳ י״ג. ר״ג ור״ד כל ר׳ של״ג זהו׳ י״ג לר׳ יעקב כץ הנ״ל. למהר״ר זלמן ר׳ יואלש מראטי ראשונה ר״ז. ראטי ה׳ ור׳ ו׳ להורדני לקבל על ש״ח שניתן להם בוועד המדינה דהאידנא מסך.. ר״ח אדר תנ״ה ל׳ ונכתב על ש״ח ליב וגם על הש״ח מסך ארבעה וחמשים זקוקי׳ כסף ז״פ אדר תנ״ה ל׳ ונכתב... שביד הרבני׳ אלמני׳ המנוח הגאון מהר״ר משה ז״ל. ק״ק מיר של״ג זהו׳ י״נ. ר״א שייך לבריסק וכבר ניכו על חובם. ראטי שני׳ ושלישי׳ ורביעי׳ שייך להורדני ועדיין לא נכו על חובם. ראטי ח׳ וששי ושביעי ושמיני ותשיעי שייך להר׳ הראש מהר״ר אלי׳ בהגאון מהר״ר משה מווילנ׳ על חובו. ק״ק מוציר פ״ז כ״ר. ר״א לר׳ שלמה מבריסק ושמנה ראטיש לקח מהר״ר זלמן ר׳ יואלש. סטאלוויטש כ״ר י״ג זהו׳ שייך לר׳ זלמן ר׳ יואלש. ק״ק מוש כ״ר מאה ועשרים זהו׳. קראשין ומוקשי כ״ר ק׳ זהו׳. ר׳ יוסף מסכאד כ״ר מ״ו זהו׳ לקח ר׳ זלמן ר׳ יואלש מבריסק. ר׳ שמערל כ״ר מ׳ זהו׳ לקח ר׳ זלמן הנ״ל. ר׳ שמעון מדערוווני׳ כ״ר מ׳ זהו׳. פלאנקי כ״ר י״ג זהו׳, קבל ר׳ זלמן ר׳ יואלש כל הראטיש וכל קבלו׳ שקבל ר׳ זלמן ר׳ יואלש קבל לחלוטין שלא להחזיר להמדינה יצ״ו ולא לו שום תקן כי קבל בפרעון גמור. להא׳ מהר״ר זלמן ר׳ יואלש מבריסק מגיע מהמדינ׳ אלף ושני מאות ושנים ושבעים זקוקים כסף וז״פ תנ״ד ל׳. ע״ז ניתן לו סיגנאצי׳ על מדינת רוסיא מר׳ ה׳ ט׳ מאות זהו׳. ר׳ ו׳ תר״ז. ראטי ח׳ ד׳ אלפי׳ תר״ז. עוד ניתן לו לפרעון סך ט״ו אלפי זהו׳ לפרעון גמור דהיינו ג׳ אלפים מרעשטש מכל מדינו׳ זאמוט תוך שתי שנים

מהיום לד׳ זמנים. שנים עשרה אלפים יסולק מראטש מגביו׳ ומנולדות דהיינו ראטיש מזמן הראטי ומגבי׳ עד ט״ו שבועו׳ מיום שנעשה הגבי׳ וכשיעלה ט״ו אלפי׳ אף שלא יעלה בידו לגבות רק שלפי חשבון יעלה סך כל כך מחויב לקבל בתורת פרעון גמור לזמנים הנ״ל. ואם ומכל הנ״ל ומכל הקבלו׳ דלעיל יעלה בידו יותר מכדי חובו מחויב ה״ה מהר״ר יואל לקבל העודף בפרעון חובו וגם כל הקבלות דלעיל קבל בפרעון גמור ולחשוב לו רווחי׳ עד זמני׳ של הראטיש. מעדת הקראים ת״ר זהו׳ לכל שנה עד וועד להבא קבל הא׳ מהר״ר קדיש מבריסק על חובו.

מ״ט. אנחנו ח״ם המבוררים מהרוזנים ראשי מנהיגי הקהלו׳ יצ״ו לברר וללבן החשבונות של המדינה יצ״ו וגם לעשות סדר נכון על להבא לסילוק הגלגולת להגזבר ירי״ה ולפאוורטניש ולהשר פ׳ קירקער ולשאר בע״ח מדינה בכן אחר כל החשבונות אשר הי׳ לפנינו אחר אשר בדקנו בכל החשבונו׳ והוצאו׳ של כל קהלה וקהלה מה שהוציאו לטובת כלל המדינה מן אחר וועד אלקינק וכי הוא זה: הרוזנים דק״ק בריסק סילקו כל הגביו׳ סכומו׳ וגלגולים ופאוורטנש כל מה שהי׳ מגיע עליהם עד היום הזה ועוד הוציאו מכיסם סך שלשה אלפים ותשעה וששים זהו׳ פו׳ וסך הנ״ל יהי׳ עולה ברווחים עצה״כ מהיום בתורת הפקר ב״ד. וניתן להם כהיום מראה סקום על פרעון חוב זה דהיינו שינכו בכל שנה סך אלף ושלשה מאות וחמשה וששים זהו פו׳ על הגביו׳ שלהם סכומ׳ וגלגל ופאווראטני במשך שני שנים מה שנעשה כהיום לכל ינכו ששה מאות ושנים ושמנים זהו׳ וח׳ ממותר הקרן לתשלום שלשה אלפים ס״ט זהו׳ הנ״ל וגם כל הרווחים שמגיע עליהם עצה״כ מהיום עד זמן כל ראטי וראטי יהי׳ להם חוב גמור על המדינה ויהי׳ כתוקף שאר חוב׳ הנרשמים בפנקס המדינה.

הרוזנים דק״ק הוראדני סילקו כל הגבי׳ וגלגולים ופאוורטנש, שהיה מגיע עליהם עד היום הזה, ועוד הוציאו מכיסם ארבעה אלפים וארבעה מאות ושלשה זהו׳ עצה״כ בתורת הפקר ב״ד מהיום המוזכר למטה. רק לא נחשב עדיין מה שנתעקלו מאנשי קהלתם בק״ק ווילנא ומישובי׳ שלהם לחוב פ׳ קירקער וגם מה שנתנו לר׳ לייזר מבאדקי ומה שנתנו יריד מיר בקיץ תנ״ו ל׳ וגם פשר להרב מקאמרני שסילקו ק״ק הנ״ל לא נחשב כהיום.

הרוזנים דק״ק ווילנא סילקו כל הגבי׳ וגלגולים ופאוורטנש מה שהי׳ מגיע עליהם עד היום הזה ועוד הוציאו מכיסם סך חמשה אלפים וארבעה מאות וארבעה זהו׳ עצה״כ בתורת הפקר ב״ד מהיום הנזכר למטה חוץ רכ״ה זהו׳ עבור עקול הרב מהר״ר מנדל פאטק״ר מלבוב מטהר״ר יצחק ר׳ טעבלש לא נחשב כהיום.

להרוזנים דק״ק סלוצק מגיע סך חמשה אלפים ומאה וא׳ וארבעים זהו׳ כ״ג עצה״ך בתורת הפקר ב״ד מיום הנז׳ ל׳. דהיינו שלשה אלפים ושלש מאות וא׳ וארבעים זהו׳ יהי׳ עצ״ה מהיום דלמטה והמותר אלף ושמנה מאות זמ״פ וועד חגדול שיהי׳ אי״ה במדינתינו ליטא כפי הנרשם בפנקס. ומיום ההוא והלאה יהי׳ עצה״כ בתורת הפקר ב״ד. ועוד מגיע להם סך ששה אלפים שמנה מאות וחמשים זהו׳ עצ״ה בתורת הפקר ב״ד

מהיום דלטטה. ע"ז לנכות מאה ושמנים סכומ' וחצי גלגול ושלשה פאוורטנש מה שנתייסד ביריד מיר שנ' ת"ם ל' 1) ומהניכוי סכומ' הנ"ל מה שמגיע עליהם אינו מגיע עליהם רווחים מהיום.

כ"ד הרוזנים קציני' המבוררים מראשי הקהלות לאסיפה פה ק"ק מ י ר יו' ה' ט' ש ב ט ת נ" ז י י ן ל'.

נא' צבי הירש בא"א כהר"ר שלו' ז"ל מלובלין
ונא' שאול בלא"א מוהר"ר יו"ט ליפמן הלוי הורוויץ ז"ל
ונא' מרדכי בלא"א המנוח החסיד מוהר"ר מאיר וועלי זצלה"ה
ונא' מנחם מענדל בלא"א מוהר"ר יצחק שליטא
ונא' מנחם מן בא"א הר"ר נרשון זלה"ה
ונא' אהרן בלא"א מוהר"ר אשר ש"ן
ונא' ארי' חמכונה ליב בא"א מו' הרב המפורסם כמוהר"ר יהודא יידל ז"ל
ונא' משה בלא"א מוהר"ר צבי הירש זלה"ה מזיא

כ. כל ה ק ו ו י ט י ן ו כ ת ב י ם מב"ד ואסיגנצי' ועקולים שהי' לפנינו בחשבון דהאידנא מכל הקהלות דמעב"ל קרענו היום זולת שבחשבון הרוזני' ד ק" ק ב ר י ס ק מה שנתנו מאה זהו' ביריד נעשוויז תמ"ל לא היה הקוויט לעינינו כהיום. וכבר נכללו מאה זהו' בחשבון דהאידנא. ולפ"ד הרוזני' דק"ק בריסק שבידם עוד קוויטין וכתבים מב"ד ועקולים במדינת פ ו ל י ן ואסיגנצי' מה שלא בא בחשבון כהיום. וע"פ ריסטר של האלוף חמ' הרב הנאמן יצ"ו מה שנרשם בפנקס שלו מה שקבלו המה מהגלילו' דהיינו: מגליל מ י נ ס ק שבעים זהו', מק"ק מ ו ש י ד שנים עשר זהו' וח', לר' שלמה וואלזינר עפ"ק שלהם שלשים זהו', מגליל ו ו י ז י ן אחר החשבון וועד אלקינק לר' בער ר"ב . . . קט"ו זהו', לרב יוסף שאקלאקער ע"ה זהו'; עולה הכל לסך שלש מאות ושני זהו' פו'. אזי באם יהי' בידם קוויטין עוד ינוכה ש"ך זהו' הנ"ל מן הקוויטין ההם וא"ל אזי ינוכה מסך המגיע להם כמוזכר מעב"ל ובאם שיבורר שלקחו עוד מהגלילות ינוכה להם.

הרוזנים דק"ק ה ר א ד נ ' יש בידם אסיגנצי' על מדינת רוסי' בסך מאה ושלשה ושלשים זהו' י"ג וכשתפרע להם ינוכה מתוך שלהם הנמע"ל.

הרוזנים דק"ק ו ו י ל נ א יש בידם ג"כ אסיגנציי' על מדינת רוסי' בסך מאה ושלשה ושלשים זהו' י"ג וכשיתפרע לה ינוכה מתוך שלהם הנמע"ל. גם עקלו הרוזנים דק"ק ווילנא מהראדנ' ומהסביבו' שלהם, וכן מה שיהי' כתבים ביד ק"ק הראדנ' או ביד שאר הקהלו' וגלילו' על חוב פ' קירקער ינוכה מסך המגיע להם כנזמע"ל. וכאן שינתן להם מראה מקום על פרעון חוב פ' קירקער אזי ינוכה מפרעון חוב פ' קירקער.

הרוזנים דק"ק ס ל ו צ ק לא נכללו בחשבון דמע"ל מה שהוכרחו ליתן על ש"ח שהיה ביד ר' ליזר באדקיר וגם מה שנתעקלו אנשי קהילתם ע"י הרב מקאמרני

1) לא נשתמרו שום תקנות או חשבונות מש. ז.

ומה שנרשם בפנקס מדינה בוועד חאמסק את"ן ל'. 1) ומותר שני אלפים ותשעה מאות וחמשים זהו' שייך לק"ק סלוצק לעכב בידם עד לחשבון אסיגנצי' וחשבונ' לחשוב קרן ורווחים ואף מכתבים שבידם קודם וועד המדינה. ועל זה ניכו להם על ראטי קאפולי סך אלף חמשה ושבעים זה' פו' ע"פ הנבחרים ביריד קלעצק תנ"בית ל'. והמותר אלף ושמנה מאות וחמשה ושבעים זהו' לא ניכה להם. וגם היום לא ניכו להם ולהתנהג כפי המבואר שם בפנקס בועד הנ"ל. גם מאה ושבעה ועשרים זהו' פו' רעשטש המוזכר בפנקס דק"ק ווילנא מה שמגיע מרוזני ק"ק הנ"ל מקודם וועד חאמסק לא ניכו להם כהיום.

כ"ד הרוזנים המבוררים באסיפה פה ק"ק מ י ר יו' א' י" ב ש ב ט ת נ" ז י י ן ל'.

נא' צבי הירש
ונא' שאול הלוי הורוויץ
ונא' מרדכי וועלי מהראדני
ונא' מנחם מענדל
ונא' מנחם מן בהר"ג זלה"ה מווילנא
ונא' אהרן בלא"א מוהר"ר אשר ש"ן
ונא' ארי' המכונה לייב מסלוצק
ונא' משה מזיא

כל הנ"ל ודמע"ל העתקתי אות באות מגוף כתב הרוזני ראשי המדינו' יצ"ו וח"י דלעיל לראי' חתמתי שאול ספרא הנ"ל.

כ"א. על פרעון חוב פ' קירקער ניתן להרוזנים דק"ק ו ו י ל נ א מראה מקום על פרעון כל החוב הנ"ל ובתוך הסילוק הי' אסיגנצי' על פרעון מ ד י נ ת ר ו ס י ' בסך אלף וחמשה מאות זהו' פו' ואם לא יעלה בידם להוציא ממדינת רוסי' כל סך הנ"ל, אזי חל על המדינה והחוב גמור למלא את החסרון ממקום אחר מתוך קופת המדינה וכשיתפרע להם כל סך האסיגנצי' ההם אזי מחויבי' רוזני דק"ק ווילנא להחזיר קרוע את האבליג' הנ"ל.

בדבר הש"ח בח"י הרוזני ר"מ בסך אלף וששה וששים זהו' עצ"ה מהיום בטו"ב שבט תנ"ז לפ"ק, שניתן להרוזנים דק"ק סלוצק, בכן ניתן להם אסיגנצי' על הגליל מינסק בסך ת"ק ג"ך (?) והוא לר"ב על השט"ח הנ"ל. בכן כל מה שיקבלו הרוזנים ק"ק סלוצק מגליל מינסק יהי' נחשב לקבלה על הש"ח הנ"ל וכאלו נכתב הקבלה על גוף הש"ח שביד הרוזני' הנ"ל והש"ח הנ"ל הוא עולה ברווחי' עצ"ה עשרים זהו' מכל מאה לשנה.

ע"ד המאה ר"ט ששייך להאלופי' הקציני' ראשי מנהיגי רוסיא לסלק להגזבר יר"ה דרך הלואה עצ"ה מהיום על סלוק פ' ארדע ע"פ אסיגנצי' מהגזבר יר"ה היתה בפירוש שיהיו הרווחים רק חמשה שוק לי' לכל מאה שנה.

1) הרשומה לא השתמרה ועיין בפמ"ל סעיף תתכ"ט עוד לענין זה.

ע"ד השלשה אבליגש בח"י הרוזני' מנהיגי' המדינה יצ"ו שביד האלוף המ' הראש הרב מוהר"ר יואל, התחייב עצמו מוהר"ר יואל הנ"ל להחזיר קרוע אבליגאש ושלח לראשי הקהלות קרוע והשני אבליג': א' בסך אלף ר"ט וא' בסך שלשה אלפים ר"ט הוא כידו לר"ב על החוב שיש לו על המדינה יצ"ו.

ועד סעלץ ת"ס

כ"ב. [1] ויהי ה' יוסף דעת למביני. הוציא לאור תעלומות החכמה יקרים מפניני', ה"ה הרב הגדול המופלג בתורה כבוד חכמים כמהר"ר יוסף במהר"ר יעקב אב"ד ור"מ דק"ק סעלץ, שחיבר ספר נחמד על הש"ס. זה ספר תולדות אדם גדול רב ורם כענקי' חכו ממתקי', דורש בין הפרקי', גם חדושי הלכות גפ"ת על כל הש"ס הטיב אשר דיבר במחברת הקודש שחיבר ספר ראש יוסף רישא דפטישין מתער טינרין והר"י הר חורב על גזי"א דרחמנא. אוצר בלום, טעמנו מעט צוף דבש והאירו עינינו כספיר ויהלום, דרושי' לכל חפציהם מביני' לשומעיהם מאמרים ומדרשי' ישנים גם חדשים. אמריו נופת צופים, אוחז בסנסני עץ החיים בשרשי' ובענפי', העלה מרגליות צרורים פירושים וביאורים מכל דיבר ודיבר נעשה עטרה ונזר לראש יוסף. צעדו עלי שור להביט כתפוח זהב מתוך השבכה, אשרי העם אשר להם ככה, שהגיע לסתרי החזון עין לא ראתה עולמו, בן פורת יוסף, בין פורת עלי עין, לראות בשושני' את דברי פי חכם כן שפתיו דובבות ישיני'. חמיו המאור הגדול הגאון כמהור"ר משה במהור"ר דוד שהי' אבד ור"מ בק"ק ווילנא ויצא ציץ פרח להעלות בספריו הנה דרש משה והנה שורף כל עוף הפורח את שתי כתפיו חיבר מחברת לכבוד התורה ולתפארת הדורי' וברורי' יחדיו צדקו בגזירה שוה במראיהן נאוה יתנבאו ולא יספו נדיבי עמם נאספו ע"כ אמרנו לזכות את הרבים בהאי חבורא קדישה ויחוקו מהני מילי מעליותא, יתמלא הארץ דעה כמים לים מכסים ויפוצו חוצה על קצוי ארץ ואפסים וגזירת בלטותא דרבנן דלית ליה אסותא מי שירים ידו להדפים ספר הנ"ל בלי הרמנא ממנו תוך משך עשר שנים מיום שידפיסו הרב הגדול לכבוד אכסניא של תורה שחתומה והנה חתמנו היום יום ג' כ"ג שבט ת"ס לפ"ק. דברי המאורות הגדולים גאוני הרבנים דמדנתינו ליטא יצ"ו בהתוועדות קודש פ"ק סעלץ יצ"ו לפרט בן פורת יוסף.

נא' הק' שאול החו' בק"ק קראקא ונבחר לע"ע לק"ק בריסק דליטא

ונא' שמחה הכהן רפאפרט יצ"ו, חונה ק"ק הרדנא

ונא' יצחק מאיר חונה בק"ק פינסק

ונא' הצעיר הילל הלוי חונה ק"ק ווילנא יצ"ו

ונא' הצעיר שלמה מזאלקווי חונה בק"ק סלוצק.

1) הסכמה לספר „ראש יוסף" על מאמרי חז"ל בהלכות ואגדות מאת רבי יוסף בר' יעקב ר"מ מסעלץ. קיטן תע"ז.

כ"ג. ע"ד שהאלוף כהר"ר זיסקינד במהור"ר שמעי' אתרוגר מק"ק בריסק דליטא הוא מן המקדימי' לדבר מצוה להביא אתרוגי' בזמנם, חכם לב יקח מצוות לבל יעבור הזמן, להביא אתרוגים, לולבים והדסים ושם נפשו בכפו על זה וזריז ונשכר הוא ומקיים כפי המעמד שנעשה עמו, כבר אמרינן לפעולא טבא יישר. ובכן ככחו אז כן כוחו עתה וקבלנו את הרר"ז הנ"ל לעמוד על משמרתו משמרת הקודש בכל שנה ושנה ע"פ מעמד הקדום [1] כמבואר שם מראש ועד סוף ואין לזולתו להכנים ראשו בעסק הנ"ל בכל מדינותינו ליטא יצ"ו. והמעמד שכהיו, יהי' לו תוקף עד וועד דלהבא אי"ה. ומחויבים כל ראשי הקהלות והגלילות ושארי קהלות לקבל ממנו אתרוגים כפי מעמד הקדום. וישלמו לו במזומני' וחצי התשלומי' יהי' לו במטבע טאליר כל טאליר יוחשב בסך ששה זהו' ובידו להוציא בכל כפיו, ונגישות ועקולים בכל מקום אשר המצא ימצא בירידי ושלא בירידי' ואף במדינות אחרות כגון בברעסלא וכיוצא בו ובתשלום כל הוצאות והיזקות ורווחים עצה"ך כאלו יש בידו ש"ח גמור עצה"ך על כל קהלה וקהלה וגליל שמחויבי' לשלם לו רווחים כתקון. ובקשתנו מכבוד הרבני' המופלגי' במדינותינו וחוץ למדינתנו ומהא' הדייני' בירידי' דמדינתנו וחוץ למדינותינו ושאר ב"ד שבישראל ומהא' מנהיגי הקהלות והארנדש הן בירידי ושארי ארנדש שיעמדו לימין הר"ז הנ"ל ולשלוחו לצאת נגדם בכפיו' ונגישות' ועקולים אף בעש"ג עד לחוציא כנ"ל ורווחים ע"פ הפקר ב"ד והוצאות והיזקות ולעקל יחיד בעד רבים. ומי שיש לו עם כהרר"ז הנ"ל מעמד עד הנה מחויבים לקים כפי המעמד עד וועד דלהבא. והרר"ז קבל על עצמו לנסוע אף בדרך רחוקה כפי הנהגת אתרוגיר דמדינות פולין ולא יהא שום מניעה ועכוב מצדו. ומחויב להתנהג עם האלופי' רוזני' קציני' ראשי קהלו' כפי מעמד ותנאי ראשון לבחור הטובים שבהם לכל ראשי הקהלה וליטול האתרוגי' בשעת לקיטה ולהניח בתבה מיוחדת ע"פ גורל. ומי שיעלה עליו הגורל זכה בשלו שלא להתערב באחרים. ורשות להרר"ז אתרוגר הנ"ל להתישב בכל קהלה וגליל בכל מושבות בני ישראל דמדינותינו בלי שום מוחה ומעכב בעולם ופטור מכל גביו' וסכומו' לגמרי עד וועד דלהבא אי"ה. וגזרתנו בתוקף חרמות ושמתות על השמשי' וחזני' וג"ח שלא לעשות לו שום כפיות כלל עבור נתינות הנ"ל. וקבלנו את הר"ז אתרוגר הנ"ל לכל מדינותינו ליטא יצ"ו עד וועד המדינה להבא אי"ה וגזרתינו על כל קהלות וגלילות וחזנים ושמשים דכל מדינתנו שמחויבי' לציית את הרר"ז הנ"ל ולשלוחו עד להוציא הן מעבר הן להבא כל מה שמגיע לו ואזהרתנו בחרמות ושמתות בתוקף פנקס להתנהג כנ"ל.

כ"ה יצא מאלופי' רוזני קציני' ר"מ בהתוועדות המדינה היו' יו' הששי ר"ח אדר ת"ס ל' פה ק"ק סעלץ יצ"ו. וגזרתנו בחרם על הרר"ז הנ"ל להתנהג עם הקהלות הראשיות כפי מעמד הקדום לבחור הטובים וכו' וכנ"ל היו' יו' הנ"ל.

נא' צבי הירש בא"א כמוהר"ר שלו' זצ"ל מלובלין

1) בפמ"ל לא מצאתיו.

ונא' אליעזר פייבש במוהר"ר ישראל זצ"ל

ונא' הק' אהרן בהק' מוהר"ר שמואל הי"ד מלובלין

ונא' מנחם מענדל בלא"א מוהר"ר יצחק שליטא

ונא' יקותיאל זלמן בהרב הג' מוהר"רן הירש זצ"ל

ונא' משה בלא"א מוהר"ר דוד זצלה"ה

ונא' הצעיר בן ציון בלא"א מו' מוהר"ר שמואל כץ זצלה"ה

ונא' יוסף במוהר"ר מרדכי זצלה"ה

ונא' אברהם .. בלא"א מוהר"ר יעקב צבי המכונה הירש ז"ל מהוראדנא

ונא' יצחק איזיק בלא"א מוהר"ר מאיר זלה"ה

ונא' אליעזר בלא"א מו' הרב החסיד כמוהר"ר יצחק זצלה"ה

ונא' אלי' בהגאון כמהר"ר משה זלה"ה

ונא' הק' יהושע בא"א מוהר"ר משה זצלה"ה ליפשיץ

ונא' משה בלא"א מוהרר"ץ הירש זצלה"ה מזיא

כד. הכתב מעמד של הא' כהר"ר זוסקינד במוהרר"ש אתרוגר שעשו ה"ה הרוזנים קציני ד' ראשי מדינו' ליטא כדבר מצוה דאתרוג' להביא מדי שנה בשנה כנזכר בנה"ל הוא בתקפו וגבורתו לבלי יפול דבר ארצה א' מכל פרטי דברי' האמור שם מתחלה ועד סוף ונזירתנו על אלופי הקהלו' וגלילו' וישובי' ויחידי' שלא יזיקו בעסקיו כלל וכלל, שלא למכור שום אתרוג הן לקהלה הן ליחידי' מי שיהי' עד שיקיים כפי המעמד תחלה, כפי המעמד הקדום.

כ"ה יצא מהמאורו' הג' גאוני' הרבני' בכל תוקף ועוז היו' יו' ה' ו' אדר תס"ל בהתוועדות קדש ק"ק סעלץ יצ"ו.

נא' הק' שאול נבחר מק"ק בריסק דליטא

ונא' שמחה כהן רפאפורט

ונא' הצעיר הלל הלוי חו' ק"ק ווילנא יצ"ו

ונא' הצעיר שלמה מזאלקווי חו' בק"ק סלוצק

כ"ה העתקתי אות באות מגוף הכתב וח"י רוזני המדינה והתוקף מהגאונים הנ"ל. נא' הק' משה מלובלין ספרא.

כל דבר הפסק הועתק מגוף המעמד וח"י הראשי מדינו' ותוקף מגאוני' הרבני' וח"י החתו' על ההעתק הנ"ל. העתקתי אות באות ולראי' חתמנו היו' יו' ב' י"ג תקכ"א נא' הק'... בא"א מוהר"ר אהרן זלה"ה ספרא דהמדינה רבה מדינת ליטא יצ"ו נבחר מק"ק ווילנא ונא' צבי הירש בא"א מוהר"ר משה זלה"ה ספרא דהמדינה רבה יצ"ו הנבחר מק"ק ווילנא.

כה. למז"ט סבום בהתוועדות תסמ"ד לפ"ק. ק"ק בריסק והסביבו' שמנה זהו' וח'. ק"ק הורדני והסביבו' שלשה זהו' עשרים גד"פ, עוד עשרה גד"פ לנכות

על חוב מדינ'. ק"ק ווילנ' והסביבות שני זהו' עשרה גד"פ דהיינו זהו' וחמשה גד"פ יתנו מזומני' עוד זהו' חמשה גד"פ לנכות על חוב המדינ'. ק"ק סלוצק חמשה זהו' חי"ג. מדינ' רוסיא חמשה זהו' וח'. מדינת זאמוט חמשה זהו' עשרה גד"פ. ק"ק מינסק זהב י"ג, גליל ק"ק מינסק שני זהו' יב"ג. ק"ק סלאנימא ע"ה ארבעים גד"פ באופן שמחויבי' ליתן אבליג' לפ' בולהק. ק"ק נאווהרדאק עשרה גד"פ. גליל נאווהרדאק חמשה ועשרים גדל"פ. ק"ק סמארגאן והגליל ארבעים גד"פ ומחויבי' לפרוס לפאווראטנש שמידם יכוף מה שמגיע מהם. ק"ק פאלצק ודיסנא — אחד זהו'. ק"ק זיטל עשרים גד"פ באופן שיתנו אבליג'. ק"ק דווארץ ששה גד"פ. ר' יעקב מראחטי ע"ה זהו' לשנה. סביבות ק"ק דווארץ שנים עשר גד"פ. ק"ק כעליצ' עשרה גד"פ. אורלאווי שלשה גד"פ וח'. ק"ק נעשוויז חי"ג באם שיסלקו לכומר חוב מדינ' ולפצות את המדינה מה שמגיע מהם שיסלקו לכומרים יהא סכום שמנה עשר גד"פ. ק"ק מיר אחד זהו' חמשה גד"פ. ק"ק מוציט שבעה גד"פ. ק"ק סטאלוויטש שלשה גד"פ. ק"ק מוש ששה ג'. יושבי קראשין ומוקאשי א' גדול וח'. ר' יוסף מסנאד שני גדולי' וח'. ר' ישראל מאיסקלט ואמו שלשה גד"פ. ר' מאיר בר' שבח מבעליצא שלשה גד"פ. בן ר' שמעון דערווניי' הלוואה אלף זהו' מחוב אביו. ק"ק פאלנקע ארבעה גד"פ. עדת הקראים ששה מאות זהו'.

כל הנז' מעב"ל ובדף הקודם נעשה ונגמר לטובה ז"ך אדר ת"ם לפ"ק בהתוועדות קדש ק"ק סעלץ.

נא' צבי הירש בא"א כהר"ר שלו'

ונא' אליעזר פייבל במהר"ר ישראל זצ"ל

ונא' הק' אהרן ...

ונא'

ונא'

ונא' משה ר' דורש

ונא'

ונא'

ונא'

ונא'

ונא'

ונא' הק' יהושע ... במוהר"ר משה זצ"ל פק"ק

כו. כהיום נגמר פה בוועד סעלץ בהסכמה לנכות אלף סכומות בכל שנה ושנה עד וועד דלהבא א"י השם כל ראטי ת"ק סכומות. דהיינו: ראטי ראשונה קאפולי תסמ"ך ל', ראטי ב' נעשוויז ראשון תס"ל, וכן בכל שנה ושנה לזמנים הנ"ל. מ"ה עד וועד דלהבא תשעה ראטיש, כל ראטי תק"ם, שייך לפרעון חובות מדינה.

מק"ק ב ר י ס ק מגיע כל שנה שמנה אלפים וחמשה מאות זהו', ניכו על חובם כפנקס המדינה.

מק"ק ה ו ר א ד נ ' מגיע ארבע אלפי' זהו', ניכו על חובם בפנקס המדינה.

מק"ק ס ל ו צ ק חמשה אלפי' תש"ן זהו'. מזה ניתן להגאון אב"ד דק"ק הורודני יצ"ו ת"ר זהו' ולהגאון אב"ד דק"ק סלוצק יצ"ו ת"ר זהו' ושניהם בראטי ראשונה. לפאווראטניק ניתן אסיגנציי' ככר אלף זהו' בהיותו פה ביריד מיר קיץ תס"ל. עוד מחוייבים ליתן לפאווראטניק ביריד מיר קיץ אלף זהו'. הוצאו' לר"מ אדוני' ושריי' אלף ר"ן זהו'. לקלויזין דהיינו אלף ג"ש דהיינו לק"ק בריסק ת"ק ג"ש, ולקלויז בהורודני ת"ק נ"ש. ראטי ג' שנה שני, קאפולי תס"א ל'. לקלויז מבריסק ת"ת זהו'. לקלויז מהורודני אלף ר"ז והמותר לב"ח יהודי מקהלתם שחייבים להם ה"ה ר' חיים ור' יעקב מק"ק הנ"ל. ראטי ב' נעשוויז תס"א, לקלויז דבריסק ת"ש זהו', לקלויז דהורודני אלף ר"ז, והמותר להגאון דק"ק סלוצק ולמהר"ר דוד סגל על הש"ח שבידם. ראטי ה' קאפולי תס"ב ל'. לקלויז דבריסק ת"ש זהו', לקלויז דהורודני אלף ר"ז, נשאר סך תת"ן זהו'. להגאון דק"ק הורודני ת"ק זהו' על חובו כפי הפסק שבידו. לה"ה הראש מהר"ר זלמן מק"ס הורודני' ק"ה זהו' על חובו לפי אפשריפט מדיינים ק"ק לובלין על הש"ח שביד ה"ה הגאון אב"ד דק"ק לובלין. לר' יוסף בהרב מהר"ר מרדכי מק"ק סלוצק רמ"ה זהו' על האסיגנציי' שבידו. ראטי ו' נעשוויז תס"ד ל'. לקלויז דבריסק תש"ז, לקלויז מהורודני אלף ר"ז, והמותר ל... מסלוצק ולר' דוד ולר' יעקב לכל א' תי"ד זהו' וח'. ראטי ז' קאפולי תס"ג ל'. לקלויז דבריסק ת"ר זהו' לקלויז דהורודני אלף ר"ז, תת"ן זהו' להראש מהר"ר אלי' מווילנא. ראטי ח' נעשוויז תס"ג. לקלויז דבריסק ת"ש זהו', לקלויז דהורודני אלף ר' זהו', לר' משה החסיד ר' יוסף ר"ד ז"ל ת' זהו' והמותר ת"ן זהו' לר' חיים ור' דוד מסלוצק. ראטי ט'. לקלויז דבריסק ת"ש זהו', לקלויז דהורודני אלף ר"ז, והמותר תת"ן זהו' לר' משה ב"ר הענך מבריסק ש"ן זהו' ות"ק זהו' של הראש הרב ר' יושע מסלוצק.

ממדינת ר ו ס י א חמשה אלפים ת"ק זהו'. מזה ניתן להגאון דבריסק אסיגנצייא מסך ת"ר זהו' פ', להגאון דפינסק ת"ר זהו' פו', להגאון דווילנא ת"ר זהו' פו'. מראטי ראשונה לק"ק ווילנא על חובם לפי הפסק שני אלפים זהו', לר' אשר מווילנא לנדבי' ר' גרשון ז"ל ת' זהו', להראש מהר"ר יוסף ר"ת מווילנא ק"ה זהו', לר"מ מבריסק סך אלף ר' זהו' פו'. ראטי ג' קאפולי תס"א ל. לק"ק בריסק ת"ר זהו' על הוצאות המדינה, להראש מהר"ר משה מק"ק פינסק ת"ס זהו', לק"ק הורודני על הוצאו' המדינה אלף ת"ת זהו' דהיינו: אלף ת"ש זהו' מראטי הנ"ל וסך מאה זהו' על ראטי רביעי'. ראטי ד' לק"ק ווילנא על חובם לפי הפסק שני אלפים זהו', לר' אשר מווילנא ת"ר זהו', לר' יוסף ר"ת ק"ה זהו'. ראטי ח' תסב"ל תתקט"ז זהו' כ"ג, ליתמי המנוח ר' אהרן ר' עברלש על חובם תתקמ"ד זהו' כ"ג. ליתמי המנוח ר' שמואל ר' שמשונש מבריסק סך תתקט"ז זהו' כ"ג פו', להאלמני' הר"ר ליב חע"פ (?) ר"ה ז' מבריסק. ראטי ו' נעשוויז תסב"ל. לק"ק ווילנא שני אלפים זהו' על חובם לפי הפסק, לר' אשר מווילנא

ת"ז, להראש ר' יוסף ר"ח ק"ה זהו', והמותר ר"ה זהו' לר' שלו' סגל מק"ק בריסק.

ראטי ז' קאפולי תס"ג. אלף זהו' להראש הרב מהר"ר הירש חר"פ כץ מבריסק, אלף ש' זהו' לר"מ מווילנא על הוצאו' המדינות, למ' בילא בת הרב המ' מהר"ר וואלף סג"ל מסלוצק ת"ק זהו'. ראטי ח' נעשוויז. לר' אשר מווילנא סך ש"פ זהו', לבן מהר"ר שמעון סופר כ"ץ ר' זהו', לר' משה בר' הענוך מק"ק בריסק ת"ק זהו', להר"ד מהר"ר נתנאל תק"ט זהו', לר' משה במהר"ר ת"ז, קי"א זהו' לק"ק ווילנא על הוצאות המדינה. ראטי ט' קאפולי תס"ד לפ"ק. לר' משה חר"י נארינסק אלף זהו', לר' יעקב מפרוזני תש"ן זהו', לר' שלו' סגל ת"ק זהו', לאלמני' הרב ר' וואלף מסלוצק ש"ז, ק' ז' לר' משה בר' הענוך מבריסק.

ממדיני' ז א מ ו ט חמשה אלפי' של"ג זהו'. עו' מגיע מהם חמשים סכומו' על הוצאו' מדינו' כנהוג שק"ד. ראטי ראשונה קאפולי תס"ל פ"ק. לק"ק ווילנ' שני אלפים זהו', להשר הגדול פ' וואייעוואדי ווילנ' אלף תר"ם זהו', לר' אלי' סוסיצק סך ק"ן זהו'. עוד מונח בשלישית אצל הגאון אב"ד מק"ק ווילנ' יצ"ו אסיגנציי' מסך אלף זהו' דעסק שר הגדול מחמת גלגולת. ראטי ג' קאפולי תס"א ל'. לק"ק ווילנ' שני אלפים זהו', לר' שמואל סופר מק"ק ווילנא ק"ז. ראטי ד' נעשוויז תס"א ל'. לר' הירש ח' ר' ליזר חזן אלף ש"פ זהו'. ראטי ה' קאפולי תס"ב ל. לק"ק ווילנ' שני אלפים זהו'. ראטי ו' נעשוויז תס"ב ל' להמ' הרב מהר"ר זעליג דירדר (?) שני אלפי' תרס"ו זהו' פו'.

ק"ק מ י נ ס ק קאפולי ת"ם ל' אלף של"ג זהו' י"ג פ'. עוד ששים סכומות פ' זהו' פו'. ג ל י ל ק"ק מינסק שני אלפים זהו' ת' זהו'. ראטי ראשונה קאפולי ת"ם ל', להגובה מדינה יצ"ו. עוד ששים סכומות מדינה קמ"ה זהו' פו'. ראטי שני' להראש מהר"ר מענדל מהורודני אלף ר"ז. ראטי ג' קאפולי תס"א ל'. להרב מהר"ר משה מסלוצק תת"ך זהו', להראש מהר"ר יעקב מהורודני מאתים זהו', למהר"ר זנוויל מק"ק הורדני סך מאה ושמנים זהו' פו'. ראטי ד' נעשוויז תס"א ל' להראש מהר"ר זלמן מהורודני אלף וחמשה ושבעים זהו' והמותר קכ"ה זהו'. ראטי ה' קאפולי תס"ד. להרב מהר"ר מענדל מקאסווי ת"ר זהו' והמותר להגאון דק"ק סלוצק ת"ר זהו'. ראטי ו' נעשוויז תס"ב ל'. להרב הגדול מהר"ר ברוך מהורודני ראטי כולה. ראטי ז' קאפולי תס"ג לבת המנוח הרב מהר"ר מסלוצק. ראטי ח' נעשוויז תס"ג לפ"ק. ראטי תשיעי קאפולי תס"ד לפ"ק.

ק"ק ס ל א נ י מ ' אלף של"ג זהו' י"ג יהיו אבליגש על שנים עשר מאות זהו' פו' בכל שנה ונתנו על משך שלשה שנים ושלשה ראטיש שביעי' ושמיני' ותשיעי' לר' דוד מווילנ' לחלוטין.

ק"ק נ א ו ו ה ר ד א ק שני ראטיש קאפולי ונעשוויז תס"ל של"ג זהו'. שני ראטיש קאפולי ונעשוויז ת"ם ל' ראטי ראשונה ניתן. שני ראטיש עולה לסך שמנה מאות ל"ג זהו' י"ג. עו' מגיע מהם אלף זהו' עבור סיגנציי' שהיה ביד ר' הירש ח' ר' ליב ש"ץ מהורודנה שניתן בוועד אלקניק והחזיר למדינה, במדינה זו. ג ל י ל ק"ק נאווהרדאק לגזבר על פאוורטנש.

גליל סמרגאן שני ראטיש אלף של"ג זהו'. עו' ניתן לגובה ראטי שנה ראשונה א' וראטי שני' נ"כ לגובה. ראטי ג' קאפולי תס"א לחתן הרב מנעשוויז ת' זהו'.

פאלצק ודיסנא אלף זהו'. עו' ששים סכומות על הוצאות מדינה. עו מה שהחזיר הרב מנעשוויז סיג' מסך ק"ז מה שניתן לו באלקניק.

ק"ק זיטל שני ראטיש תרס"ו זהו' ד"ג נתנו אבליגי' על משך ג' שנים כל שנה. ראטי שביעי לר' הענוך מבריסק קאפוליע תס"ג של"ג זהו' פו'.

ק"ק דווארעץ שני ראטיש שני מאות שנה ראשונה להגובה. סביבות דווארעץ שני ראטיש ת' זהוב. שנה ראשונה להגובה, שנה שני' להראש מהר"ר גרשון מבריסק ש"ם זהו'.

מר' יעקב ראטניצר ע"ה זהו' להגובה.

ק"ק בעליצא של"ג זהו' י"ג. עו' ששים סכומות ק"ז. של"ג זהו' הנ"ל ניתן למהר"ר יעקב במהר"ר שמעון ספרא מהאידנא.

ר' מאיר בר' שבח חמשים זהו' כ"ר. ראטי ראשונה לר' משה ר' ליזרש מווילנא ושני ראטיש שני' ושלישי' ניתן מאה זהו' לבן ר' שמעון כ"ץ.

ק"ק נעשוויז ג' מאות שוק לי' ובאם שיפצו את המדינה מהרווחי' שמגיע להכומרי' שיתנו הרווחי' עבור המדינ' כל שנה ושנה יתנו רק ת"ר זהו' כל שנה ושנה ראשונה ניתן להגובה.

ק"ק מיר אלף קס"ו זהו'. שנה ראשונה ניתן להגובה. שנה שני' ראטי א' להראש מוהר"ר אלי' מווילנ'.

מוציט רל"ג זהו' י"ג להגובה ג' שנים. סטאלוויטש ק' זהו'. מוש מאה שוק ליט' שנה ראשונה להגובה.

ועד מיר תס"ב

כז. אנחנו ח"מ המבוררי' מרוזני קציני ראשי הקהלות יצ"ו נתוועדנו יחד להשגיח בעצם השגחה פרטיות על כלל מדינתינו יצ"ו באשר שראה ראינו גודל הרפתקאות ועמוסי התלאות והצרות צרו' דעדו על כלל מדינתנו יצ"ו מבע"ח פריצים עריצים הנוגשי' אצים והאחרון הכביד בעלי הגלגולי' שנתגלגלו על כלל המדינה ופאוורטנש שבסיבת הדבר הזה המדינה סגורה ומסוגרת אין יוצא ואין בא וההוצאו' ושחדים בעו"ה עולים בעו"ה יותר מגוף החובו'. אשר לכן נתייסד פה טערפיי' על הגלגולי' כפי שנמסר הטערפיי' לי"ם פ' קינאווסקי בעל הגלגולי' ונעשה הטערפי' הנ"ל עד ועד המדינה שיהי' אי"ה בק"ק זבלודאווי בלי איחר ושם יעשו סדר נכון רוזני קציני ראשי המדינו' בצירוף המאורו' הגדולי' הגאוני' הרבני' יצ"ו. ובאם שלא יעשו סדר אזי יקום הטערפי' כנ"ל ויוגבה ע"פ טערפי' כנ"ל ועל פאוורטניש נתייסד פה שבעה פאווארטניש וחצי וחמשים סכומו' לעבר. ולהבא נתייסד חמשה פאווראטניש וארבעים סכומו' ועל האבליג' של פ. קאהך סך י"ב אלפים ג"ש נתייסד ר"ך סכומו' ועל הוצאו' וגם הוצאו' פריצים עריצים בעלי

הגלגולים פ' קייאנאווסקי עם אנשי חיילו' ופ' פאלשינסקי ופ' פאפלינסקי עם כמה עבדים של פ' קאהך ופאווראטניש נתייסד ששים סכומו'. וק"ן סכומו' על הוצאות ווארשי לשלוח לוועד. בכן מחויבי' כל הקהלות וגלילות ויחידים לסלק כל הנ"ל בלי שום דחי' ועיכב כלל בכל כפיות ונגישות ועיקולים אף יחיד בעד רבים ובחומרי חרמות ושמתות ולשומע יונעם.

רוזני ק"ק בריסק סילקו שבעה פאווראטניש וחצי וחמשים סכומו' בעד העבר. לפ' קאהך ניתן עליהם טערפי' ועל המותר חמשה פאוורטנש ומאה סכומו' הנעשה כנ"ל חוץ ק"ן סכומו' ווארשי מגיע עליהם חמשה עשר מאות וחמשים זהו' לשני ראטיש חצי' ביריד קאפולי תס"ב ל' וחצי ביריד קלעצק תס"ב ל'.

רוזני ק"ק הראדני סילקו שבעה פאווראטניש וחצי וחמשים סכומו' בעד עבר. לפ' קאהך ניתן עליהם טערפי' ועל המותר חמשה פאווראטנש ומאה סכומו' הנעשה כנ"ל חוץ ק"ן סכומו' ווארשי מגיע עליהם לשלם שבעה מאות וששה וששים זהו' ד"ג פ' לשלם לשני ראטיש כנ"ל.

רוזני ק"ק פינסק לא סילקו כל הנ"ל כלל רק ניתן עליהם בטערפי' לפ' קאהך שני אלפים וינוכה להם סך ב' אלפים ג"ש הנ"ל. על כל הנ"ל והמותר יגבה הגובה מדינה בכל כפיות ונגישות מק"ק הנ"ל ומסביבו' שלהם.

רוזני ק"ק ווילנא סלקו שבעה פאווראטניש וחצי וחמשים סכומו' בעד העבר כנ"ל. ולפ' קאהך סילקו פה במזומני' ועל המותר חמשה פאווראטניש ומאה סכומו' הנעשה כנ"ל חוץ ק"ן סכומו' ווארשי מגיע עליהם שלשה מאות ותשעה ושמנים זהו' ד' ג' פ'.

רוזני ק"ק סלוצק סילקו שבעה פאווראטניש וחצי וחמשים סכומו' בעד עבר. ולפ' קאהך ניתן עליהם בטערפי' ועל המותר חמשה פאווראטנש ומאה סכומו' הנעשה כנ"ל וק"ן סכומו' ווארשי מגיע עליהם חמשה עשר מאות זהו'. מזה לנכות להם ע"פ פסק ארבע מאות זהו' והמותר ישלמו לשני זמנים כנ"ל.

מדינת רוסי' מגיע עליהם שבעה פאווראטנש וחצי וחמשים סכומו' בעד עבר ולפ' קאהך ניתן עליהם טערפי'. ועל המותר חמשה פאווראטנש ומאה סכומו' הנעשה כנ"ל ועוד ק"ן סכומו' ווארשי מגיע עליהם עבור כל הנ"ל שני אלפים וששה מאות וחמשים זהו'. ע"ז נתקבל פה מאה ושלשים זהו' עפ"י עיקול ועוד ביריד קאפולי תס"א ל' ק"ה טאליר יש"פ וגם ניתן עליהם אסיגנצי' להגאון דק"ק סלוצק באה טאליר יש"פ נמצא אחר כל הניכוים של הקבלות הנ"ל נ"ח אלף ששה מאות וששה ושמנים זהו' דג"פ.

מדינת זאמוט מגיע עליהם על לעבר שבעה פאווראטניש וחצי וחמשים סכומו' ועל להבא חמשה פאווראטנש ומאה סכומו' וק"ן סכומו' לווארשי ור"ך סכומו' לפ קאהך. בעד כל הנ"ל שלשה אלפים ותשעה מאות וארבעים זהו'.

ק"ק מינסק בעד שבעה פאווראטנש וחצי וחמשים סכומות על לעבר ולהבא חמשה פאווראטנש ומאה סכומו' וק"ן סכומו' לווארשי ור"ך סכומו' לפ' קאהך ועוד שני

אלפי׳ סכומו׳ מראטיש העבר מוועד סעלץ אחר נכוי ת״ק ג״ך לפ׳ קאהך הנ״ל עפ״י פסק ועוד מה שנתנו שני מאות זהו׳ לפאוראטניש עפ״י עיקל וגם אסיגנצי׳ מה שניתן עליהם לה״ה מהור״ר הערץ מסלוצק קכ״ה זהו׳ ולר׳ שלמה מקהלתם על מאות זהו׳. אחר כל הניכויים מגיע עליהם אלף שני מאות ושלשה וחמשים זהו׳ ק״ה (או כ״ה) ש״פ. ג ל י ל מ י נ ס ק מגיע עליהם מוועד סעלץ ת״ם ל׳ עד היו׳ שמונה מאות זהו׳ ועוד קכ״ה זהו׳ עפ״י פנקס מדינה שלא ניתן עליהם אסיגנצי׳ ועוד שבעה פאווראטנש ותצי וחמשים סכומו׳ לעבר. ולהבא חמשה פאווראטנש ומאה סכומו׳ וק״ן סכומו׳ לוורשי ור״ך סכומו׳ לקאהך מגיע עליהם על כל הנ״ל שני אלפים ושבעה מאות ושבעה ותמשים זהו׳. על זה לנכות להם אלף ת״ק ג״ש שניתן עליהם בטערפי׳ לפ׳ קאהך ונשאר חייב אחר כל הניכויים אחד עשר מאות ושבעה זהובים וחצי זהב.

ק״ק נ א ו ו ה ר ד א ק שבעה פאווראטנש וחצי וחמשים סכומו׳ לעבר. ולהבא חמשה פאווראטנש ומאה סכומו׳ וק״ן סכומו׳ וורשי לפ׳ קאהך. מגיע עליהם חוץ מה שנתנו ע״פ פנקס ארבעה מאות והמשים זהו׳ ד׳ ג״פ. ג ל י ל נאווהרדאק מגיע עליהם עד היום כפי הפנקס ועוד שבעה פאוורטנש וחצי וחמשים סכומו׳. ולהבא חמשה פאווראטנש ומאה סכומו׳ וק״ן סכומו׳ לוורשי ור״ך סכומו׳ לפ׳ קאהך אחר נכוי בטערפי׳ שניתן עליהם לפ׳ קאהך מגיע עליהם... שני אלפי׳ שבעה מאות ותשעה וחמשים זהו׳ וחצי זהב.

ג ל י ל ס מ א ר ג א ן מגיע עליהם שבעה פאווראטניש וחצי ותמשים סכומו׳ לעבר. ולהבא חמשה פאווראטנש ומאה סכומו׳ וק״ן סכומו׳ לוורשי ור״ך סכומו׳ לפ׳ קאהך. מגיע עליהם אלף ל״ה זהו׳ ה׳ ג״פ. ומה שנ״ח מוועד סעלץ מראטי יחשוב הגובה מדינה עמהם מה שניתן עליהם בטערפי׳ לפ׳ קאהך וגם קוויטין מפאווראטניש.

ק״ק ס ל א נ י מ א מועד סעלץ מגיע עליהם שני מאות ר״ט ועל הסביבות כפי שנרשם בפנקס המדינה אצל הגובה ועוד שבעה פאווראטנש וחצי וחמשים סכומו׳ לעבר. ולהבא חמשה פאווראטנש ומאה סכומו׳ וק״ן סכומו׳ לוורשי ור״ך סכומו׳ לפ׳ קאהך. מגיע עליהם עם הסביבות לשלם אלף צ״ח זהו׳ י״ג מלבד שני מאות ר״ט הנ״ל. מזה לנכות להם חמשים ר״ט מה שניתן עליהם בטערפי׳ לפ״ק.

פ א ל צ ק ו ד י ס נ א מגיע עליהם שבעה פאווראטנש וחצי וחמשים סכומו׳ לעבר. ולהבא חמשים פאווראטנש ומאה סכומו׳ וק״ן סכומו׳ לוורשי ור״ך סכומו׳. ס״ה ק״ט זהו׳ וחצי זה׳ מלבד הנ״ח עפ״י פנקס וניתן לר׳ הירץ מסלוצק אסיגנציי׳ סך קכ״ה זהו׳.

ק״ק ז י ט ל בעד עבר מוועד סעלץ ב׳ ראטיש נ״ח ר״י זהו׳. ולפ׳ קאהך ניתן עליהם בטערפי׳ ועוד שבעה פאווראטניש וחצי וחמשים סכומו׳ לעבר ולהבא חמשה פאווראטנש ומאה סכומו׳ וק״ן סכומו׳ לוורשי, מגיע עליהם עם ר״י זהו׳ הנ״ל שבעה מאות וא׳ ותשעים זה׳ ד׳ ג״פ.

ק״ק ד ו א ר ע ץ מה שמגיע עליהם עפ״י פנקס קודם וועד סעלץ ואחר הוועד חשב עמהם הגובה. ועו׳ מגיע עליהם שבעה פאווראטניש וחצי וחמשים סכומו׳ לעבר

ולהבא חמשה פאווראטניש ומאה סכומו׳ וק״ן סכומו׳ וורשי ור״ך סכומו׳ לפ׳ קאהך. מגיע עליהם מאה ושמנה ותשעים זהו׳ י״ב ג״פ ויקבל מהם הגובה מדינה חמשים ג״ש מה שניתן עליהם בטערפי׳ לפ״ק. ס ב י ב ו ׳ דווארעץ נ״ח מוועד סעלץ עד היום ק״פ זהו׳ ועוד מגיע מהם פאווראטניש וסכומו׳ לעבר ולהבא כנ״ל וק״ן סכומו׳ וורשי ור״ך סכומו׳ לפ״ק. ס״ה שלשה מאות ק״ו זהו׳ ד״ג מלבד ק״פ זהו׳. מזה לנכות להם קכ״ה זהו׳ אסיגנציי׳ שניתן לה״ה מוהר״ר הערץ מסלוצק.

ק״ק ב ע ל י צ א נ״ח מעבר כפי הפנקס ושבעה פ׳ וחצי וחמשים סכומו׳ ולהבא חפ׳ ומאה סכומו׳ וק״ן סכומו׳ וורשי ור״ך סכומו׳ כנ״ל מגיע עליהם שני מאות ושמנה וארבעים זהו׳ וחצ׳ זהו׳. ר׳ מאיר ב״ר שבח מק״ק בעליצא מגיע ממנו עד היום חמשים זהו׳ ולהבא מגיע בכל שנה מאה זהו׳.

ק״ק נ ע ש ו ו י ז נ״ח מוועד סעלץ מאה זהו׳ ועוד שבעה פאווראטניש וחצי וחמשים סכומות לעבר. ולהבא ה׳ פאווראטניש ומאה סכומו׳ וק״ן סכומו׳ ור״ך סכומו׳ לפ״ק. מגיע מהם לשלם ארבע מאות ושבעה ושמנים זהו׳ ולנכות להם מזה מה שניתן לפ״ק בטערפי׳ הנ״ל וארבעים זהו׳ מה שנתנו בשמים לפ׳ מירשקי.

מ ו צ י ט להבא בכל שנה שני מאות זהו׳ ועו׳ שבעה פ׳ וחצי וחמשים סכומו׳ לעבר. ולהבא ה״פ ומאה סכומו׳ וק״ן סכומו׳ וורשי ור״ך סכומו׳ לפ״ק. מגיע מהם מאה וששה זהו׳ ט״ו ג׳. מזה יקובל מהם מה שניתן עליהם בטערפי׳ לפ״ק.

ק״ק ס ט א ל ו ו י ט ש נ״ח ע״פ פנקס ועוד שבעה פ׳ וחצי וסכומו׳ לעבר. ולהבא ועו׳ פ׳ הנ״ל וק״ן סכומו׳ לוורשי ור״ך סכומו׳ לפ׳ קאהך.

מ ו ש בעו׳ שתי שנים מוועד סעלץ נ״ח ת״ל זהו׳ עפ״י פנקס. ועו׳ מגיע מהם פאווראטני וסכומו׳ לעבר ולהבא כנ״ל וק״ן סכומו׳ וורשי ור״ך סכומו׳ לפ״ק. ס״ה מאה וששה זהו׳ ד״ה ג״פ.

י ו ש ב י ק ר א ש י ן מגיע מהם כפי הפנקס ופאווראטנש וסכומו׳ כנ״ל.

ר׳ ישראל איסקילטר מגיע ממנו שבעה פאווראטנש וחצי וחמשים סכומו׳ לעבר. ולהבא חמשה פאווראטניש ומאה סכומו׳ וק״ן סכומו׳ ווארשי ור״ך סכומו׳ לפ״ק הנ״ל. ס״ה מאה ושבעה עשר זהו׳ פו׳. ר׳ יעקב ראהטינר מעבר נ״ח שלשים זהו׳ ובכל שנה מגיע ממנו ע״ה זהו׳. ר׳ יוסף מסכאד נ״ח כפי הפנקס.

כל הנ״ל נעשה לכל תוקף ועוז לצרכי המדינה כנזכר לעיל פה באסיפה המבוררי׳ מרוזני קציני ראשי הקהלו׳ היו׳ יו׳ ה׳ י״א ש ב ט ת ס״ ב לפ״ק פה ק״ק מ י ר יצ״ו.

נא׳ שלמה זלמן במוהר״ר אביגדור יצ״ו מלאדמר
ונא׳ מרדכי בלא״א החסיד מוהר״ר יעקב זלה״ה
ונא׳ צבי הירש בהר״ר שלו׳ ז״ל
ונא׳ ברוך כהנא רפא פורט מהורדנ׳
ונא׳ משה בא״א מהר״ר שלמה איש (ליפשיץ)
ונא׳ יצחק בא״א מו׳ מהר״ר נח יצ״ו
ונא׳

ונא׳ אשר בלא״א מוהר״ר יעקב זצלה״ה מסלוצק.

כח. ע״ד החשבון צדק שהיה עם האלופים ראשי מנהיגי ק״ק מיר יצ״ו אחר נכוי כל הגביות שנתייסדו בוועד סעלץ העבר עד הנה בצירוף כל הנולדות וז״ך סכומו׳ לסילק החוב פ׳ קארש וכל הפאווראטנש עד קלעצק תס״ב ל׳ ועד בכלל וק״ן סכומו׳ שנתייסדו כהיום לוועד ווֹרשי הכל כאשר לכל סילקו ה״ה מנהיגי׳ הנ״ל וגם ארבעה ראטיש שעברו וועד סעלץ עד הנה כבר סילקו. ולהבא מחוייבי׳ לסלק רק קאפוליא תס״ב ל׳ חמשה מאות ג״ש לפ׳ מירסקי וביריד מיר בקיץ תס״ג ל׳ חמשה מאות זהו׳ לנומרי׳ מק״ק מיר. וכשיסלקו כנ״ל אזי פטורים מכל ראטיש כי כבר סלקו המותר. אכן הראטי תשיעית קאפוליא תס״ד ל׳ מחוייבים לשלם במלואו וכשיסלקו כל הנ״ל כנ״ל אזי מגיע מתוך המדינה חוב ברור סך שבעה מאות וחמשים זהו׳ פו׳. וכשיהי׳ גבי׳ להבא קודם וועד הסמוך ינוכה להם הסך הנ״ל ושלא יהי׳ גביו׳ קודם וועד הסמוך אזי בוועד הסמוך בק״ק זבלודאווי מחוייבי׳ רוזני קציני ראשי המדינו׳ יצ״ו להראות להאלופי׳ הנ״ל מקום לגובוינא או לנכו׳ להם כנ״ל להבא בגבי׳ ראשונה, וכל הקוויט׳ שבאו לחשבון הנ״ל עד היום קרענו וכשיהי׳ בידם עוד קוויטין מה שאין מצוי בידם כהיום אזי יקובל מהם בחשבון נוסף ע״ס הנ״ל. כל הנ״ל נעשה בכל תוקף מאתנו מבוררים מרוזני קציני ראשי הקהלות יצ״ו בהתוועדו׳ פה היו׳ יו׳ ב׳ ט״ו שבט תס״ב ל׳ פה ק״ק מיר יצ״ו.

נא׳ שלמה זלמן במוהר״ר אביגדור יצ״ו מלאדמר

ונא׳ מרדכי בלא״א החסיד מוהר״ר יעקב זצלה״ה מבריסק

ונא׳ משה בלא״א מוהר״ר שלמה ז״ל איש ליפשיץ מווילנא

ונא׳ חיים בלא״א מוהרר״ם זצ״ל ה״ה מסלוצק

כל הנ״ל ומע״ל הועתק אות באות מגוף הכתב דהמבוררי׳ הנ״ל עם החתימת הנ״ל ולראי׳ באנו עה״ח נא׳ נחום בלא״א כמוהר״ר משה כץ זצ״ל דיינא וספרא דק״ק סלוצק יצ״ו.

כל הנ״ל ומע״ל העתקתי מלה במלה מגוף ההעתק בח״י הסופר הנ״ל לראי׳ חתמתי משה בלא״א מוהר״... יצחק דיינא וספרא דק״ק ווילנא יצ״ו.

אספת חומסק תס״ה.

כט. בהתאספנו יחד קרואי מועד הנבחרים מראשי הקהלות יצ״ו ראה ראינו בשתי ראיות שמצורך גדול הי׳ לאסוף כבר התוועדו׳ המדינה יצ״ו ולתקן כמה דברים הצריכי׳ תיקון לטובת המדינה יצ״ו. ומחמת השערורי׳ [1] שהיו במדינה בשני׳ אלו הי׳ מן הנמנע ובעת הזאת רבו כמו רבו נתינו׳ קשים אשר אי אפשר לעמוד בהם וגם קמו הרבה בעלי חובות לנגוש את המדינה יצ״ו ולא סגי

1) הכוונה, כפי הנראה, למלחמת הצפון בפולין.

בלאו הכי שלא להתוועד יחד עוד. אשר ע״כ עלה בהסכמת יחד כולנו כאחד להתוועד יחד ולאסף המדינה יצ״ו האלופי׳ הרוזני׳ וקציני׳ ראשי מדינו׳ יצ״ו עם הגאוני׳ הרבני׳ המופלגים דראשי הקהלו׳ יצ״ו בחצי סיון הבע״ל תסה״א [1] לפ״ק בסביבות דק״ק הראדני׳ יצ״ו באיזה מקום אשר יבחרו האלופי׳ הרוזני׳ וקצינים ראשי מנהיגי ק״ק הנ״ל ואיזה קהלה אשר יעמדו חוצה ולא יבואו להתוועדות הנ״ל לזמן הנ״ל אזי יהי׳ דעתם בטלה וענש יענשו בכל חומרי עונשים המבוארים בפנקס המדינו׳ יצ״ו ובהעברת מינוי.

גם עלה במוסכם, ונתייסד לגבות במדינתינו על הוצאו׳ הקאמסיי׳ דהאידנא ולסילוק הפאווראט׳ המגיע מהמדינו׳ יצ״ו סך חמשה מאות סכומות מדינה יצ״ו וגם לסילוק שאר חובות.

על רוזני קציני ק״ק בריסק יצ״ו מגיע לסלוק תק״ם ארבעה אלפי׳ ושני מאות וחמשים זהו׳ פו׳. מזה ינוכה להם בעד הוצאו׳ שהי׳ להם שלשה אלפי׳ וארבע מאות זהו׳. מגיע מהם שמונה מאות וחמשים זהו׳.

על רוזני קציני ק״ק הוראדני יצ״ו מגיע לסלוק תק״ם אלף ושמנה מאות ושנים ושלשים זהו׳ עשרה ג״פ וסך הנ״ל נוכה להם בעד הוצאו׳ דהאידנא. עוד מגיע להם עבור הוצאו׳ דהאידנא אלף שבעה מאות זהו׳. על זה ניתן עליהם ע״צ ק״ק סלאנימא מסך ששה מאות וששה וששים זהו׳ פו׳ כנ״פ... הסביבות דק״ק סלאנימא. עו׳ ניתן להם על סביבות דווארעץ על סך שני מאות זהו׳. עו׳ ניתן להם על ק״ק מיר חמשה מאות ושלשה ושמנים זהו׳. עו׳ ניתן להם ע״צ ק״ק מוציד על סך מאה וחמשה עשר זהו׳ ד״ג פ׳ ועל ק״ק בעליצא מאה וששה וששים זהו׳ פו׳. עו׳ ניתן להם ע״צ ר׳ ישראל מאוסקאלד חמשים זהו׳. עו׳ ניתן להם אסיגנצי׳ על ק״ק מוש מאה וחמשה ועשרים זהו׳.

על רוזני קציני ק״ק פינסק מגיע אלף שני מאות וחמשים זהו׳. סך הנ״ל ינוכה עבור הוצאות שלהם. מגיע להם עוד שני אלפים וחמשה מאות זהו׳. ע״ז ניתן להם ע״צ מדינ׳ רוסיא שני אלפי׳ ארבעה מאות זהו׳. עו׳ ניתן להם על רוזני קציני ק״ק סלוצק יצ״ו על סך מאה וחמשים זהו׳.

על רוזני קציני ק״ק ווילנא יצ״ו מגיע חמשה מאות ושלשה ושמנים זהו׳ יג״פ. נוכה להם סך הנ״ל בעד הוצאות שלהם. עו׳ ניתן להם אסיגנצי׳ על קציני ק״ק מינסק על שלשה מאות וששה וששים זהו׳ פו׳ ועשרים ג״פ. עו׳ ניתן להם אסיגנצי׳ על מדינת זאמויט על סך שני אלפי׳ וששה מאות וששים זהו׳. עו׳ ניתן להם אסיגנ׳ על ק״ק סמארגאן על מאה וחמשה ושבעים זהו׳.

על רוזני קציני ק״ק סלוצק יצ״ו מגיע שני אלפי׳ שמנה מאות חמשה ושבעים זהו׳ פו׳. מהנ״ל ניכה עבור הוצאו׳ שלהם אלף ותשע מאות ושמנים זהו׳. עוד ניתן עליהם אסיגנ׳ להאלוף המרומ׳ הראש מוהר״ר אורי פייווש בהר״ר ירוחם מק״ק

1) החלטה זו לא נתגשמה כנראה. על כל פנים לא נשתמרו לנו ידיעות על מושב הועד באותו הזמן.

פינסק עבור הוצאו' שהוציא עבור ק"ק הנ"ל פה באסיפת חאמסק כפי הכתב שבידו מאתנו. מגיע עוד מהרוזני' הנ"ל שבעה מאות וארבעים זהו'. סך תש"מ זהו' הנ"ל יסלקו ביריד קאפוליא על סילוק פאווראטני.

על מדינת רוסיי' מגיע לסילוק ת"ק ס' הנ"ל סך שני אלפי' ושבעה מאות וחמשים זהו'. ע"ז ניתן עליהם אסיג' לרוזני קציני ק"ק פינסק על שני אלפי' וארבעה מאות זהו'. מגיע מהם עוד שלשה מאות וחמשים זהו'.

על מדינת זאמויט מגיע לסילוק ת"ק ס' שני אלפי' וששה מאות וששה וששים זהו' ד"ג פ'. על הסך הנ"ל ניתן אסיגג' לרוזני קציני ק"ק ווילנא יצ"ו.

על קציני ק"ק מינסק מגיע לסילוק ת"ק ס' ארבעה מאות וששה עשר זהו' ד' ג"פ. על סך הנ"ל ניתן אסיג' לרוזני קציני ק"ק ווילנ' על סך שלשה מאות וששה וששים זהו' ד' ג"פ. עו' ניתן אסיג' להא' הר"ר יעקב במוהר"ר ישכר בער מק"ק מינסק על סך חמשים זהו'. על גליל מינסק מגיע לסילוק ת"ק ס' אלף שני מאות זהו' ומחויבי' לסלק אלף מאה וחמשים זהו' להגובה מדינה לסילוק פאווראטנ' ובעלי חובות המדינה. עוד ניתן אסיג' עליהם על סך חמשים זהו' לר' יוסף במהרי"ב מק"ק מינסק הנ"ל.

על ק"ק סלאנים מגיע ששה מאות וששה וששים זהו' כ"גפ. על סך הנ"ל ניתן אסיג' לרוזני קציני' ק"ק הרדני יצ"ו.

מק"ק נאווהרדאק מגיע לסילוק ת"ק ס' הנ"ל מאה וששים וששה זהו' כג"פ והמה יסלקו סך הנ"ל לגובה המדינה. מגליל נאווהרדאק מגיע ארבעה מאות וששה עשר זהו' כג"פ לסילוק תק"ס הנ"ל ויסלקו להגובה מדינה.

מק"ק סמארגאן והגליל מגיע לסילוק ת"ק ס"ם הנ"ל ששה מאות ששה וששים זהו' דג"פ. מסך הנ"ל ניתן אסיג' לרוזני' קציני' ק"ק ווילנא על מאה וחמשה ושבעים זהו' והמותר יסלקו לגובה מדינה.

מק"ק פאלאצק ודיסנא מגיע לסילוק ת"ק ס"ם חמשה מאות זהו'.

מק"ק זיטל מגיע לסילוק ת"ק ס"ם שלשה מאות ושלשה ושלשים זהו'. על סך הנ"ל ניתן אסיג' להרוזני' הראשי מרינ' דק"ק בריסק יצ"ו.

מק"ק דווארעץ מגיע לסילוק ת"ק ס"ם מאה זהו' עם ר' יעקב. מסביבות דק"ק דווארץ מגיע לסילוק ת"ק ס"ם שני מאות זהו'. על סך זה ניתן אסיג' לרוזני' קציני ק"ק הראדני יצ"ו.

מק"ק אורלאווי מגיע לסלוק ת"ק ס"ם שמנה וחמשים זהו' יג"פ.

מק"ק נעשוויז מגיע לסילוק ת"ק ס"ם שלשה מאות זהו' ויסלקו לבעלי חובות ע"י גובה מרינה.

מק"ק מיר מגיע לסילוק ת"ק ס"ם חמשה מאות ושלשה ושמנים זהו' יג"פ. ע"ס הנ"ל ניתן אסיג' לרוזני קציני ס"ק הראדני יצ"ו.

מק"ק מוציר מגיע לסילוק ת"ק ס"ם מאה וששה עשר זהו' כג"פ. ע"ז ניתן אסיג' לרוזני קציני ק"ק הראדני.

מק"ק סטאלוויטש מגיע לסילוק ת"ק ס"ם מאה וששה עשר זהו' ד' ג"פ ויסלקו להגובה מדינה.

מק"ק מוש מגיע לסילוק ת"ק ס"ם מאה וחמשה ועשרים זהו' וניתן עליהם אסיג' לרוזני קציני ק"ק הראדני יצ"ו. מיושבי קראשין ומקאשי מגיע לסילוק ת"ק ס"ם חמשה ועשרים זהו' פו'.

מבני ר' יוסף מסנאב מגיע אחד וארבעים זהו' כג"פ. ר' ישראל מאיזקלוט מגיע חמשים זהו' וניתן עליו אסיג' לרוזני קציני ק"ק הראדני.

מק"ק בעליצא מגיע מאה וששה וששים זהו' פו' כג"פ. ניתן עליהם אסיג' לרוזני קציני ק"ק הראדנ'. מר' מאיר בר' שבח מק"ק בעליצא מגיע חמשים זהו'. מבן ר' שמעון מדרעווונאי לנכות על חוב אביו.

מק"ק פאלאנקי מגיע ששה וששים זהו' כג"פ

מעדת הקראים מגיע תשעים זהו' פו'.

כל הנ"ל עלה ונגמר בהסכמה אחת מאתנו הראשי המדינות הנבחרים מרוזני קציני ראשי מנהיגי הקהלות הראשיות במדינתנו ליטא יצ"ו באסיפת ק"ק חוממסק היו' יו' א' י"ד שבט תס"ה ל'.

נא' משה ר' דודש

ונא' צבי הירש בהר"ר שלו' ז"ל מהראדנ'

ונא' יהושע אהרן רופא בן מהר"ר יקותיאל רופא זצ"ל מק"ק ווילנא.

ונא'

ונא' אורי פייווש בהר"ר ירוחם ז"ל

ונא' ברוך בלא"א אברהם ממינסק

אספת בריסק תע"ג.

ס. טערפיי' מגלגלת שנתייסד בק"ק בריסק שנת תע"גימל ע"פ ה"ה הרוזנים ר"מ מקהלות הראשיות יצ"ו.

ק"ק בריסק והסביבו' ארבעה אלפים שבעה מאות. הוראדני והגליל ארבעה אלפים ארבעה מאות זהו'. פינסק והגליל חמשה אלפים וחמשה מאות. ווילנא אלף שבעה מאות זהו'. סלוצק ששה אלפים זהו'. מדינו' רוסיא. עשרת אלפים חמשה מאות זהו'. קיידאן והגליל שלשה אלפים זהו'. וויזון והגליל אלף וחמשה מאות זהו'. בירז והגליל אלף שני מאות וחמשים זהו'. דרויע ששה מאות וחמשים זהו'. סמארגאן והגליל אלף ושבע מאות זהו'. מינסק אלף ומאה וארבעים זהו'. גליל מינסק שלשה אלפים שבעה מאות זהו'. נאווהרדאק חמשה מאות. סלאנים' אלף וארבע מאות. ראזינאי שמנה מאות ועשרים זהו'. אמסטיבאווי אלף ושלשה מאות. לובטש שבעה מאות. טורעץ שני מאות וחמשים זהו'. ק"ק איוויע ארבעה מאות וששים זהו'. קרעליץ שני מאות ושמנה וחמשים זהו'. סעליץ מאה זהו'. צירין שני

מאות זהו׳. ק״ק מיר תשעה מאות וחמשים זהו׳. מיר שני מאות זהו׳. ק״ק נעשוויז חמשה מאות ועשרים זהו׳. סטאלאוויטש מאה זהו׳. לעכאווי מאה וחמשים זהו׳. קלעצק חמשה מאות וחמשים זהו׳. לעכאוויץ ששה מאות זהו׳. פאלאצק מאה ועשרה זהו׳. פאלאנקי קטן חמשה ועשרים. זיטיל תשעה מאות וחמשה זהו׳. הארארדיסץ שני מאות. סביבות דווארץ שלשה מאות ועשרים. דווארץ שני מאות וחמשים זהו׳. יושבי קראשין מאה ושלשים זהו׳. סינאווי שנים וששים זהו׳. ארלאווי מאה זהו׳. ק״ק מוציד שלשה מאו׳. בעליצא חמשה מאות ועשרים זהו׳. פאלאצק ודיסנא אלף וחמשה מאות ושלשים זהו׳. ראהטני מאה וחמשים זהו׳. עדת הקראים ששה מאות זהו׳.

הועתק כנ״ל מהעתק יהודה ספרא הנ״ל.

אספת ווילנה תע״ד.

ס״א. בהתאסף יחד ראשי עדת עם קודש ה״ה האלופים המכוררים מרוזני קציני ראשי קהלו׳ הראשיו׳ יצ״ו וראה ראינו שמהכרח גדול להשגיח בעוצם השגחה פרטית על כלל מדינתנו יצ״ו בשטיפה הראשונה שכל הצרו׳ והרפתקאו׳ דעדו ועברו על כלל מדינתינו יצ״ו שנתוסף על גולגלת המדינה סך עצום ורב וגם הוא מן הנמנע לצאת י״ח חובו׳ המדינה יצ״ו מחמת שלא נעשה סכום המדינה יצ״ו זמן רב וכמה קהלו׳ וגלילו׳ יצ״ו ירדו מטה מטה ואין ידם משגת לסלק לפי הסכום שהוערך עליהם מזמן רב ועוד כמה חששו׳ ורעותו׳ שהוא לכלל המדינה יצ״ו. וכל זה הוא מחמת שלא הי׳ וועד המדינה יצ״ו זמן רב ואלו הי׳ אסיפת הרועים וועד המדינה יצ״ו בוודאי עמדו על פרצת הדור שלא יצא חורבו׳ ותקלו׳ כאלו. ע״כ עלה בהסכמה א׳ שיהי׳ אסיפת הרועים וועד המדינה יצ״ו טו״ב סיון הבע״ל בגליל הראדנ׳1) יצ״ו באיזה מקום אשר יבחרו הרוזני ראשי ק״ק הראדנ׳ יצ״ו. וראשי ק״ק הנ״ל מחויבי׳ להוריע לקהלו׳ הראשיו׳ קודם טוב סיון הבע״ל כנז׳ בפנקס המדינה יצ״ו המקו׳ שיבחרו לועד הנ״ל. וכל קהלת הראשי׳ דמדינתינו יצ״ו אשר לא יבואו להתוועדו׳ הנ״ל עם הרב הגאון שלהם מחויב ליתן הקהלה ההיא קנס אלף ר״ט על המדינה דליטא. וגם כל ראש מדינה מהקהלות אשר לא יבא להתוועדו׳ כנ״ל מחויב ליתן מכיסו סך שני מאו׳ ר״ט על המדינה הנ״ל נוסף ע״ם האלף ר״ט מהקהלה הנ״ל. ולבד שארי כפיו׳ ונגישו׳ אשר יושת עליו בוועד המדינה יצ״ו, זו ואצ״ל זו שדעתם יהי׳ בטילה.

כל הנ״ל יצא מאתנו האלופי׳ המכוררי׳ מקהלו׳ הראשיו׳ באסיפה קטנה ויקוי׳ בתוקף מעשה המדינה היו׳ יו׳ ה׳ ד״ח מנחם עד״ת לפ״ק פה ק״ק ווילנא יצ״ו.

נא׳ יהושע אהרן דאקטר ד״ח ו׳

1) האספה לא התקיימה כנראה.

ונא׳ משלם פיבש במוהר״ר (יעקב) מהורודני.

ונא׳ אברהם הנקרא עברלש בלא״א מוהר״ר שלו׳ ז״ל מהראדנ׳.

וגא׳ עקיבא בא״א כהרר״ג מווילנ׳

ונא׳ משה בהק׳ מהור״ר... סגל זצ״ל הי״ד מפינסק

ס״ב. טעריפיו׳ מגלגלת שנתייסד בוועד קדש דק״ק ווילנא שנת תע״ד ל׳ פק״ק ע״פ רוזני ר״מ דקהלות הראשיות נרם.

ק״ק בריסק והסביבות חמשה אלפים שני מאות. הוראדנא והגליל ארבעה אלפים וארבע מאות זהו׳. פינסק והגליל חמשה אלפים ושני מאות זהו׳. ווילנא אלף שבעה מאות. סלוצק חמשה אלפים שני מאות. מדינו׳ רוסיא תשעה אלפים זהו׳. קידאן והגליל שלשה אלפים וארבעה מאות זהו׳. וויזון והגליל אלף וחמשה מאות זהו׳. בירז והגליל אלף וחמשה מאות. דרוייע שבעה מאות וחמשים. סמארגאן והגליל אלף ושמנה מאות. מינסק אלף זהו׳. גליל מינסק ארבעה אלפים. נאווהרדאק ארבע מאות וחמשים. סלאנים׳ אלף וחמשה מאות וחמשים. ראזינאי אלף ומאה זהו׳. אמסטיבאווי אלף וארבעה מאות. לובטש שבעה מאות. טורעץ שני מאות וחמשים. ק״ק איווייע חמשה מאות זהו׳. קרעליץ שלשה מאות זהו׳. סעלוץ מאה ועשרה זהו׳. צירון שני מאות זהו׳. ק״ק מיר תשעה מאות. מיר שלשה מאות זהו׳. ק״ק נעשוויז שבעה מאות ועשרים זהו׳. סטאלוויטש מאה זהו׳. לעחאווי מאה חמשים זהו׳. קלעצק ששה מאות וחמשים זהו׳. לעחאוויץ ששה מאות זהו׳. פאלאנקי מאה ועשרים זהו׳. פאלאנקי קטן חמשה ועשרים. זיטל אלף ומאה זהו׳. הארדנסק שני מאו׳. סביבו׳ דווארץ חמשה מאות זהו׳. דווארעץ שני מאות וששים זהו׳. יושבי קראשין מאה ושלשים. סינאווי חמשה וששים זהו׳. ארלאווי שמונים זהו׳. ק״ק מוציד ארבעה מאות וחמשים זהו׳. בעליצא חמש מאות ועשרים זהו׳. פאלאצק ודיסנא אלף וחמשה מאות ושלשים זהו׳. ראהטני שייך לסביבו׳ דווארץ. עדת קראים חמשה מאות וחמשים.

הועתק מהעתק כנ״ל יהודא ספרא ודיינא דמתא ק״ק ווילנא.

אסיפת ורשה תע״ז.

ס״ג׳. טעריפיו׳ מגלגלת שנתייסד בוועד וורשי שנת תע״זיין לפ״ק ע״פ ה״ה ראשי מדינו׳ דקהלו׳ הראשיו׳.

ק״ק בריסק והסביבו׳ ארבעה אלפים ותשעה מאו׳. הוראדני והגליל ארבעה אלפים ושני מאו׳. פינסק והגליל ארבעה אלפי׳ ושבעה מאות וחמשים. ווילנא אלף ושבעה מאות. סלוצק ארבעת אלפים ושבעה מאות זהו׳. מדינ׳ רוסיא תשעה אלפים ושמונה מאות זהו׳. קידאן והגליל שלשה אלפים ושמונה מאות זהו׳. וויזון והגליל אלף וששה מאות. בירז והגליל אלף וחמשה מאות. דרוייע

שבעה מאות וחמשים. סמרגאן והגליל שני אלפים. מינסק אלף זהו׳. גליל מינסק ארבעה אלפים. נאווהרדאק ארבעה מאות. סלאנים׳ אלף וחמשה מאות וחמשים. ראזינאי אלף ומאה זהו׳. אמסטיבאווי אלף וארבע מאות. לובטשין חמשה מאות זהו׳. טורעץ שני מאות וארבעים. ק״ק איוזייע חמשה מאות זהו׳. קרעליץ שני מאות וחמשה ושבעים זהו׳. סעלוצין מאה ועשרים זהו׳. צירין מאה וששים זהו׳. ק״ק מיר השעה מאו׳. מיר שלשה מאות זהו׳. ק״ק נעשוויז שמונה מאות זהו׳. סטאלוויטש מאה זהו׳. לאחאווי... קלעצק ששה מאות. לעחאוויץ ששה מאו׳ זהו׳. פאלאנקי מאה ועשרים זהו׳. פאלאנקי קטן חמשה ועשרים. זיטל אלף זהו׳. הארדישץ שלשה מאות. סביבו׳ דווארעץ ארבעה מאות וארבעים זהו׳. דווארץ שני מאות וששים זהו׳. יושבי קראשין מאה ושלשים. סנאווי חמשים זהו׳. ארלאווי עם סלוצק חמשה מאות וחמשים זהו׳. ק״ק מוציד ארבעה מאות וחמשים זהו׳. פאלאצק ודיסנא אלף וששה מאות ושמונים. ראהטני שייך לסביבות דווארץ. עדת קראים שבעה מאות. ארלאווי שייך ל...

הועתק מהעתק כ״י יהודא ספרא ודיינא דמתא ק״ק ווילנא הנ״ל.

ועד אמדור ת״פ.

ס״ד [1]. על דבר ששלחו עדת הקראים לפני שלחן הטהור המדינה יצ״ו בהצע״ד למשוך עליהם חוט של חסד ורחמים בענין נתינת כסף גולגולת בכן יצא מאתנו לכל תוקף מעשה המדינה שיתנו עדת הקראים דכל מדינתינו ליטא יצ״ו בכל שנה ושנה כסף גולגלת חמשה זהו׳ פו׳ באם שיהיה הטרפיי׳ ששים אלפים זהו׳ פו׳. ובאם שיהיו הטריפיו׳ יותר מששים אלפים זהו׳ או פחות מששים אלפים זהו׳ יתנו ג״כ עדת הקראים לפי ערך ההוספה ולפי ערך ההנחה. גם מחוייבי׳ עדת הקראים ליתן להוצאות סך מאה זהו׳ פו׳ מלבד כסף גולגלת סך הנ״ל.

כל הנ״ל יצא מאתנו לכל תוקף מעשה המדינה וחתמנו היו׳ יו׳ א׳ ה׳ טבת ת״פ לפ״ק בהתוועדות קדש המדינה פה ק״ק אמדור יצ״ו.

נא׳ שלמה זלמן במהורר״י בער סגל
ונא׳ משולם פייבש במהורר״י
ונא׳ אברהם הנקרא עברל בלא״א מוהר״ר שלו׳
ונא׳ אורי פייבש בלא״א מוהר״ר ירוחם ז״ל מפינסק
ונא׳ מנחם מן בהר״ר גרשון ז״ל
ונא׳ יחיאל מיכל במוהר״ר אהרן דאקטר ז״ל מווילנ׳
ונא׳ נפתלי הירש הלוי עפשטיין מווילנא
ונא׳ יהודה בא״א מהר״ר משה זלה״ה איש ליפשיץ מסלוצק

1) גם לוריא, „העבר״, כרך א׳ (תרע״ח). ע׳ 167—168.

ס״ה. [1] ע״ד כפר טערסקי שהי׳ שייך מעולם ומשני׳ קדמוניו׳ לק״ק הראדנ׳ ומקרוב נתעוררו הקהל דק״ק אמסטיבאווי ורצו לחחזיק את הכפר הנ״ל ובאו הצדדים רוזני קציני ק״ק הראדני והאלופי׳ הקהל דק״ק אמסטיבאווי לקרב משפטם לפני שלחן הטהור המדינה יצ״ו פה ק׳ אמדור. וכהיום נתברר לפני הא׳ המנהיגים דק״ק אמסטיבאווי ב״כ שלהם, שהכפר טערסקי הנ״ל שייך לכל דבר לק״ק הראדני כמו שאר גלילות השייכי׳ לק״ק הראדני לכל דבר. בכן הודו הא׳ המנהיגים וב״כ דק׳ אמסטיבאווי לפנינו עדים הח״מ בהודאה גמורה שרירא וקימא בכל אופן המועיל כתקחז״ל, שכפר טערסקי הנ״ל שייך לחלוטין ולצמיתות עלמין לכל דבר לק״ק הראדני, לכל דבר כל מה שהפה יוכל לדבר. והא׳ הקהל דק״ק אמסטיבאווי מחויבי׳ למשוך ידיהם ולא ליגע כלל, אף באפס קצהו בשום דבר בכפר טערסקי הנ״ל. וצוו לנו עח״מ הא׳ המנהינים וב״כ דק׳ אמסטיבאווי לכתוב ולחתום כל הנ״ל בכל זכות ויפוי כח המועיל כתקחז״ל ולמסור ליד רוזני ק״ק הראדני להיו׳ בידם לזכו׳ ולראיה למשמרת לדורי דורות. וכתבנו וחתמנו היו׳ יו׳ א׳ בט״ב טבת תפ״ל באסיפת וועד הקודש המדינה פה ק״ק אמדור יצ״ו.

נא׳ הק׳ משה מלובלין ספרא מבריסק

ונא׳ אשר באמ״ו הרב מוהר״ר אהרן זעליג זצלה״ה דיינא וספרא דק״ק פינסק יצ״ו.

כתב הנ״ל ניתן ג״כ בפני עצמו להיו׳ ביד הדר בכפר הנ״ל לראיה.

ס״ו. בדבר דו״ד וטענו׳ שהיו בין ב״כ האלופי׳ המנהיגי׳ דק״ק מיר ובין האלופי׳ רוזני קציני המדינה יצ״ו מחמת תביעת ממון המגיע להם לפ״ד מרוזני המדינה יצ״ו והיה פס״ד בב״ד יפה המדינה יצ״ו עסקי שבועות ביניהם. בכן כהיום הנז׳ למטה התרצו א״ע ח״ה רוזני קציני המדינה וה״ה ב״כ דק״ק מיר לבוא לעמק השוה ע״פ פשר דבר לאשר ולקיים כל אשר יצא מאתנו כן יקום לבל יפול ד״א. וזאת אשר מצאנו באם שיעמדו ה״ה מנהיגי ק״ק הנ״ל ליד האלופי׳ רוזני ק״ק הראדני יצ״ו קוויט א׳ בסך חמשה מאות זהו׳ פו׳ משנת תס״ב ל׳ מהכומרים דשם וגם מחמשה מאות זהו׳ מהכומרי׳ הנ״ל משנת תס״ג ל׳ וגם קוויט א׳ מסך חמשה ג״ש מפ׳ מירסקי משנת תס״ב ל׳ וגם מחמשה מאות ג״ש משנת תס״ג ל׳ מפ׳ מירסקי אזי כשיעמדו ארבעה קוויטין הנ״ל מחויבי׳ ה״ה רוזני קציני המדינה לשלם לה״ה מנהיגי ק״ק הנ״ל סך אלף ושני מאות זהו׳ וחמשים זהו׳ דהיינו שינוכה להם הסך ההוא בסך שלשה שנים מהיום הנז׳ למטה בסכומם המגיע מהם לקופת המדינה בכל שנה ושנה חלק שליש. אכן באם שיעמדו ה״ה מנהיגי ק״ק הנ״ל לרוזני הנ״ל השני קוויטין מהכומרי׳ הנ״ל ולא יתנו הקוויטין מפ׳ מירסקי אזי ינוכה להם במשך שלשה שנים הנ״ל סך אלף זהו׳ כל שנה חלק שליש. אכן באם שלא יעמדו המנהיגי׳ הנ״ל שום קוויט מן ד׳ קוויטין הנ״ל אזי פטורים רוזני המדינה מתביעתם

1) מתוך „שיירי העתקת הורודנה״ של פנקס הועד השמורים „בארכיון דובנוב״ במכון המדעי היהודי. (ייוו״א) בווילנה.

ויקוי׳ בתוקף מעשה פשר ברצוי הצדדים הנעשה בכל אופן המועיל עפ״ת חז״ל ופדתן כד״ה יו׳ יו׳ ט׳ שבט ת״פ לפ״ק בהתוועדות קדש המדינה צ״ו פה ק״ק אמדור יצ״ו.

נא׳ הק׳ יהושע העשיל חו׳ בק״ק ווילנא

ונא׳ נפתלי הירש בהרב הגדול מוהר״רא לייב הלוי עפשטיין.

כחיום הנ״ל התרצו הצדדי׳ ליתן להאלופי׳ ק״ק מיר אלף זהו׳ כנז׳ לעיל. היו׳ יו׳ א׳ י״א שבט ת״פ לפ״ק.

הק׳ יהושע העשיל הנ״ל

נפתלי הירש הלוי עפשטיין

כל הנ״ל הועתק מלה במלה מנוף הכתב פשר אשר בח״י הרב הגאון הנ״ל וח״י ה״ה הראש מוהר״ר הירש סגל, נאום משה בלא״א מוהרר״ם מן יצ״ו ספרא ודיינא דק״ק ווילנא יצ״ו.

ס״ז. שלו׳ להאלופים היושבים בעיר נ י ש א ו ו י יצ״ו. הנה צעקת רוזני וקציני מנהיגי ק״ק ו ו י ל נ א יצ״ו עליכם, שזה כמה וכמה שנים שאין אתם יודעין בצרתן בצערן של ישראל שלא למשוך עמהם בעול מ ס י ם ו א ר נ ו נ י ו ת . בכן באנו בתוקף גזרתינו החמורה בח״ח עליכם שתראו לסלק להרוזנים הנ״ל כל סך הסכום המגיע להם עד היום. ולהבא תעשו מעמד חדש עמהם על ערך הנתינה שתתנו להם בכל שנה ושנה בלי שום רחי׳ ופ״פ והתנצלו׳ בעולם כלל. ובאם שלא תשגיחו אזי רשות להרוזנים הנ״ל להחרים אתכם בכל מדינת ליטא בירידי׳ ושלא בירידים, לפרסם קלונכם ברבים וצא יאמר לכם מבית הכנסת ועזרה כי חרם אתם ושלא לצרף אתכם לשום דבש״ם ושב״ק ושלא לעמוד בד׳ אמות שלכם ושלא להתאכסן בביתכם פפ״ד יי״ן, ושלא לשחוט לכם שום דבר הטעון שחיטה, ושלא למכור לכם בשר שחוטה, ושלא למול את בניכם ושלא להתחתן עמכם ולאסור השדוכים שכבר נעשו שלא יסדר שום קדושין לבנותיכם שאתם מובדלין ומופרשין מכל ק״י בחרם הגדול והנורא חר״י ב״ן הניתן פה באסיפת המון חוגג בהוצאת ס״ת ובכבוי נרו׳ ובתקיעת שופר ושארי רדיפו׳ ברודף מלא עד מקום שידם מגעת כח ב״ד יפה וצדק של הרוזני׳ הנ״ל ובעיקול כן אף יחיד בעד רבים במדינתינו וחוץ למדינתנו ואף בעש״ג על הוצאות המסרבים מלסלק. תדעון כי יש אלקים בישראל ושופטים בארץ וחלילה לכם לשנו׳ פן תאשמו בח׳ זולת שאר עונשים קשים ועצומים ושפטים גדולים. ע״כ ברי׳ שלפניכם לבוא על הנכון עם הרוזנים הנ״ל לעבר ולהבא כנ״ל שלא יצטרך לבוא לכל אלה ומעצמכם תתעוררו ודלא לטרקי׳ לכון חוויא דרבנן דלית ליה אסותא ושלא תכוו בגחלתן ח״ו. כד״ה לכל תוקף ועוז רוזני וקציני ר״ם יצ״ו בצירוף כבוד המאה״ג הגאונים הרבנים המא׳ היו׳ יו׳ ו׳ ט׳ שבט ת״פ ל׳ פה ק״ק אמדור כוועד קדש המדינה יצ״ו.

נא׳ אשר גינצבורג חונה בק״ק פינסק

ונא׳ ארי׳ יהודא ליב נבחר ממ״ה הראדני׳

ונא׳ הק׳ יהושע העשיל חופ״ק ווילנא

ונא׳ הק׳ ארי׳ לייב החו׳ בק״ק סלוצק

ונא׳ שלמה זלמן במ׳ ישכר בער סגל

ונא׳ משולם פיבש במוהרר״י

ונא׳ אברהם הנקרא עברל בלא״א מוהר״ר שלו׳ זלה״ה מהראדני.

ונא׳ אורי פיווש בלא״א כמוהר״ר ירוחם ז״ל מפינסק

ונא׳ יצחק אייזק בלא״א כמוהר״ר אשר ז״ל מפינסק

ונא׳ משה שמואל במהר״ר ארי׳ ליב ז״ל מפינסק

ונא׳ יהודה ליב בא״מ מהר״ר משה זלה״ה ליפשיץ מסלוצק

ונא׳ אלכסנדר בלא״א כהר״ר יעקב זלה״ה מסלוצק

ס״ח. על דבר הצע״ד שבא לפנינו אודו׳ כמה אנשים שבק״ק ווילנא יצ״ו שהעמידו אותם האלופ׳ השמאי׳ ואח״כ הכניסו את ראשם רוזני קציני ק״ק הנ״ל והקילו על כמה אנשים, מה שהוא נגד התקון. והרוזנים בעצמם קבלו עליהם בשבועה לאשר ולקיים החשבון הנ״ל ואח״כ חזרו ושינו. א״כ נתנו דבריהם לשעורי׳ ואין דבר סוף. בכן באנו בתוקף גזרתנו החמורה בח״ח חרם יב״ן על רוזני קציני מנהיגי ק״ק ווילנא יצ״ו וביחוד על ה״ה הראש הפ״ח שלא יאסוף הקהל בשביל זה... כח התקון הנ״ל. ולעבר מה שהכניסו ראשיהם להקל אין בהם ממש ואותן האנשים הנ״ל מחוייבי׳ ליתן ערך שהעריכו אותם ה״ה השמאים הן נתינת העבר מיום הערכת השמאים הן להבא. ובתוקף גזרתינו החמורה בח״ח על האלוף המ׳ התו׳ הסופר שלא ירשם בריסטר אותן אנשים כפי ההנחה שעשו להם הרוזנים רק לרשום בריסטר דוקא כפי שננמר הריסטר אחר עריכת השמאי׳ והעובר ענש יענש בתשלומי הוצאו׳ והזיקו׳ וקנסי׳ עצומים.

כ״ד לכל תוקף ועוז מעשה המדינה היו׳ יום שני י״ב שבט ת״פ ל׳ פה ק״ק אמדור בוועד המדינה הנ״ל.

נא׳ אשר גינצבורג חו׳ בק״ק פינסק

ונא׳ ארי׳ יהודה ליב נבחר מהראדני׳

ונא׳ הק׳ יהושע העשיל חו׳ בק״ק ווילנא

ונא׳ הק׳ ארי׳ ליב החו׳ בק״ק סלוצק

ונא׳ שלמה זלמן במוהרר״י בער סגל

ונא׳ משולם פיבש מהארדני

ונא׳ אברהם הנקרא עברל מהראדני׳

ונא׳ אורי פיבש מפינסק

ונא׳ יצחק אייזיק במוהרר אשר מפינסק

ונא׳ משה שמואל במוהר״א ז״ל מפינסק

ונא׳ יהודא בא״א הר״ר משה ז״להה ליפשיץ

ונא׳ אלכסנדר בלא״א כהר״ר יעקב זצ״ל מסלוצק

חוץ מה שהי׳ פה לפני התוועדו׳ וניתן תוקף מאתנו יהיה בתקפו יום הנ״ל. נא׳ אשר גינצברג ונאום ארי׳ יהודא ליב נבחר מק״ק הראדני.

הועתק מלה במלה מגוף הכתב בח״י רוזני ר״מ ובח״י המאה״ג הגאוני׳ הנ״ל לראי׳ חתמתי משה בלא״א מוהר״ר מנחם מן יצ״ו דיינא וספרא דמתא ק״ק ווילנא.

ס״ט. על דבר שהצע״ד בח״י של רוזני קציני ראשי מנהיגי ק״ק ווילנא אודות התיקון הנעשה בשנת תמ״ה בפנקס המדינה יצ״ו [1] שבעת שככוד הגאון אב״ד ור״מ ורוזני ר״מ דק״ק הנ״ל נוסעים להמדינה יהי׳ בטלים לכל חלוקת כבוד שנותנים שם לאיזה אדם יהי׳ מי שיהי׳ וגם בפנקס הקהל הנ״ל נרשם גם כן תיקון כזאת שאינם רשאים ליתן כלל שום עלוי לשום אדם. וגם התקון בקהלה הנ״ל בנדון הסכום שאין רשאי׳ הרוזני׳ הנ״ל להכנים ראשם בשום אופן וענין בעולם. בכן כל העלוים שנתנו האלופי׳ הרוזני׳ הנ״ל בטלים ומבוטלין כחרס הנשבר ובח״ח על ה״ה הפ״ח שלא לאסוף עוד הקהל להתיר אותם באשר שאין להם שום היתר בעולם כלל ויקומו על מכונם הראשון בלי שום התמנות עילוי כלל לבד העלוים שנתנו תוקף מהמדינה יצ״ו יקומו בכל תוקף ועוז מעשה המדינה. ופשיטא מה שניתן עליו מהמדינה יצ״ו המה בתקפם ובגבורתם. וגם כל הזבל״ב שהי׳ בק״ק הנ״ל בנדון סכומו׳ או שארי נתינות גם כן המה בטלים וכנ״ל לבד מה שניתן כתב מהמדינה או תוקף מהמדינה יקומו כנזכ׳ שם. ושום ראש או מנהיג או רב או ראש אסיפה אל יזדקק לסתור כתבים דנא הנ״ל בכל ענין ואופן בעולם ואפי׳ קהלות ראשיות אין רשאי׳ לסתור כל הנ״ל ובח״ח על ה״ה השמשי׳ להתנהג ולציית לפי תוקף כתבים דנא בל יפול ד״א ארצה.

כד״ה לכל תוקף ועוז מעשה המדינה יצ״ו בצרוף ככוד המאה״ג הגאוני׳ הרבני׳ נרם היו׳ יו׳ ד׳ י״ד שבט ת״פ לפ״ק פה ק״ק אמדור בוועד המדינה יצ״ו.

נא׳ אשר גינצבורג חו׳ בק״ק פינסק
ונא׳ ארי׳ יהודא ליב נבחר מק״ק הראדנ׳
ונא׳ הק׳ יהושע העשיל חו׳ בק״ק ווילנא
ונא׳ הק׳ ארי׳ ליב החו׳ בק״ק סלוצק
ונא׳ שלמה זלמן מהראדנ׳
ונא׳ משולם פיבש מהראדנ׳
ונא׳ אברהם הנקרא עברל מהראדנ׳
ונא׳ אורי פייבש מפינסק
ונא׳ יצחק אייזיק במוהר״ר אשר מפינסק
ונא׳ משה שמואל במוהרר״א ז״ל מפינסק
ונא׳ יהודא ליפשיץ מסלוצק
ונא׳ אלכסנדר מסלוצק

הועתק מלה במלה מגוף הכתב בח״י רוזני ר״מ ובח״י הגאונים הרבני׳ נרם, לראי׳

1) גוף התיקון לא נשתמר. השוה לענין זה גם פמ״ל סעלץ תתי״כ.

חתמתי משה בלא״א מוהר״ר מנחם מן יצ״ו דיינא וספרא דק״ק ווילנא יצ״ו.

ע׳. גם יצא מאתנו שקרובי ראשון בראשון אחד רשאי׳ להיות בקהל אך שיהי׳ אחד ראשון בראשון בתוך ה״ה מנהיגי׳ ולא שני ראשון בראשון ואף ראשון בראשון א׳ אינם רשאי׳ להיו׳ בכתר א׳. נעשה כנ״ל יו׳ הנ״ל. [1]

ע״א. טריפע מגלגולת שנתייסד בק״ק אמדור ת״פ לפ״ק ע״פ ה״ה רוזני קציני ר״מ דקהלו׳ הראשיו׳ נרם.

ק״ק בריסק והסביבו׳ חמשה אלפים מאה וחמשה ושלשים זהו׳. הוראדנ׳ והגליל ארבעה אלפים וחמשה מאות זהו׳. פינסק והגליל שלשת אלפים ושבעה מאות ושלשים זהו׳. ווילנא אלף ומאה זהו׳. סלוצק שלשת אלפים וארבעה מאו׳ וארבעים זהו׳, עם קאפוליא חמשה מאות זהו׳. מדינ׳ רוסיא תשעה אלפים זהו׳. קיידאן והגליל ארבעה אלפים ושלשה מאות זהו׳. וויזון והגליל אלף וששה מאות ושמונים זהו׳. בירז והגליל אלף ושמונה מאות זהו׳. דרוויע שבעה מאות וששים זהו׳. סמארגאן והגליל אלף ושבעה מאות זהו׳. מינסק אלף ושלשה מאות. גליל מינסק ארבעה אלפים ושני מאות וחמשים. נאווהרדאק ארבעה מאות. סלאנימא אלף ושמונה מאות. ראזינאי אלף ומאה זהו׳. אמסטיבאווי אלף ומאה זהו׳. לובטשץ שמונה מאות זהו׳. טורעץ שני מאות וחמשה וארבעים. ק״ק איווייע חמשה מאות ושלשים זהו׳. ק״ק מיר תשעה מאות וחמשים זהו׳. מיר ארבעה מאות וחמשים זהו׳. ק״ק נעשוויז אלף זהו׳. סטאלאוויטש מאה ועשרים זהו׳. לאחאווי... קלעצק ששה מאות וחמשה ושלשים זהו׳. לעחאוויץ ששה מאות וחמשה וארבעים זהו׳. פאלאנקי מאה וחמשה ועשרים זהו׳. פאלאנקי קטן חמשה ועשרים. זיטל שמנה מאות זהו׳. הארדישץ ארבעה מאות וחמשים. סביבות דווארעץ מאה וחמשים זהו׳. דווארעץ שני מאו׳ ועשרים זהו׳. יושבי קראשין מאה ושלשים. סינאווי... ארלאווי חמשים זהו׳. ק״ק מוציד שלשה מאות. בעליצא ששה מאות. פאלאצק ודיסנא אלף ושמונה מאות זהו׳. ראהטני ששים זהו׳. עדת הקראים חמשה מאות.

הועתק מהעתק הנ״ל יהודא ספרא ודיינא דמתא ק״ק ווילנא.

ועד חומסק תפ״א.

ע״ב. הן היום נתייסד במוסכם כנ״ל לגבות מכל קהלו׳ וגלילו׳ וישובי׳ ארבעה מאות סכומו׳ לצורך משפט בענין ע״ש מאבליג הידוע, אשר נתעורר זה מקרוב וגם להוצאו׳ להחזיק הטעריפא הנעשה פה כהיום, וגם לכוף המסרבים נגד טריפעס העבר ולהבא, גם לפרעון רווחים לכומרים דנעשוויז ומיר

1) בכה״י באה תקנה זו אחרי הסעיפים תתקי׳—תקל״ח אשר בפמ״ל, הוצ׳ דובנוב.

עבור חוב מדינה, גם לשלח לוועד ורשי, גם להוצאות משפטי׳ הנ״ל מאה סכומו׳ של רוזני ראשי קהלו׳. וגם ניתן אסיג׳ על מדינות רוסיא ע״ם ששה מאות זהו׳ שיסלקו חו׳ כ״א תיכף וצורך הכרח גדול לטובת כלל מעמד ומצב המדינה יצ״ו ליד הראש מוהר״ר יונה במוהר״ר חיים פייבש מק״ק הראדנא אסיג׳.

ומה שיצטרכו האלופים השתדלנים לצורך הוצאה -ענין הנ״ל אזי יתן מוהר״ר יונה (במוהר״ר חיים פייוויש) דק״ק הוראדנא מה שיקבלו ממנו איזה אסיג׳ והמה השתדלנים יעשו חשבון צדק בפני רוזני מנהיגי... ויהיו בידם הכל רשום בכתב אמת בפרוטרוט החשבון כאשר נשבעו לפנינו להיות מלא כחן באמונה. ולפרעון רווחים לכומרים הנ״ל ליתן טריפא על הסכומו׳ שמגיע מכמה קהלו׳ וגליל מינסק כפי הרשימה הנזכר למטה. וכחרנו לזה שני אנשים אפרתים ה״ה האלוף המ׳ הראש מוהר״ר ישראל איסקאלטר וה״ה מוהר״ר יעקב במוהר״ר געץ שיהי׳ כל תוקף ועוז בכל חומרי המבוארי׳ בפנקס לגבות מאותן נרשמים ברשימה לצורך סילק הרווחים להכומרים הנ״ל וגם הופרש מסכומו׳ הנ״ל המגיע על רוזני ק״ק סלוצק שמחוייבי׳ להעמיד קוויט. עו׳ רווחי׳ במשך ג׳ שנים בכל שנה ושנה ע״ם שני מאות וארבעה ועשרים זהו׳ כפי המעמד שני להרוזני ק״ק סלוצק עם הכומרי׳ והרוזני ק״ק סלוצק יקח קוויט בפטורים גמורים על כלל המדינה. וכזה כשיסלקו כנ״ל אזי פטורים רוזני ק״ק מן ד׳ מאות סכומו׳ הנ״ל ואין לגבות מהרוזנים הנ״ל שום פרוטה מארבעה מאות סכומות הנ״ל למקור אחר אף לפרעון כומרים דמיר כי אם לפרעון נעשוויז, אשר יסלקו המה בעצמם רק להראות העתק מקוויט להאלופי׳ הנ״ל. גם הופרש לפרעון הכומרי הנ״ל מסכומו׳ הנ״ל המגיע על רוזני קציני ק״ק הוראדנא שיסלקו מסך ג׳ שנים כל שנה סך מאה שוק לי׳ וניתן ליד מבוררי׳ דרוזני הנ״ל ה״ה הראש מוהר״ר מהר״ש וה״ה הראש מוהר״ר יונה אסיג׳ שעליהם ע״ם הנ״ל. וכשיסלקו כנ״ל ויעמדו קוויט אזי פטורים המה מסכומו׳ הנ״ל והמותר אסיג׳ מה שהיה מגיע מכמה קהלות ונלילות נתחלקו פרטי הוצאת הנ״ל ויסלק כל א׳ לזמנים המבוארים באסיגנציייש בלי שום דחי׳ ופ״פ כי דקדקנו היטב בחשבון כל קהלה בנתינו׳ אסיגנציש הנ״ל. כ״ד הרוזנים הנ״ל יום הנ״ל.

נא׳ מאיר הנקרא מהר״ם מהוראדנא

ונא׳ יצחק אייזיק בלא״א כמוהר״ר אשר ז״ל מפינסק

ונא׳ יעקב בא״א כמוה׳ יהודא ליב זלה״ה מפינסק

ונא׳ עקיבא בא״א כהר״ר גרשון ז״ל מווילנא

ונא׳ הצעיר שאול במוה׳ צבי הירש ז״ל מזייא מסלוצק

ונא׳ אלכסנדר בלא״א כמוה׳ אלכסנדר ז״ל מסלוצק

ע״ג. 1) רשימה מה שהופרש לסילוק רווחי׳ מחוב מדינה לכומרי׳ דנעשוויז ולכומרי׳ דמיר מה שנזכר בדף הקדום. 2)

1) סעיף זה מחוסר תאריך ולפי מקומו וגם לפי תכנו נראה שהוא משנת תפ״א.

2) ראה בסעיף הקודם.

רוזני ק״ק הוראדני מחוייבי׳ לסלק מסך שלשה שנים כל שנה שני מאות וחמשים זהו׳ וע״ז ניתן ליד מבוררי׳ דרוזני ק״ק הנ״ל אסיגנצייש על ק״ק הנ״ל בסך שבעה מאות וחמשים זהו׳.

רוזני ק״ק סלוצק מחוייבי׳ לסלק משך שלש שנים כל שנה שני מאות וארבעה ועשרים זהו׳ לכומרים דנעשוויז דווקא ויעמידו קוויט מכומר דנעשוויז על סלוק רכ״ד זהו׳ הנ״ל לכלל המדינה.

מגליל מינסק מגיע ארבעה מאו׳ סכומו׳ אלף זהו׳ ומזה ניתן אסיננצייש ע״ם ארבעים זהו׳ פ׳... לסלוק הנ״ל תשעה מאות וששים זהו׳ לסלק במשך שני שנים חצי׳ שנה דהאידנא וחצי׳ בשנה דלהבא. ומחוייבי׳ לסלק לזמן המגיע לפרעון כומרים הנ״ל בלי׳ שום דחי׳.

מק״ק נאווהרדאק מגיע מאה ושלשה ושלשים זהו׳ יג״פ לב׳ זמני׳ הנ״ל. מגליל נאוורדדאק מגיע שני מאות זהו׳ ג״ש לב׳ זמנים כנ״ל.

מק״ק מיר שני מאות וארבעים זהו׳ ג״ש לב׳ זמני׳ כנ״ל וזהו מסך סכומו׳ הנעשה כהיום פה באסיפה קטנה.

מק״ק נעשוויז שני מאות וארבעים זהו׳ ג״ש לב׳ זמנים כנ״ל וזה הוא מסכומות הנעשה כהיו׳ הנ״ל.

אסיגנצייי׳ ק״ק סטאלוויטש ששה וששים זהו׳ דג״פ.

אסיגנצייי׳ ק״ק דווארעץ שלשה וחמשים זהו׳ יג״פ.

אסיגנצייי׳ ארלאווי ששה ועשרים זהו׳ דג״פ.

אסיגנצייי׳ ק״ק מיר ששים זהו׳.

ס״ה שלשה אלפים וארבע מאות זהו׳.

ריכטר רשימה הנ״ל וארבעה אסיגנצייש... הנזכר ברשימה הנ״ל ניתן ליד ה״ה הרא׳ מ׳ אלכסנדר במ׳ אלכסנדר מק״ק סלוצק שיתן מידו ליד אלופי׳ הנבחרי׳ מק״ק מיר הנזכרים בדף הקדום לזה ויקבל מהם כתב ידם שקבלו כנ״ל.

ע״ד. ריסטר הטעריפא אשר נתייסד פה ק״ק חאמסק יצ״ו באסיפה קטנה רוזני קציני מנהיגי׳ הנבחרים מקהלו׳ ראשיו׳ על הערכה גולגלת דשנת אלף ושבעה מאות ואחד ועשרים למספרם עד וועד דלהבא דהיינו ארבעה שנים כפי שנרשם בפנקס המדינה לסך ארבעים אלפים זהו׳ להאדון הגדול שר הצבא יר״ה ולסך עשרים אלפי׳ זהו׳ המגיע על דגל טריבנאל. עולה ס״ה ששים אלפים זהו׳.

ק״ק בריסק חמשה אלפים וששה מאות חמשה ושלשים זהו׳. ק״ק הוראדני׳ חמשה אלפים זהו׳. ק״ק פינסק שלשה אלפים ששה מאות זהו׳. ק״ק סלוצק שלשה אלפים וארבעה מאות וארבעים זהו׳. ק״ק ווילנ׳ אלף מאה זהו׳. מדינ׳ רוסי׳ שמנה אלפים שבעה מאות זהו׳. ק״ק קיידאן והגליל ארבעה אלפים וארבעה מאות זהו׳. גליל וויזון אלף שבעה מאות זהו׳. ק״ק דרוייע שמנ׳ מאות זהו׳. ק״ק בירז והגליל אלף שמנה מאות זהו׳. ק״ק סמארגאן

והגליל והלובאקי שני אלפים שלשה מאות זהו׳. ק״ק מינסק אלף שלשה מאות זה׳. גליל מינסק ארבעה אלפים ושני מאות וחמשים זהו׳. ק״ק נאוואהרדאק ארבעה מאות וחמשים זהו׳. ק״ק סלאנימא אלף שבעה מאות זהו׳. ק״ק ראזינאי אלף חמשים זהו׳. ק״ק אמסטיבאווי אלף שני מאות זהו׳. ק״ק ראס שני מאות חמשים זהו׳. ק״ק סוויסלאוויץ שני מאות זהו׳. ק״ק פאלאצק ואושץ ודיסנא וסביבו׳ אלף שמנה מאות זהו׳. ק״ק לובטש שמנה מאות זהו׳. ק״ק טורעץ שני מאות ועשרים זהו׳. ק״ק קארעליץ שלשה מאות זהו׳. ק״ק איוויע חמשה מאות זהו׳. ק״ק לעכוויץ ששה מאות ועשרים זהו׳. ק״ק קלעצק חמשה מאות וחמשים זהו׳. ק״ק מוש שלשה מאות חמשה ושבעים זהו׳. ק״ק סטאלוויטש מאה ועשרים זהו׳. ק״ק בעליצא חמשה מאות שלשים זהו׳. ארלאווי שבעים זהו׳. ק״ק זיטל שבעה מאות ארבעים זהו׳. ק״ק הארדישץ ארבעה מאות ועשרים זהו׳. ק״ק דווארעץ שני מאות זהו׳. סביבות דווארעץ מאה חמשים זהו׳. ר׳ יעקב סגל מראהטני ששים זהו׳. ק״ק מיר ואיסקליט שמנה מאות ועשרים זהו׳. ק״ק נעשוויז וסווערזני תשעה מאות זהו׳. קראשין ומיקאשי מאה זהו׳. ק״ק קאפולי שלשה מאות ועשרים זהו׳. ק״ק מוציט שלשה מאות ושבעים זהו׳. ק״ק פאלאנקי מאה חמשה ועשרים זהו׳. פלאנקי קטן חמשה ועשרים זהו׳. סעלוב מאה ושלשים זהו׳. ציירין שני מאות זהו׳. סנאב חמשה ועשרים זהו׳. הדר בכפר מאלאווי ו... בכפר סנאב מאה וחמשים זהו׳ ופטור מליתן לק״ק נעשוויז. עדת הקראים חמשה מאות זהו׳.

כל ערך בסך הגלגלת עולה לסך ששים אלפים זהו׳. נעשה במוסכם ובעיון גדול על כל קהלה ומדינת רוסי׳ וגלילו׳ וישובי׳ ויסלקו כל א׳ לפי הערכתו לבל יחסר עפ״י תיקון המדינה ובכל חומרו׳ ועונשים המבוארים בפנקס.

כ״ד אלופי רוזני מנהיגי׳ הנבחרים מרוזני ראשי הקהלו׳ יצ״ו לאסיפה קטנה פה ק״ק חאמסק יצ״ו היו׳ יו׳ ג׳ י״ט אדר תפ״א ל׳ פק״ק.

נא׳ מאיר נקרא מהר״ם מהראדני׳

נא׳ יונה במהר״ח ווייל מהראדנא

ונא׳ יצחק אייזיק במ׳ אשר ז״ל מפינסק

ונא׳ יעקב במהור״ר יהודא לייב ז״ל ה״ה מפינסק

ונא׳ הצעיר שאול במהור״ר צבי הירש ז״ל מסלוצק מזייא

ונא׳ עקיבא בהר״ר גרשון זלה״ה

ונא׳ אלכסנדר במהור״ר אלכסנדר זצלה״ה מסלוצק

ונא׳ משה במהור״ר יהודא ליב זלה׳ה מווילנא.

ווילנה תפ״ה

ע״ה. האמת לאמיתו איך שהיה לנו לעינים כתב הפרשה מהחוב דרוזני קציני ק״ק בריסק שלשה אלפים ושלשה ושבעים כסף הנ״ל ומשארי חובי׳ המגיע להם מרוזני

המדינה יצ״ו הנעשה יו׳ ד׳ ז׳ תשרי פד״ת לפ״ק בח״י הרב הגאון מוהר״ר איסרל אב״ד ור״ם דק״ק הנ״ל ובח״י הרב הג׳ מוהר״ר אברהם אב״ד דקלויז דק״ק הנ״ל ובח״י ה״ה מוהר״ר שאול סופר דק״ק הנ״ל ביד האל׳ הראש מוהר״ר ישראל חיים בינשם על סך מאתים זקוקים כסף. לראי׳ חתמנו היו׳ יו׳ ב׳ ו׳ חשון תפ״ה לפ״ק. נא׳ אליעזר במהור״ר יהודא ליב זלה״ה ונא׳ משה בלא״א מוהר״ר מנחם מן יצ״ו דיינא וספרא דק״ק ווילנא יצ״ו.

תפ״ז.

ע״ר. בדבר שעמדו בדין לפנינו האלוף המ׳ הראש הר״ר צבי הירש בהר״ר ליב סגל ב״כ האלופי׳ רוזני קציני אסיפה קטנה המדינה יצ״ו עם מהר״ר שמואל בהר״ר אברהם ב״כ עדת הקראי׳ בנדון הכתב שביד עדת הקראי׳ מרוזני קציני המדינה רבה בהתוועדו׳ קדש בק״ק אמדור יצ״ו הנעשה יו׳ א׳ ה׳ טבת ת״פ לפ״ק [1] ושם נאמר שעדת הקראי׳ דכל מדינת ליטא יצ״ו יתנו בכל שנה ושנה כסף גולגולת חמשה מאות זהו׳ פו׳ באם שיהי׳ הטעריפיי׳ ששים אלפים זה׳ ובאם שיהי׳ הטעריפיי׳ יותר מששים אלפים זה׳ או פחות מששים אלפים זה׳ יתנו עדת הקראים לפ״ע ההוספה ולפ״ע ההנחה. וגם נאמר שם ליתן להוצאה מאה זהו׳ מלבד כסף גולגולת סך הנ״ל ותבע הרר״צ הירש סגל הנ״ל את מוהר״ש הנ״ל שיסלקו עדת הקראים בכל שנה ושנה סך מאה זהו׳ עבור הוצאה כנ״ל. ומוהר״ש ב״כ עדת הקראים טען שבהסך מאה זהו׳ שנתנו כבר המה פטורין מליתן עוד להוצאה אף פ״א כל זמן שיהי׳ גולגולת ששים אלפי׳ זהו׳ גם טען מוהר״ש הנ״ל שיסלקו להם רוזני המדינה סך שני מאות זהו׳ מה שנתנו תכף אחר שנת ת״פ לפ״ק גולגולת יותר מסך חמשה מאות זהו׳. גם טען מוהרר״ש הנ״ל שנתנו עדת הקראי׳ אבליג׳ על סך ארבעה מאות ועשרים זהו׳ הנ״ל יותר על סך חמשה מאות זהו׳ הנ״ל מחמת הטריפיי׳ הנעשה בק״ק הראדני׳ בוועד המלך והשרים ירה״ה שיסלקו להם רוזני המדינה יצ״ו הסך ארבעה מאות ועשרים זהו׳ פו׳. והאריכו בטענותיהם כל א׳ למעניתם. בכן ע״פ ... יצא מאתנו לתפס״ד בכל שנה הוצאת חמשים זהו׳ פו׳ להעמיד חמשים זהו׳ הנ״ל לדמי ת״ק זהו׳ גולגולת הנ״ל וכשיסלקו עדת הקראי׳ בכל שנה כנ״ל אזי פטורים עדת הקראי׳ מליתן להוצאות המדינה ולשום ענין ואופן בעולם אף פ״א בכל משך הזמן שיהי׳ גולגולת ששים אלפי׳ זהו׳ פו׳ לשנה. וע״ד שטען מוהר״ש שנתנו עדת הקראים סך שני מאות זהו׳ אחר שנת ת״פ לפ״ק מותרת כנ״ל, יצא מאתנו שפטורי׳ רוזני המדינה מתביעה זו באשר שמן שנת ת״פ ל׳ לא נתנו עדת הקראי׳ חמשים זהו׳ לשנה עבור הוצאו׳ עד היום הנז׳ למטה; ולעומת זה פטורי׳ עדת הקראי׳ עד שנה העבר מהסך חמשים זהו׳ לשנה הנ״ל. וע״ד טענות האבליג׳ מסך ארבעה מאות ועשרים זהו׳ הנ״ל פסקנו סך חמשים זהו׳ ינוכה להם עבור הסך חמשים זהו׳ שמגיע מהם להוצאות בשנה העבר וע״ס שלשה מאות

[1] ראה לעיל סעיף ס״ד.

ושבעים זהו׳ יתנו להם רוזני אסיפה דהאירנא אסיג׳ על איזה קהלות וגלילות שירצו רוזני קציני אסיפה ואז פטורי׳ רוזני אסיפה מתביעת האבליג׳ דארבעה מאות ועשרים זהו׳ הנ״ל. והתרצו א״ע רוזני המדינה ועדת הקראי׳ לקיים ככל הנז׳ בפסק הלז. וגם מחלו עדת הקראי׳ ובטלו כל הדעקרטש ופראווש שבידם על רוזני המדינה יצ״ו גם התחייב א״ע מוהרר״ש הנ״ל בחיוב נמור עפ״ה בב״ד להחזיר להמדינה כל הדעקרטש ופראווש הנ״ל קרועים בקרע ב״ד וליתן כתב פטורים לרוזני המדינה על כל הדעקרטש ופראווש הנ״ל. כל הנ״ל יקוי׳ בח״ח ונעשה בריצוי הצדדי׳ הנ״ל וכתורת התחייבות עפ״ה חז״ל ודלא כאסמכתא וכו׳ ובדת״ן היו׳ יו׳ ו׳ ז׳ אב תפזיין לפ״ק פה ק״ק ווילנא יצ״ו.

נא׳ יודא ליב בא״א שמעון זצלה״ה מטיקטין

ונא׳ משה בלא״א מוהרר״ם מן יצ״ו דיינא וספרא דק״ק הנ״ל

ונא׳ משה במהר״ר לייב זצ״ל

ונא׳ שבתי במהר״ר אלחנן חפץ

על סך שלשה מאות ושבעים זהו׳ הנ״ל על כלל המדינה שיסלקו כל קהלה וקהלה וגליל הלק המגיע עליו לפ״ע ואין שום קהל וגליל והמדינה בערבות עבור הכלל רק כשיסלקו כל קהלה וגליל חלקם אזי יפטרו מהם. ד״ה יו׳ הנ״ל יודא לייב מטיקטין הנ״ל ונא׳ משה ספרא ונא׳ משה במוהרר״ל זצ״ל.

ע״ז. טעריפה מגלגלת אשר נתייסד בק״ק הוראדני באסיפה קטנה רוזני וקציני נבחרי׳ מקהלות הראשיות בשעת וועד המלך יר״ה והשרים בק״ק הנ״ל בשנת אלף שבעה מאות ועשרים למספרם עד וועד דלחבא לסך ארבעים אלפים לשר הצבא יר״ה גם לסך עשרים אלפי׳ זהו׳ המגיע על דגל טריבונאל. עולה לסך עשרת אלפים לשר הצבא יר״ה.

ק״ק בריסק והסביבות ארבעה אלפים תשעה מאות חמשה וששים זהו׳; שמנה מאות ושבעה עשר ז״פ. ק״ק הוראדני והגליל חמשה אלפים שני מאות חמשה ושלשים זהו׳; שמנה מאות ושבעים זהו׳. ק״ק פינסק והגליל ארבעה אלפים ושלשה מאות ושמנה זהו׳ עם ק״ק קלעצק וק״ק לעכוויץ; ארבעה מאות חמשים זהו׳ ובעד קלעצק ולעכוויץ שני מאות ועשרים זהו׳. ק״ק ווילנא וישובי׳ תשעה מאות זהו׳ פו׳; מאה וחמשה ועשרים זהו׳ פו׳. ק״ק סלוצק וישובי׳ שלשה אלפים תשעה מאות שמנה ועשרים זהו׳; ששה מאות וארבעים זהו׳. מדינת רוסיא שמנה אלפים ושמנה מאות ושמנה זהו׳; אלף וחמשה מאות זהו׳ פו׳. גליל קיידאן ארבעה אלפים ושמנה מאות זהו׳; שמנה מאות זהו׳ פו׳. גליל וויזון אלף ושמנה מאות זהו׳ פו׳; שלשה מאות זהו׳ פו׳. גליל בירז אלף ותשעה מאות זהו׳ פו׳; שלשה מאות שמנה עשר זהו׳ פו׳. ק״ק דרויא אלף ומאה חמשה ושלשים זהו׳ פ׳; שני מאות זהו׳ פ׳. גליל סמארגאן וגלומבוקי שני אלפים ושלשה מאות חמשה עשר זהו׳; שלשה מאות זהו׳ פ׳. גליל מינסק ארבעה אלפים ושמנה זהו׳; שבעה מאות זה׳ פ׳. ק״ק מינסק אלף מאה ושמנה ותשעים זהו׳; שני מאות זהו׳

פו׳. ק״ק נווארדאק שבעה מאות וששים זהו׳; מאה וארבעה ועשרים זהו׳. ק״ק סלאנימא אלף שבעה מאות ושבנה זהו׳; שלשה מאות זהו׳ פו׳. ק״ק ראזינאי אלף מאה ושמנה זהו׳; מאה ושמנים זהו׳. ק״ק אמסטיבאווי אלף ושבעה זהו׳; מאה וחמשים זהו׳. ק״ק ראסי שני מאות ושבעה ושבעים זהו׳ פו׳; חמשה וארבעים זהו׳. ק״ק סווים לאוזיץ שני מאות ושמנה זהו׳; ששה ושבעה ועשרים זהו׳ פו׳. ק״ק פלאצק ואושאץ ודישנא אלף ושמנה מאות זה״פ; שני מאות ששה וחמשים זהו׳. ק״ק לובץ ששה מאות ששה ושבעים זה׳ פ׳; מאה ועשרים זהו׳ פו׳. ק״ק טורעץ מאה ואחד וששים זה׳ פו׳; שלשים זה׳ פ׳. קרעליץ ולעחאוויץ ויחידי׳ השייכי׳ להם ארבעה מאות זהו׳ פ׳ וא׳ זהב; שבעים זה׳ פ׳. קאוויש וסעלוב וליפנישאק ויחידי׳ השייכי׳ להם מקדם שבעה מאות שבעה ועשרים זהו׳; מאה ושלשים זהו׳. ק״ק מוש וקלאבאוויטש שני מאות ועשרה זהו׳; ארבעים זהו׳. ק״ק סטאלאוויטש מאה וחמשים זהו׳; חמשה ועשרים זהו׳. ק״ק ארלאווי שמנים זהו׳; עשרים זהו׳. ק״ק הראדישץ ארבעה מאות ושנים זהו׳; ששים זהו׳, עו׳ שבעה זהו׳. ק״ק דווארעץ עם ר׳ יעקב ראהיטנר שני מאות ושנים ושבעה זהו׳; חמשים זהו׳. ור׳ יעקב הנ״ל יתן לז״ה סך שבעים זה׳; חמשים זה׳. סביבות דווארעץ שני מאות ושני זהו׳. ק״ק מיר ואיסקאלט וזוכאוויץ שמנה מאות ושנים וחמשים זהו׳; מאה וחמשים זהו׳. ק״ק נעשוויז ושווערזני שמנה מאות ושני זהו׳; מאה וארבעים זהו׳. ק״ק בעליצא ארבע מאות ושנים עשר זהו׳; חמשה וששים זהו׳. יושבי קראשין חמשים זהו׳; חמשה זהו׳. ק״ק מוציד ארבעה מאות ושנים ועשרים זהו׳; חמשה וששים זהו׳ עם ה׳ זהו׳. ק״ק פלאנקי מאה וששים וחמשה זהו׳; שלשים זהו׳. פלאנקי קטן ארבעים זה׳; ששה עשר זה׳. צירין שני מאות שנים ועשרים זה׳; חמשה וארבעים זהו׳. סנאב חמשים זהו׳; עשרה זהו׳. ק״ק זיטל שמנה מאות ושנים וחמשים זה׳; מאה וחמשים זה׳. עדת הקראים שמנה מאות זה׳; מאה ועשרים זה׳.

כל הנ״ל והנמע״ל נעשה כד״ת וכדין כפי תוקף כל המדינה דליטא וכרגא דמלכא היו׳ יו׳ ו׳ עש״ק כ״ח חשון תפ״ז פק״ק הוראדני.

נא׳

ונא׳ ישראל באמוהר״ר יונה מבריסק

ונא׳ אברהם המ׳ עבריל בלא״א מוהר״ר שלו׳ זלה״ה מהראדני

ונא׳ מאיר בלא״א מוהר״ר שמעון זלה״ה ברודא מהוראדני

ונא׳ יצחק אייזיק בלא״א כמוהר״ר אשר ז״ל מפינסק

ונא׳ אהרן בלא״א כמוהר״ר משה אברהם זלה״ה מפינסק

ונא׳

ונא׳

ונא׳ אשר זעליג בלא״א כמוהר״ר נפתלי הירץ ז״ל אטינגן דאקטר מסלוצק

ונא׳ ארי׳ במוהר״ר שלמה

הועתק אות באות מנוף הטעריפא.

ועד חומסק ת״צ.

ע״ה. טעריפייא מגלגלת שנתייסד בשנת תיו צדיק לפ״ק בוועד חאמסק ע״פ ה״ה רוזנים .ר״מ דקהלות הראשיות נרם (יאיר).

ק״ק בריסק והסבבות ארבעה אלפים וחמשה מאות זהו׳. הוראדני והגליל שמונה אלפים. פינסק והגליל שלשה אלפים וחמשה מאות ושלשים זהו׳. ווילנא אלף וארבעה מאות זהו׳. סלוצק שלשה אלפים ושבעה מאות זהו׳. מדינו׳ רוסיא תשעה אלפים וחמשה מאות וחמשים זהו׳. קיידאן והגליל ארבעה אלפים זהו׳. וויזון והגליל אלף וששה מאות זהו׳. בירז והגליל אלף וחמשה מאות וחמשים. דרוייע תשעה מאות זהו׳. סמרגאן והגליל שני אלפים ושבעים זהו׳. מינסק אלף ומאה זהו׳. גליל מינסק ארבעה אלפים ומאה. נווהרדאק ארבעה מאות וחמשים. סלאנימא אלף וששה מאות. ראזינאי אלף ומאה וחמשים. אמסטיבאווי אלף ומאה זהו׳. לובטשץ ששה מאות וחמשים. טורעץ שני מאות ועשרים. ק״ק איווייע חמשה מאות וחמשים זהו׳. קרעליץ שני מאות וחמשה ושבעים זהו׳. סעלוב מאה ועשרים זהו׳. צירין שני מאות זהו׳. ק״ק מיר שמונה מאות. מיר שני מאות וחמשים זהו׳. ק״ק נעשוויז שבעה מאות זהו׳. סטאלאוויטש מאה ושלשים זהו׳. לאחאווי... קלעצק שייך לק״ק פינסק. לעחאוויץ שייך לק״ק פינסק. פאלאנקי מאה ועשרים זהו׳. פאלאנקי קטן שלשים זהו׳. זיטיל תשעה מאות. הארדישץ שלשה מאות וחמשים זהו׳. סביבות דווארעץ שני מאות ועשרה זהו׳. דווארעץ שני מאות וחמשים זהו׳. יושבי קראשין חמשים זהו׳. סנאווי ששים זהו׳. ארלאווי שמנים זהו׳. ק״ק מוציד ארבעה מאות וחמשה ושמונים זהו׳. בעליצא ארבעה מאות ושמונים זה׳. פאלאצק ודיסנא אלף ושמונה מאות זהו׳. עדת קראים חמשה מאות. יושבי דרעווני וסאוויש מאה ושלשים זהו׳. ראסה שני מאות זהו׳. שוויסלאוויץ שני מאות זהו׳.

הועתק מהעתק כנ״ל יהודא ספרא ודיינא דמתא ק״ק ווילנא.

ועד הורודנה תצ״א.

ע״ט. טערופייא מגלגלת שנתייסד בשנת תצ״א לפ״ק בוועד הוראדני ע״פ ה״ה רוזנים ר״מ דקהלות הראשיו׳.

ק״ק בריסק והסביבות חמשה אלפים. הוראדנו והגליל חמשה אלפים וחמשה מאות זהו׳. פינסק והגליל ארבעה אלפים זהו׳ פו׳. ווילנא אלף שבעה מאות זהו׳. סלוצק ארבעה אלפים ושלשה מאות זהו׳. מדינ׳ רוסיא עשרת אלפים ז״ו׳. קיידאן והגליל שלשה אלפי׳ ושמנה מאות זהו׳. וויזון והגליל

אלף ושבעה מאות. בירז והגליל אלף וששה מאו׳. דרוייע שבעה מאו׳ וחמשים. סמארגאן והגליל שני אלפים ומאה זהו׳. מינסק תשעה מאות שבעים זהו׳. גליל מינסק ארבעה אלפים. נוואהרדאק ארבעה מאו׳ וחמשים. סלאנימא אלף וחמשה מאות וחמשים. ראזינאי אלף ומאה. אמסטיבאווי אלף ומאה. לובטשץ ששה מאות וחמשים. טורעץ שני מאות וארבעים. ק״ק איווייע חמשה מאות. קרעליץ שני מאות ושמונים זהו׳. סעליץ מאה ושלשים זהו׳. צירין שני מאות זהו׳. ק״ק מיר תשעה מאות. מיר שלשה מאות זהו׳. ק״ק נעשוויז שמונה מאות זהו׳. סטאלוויטש מאה ושלשי׳ זהו׳. לאחאווי... קלעצק שייך להנ״ל. לעכאוויץ שייך להנ״ל. פאלנקי מאה ועשרים זהו׳. פאלאנקי קטן שלשים זהו׳. זיטיל אלף זהו׳. הארדישץ שלשה מאות ועשרים זהו׳. סביבות דווארעץ שלשה מאות וארבעים זהו׳. דווארעץ שני מאות וששים זהו׳. יושבי קראשין תשעים זהו׳. סנאווי ששים זהו׳. ארלאווי שמונים זהו׳. ס״ק מוציר ארבעה מאות וחמשים. ביליצע ארבעה מאות ושבעים זהו׳. פאלאצק ודיסנא אלף ושמנה מאות זהו׳. ראהטני... עדת קראים שבעה מאות. שוויסלאוויץ שני מאות זהו׳.

חועתק מהעתק כנ״ל יהודא ספרא ודיינא דק״ק ווילנא.

ועד חומסק תצ״ט.

פ. טעריפייא שנתייסד בשנת תיו צדיק טית לפ״ק בוועד חאמסק ע״פ ה״ה רוזני ר״מ דקהלות הראשיות נרם.

ק״ק בריסק והסביבו׳ חמשה אלפי׳ זהו׳. הוראדני וחגליל ארבעה אלפים ששה מאות וחמשה וארבעים זהו׳. פינסק והגליל שלשה אלפים שני מאות וחמשה וארבעים זהו׳. ק״ק ווילנא שמונה מאות ותשעה ושבעים זהו׳. סלוצק שלשה אלפים וחמשה מאות וחמשה וארבעים זהו׳. מדינ׳ רוסיא שנים עשר אלפים ושבעה מאות זהו׳. קיידאן והגליל שלשה אלפים ותשעה מאות וחמשים זהו׳. בירז וגליל אלף ששה מאות וחמשים. דרוייע שבעה מאו׳ וחמשה ושבעים זהו׳. וויזון והגליל אלף ושבעה מאות וחמשה זהו׳. סמרגאן והגליל שני אלפים מאה ושמונים זהו׳. מינסק תשעה מאות ושבעים זהו׳. גליל מינסק ארבעה אלפים. נוואהרדאק חמשה מאו׳. סלאנימ׳ אלף וארבעה מאות. ראזנאי אלף ושבעים זהו׳. אמסטיבאווי אלף ושני מאות. לובטשץ שבעה מאות. טורעץ שני מאות וחמשה וארבעים זהו׳. ק״ק איווייע חמשה מאות וארבעים זהו׳. קרעליץ שני מאות ותשעים זהו׳. סעלוב מאה וארבעים זהו׳. צירין שני מאות זהו׳. ק״ק מיר שמונה מאות וששים. מיר שלשה מאות ועשרה זהו׳. ק״ק נעשוויז שמונה מאות ועשרים זהו׳. סטאלאוויטץ שני מאות. לאחאווי... קלעצק שייך לק״ק פינסק. לעחאוויץ שייך לק״ק פינסק. פאלאנקי

מאה ועשרים זהו׳. פאלאנקי קטן ארבעים זהו׳. זיטיל אלף זהו׳. הארארישץ שלשה מאות ושבעים זהו׳. סביבות דוואראץ שלשה מאות וחמשים זהו׳. דוואראץ שני מאות וששים זהו׳. יושבי קראשין תשעים זהו׳. סינאווי שבעים זהו׳. ארלאווי שמונים זהו׳. מוציד ארבעה מאו׳ ושמונים זהו׳. בעליצא ארבעה מאות וחמשה ושבעים זהו׳. פאלאצק ודיסנא אלף ותשעה מאו׳. ראהאטני ששים זהו׳. עדת קראים שבעה מאות. ראסה שני מאות זהו׳. שוויסלאוויץ שני מאות זהו׳.

הועתק מהעתק כנ״ל יהודא ספרא ודיינא דמתא ק״ק ווילנא.

ועד ת״ק בחומסק.

פ״א. טריפע מגלגלת שנתייסר פק״ק חאמסק תיו קוף ל׳ בוועד המדינה וצ״ו ע״פ ה״ה רוזנים ר״מ דראשי קהלות.

ק״ק בריסק והסביבו׳ ארבעה אלפי׳ וששה מאות זהו׳. הוראדנא והגליל ארבעה אלפים מאה וחמשה וארבעים זהו׳. פינסק והגליל שני אלפים ושמונה מאות וששים זהו׳. ווילנא שמונה מאות וחמשה זהו׳. סלוצק שלשת אלפים זהו׳. מדינ׳ רוסיא שנים עשר אלפים ושבעה מאות זהו׳. קיידען והגליל ארבעה אלפים ושמונה מאות זהו׳. וויזון והגליל שני אלפים וארבעה מאות זהו׳. בירז והגליל אלף תשעה מאות. דרוויע חמשה מאות זהו׳. סמרגאן והגליל שני אלפים שני מאו׳ וחמשים זהו׳. מינסק תשעה מאות ועשרים זהו׳. גליל מינסק ארבעה אלפים וששה מאות זהו׳. נוואהרדאק חמשה מאו׳. סלאנימי אלף ארבע מאות. ראזינאי אלף ושבעים זהו׳. אמסטיבאווי אלף ושני מאות. לובטשץ שבעה מאות. טורעץ שני מאות וארבעים. ק״ק איוויע חמשה מאות וחמשים זהו׳. קרעליץ שני מאות ותשעים זהו׳. סעלוב מאה וששים זהו׳. (ציר)ין שני מאות זהו׳. ק״ק מיר שמונה מאות וחמשים. מוש שני מאות וחמשים זהו׳. ק״ק נעשוויז שמונה מאות וחמשים זהו׳. סטאלוויטש מאה ושבעים זהו׳. לאחאווי... קלעצק שייך לק״ק פינסק. לעחאוויץ שייך לק״ק פינסק. פאלאנקי מאה ושבעים זהו׳. פאלאנקי קטן ארבעים זהו׳. זיטל אלף זהו׳. הארארישץ שלשה מאות וחמשה ושבעים זהובים. סביבו׳ דוואראץ שלשה מאות וחמשה זהו׳. דוואראץ שני מאות וששים זהו׳. יושבי קראשין תשעים זהו׳. סינאווי שבעים זהו׳. ארלאווי שמונים זהו׳. מוציד חמשה מאות. בעליצא שלשה מאות וחמשה זהו׳. פאלצק ודיסנא אלף שבעה מאות. ראהטני ששים זהו׳. עדת קראים שבעה מאות.

הועתק מהעתק כנ״ל יהודא ספרא ודיינא דמתא ק״ק ווילנא.

ועד זעלווא תק״ח

פ״ב [1] בהיות כי כבר הופיע אורו, האיר ברקאי ברק השנון, כבוד הרב המאה״ג המפורסם מו״ה ארי׳ ליב הלוי אב״ד דק״ק קיניגשברג יצ״ו אשר זכה וזיכה את הרבים בהדפסת מקצת סידור התפלה עפ״י כוונות האר״י ז״ל בקיצור נמרץ. ע״פ משנת חסידים עם ספרו משנת גור ארי׳ וכו חרוה את הצמאי׳ ומשתוקקי׳ לו כמשק גבים שוקק בו ועוד ידו נטוי׳ להדפיס כל הסידור כולו עפ״י כוונות הנ״ל. ואמנם ידענו גודל תלאות עמוסות ויניעות של כבוד הרב הנ״ל ממש לילה כיום, חשיכה כאורה, לא נח ולא שקט עד שהביא מקצת סידור הנ״ל לבית הדפוס. וכמה תכבד העבודה עוד עבודת הקדש עליו בכסף ישאו לברך על המוגמר בהדפסת כל הסידור הנ״ל והכסף יענה את הכל אשר זרועי ידיו יפוזו, פזר כסף אין כסף נחשב בעיניו כ״א להוציא מכח אל הפועל הספרים הנ״ל בדפוס וניר יפה ומהודר לכבוד האל בקודש נאדר, ולזכות בו הרבים לראות פני הוד והדר בהדפסו׳ הספרים והסידור. ולמיחש מבעי פן ואולי יבוא איש אחר להשיג גבולו של כבוד הרב הנ״ל בהדפסת סידור הנ״ל בכולו או מקצתו. בכן קמנו ונתעודד אנחנו האלופי׳ רוזני ונגידי׳ מקהלות ראשיות דמדינתינו ומשארי קהלות קדושות דמדינת ליטא יצ״ו המתוועדים פה ביומא דשוקא ובצירוף הרבני׳ המובהקי׳ המופלגי׳ המא׳ הג׳ הנמצאים פה ועניגו ואמרנו כולנו במוסכם אחד ובשפה אחת בגזירת עירין קדישין על כל איש מישראל יהי׳ מי שיהי׳ בח״ח ובנח״ש דרבנן, כל מי שישיג גבולו של כבוד הרב המחבר הנ״ל משך חמשה עשר שנים מזמן כלות הדפוס של הסידור הנ״ל וירצה להדפיס הסידור כלו או מקצתו לטרקיא חויא דרבנן דלית בי׳ אסותא ובעונש אבדון כל הספרים של משיג גבולו של הרב הנ״ל. וביד הרב הנ״ל לעשות כל כפיות ונגישות לאשר יבא בגבולו בהדפסות הסידור הנ״ל כלו או מקצתו בתוך משך חמשה עשר שנים הנ״ל, להודפו ולרודפו בכל חומרי חרמות ושמתות וכל הוצאות והזיקות שיעלה לכבוד הרב הנ״ל מחמת השגות גבול הנ״ל, הכל מיד האיש המשיג גבול הנ״ל יבוקש. וביד הרב הנ״ל להוציא כל הוצאות והזיקות וג״ה שלו מיד האיש הנ״ל או משלוחו וב״כ הן במדינתינו הן במדינת פרייסן וקיניגשברג הן בשארי מדינות, הן בירידי׳ ושלא בירידי׳, ולעקל רכושו בכל מקום אשר תשיג ידו עד שיראה להכשיר נזקו של כבוד הרב הנ״ל. והשומע לדברינו יונעם לו ויבא עליו ברכת טוב. הכ״ד האלופי׳ רוזני׳ ונגידי׳ קציני׳ אבירי הרועי׳ דקהילתינו ראשי׳ דמדינתינו ומשארי קהלו׳ קדושות יושבי תהלות ישראל במדינתינו מדינת ליטא יצ״ו בצירוף הרבני׳ המובהקי׳ המופלגי׳ המאה״ג המתוועדי׳ פה

1) הסכמה „לסדור התפלה עפ״י כוונת רבנו יצחק ז״ל עם משנת גור אריה״ מאת ר׳ אריה ליב בר׳ מרדכי עפשטיין, קיניגשבערג חש״ד (תקכ״ה). שני הדפים הכוללים את ההסכמה וכו׳ נדפסו אחרי כן לאחרי שנת תקכ״ח אצל אלמנת המדפיס מקניגסבירג והם כרוכים באכסמפלרים רבים אחרי השער. (העירני על תעודה זו ידידי מר א. יערי).

ביומא דשוקא וכראשם ככוד הרב הגאון הגדול המפורסם אב"ד ור"מ דק"ק בריסק הבאי' עה"ח היום יום א' ה' אלול תקחי"ת לפ"ק זעלווא יצ"ו.

הקטן אברהם מבית קצנאלפוגן חובק"ק בריסק דליטא

הקטן שמואל החו' פה גליל עליון סביב ק"ק יצ"ו

הקטן משה בא"א מו' הרב מו"ה קאפל זלה"ה מבריסק

הקטן שלמה זלמן בלא"א מו' הרב ה"ה החסיר המפורסם מו"ה ליב זלה"ה

נאם יעקב אהרן במו"ה איסרל זלה"ה

נאם צבי הירש במו"ה מרדכי הלוי ז"ל עפשטיין מהורודני

נאם שמשון בלא"א כמוהר"ר ישראל הלוי

נאם יצחק אברהם חונ' בק"ק מינסק יצ"ו

נאם ישראל חיים בלא"א מוהר"ר משה נחום נטע מהורדני

נאם שאול בלא"א הרב מו"ה ש' גרונם זלה"ה מסלוצק

נאם ישראל בלא"א כמוהר"ר הילל מסלוצק

הקטן נחמי' חו' בק"ק אמסטיבאוו' וכל הסביבה ושארי קהלות יצ"ו

הקטן אהרן במו"ה מרדכי מק"ק שקלאוו שהי' אב"ד דק"ק קאידנאווי יצ"ו

נאם משה בלא"א מו' הרב ה"ה מו' מיכאל זצ"ל

ועד מיר תקי"ב

פג. [1] ב"ה ידו בכל חדרי התורה ארי שבחבורה גליין לי מטמרין, הילכתא ומתניתא, ותוספתא, ספרא וספרי ועוף הפורח עליו נכוה בגחליו וזיקין דנור ובעורין, נזר החכמים מזרע הפרתמים, נהרין כנהר צפרין, תאין ומתכנשין כל אחשדרפני' אומ"י למחמי פום ממלל רברבן. נר מערב ואור מזרח ישיש כגבור (לרוץ) אורח לי' נמטי אפריון ה"ה הרב המובהק הטאה"ג הגאון האמיתי החכם הכולל נ"י ע"ה פה"ח כש"ת (כש"ק) מוהרר"ר יהונתן גבר ענוותן, אב"ד ור"מ דק"ק או"ה למושב לו אשרי העם שככה לו.

שמועה שמענו ותרגז בטנינו לקול צללו שפתינו כי ציר בגוים שולח לאמר הנה ככל הגוים בית ישראל כשועלים בחרבות נביאיך ישראל אשר נשיא יחטא ונעלם דבר מעיני העדה, חכמי חידה ונעשית התורה כשתי תורות ונחלק ישראל לשתי חבורות העברים עורים חצי העם מדברים יהודית, וחצי העם מדברים אשרודית. נחה ארם על אפרים ותצא המרכבה ממצרים. אוי לאזנים שכך שומעות שומו שמים על זאת ושערו חרבו מאד העבר ישראל אם יליד בית מדוע הי' לבז. אוי להם לבריות מעלבונה של תורה הסירו המצנפת והרימו העטרה וישלחו לאפם את הזמורה, לפני בני יון ובני קטורה וחשבנו למשפט לאמר אל ידע יהונתן זאת פן יעצב. אך אמרנו אולי ע"י זה

1) לוחות עדות לר' יהונתן אייבשיץ, אלטונה תקס"ו דף ל"ז. וגם בס' כ"י „גחלי אש" באוקספורד (השוה נויבואר, בקטלוג סי' 2189 וב־ MGWJ לשנת 1887, ע' 263), שלפיו ניתנו כאן בסוגריים שנויי־נוסח אחדים. השוה על תעודה זו גם ס' „שבירת לוחות האון" לר"י עמדן, זאלקווא (אלטונה) תקט"ז (תקי"ט?) דף מ"ה.

תרבה המספחת. ומי כמהו מורה דיעה ויבין שמועה וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליו במעלת חסידות וגדולת יחוסו ועוצם ענוותנותו ותוקף אמונתו. בכל מיני חכמות בקי, משנתו רב ונקי. ביראת ה' דבק וחושק, ובים התלמוד יצא לקראת הנשק. יודע לחשיב לאפיקורסים. אלה ברכב ואלה בסוסים. אבדה עצתם ונסרחה חכמתם. צער לנו עליך יהונתן נעמת לנו מאד נפלאתה אהבתך לנו. איך נפלו הגבורים בתוך המלחמה יהונתן על במותיך חלל. היהונתן ימות (ימו"ש) אשר עשה הישועה הגדול' הזאת בישראל. אין זאת אלא תורה הפליא עצה הגדיל תושיה. אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים, קנאין פוגעין בו. היום רבו עברים המתפרצים איש מפני אדוניו מטילי מום בקדשים, לכן קמנו ונתעודד לסכור פי דוברי שקר פרא בודד, ולא תהי זאת למכשול ולפוקה ולשומע יונעם ויחשב לו לצדקה. לכן אנחנו גוזרים בגזירת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאילתין ואנחנו מחרימין ומנדין ומקללין ומארדין את מי אשר ימלא את לבו לפצות פה במדינתינו (במדינתם) מדינת (ומדינת) ליטא נגד מורינו ורבינו הגאון מוהר"ר יהונתן נר"ו הנ"ל. וחלילה עוד לבא אחר המלך מאן מלכי רבנן וכו'. ומי אשר יפצה פיו לדבר סרה חלילה להוציא לעז בשום אופן וענין בעולם ובשום תחבולות, הן ע"י כתב הן בדיבור בשום אופן וענין, בו ארור, בו נדוי, בו שמתא בכל חומרי חרמות. והשומע ישכון בטח ושאנן כזית רענן. הכ"ד הבאים עה"ח הרבנים המאורות הגדולים ה"ה וגם חרוזנים רו"ט (ראשי) קציני נגידי מרינות ליטא יצ"ו. היום יום ג' ה' כסלו תקיבית"ל בוועד קודש פה ק"ק מיר יצ"ו.

נאם אברהם בהגאון מ' דוד מבית קצענעלבויגין חו' בק"ק סלוצק

ונאום יצחק אברהם באמ"ו הג' המנוח מוהר"א הר"מ (מיכאל) חו' בגליל עליון יצ"ו

ונאום יהודא ספרא ודיינא דמתא דק"ק ווילנא הנבחר לבמקום רב מק"ק הנ"ל

ונאום ישראל ב"א מוהר"ר יונה הכהן מבריסק.

ונאום דוד באמ"ו הרב ה"ה מוהר"ר משה יצחק זלה"ה מבריסק.

ונאום ישעי' בלא"א כמ' יצחק זצ"ל מהוראדני.

ונאו' שלמה בהרב (בהק') מוהר"ר חיים בהגאון ז"ל מהוראדני

ונאום אברהם בלא"א כמוהר"י איזיק יצ"ו מפינסק.

ונאו' יהודה הנקרא ליב בא"א הר"ר יצחק ז"ל ניידיש מפינסק.

ונאו' דוד בא"א מוהר"ר ברוך הלוי זצל"ה מווילנא.

ונאו' אלי' ב"מ משה מירלש מפינסק ה"ה מווילנא.

ונאו' יהודא יידל בהק' מוהר"ר אברהם הלוי הורוויץ ז"ל מסלוצק.

ונאו' אשר זעליג בהרב הגדול מוהר"ר יוסף פרנק (פרענקל) סו"ד מסלוצק.

(היום יום ד' ו' כסלו תקי"ב לפ"ק פה ק"ק מיר יצ"ו ולראי' חתמתי נאם יהודה ליב בהכ"ה הגאון המנוח מו"ה שלמה זלמן זל"ה שמש ונאמן דק"ק מיר יצ"ו)

פ"ד. [1] ראינו חכל נביאים יוצאים כשיר ונמשכין בשיר המעלות תהלת דהאי גברא

1) הסכמה לס' „שערי בנימין" לר' בנימין זאב בר' דוד, זאלקווא תקי"ב. התעודה מחוסרת

יקירא דאתי לקובלנא הוא יאי וגלותי ויאי עוטה מעיל תפארה ה״ה בני החכם השלם מו׳ בנימן אשכנזי. חזו כמה גברי רברבי קא מסהדי עליו וצדק יקראו לרגליו. רגל ישרה ישר מעגל במסילה העולה בית אל לחזק את בדק הבית מקדש מעט בה״כ הקודש. מקום שהתפללו אנשי מופת הדור הגאון הנשר הגדול בעל המחבר בית יוסף ז״ל. וכל קדושיו עמו עיני כל יישירו יושר אמרות טהורות של הגאונים המפורסמים אשר נתנו עידיהן ויצדיקו את הצדיק דמעיקרו עקר סיכו ומשככי ורהיט לדבר מצוה רבא ועץ חיים היא למחזיקים בה. זאת ועוד אחרת כי בנימין זה אב בחכמה ובתבונה ידיו רב לו אשר אמר עם הספר לחבר ספר בן אוני ועוד ידו נטויה להוציא לאור מגילת סתרים אשר בידו חרות על הלוחות אשר כוננו אצבעותיו מעשה ידיו להתפאר דברים נחמדים כפתור ופרח משוקדים שני הצמידים ספר שבט בנימין [2] ושערי בנימין וצריך סעד לתומכו להוציא מהשבתו אל הפועלים גלל כן פנה דרך כרמים כרם ה׳ בית ישראל לעזרת ה׳ בגבורים. ע״כ חלילה לנו למנוע פרי עטינו בתפלה קצרה עבור האי נברא רבא ויקירא טלפני אחינו אצילי בני ישראל שיתעוררו בהתעוררות נמרץ לפתוח שערי עזרה לתומכו בימין צדקם ולסייעו לדבר מצוה רבא במילי דבי כנישתא שיהא סיפוק בידו לראות ארמון על משפטו ישב ועלת לו וגם להיות לו יכולת להפיץ מעינותיו חוצה מעיין נובע מקום חכמה ולהביא ראשו בין הסלעים סלע של קודש כפול טנה תקל ופורשין מאהבה ולהשמיע על השקלים בגשמי נדבות ונדרים. ומה שבטוחי׳ אנחנו בחסד אחינו, בנים אשר מעצמם יתעודדו לעזרת נברא יקירא הדין, ע״כ קצרנו אמרים ומצדיקי הרבים ככוכבים יהיו מזהירים ותפארת שלומם יסגא לדור דורים. הכ״ד המעתירים הרוזנים נגידים קצינים מדינת ליטא בצירוף הרבנים הגאונים המפורסמים דמדינת ליטא הנ״ל.

נאום ישראל איסרל חונה ק״ק פינסק

ונאום אברהם קאצין נעלין פוגין חונה בק״ק סלוצק

ונאום יהודא ספרא ודיינא דמתא דק״ק ווילנא הנבחר כהיום במקום רב בק״ק ווילנא הנ״ל

ונאום הק׳ שלום בהרב המאור הגדול מהור״ר אליעזר מנוחתו בכבוד בצפת תוב״ב החונה בק״ק טיקטין יע״א

נאום ישראל במהור״ר יונה מבריסק

ונאום דוד באמ״ו הרב מו׳ משה יצחק זלה״ה מבריסק

ונאום ישעי׳ בל״א כמ׳ יצחק זצ״ל מהוראדנא

ונאום שלמה בהרב מ׳ חיים בהגאון ז״ל מהוראדנא

ונאום אברהם בלא״א מו׳ אייזיק זלה״ה מפינסק

ונאום יהודא הנקרא ארי׳ בלא״א הר״ר יצחק ניידא מפינסק

תאריך אולם לפי שנת הדפסתה ושמות החתומים יש ליחסה לשנת תקי״ב. השוה גם שמות החתומים בפמ״ל סעיף תתקמ״ז וסעיף פ״ד לעיל.

2) לא ידוע לביבליוגרפים (בן יעקב, פרידברג ועוד) ואולי לא נדפס.

ונאום דוד בא״א מהור״ר ברוך לוי זצ״ל מווילנא

ונאום אלי׳ במ״ה משה מיזלש מווילנא

ונאום יהודה ליב בהגאון מ׳ אברהם הלוי הורוויץ ז״ל מסלוצק

נאום אשר זעליג בהרב הגדול מהור״ר יוסף ז״ל סו״ד מסלוצק.

ועד תקכ״א בסלוצק.

פ״ה. פסק חרם שלא לקבל שוחד במדינה.

עלה ונגמר במוסכם כולם בהתוועדות נגידים קצינים דראשי מדינות שחד״א וחרם חג׳ יכ״ן שלא לקבל שוחד הן בענין טעריפא הן בענין משפטים. ומקודם מחוייבים להזדקק לעשות טעריפא על כל הקהלות וגלילות שבמדינתנו וע״פ רוב דעות מחויבי׳ כולם למחות בלי שום טו״מ בעולם. אך קהלות הראשיות באם שלא יתפשרו ביניהם בענין הגלגלת של כל קהלה הראשיו׳ אזי יזדקקו הרבנים הגאונים המפורסמים לעשות סדר נכון איך לנהוג הראשי מדינו׳ כל קהלה וקהלה הראשיות ואח״ז מחוייבי׳ לעסוק בחשבונות המדינה ואח״ז לעשות תקנות לפי ראות עינם להצטרכות המדינה. וקודם עשיית תקנות מחוייבים לעסוק בענין משפטים וחובו׳ שיש לאיזה יחיד מדינה עם יחיד או יחיד עם קהלה או קהלה לכלל המדינה או יחיד לכלל המדינה או כלל מדינה ליחיד זולת משפט שיש בין איזה קהלה הראשיות לקהלה הראשיות מדינותינו הורחב הזמן עד שבת כ״ה סיון תקכ״א עד ביאת הגאון אב״ד דק״ק בריסק. אך באם שלא יבא הגאון הנ״ל פה קהילותינו יצ״ו על שבת הנ״ל עלינו הרבנים הגאונים המפורסמים דראשי קהלות להזדקק ולפקח לעיין בדבר וכפי שיצא מאת הרבנים הגאונים כן יקום. כ״ה עלה ונגמר במוסכם כולם בהתוועדות רוזני קציני בוועד המדינה רבה היום יום ה׳ כ״ג סיון תקכ״א אשר חתמנו בפקודת הרבנים הגאונים יצ״ו.

נא׳ צדוק שמש ונאמן דק״ק הוראדני ונבחר לנאמן המדינה יצ״ו

ונא׳ צבי הירש באמ״ו מוהר״ר משה ז״ל השת׳ ה״ה ספרא דהמדינה רבה ונבחר מק״ק ווילנא.

פ״ו. התראה לק״ק קידאן והגליל.

גם התרו ע״י רוזנים ר״מ הנ״ל לאלופי׳ הנבחרים שמק״ק קיידאן והגליל שיסלקו להם כפי הכתבים שלהם מרוזנים המדינה יצ״ו ולרא׳ באתי עה״ח היום יום ה׳ ד״ג סיון תקכ״א נא׳ שמואל נאמן דגליל יצ״ו.

החתימה של ה״ה הא׳ התו׳ מוהר״ר שמואל נאמן דגליל עליון יצ״ו נכר לי. לכן אשרתי וקיימתי רפאל כהן חו׳ בגליל עליון יצ״ו.

פ״ז. רייסטר טעריפא הערכות דמי גלגלת אשר יערך כל א׳ וא׳ בהתאספות עמים יחד שבטי ישראל ה״ה קצינים נגידים דראשי קהלות מדינותינו יע״א הנבחרים מקהילות הראשיות לוועד קודש מדינה רבה בק״ק סלוצק על סך ששים

אלפים זה׳ פו׳ דהיינו ארבעים אלפים זה׳ פו׳ לארונינו האדיר החסיד המושל הגדול דמדינת ליטא יע״א וסך עשרים אלפים זה׳ פו׳ על רגל טריבונאלי ונעשה במוסכם כל הרוזנים הנבחרים יצ״ו כדת וכתיקון היום יום.

ק״ק בריסק ארבעה אלפים מאה חמשה ושמנים זהו׳; לזה יתנו ק״ק ביאלי מאה וארבעה ושמונים זהו׳ פו׳. ק״ק הוראדני שלשה אלפים שבעה מאות וחמשים זהו׳ טז״ג פו׳. ק״ק אמדור והסביבות לבד סביבות עקאנאמי׳ חמשה מאות אחד עשר זהו׳ דז״ג פו׳. ק״ק פינסק עם ק״ק קלעצק ולעכוויטש וסביבות שלשה אלפים אחד ושלשים זהו׳ דז״ג פו׳. ק״ק ווילנא יתנו לסקארב חמשה מאות ששה ושמונים זהו׳ דכ״ג פו׳ ויש להם פסק שרשות לר״מ לכתוב בטעריפא שבלשון פוליש הטעם מפני מה לא יתנו רק הסך הנ״ל. ק״ק סלוצק עם ק״ק קאפולייע אלף חמשה מאות וששים זהו׳ ... מדינות רוסיא בשתי שנים שנת תקכ״בית ותקכ״גימל כל שנה ארבעה עשר אלף שמונה מאות וחמשים זהו׳ פו׳ ובשנים אחרונים עד וועד דלהבא יתנו בכל שנה ארבעה עשר אלף מאה חמשה ושבעים זהו׳ פו׳. ק״ק... הניחו לחירות מכלל המדינה על חמשה שנים מכסף גלגלת. ק״ק קיידאן והגליל ארבעה אלפים שני מאות ותשעה וששים זהו׳ ד״ה ג׳ פו׳. ק״ק וויזון והגליל שני אלפים ושמונה מאות תשעה וארבעים זהו׳ ד״ט ג׳ פו׳. ק״ק בירז והגליל שני אלפים שלשה מאות שמונה וארבעים זהו׳ כ״ג פו׳. גליל סמארגאן עם ק״ק האלובאקי שני אלפים שמונה מאות שנים ושמנים זהו׳ ד״נ פו׳. ק״ק מינסק וראמנוי אלף שנים ועשרים זהו׳ שבעה ג״פ. גליל מינסק ארבעה אלפים חמשה מאות שבעה וארבעים זהו׳ כ״ו נ׳ פו׳ ואחר כלות משך שתי שנים מחירות של ק״ק ראזנאי יופחת מכסף גלגלת של הגליל הנ״ל ארבעה מאות זהו׳ פו׳ ואילו ארבעה מאות זהו׳ עיקלו ק״ק ווילנא וק״ק סלוצק עד לדין והכתב אצל הרב הגאון הגדול אב״ד דק״ק ווילנא. ק״ק נאווראדאק שלשה מאות ועשרים זהו׳. ק״ק סלאנימא אלף ששה מאות חמשה וששים זהו׳ ששה ג״פ ואחר כלות משך שתי שנים מחירות של ק״ק ראזינאי יופחת מכסף גלגלת לק״ק הנ״ל בעד דערעצין עם הוספה מאה ואחד עשר זהו׳ פו׳. ק״ק דרויא שמונה מאות שנים ושלשים זהו׳ ח״י ג״פ. ק״ק אמסטיבאוי תשעה מאות ששים זהו׳ כ״ו גפ״ו. ק״ק ראשי׳ מאה ארבעה ותשעים זהו׳ ששה נ״פ. ק״ק שוישלאץ עם ה׳ כפרים חדשים שני מאות שבעה ושבעים זהו׳. ק״ק לובטשץ ארבעה מאות וששים זהו׳. ק״ק טורעץ מאה שמנה ותשעים זהו׳ תשעה ג״פ. ק״ק איווייע וליפנישעק ששה מאות וארבעים זהו׳ פו׳. ק״ק זיטיל וראהטני ווערדאוויץ תשעה מאות אחד וששים זהו׳ פו׳. ק״ק מוש וקלאבאוויץ שני מאות שמנה ושמנים זהו׳ חג״פ. ק״ק סטאלוויץ מאה ושמנים זהו׳ ד״ח נ״פ. ק״ק בעליצא מאה וששה זהו׳ תשעה ג״פ. ק״ק ארלאווע ששה ותשעים זהו׳ ג׳ ג״פ. ק״ק האררישץ שלשה מאות אחד וחמשים זהו׳ ד׳ נ״פ. ק״ק דווארעץ שני מאות שבעה ושבעים זהו׳ י״א ג״פ סביבות דווארעץ ארבעה מאות ששה ועשרים זהו׳ חג״פ. ק״ק מוציר

א״נ רווחים לר׳ מרדכי יאוורער מאה זהו׳; בעד חוב המדינה יתנו לסקארב סך שלשה מאות ארבעה ותשעים זהו׳ י״ז ג״פ. ק״ק פאלנקע מאה וששה זהו׳ טג״פ. פלאנקע קטן שלשים זהו׳. ק״ק סיעלוב שני מאות חמשה וארבעים זהו׳ טשרה ג״פ. קראשין ומיקאשי מאה ושש זהו׳ טנ״פ. ק״ק צירין שני מאות חמשה וארבעים זהו׳ עשרה ג״פ. ק״ק קארעליץ וסעהיאוויץ ודאלאשיץ שלשה מאות ועשרה זהו׳ ד״ד ג״פ. ק״ק מיר ארבעה מאות ושמנים זהו׳ יג״פ. ק״ק נעשוויז ואישקלד וליסיצע אחר משך ארבע שנים ליבערטאציע שלהם יתנו שבעה מאות וששים זהו׳; ובמשך ארבעה שנים הנ״ל יתנו מכל שנה עבור סנאוו ואיסקלד ולישיצע סך אחד וששים זהו׳ עשרה נ״פ. ק״ק ראזנאיע אחר משך שתי שנים יתנו אלף מאה ושנים עשר זהו׳; מזה יופחת להגליל מינסק ארבעה מאות זהו׳, לק״ק בריסק בעד ק״ק ביאלע מאה זהו׳, לק״ק סלאנים בעד דערעצין והוספה מאה ואחד עשר זהו׳, והמותר ימולא לפחת מדינות רוסי׳. לק״ק הוראדני יותן מן סך ראזנאי בעד ק״ק באליצע חמשים זהו׳. עדת קראים שלשה מאות וששה זהו׳ דנ״פ; ואחר כלות משך ליבערטאציע של ק״ק נעשוויז יופחת להם סך ששים זהו׳ ויתנו רק שני מאות ששה וארבעים זהו׳ גנ״פ. סך הכל תמצא בכ״ה.

כל הטעריפא דמע״ל נעשה כדין וכדת עפ״י שיקולי הדעת היטב בהסכמת וברצוי כולם הנבחרים המתאספים מרוזנים נגידים קצינים דכלל מרינותינו לוועד קודש מרינה רבה לעשות טעריפא ומחויבים כל הקהלות וגלילות ועיירות וכפרי׳ לסלק כל סך הגלגלת הנ״ל להארון הגדול בעל הגלגלת עד פ״א. גם מחויבים לסלק ההוצאות דמדינה דהאידנא שנערך על כל א׳ וא׳ לפ״ע ואיזה קהלה או גליל ומדינה ועיר שימלא לבם לילך בדרך לא סלולה ולא יסלקו כ״ם דמי הגלגלת ודמי ההוצאה הנ״ל כנ״ל אזי יהי׳ רשות לה״ה בע״ג הנ״ל לעקל איזה סוחר מהקהילה או הגליל והמדינה השייך למדינותנו בעד אותו קהלה והגליל ההוא בכדי שיסולק לו כ״ם דמי גלגלת הנ״ל ודמי ההוצאה כנ״ל. ומה שנגמר מאתנו הרוזנים נגידים הנבחרים מראשי הקהלות הנ״ל באנו עה״ח לכל תוקף ועוז מדינה רבה היום יום א׳ ד״ו סיון תקכ״א ל׳ פה ק״ק סלוצק יצ״ו.

נא׳ ראובן במוהר״ר שלמה זלמן מבריסק דליטא

ונא׳ יעקב במוהר״ר מאיר סגל זצ״ל מבריסק

ונא׳ זאב וואלף בלאמ״ו כמוהר״ר נטע ז״ל מהוראדני׳

ונא׳ שלמה בהרב מוהר״ר חיים בהגאון ז״ל מהוראדני

ונא׳ יחיאל בלא״א מוהר״ר יוסף זצ״ל מפינסק

ונא׳ יצחק בהרב מוהר״ר נחמן בהגאון זצ״ל מפינסק

ונא׳ אלי׳ בא״מ מוהר״ר צבי הירש מווילנא ה״ה פרנס הועד דהמדינה רבה דק״ק הנ״ל

ונא׳ אליעזר בלא״א כמוהר״ר ג׳ מענדל זצ״ל ה״ה מווילנא איש ליפשיץ

ונא׳ הק׳ יצחק אייזיק בהרב הג׳ מוהר״ר אביגדור נרו מסלוצק

ונא׳ יעקב בלא״א מוהר״ר ה״ה מהור״י אייזיק הלוי עפשטיין זצ״ל ה״ה מסלוצק

פ״ה. הא לך טעריפא מנראשווי מכל קהלות וגלילו׳ על שנת תקכ״בית ותקכ״גימל.

ק״ק בריסק חמשה מאות שמונה וחמשים זהו׳ פו׳. ק״ק הוראדני חמשה מאות זהו׳ פו׳. ק״ק אמדור שמונה וששים זהו׳ ד״ג פ׳. ק״ק פינסק ארבעה מאות ארבעה זהו׳ הג״פ. ק״ק ווילנא שמנה ושבעים זהו׳ ז״ג פ׳. ק״ק סלוצק שני מאות ושמנה זהו׳ דג״פ. ק״ק קידאן חמשה מאות תשעה וששים זהו׳ יג״פ. ק״ק וויזון שלשה מאות ושמונים זהו׳. ק״ק כירז שלשה מאות ושלשה עשר זהו׳ דג״פ. גליל סמרגאן שלשה מאות ארבעה ושמונים זהו׳ י״א ג״פ. ק״ק מינסק מאה ששה ושלשים זהו׳ ח״ג פ׳. גליל מינסק ששה מאות וששה זהו׳ י״ב ג״פ. ק״ק נוורדאק שנים וארבעים זהו׳ ד״ג פ׳. ק״ק סלאנימא שני מאות שנים ועשרים זהו׳. ק״ק דרזייא מאה אחד עשר זהו׳. ק״ק פאלאצק ארבעה מאות שבעה ועשרים זהו׳ ח״ג פ׳. ק״ק אמסטיבאווי מאה שמונה ועשרים זהו׳. ק״ק ראשי חמשה ועשרים זהו׳ ששה ג״פ. ק״ק סוויסלאוויטץ שבעה ושלשים זהו׳. ק״ק לובטשיץ אחד וששים זהו׳ יג״פ. ק״ק טורעץ ששה ועשרים זהו׳ י״ב ג״פ. ק״ק איוויע ולפנישאק חמשה ושמונים זהו׳ יג״פ. ק״ק זיטיל ווערזאוועץ מאה שמונה ועשרים זהו׳ ד״ג פו׳. ק״ק מושוקלאבוויץ שמונה ושלשים זהו י״ב ג״פ. ק״ק סטאלוויץ ארבעה ועשרים זהו׳ ד״ג פ׳. ק״ק בעליצא ארבעה עשר זהו׳ הג״פ. ק״ק ארלאווי שנים עשר זהו׳ ד״ה ג״פ. ק״ק הראדישץ ששה וארבעים זהו׳ כ״ח ג״פ. ק״ק דווארעץ ששה ושלשים זהו׳ דג״פ. סביבות דווארעץ ששה וחמשים זהו׳ ד״ה ג״פ. ק״ק מוציד שנים וחמשים זהו׳ י״ט ג״פ. ק״ק פלאנקע ארבעה עשר זהו׳ הג״פ. ק״ק פלאנקע קטן ארבעה זהו׳ פ׳. ק״ק סעלוב שנים ושלשים זה׳ כ״ב ג״פ. קראשין ומיקאשי ארבעה עשר זה׳ הג״פ. ק״ק צירין שנים ושלשים זהו׳ כ״ב ג״פ. ק״ק קארעליץ אחד וארבעים זה׳ י״ד ג״פ. ק״ק מיר ארבעה וששים זה׳ כג״פ. ק״ק נעשוויז בעד סנאווי שמונה זה׳ וג״פ. עדת קראים שלשים זה׳ ט״ז ג׳.

הטעריפא הנ״ל הנעשה על משך שני שנים תקכ״ב ל׳ ותקכ״ג ל׳ מכל זה׳ ד׳ ג״פ אחר שקבל בשנה ראשונה ששה אלפים כ״ה זה׳ סך הטאריפא נמצא מגיע לו על שנה שני׳ שני אלפים ושלשה מאות וששים זהו׳. נמצא נשאר משני שנים מסך הטעריפא לקופת המדינה שלשה אלפים ששה מאות חמשה וששים זה׳.

פ״ט. [1] שלא ליתן פורין לאורחים לעניים כ״א לדרשנים מפורסמים שיש

[1] תקנה זו מקומה בין סעיף תתרכ״ג ובין סעיף תתרכ״ד בפמ״ל, הוצ׳ דובנוב.

לו כתב שדרש בשני ראשי קהלו׳ בבה״כ או איזה למדן מופלג ומפורסם ממדינתינו דווקא או לעניים זקנים וחולים ונשים חולניות ר״ל. ואיזה דרשן או עני מפולין לא יבא למדינתינו. ופשיטא שלא יתנו לו פורין זולת רב גדול או מוכיח גדול שהי׳ לו כתב משני קהלות הראשיות דמדינתינו.

צ׳. הן היום עלה ונגמר בהתוועדות קודש מדינה רבה שמסך דמי גלגולת המגיע מק״ק ראזנאי. אחר משך שתי שנים מזמן הידוע לפ׳ מאנקאץ כפי המבואר בטעריפא של גלגלת בהערכה דהאירנא אזי יקבלו רוזני ק״ק בריסק סך מאה זה׳ בעד נכוי שמנכי׳ לק״ק ביאלי וה״ה ק״ק סלאנימא יקבלו מסך ראזנאיי אחר משך הנ״ל סך חמשה ועשרים זהו׳ לסיוע סך גלגולת שלהם שנערכו כהיו׳, והנכויי׳ הנ״ל יהי׳ לכל א׳ עד וועד קודש שיהי׳ באיזה זמן אי״ה. אך הסך הגלגולת של ק״ק בריסק וסלאנימ׳ יהי׳ כמו שמבואר כהיו׳ בהטערפא. ומה שעלה ונגמר במוסכם באנו עה״ח אנחנו סופרי המדינה היו׳ יו׳ ד׳ ו׳ תמוז תקכ״א ל׳ פק״ק סלוצק בהתוועדות מדינה רבה יצ״ו.

נא׳ הק׳ יצחק באמ״ו הרב מוהר״ר אהרן זלה״ה פק״ק ספרא דהמדינה רבה נבחר מווילנא.

ונא׳ צבי הירש באמ״ו מוהר״ר משה זלה״ה ה״ה ספרא דמדינה רבה הנבחר מק״ק ווילנא.

צ״א. [1] ... עשרה למאה לשנה ורשות להרוזנים נגידים ק״ק הנ״ל לגבות כל סך הנ״ל עם רווחי׳ הנ״ל בכל חומרי כפיות ונגישות וחרמות ושמתות ועיקולים אף יחיד בעד רבים. וכפי שבתקנות הקודמים נתבאר שאין לעקל כ״א בעד סכומו לבד וכעת נתקיים התקנה ורשות לעקל בעד סכומו המגיע לרוזני ק״ק הנ״ל במדינותינו וחוץ למדינותינו בדנצק, ברעסלא, גינשבורג פרייסין ולמכור לאיזה פריצים וכומרים תקיפים ולהוציא עליהם הוצאו׳ גדולי׳ לילך בכל יכלתם בעש״ג ומיד המסרבים יבוקש נוסף על סך דמי החוב קרן ורווחים וכדת״ן מפורש להרוזני׳ הנ״ל על הוצאו׳ והיזקו׳ שיעלה להם מחמת מניע׳ סילק הגליל הנ״ל לגבות מהם ... על הנ״ל בלי שום שבועה וג״ש וק״ח והד״ר וכל הקבלות שיקבלו הרוזנים קצינים מהגליל הנ״ל יוכתב קבלה על הכתב הלז. גם ניתן כל תוקף עוז להרוזנים ק״ק הנ״ל שלהיות אדונים בדבר להחרימם ולנדותם כאלו היו סרים למשמעתם ומבוקשתנו מכל ב״ד צדק ויפה לעמוד לימין צדק של רוזנים נגידים קצינים ק״ק הנ״ל בכל הכפיות ונגישות המבוארים לעיל. וחרם הנ״ל יב״ן על כל השמשי ארץ שמחויבי׳ לציית להרוזנים הנ״ל בכל אשר יצוה עליהם הן בענין כפיות ונגישות, חרמות ושמתות ועיקולים בכדי שיסולק להם כ״ס הנ״ל עם רווחים והוצאות והזיקות ככשורא לצלמי. ובפירוש הותנה שאחר שיתרו להם הקצינים הנ״ל וילכדו במצודת

[1] חלק הסעיף הזה נדפס ע״י דובנוב בפמ״ל הוספה י״א ע׳ 306-307. בזה אני מש־ים את החסר.

החרם כפי פנקס המדינה אזי יהי׳ חל החוב ההוא על כלל המדינה שמחויבים כלל המדינה לסלק הסך הנ״ל עם רווחי׳ בכל חומרי כפיות ונגישות ולילך נגדם עד מקום שידם מגעת בד״י ובדא״ה עד שיבאו לידי גוביינא כ״ס המגיע להם לה״ה. כלל המדינה יקבלו מהם הארבעה אסיגנאציעש מה שלא באו לידי גוביינא אחר כל הכפיו׳ ונגישו׳. התראה הנ״ל יהי׳ ע״פ נאמן מב״ד צדק דק״ק ווילנא.

כ״ה יצא מאתנו הרבנים הגאונים ומפורסמים המאוה״ג אב״ד דקהלות הראשיות מדינותינו לכל תוקף פסד״ג ועפ״י שקלא וטריא היטב ויקוים בהכרח וכפיות. באנו עה״ח אנחנו המתאספים בוועד קודש המדינה רבה היום יום א׳ י׳ תמוז תקכ״א ל׳ פה ק״ק סלוצק יצ״ו.

נא׳ אברהם מבית קאצנאלמפויגן חו׳ בק״ק בריסק דליטא

ונא׳ הק׳ משה יהושע הלוי הורוויץ חו׳ בק״ק הוראדני׳

ונא׳ הק׳ ישראל איסרל חו׳ ק״ק פינסק

ונא׳ הק׳ ישכר המכונה בער חו׳ פה ק״ק סלוצק

צ״ב. פסק ב״ד מהגאונים נגד גליל בירז ומדינות רייסין וגליל קידאן ועל כלל מדינותינו מה שמגיע לקהילותנו ווילנא.

ע״ד הפרשה שהונף והופרש לה״ה רוזני׳ נגידים וקצינים ק״ק ווילנא יצ״ו מכלל מדינותינו יצ״ו בוועד קודש ק״ק חאמסק שנת תק״ל[1] על מדינת רוסי׳ לסלק להם בכל שנה ושנה אשר נחשב עד היום דלמטה ועולה לסך שלשה עשר אלפים וששה ותשעים זהו׳ פו׳ עם רווחי׳. ועל גליל קידאן הופרש בכתב הפרשה הנ״ל בכל שנה ושנה שעולה לסך עד היום דלמטה עם רווחי׳ ארבעה אלפים ושני מאות ועשרה זהו׳ פו׳. ומגליל בירז הופרש להם בהפרשה הנ״ל לסלק בכל שנה ומגיע עד היום עם רווחים שני אלפים ומאה וחמשה זהו׳. וכהיום תבעו ה״ה האלופי׳ רוזני׳ קציני׳ ראשי מדינו׳ אשר נבחרו מקציני׳ נגידים ק״ק ווילנא בוועד קודש דהאידנא בק״ק סלוצק יצ״ו בכח הרוזני׳ קצינים ק״ק ווילנא את ה״ה כלל מדינותינו מדינות ליטא יצ״ו מחמת שעד עתה לא סולק להם סך ההפרשה הנ״ל. וכבר התרו בהם גם תבעו ה״ה ב״כ של רוזני׳ קציני׳ ק״ק ווילנא את כלל המדינה עם שני שט״ח כפי שנרשם בפנקס המדינה שנת תנה״ל[2] ומגיע להם ע״פ חשבון עד היום על השט״ח א׳ הנ״ל סך תשעה עשר אלפים ועל השני סך חמשה עשר אלפים שמונים זהו׳ פו׳. עוד טענו ב״כ של קצינים ק״ק ווילנא עם שארי טענות אשר ע״פ בירור שנתברר לפנינו שהאמת אתם מגיע עליהם סך שבעה אלפים חמשה מאות. גם טענו ותבעו ה״ה ראשי מדינות ב״כ של קציני׳ נגידי׳ דק״ק ווילנא את כלל מדינותינו בעד סיימיקעם שטארדוב וסמאלינסק, לבד הסיימיק וואייוודשטווי ווילנר המגיע לשארי קהלות הראשיות בעד כל סיימיק מאה וחמשים זהו׳. וה״ה טוענים מכל שולחן הטהור דרוזני נגידים קצינים דראשי קהלות מדינותינו יצ״ו

1) תקנות ועד חומסק ש. ז. לא נשתמרו לנו מלבד חשבון „שריפע מגלגלת" לעיל סעיף ס״א.

2) עיין פמ״ל סעיף תתקי״א.

אשר עלו מן הקלפי לטעון נגדם מאתנו הרבנים הגאונים המפורסמים המאוה״ג אב״ד ור״מ דקהלות הראשיו׳ לכל תוקף פסד״ג שממדינת רייסין הנ״ל מגיע לקצינים ראשי מנהיגי ק״ק ווילנא עד היום דלמטה עם רווחים סך שלשה עשר אלפים וששה מאות וחמשה ותשעים זהו׳, וה״ה גליל קידאן מחוייבים לסלק עד היום שעולה עם רווחים סך ארבעה אלפים ושני מאות ועשרה זהו׳ פו׳. וה״ה הגליל בירז מחויבים לסלק לרוזני ק״ק ווילנא עד היום בהחשב עם רווחים שני אלפים ומאה וחמשה זהו׳ פו׳. ורשות להרוזני׳ קצינים דק״ק ווילנא לגבות מכל א׳ וא׳ ע״פ כל חומרי כפיות ונגישות, חרמות ושמתות ועיקולים אף יחיד בעד רבים כפוסק סכומו המגיע מקהלתו וכפי התקנה הקדומה שאין לעקל כ״א כפי סך סכומו שבעת התקיים שרשות לעקל בעד סכומו המגיע להם. ואודו׳ השני שט״ח הנכתבים בפנקס המדינה והתפשרו למחול להם שבועתם על השט״ח ומחמת זה יצא מאתנו הרבנים הגאונים שאחר ניכוין בעד השבועה מגיע לרוזני ק״ק ווילנא בעד השני שט״ח סך שבעה ועשריב אלפים ושמונה זהו׳ פו׳. וקרענו אנחנו הרבנים הגאונים את השני שט״ח וניתן מאיתנו כל תוקף עוז לכתב הלז שיהי׳ לכמו שט״ח חדש הנכתב עצה״כ. ואודו׳ שתבעו הב״כ את כלל המדינה בנדון שארי תביעות אשר נתברר לפנינו שהאמת אתם בכן יצא מאתנו שמגיע להם בעד הטענות הנ״ל סך שבעה אלפים חמשה מאות זהו׳ עד היום דלמטה. ואודו׳ הטענות סיימיקעם שטרדוב וסמלענסק ובעד סיימיק ווילנר המגיע כמו לשארי קהלות הראשיות מגיע להם עד עתה ששה אלפים מאה וחמשים זהו׳ פו׳, ויעלה ברווחים מהיום. וזאת אשר יצא מאתנו לכל תוקף פסד״ג שמחויבי׳ כל א׳ הן כלל מדינותינו הן מדינת רייסן וקידאן ובירז הנ״ל לסלק כל א׳ כ״ס המגיע לרוזנים נגידים ק״ק ווילנא הנ״ל כפי שהופסק מאתנו לכל תוקף פסד״ג ויעלה ברווחים מסך הנ״ל מיום ליום מיום דלמטה עשרה למאה לשנה כאלו היה ביד הרוזנים מק״ק ווילנא שט״ח עצה״כ בתורת עיסקא כדינא על כל א׳ כנ״ל. ורשות יהי׳ להרוזני׳ ק״ק הנ״ל לגבות מכל א׳ סך המגיע להם כנ״ל בכל חומרי כפיות ונגישות וחרמות ושמתות ועיקולים אף יחיד בעד רבים במדינתינו וחוץ למדינותינו בדנצק ובגינשבורג וברעסלא ופרייסין בירידי׳ ושלא בירידי׳ וטריבנאלין. גם יצא מאתנו שאודו׳ הפרשה שהופרש להם עד עתה על הגלילו׳ ומדינות רייסין והן שיפרישו להם איזה הפרשה על איזה קהלה או גליל ואחר כל הכפיו׳ שיעשו להם ויתרו להם רוזני ק״ק ווילנא ע״י נאמן מב״ד צדק דקהלתם והמה לא יצייתו וילכדו במצודת החרם כפי תיקון פנה״מ אזי מחויבים הרוזנים כלל מדינה להפריש להם הפרשה אחרת מעולה וטובה ע״ם שלהם ולקבל מירם הפרשה שהופרש להם מעבר ומחויבים ה״ה רוזני מדינותינו להפריש להם בשעבוד גמור לאפותיקי מפורש בכדי שיבא לידי גובינא הסך המגיע להם קרן ורווחים עד פ״א. וכל מה שיקבלו ה״ה רוזני קציני׳ ק״ק ווילנא איזה סך מהמקומות שהופרש להם אזי יוכתב קבלה על הכתב הלז ועל כל הרבני׳ וב״ד צדק דכל קרושי׳ יושבי תהלות ישראל לעמוד לימין צדק של רוזני׳ נגידים ק״ק הנ״ל בכל חומרי כפיו׳ ונגישו׳ ועיקולים ושמתות וחרמות. וניתן רשות מאתנו לרוזני נגידי׳ ק״ק הנ״ל להוציא הוצאות לילך עד שידם מגעת בד״י ובדא״ה ולמסור לאיזה פריץ וכומר ומוכס תקיף על הוצאו׳ המדינה והגליל והמדינה שבמדינותינו שהופרש להם וכרת״ן

החרם כפי פנקס המדינה אזי יחי׳ חל החוב ההוא על כלל המדינה שמחויבים כלל המדינה לסלק הסך הנ״ל עם רווחי׳ בכל חומרי כפיות ונגישות ולילך נגדם עד מקום שידם מגעת בד״י ובדא״ה עד שיבאו לידי גובינא כ״ס המגיע להם לה״ה. כלל המדינה יקבלו מהם הארבעה אסיגנאציעש מה שלא באו לידי גובינא אחר כל הכפיו׳ ונגישו׳. התראה הנ״ל יהי׳ ע״פ נאמן מב״ד צדק דק״ק ווילנא.

כ״ה יצא מאתנו הרבנים הגאונים ומפורסמים המאוה״ג אב״ד דקהלות הראשיות מדינותינו לכל תוקף פסד״ג ועפ״י שקלא וטריא היטב ויקוים בהכרח וכפיות. באנו עה״ח אנחנו המתאספים בוועד קודש המדינה רבה היום יום א׳ י׳ תמוז תקכ״א ל׳ פה ק״ק סלוצק יצ״ו.

נא׳ אברהם מבית קאצנאלמפויגן חו׳ בק״ק בריסק דליטא

ונא׳ הק׳ משה יהושע הלוי הורוויץ חו׳ בק״ק הוראדני׳

ונא׳ הק׳ ישראל איסרל חו׳ ק״ק פינסק

ונא׳ הק׳ ישכר המכונה בער חו׳ פה ק״ק סלוצק

צ״ב. פסק ב״ד מהגאונים נגד גליל בירז ומדינות רייסין וגליל קיידאן ועל כלל מדינותינו מה שמגיע לקהילותנו ווילנא.

ע״ד הפרשה שהונף והופרש לה״ה רוזני׳ נגידים וקצינים ק״ק ווילנא יצ״ו מכלל מדינותינו יצ״ו בוועד קודש ק״ק חאמסק שנת תק״ל [1] על מדינת רוסי׳ לסלק להם בכל שנה ושנה אשר נחשב עד היום דלמטה ועולה לסך שלשה עשר אלפים וששה ותשעים זהו׳ פו׳ עם רווחי׳. ועל גליל קידאן הופרש בכתב הפרשה הנ״ל בכל שנה ושנה שעולה לסך עד היום דלמטה עם רווחי׳ ארבעה אלפים ושני מאות ועשרה זהו׳ פו׳. ומגליל בירז הופרש להם בהפרשה הנ״ל לסלק בכל שנה ומגיע עד היום עם רווחים שני אלפים ומאה וחמשה זהו׳. וכהיום תבעו ה״ה האלופי׳ רוזני׳ קציני׳ ראשי מדינו׳ אשר נבחרו מקציני׳ נגידים ק״ק ווילנא בוועד קודש דהאידנא בק״ק סלוצק יצ״ו בכח הרוזני׳ קצינים ק״ק ווילנא את ה״ה כלל מדינותינו מדינות ליטא יצ״ו מחמת שעד עתה לא סולק להם סך ההפרשה הנ״ל. וככר התרו בהם גם תבעו ה״ה ב״כ של רוזני׳ קציני׳ ק״ק ווילנא את כלל המדינה עם שני שט״ח כפי שנרשם בפנקס המדינה שנת תנה״ל [2] ומגיע להם ע״פ חשבון עד היום על השט״ח א׳ הנ״ל סך תשעה עשר אלפים ועל השני סך חמשה עשר אלפים שמונים זהו׳ פו׳. עוד טענו ב״כ של קצינים ק״ק ווילנא עם שארי טענות אשר ע״פ בירור שנתברר לפנינו שהאמת אתם מגיע עליהם סך שבעה אלפים חמשה מאות. גם טענו ותבעו ה״ה ראשי מדינות ב״כ של קציני׳ נגידי׳ דק״ק ווילנא את כלל מדינותינו בעד סימיקעס שטארדוב וסמאלינסק, לבד הסיימיק וואייודשטווי ווילנר המגיע לשארי קהלות הראשיות בעד כל סייטיק מאה וחמשים זהו׳. וה״ה טוענים מכל שולחן חטהור דרוזני נגידים קצינים דראשי קהלות מדינותינו יצ״ו

1) תקנות ועד חומסק ש. ז. לא נשתמרו לנו מלבד חשבון „פריפע מגלגלת" לעיל סעיף ס״א.

2) עיין פמ״ל סעיף תתקי״א.

אשר עלו מן הקלפי לטעון נגדם מאתנו הרבנים הגאונים המפורסמים המאוה״ג אב״ד ור״מ דקהלות הראשיו׳ לכל תוקף פסד״ג שממדינת רייסין הנ״ל מגיע לקצינים ראשי מנהיגי ק״ק ווילנא עד היום דלמטה עם רווחים סך שלשה עשר אלפים וששה מאות וחמשה ותשעים זהו׳. וה״ה גליל קידאן מחוייבים לסלק עד היום שעולה עם רווחים סך ארבעה אלפים ושני מאות ועשרה זהו׳ פו׳. וה״ה הגליל בירז מחויבים לסלק לרוזני ק״ק ווילנא עד היום בהחשב עם רווחים שני אלפים ומאה וחמשה זהו׳ פו׳. ורשות להרוזני׳ קצינים דק״ק ווילנא לגבות מכל א׳ וא׳ ע״פ כל חומרי כפיות ונגישות, חרמות ושמתות ועיקולים אף יחיד בעד רבים כפוסק סכומו המגיע מקהלתו וכפי התקנה הקדומה שאין לעקל כ״א כפי סך סכומו שבעת נתקיים שרשות לעקל בעד סכומו המגיע להם. ואודו׳ השני שט״ח הנכתבים בפנקס המדינה ונתפשרו למחול להם שבועתם על השט״ח ומחמת זה יצא מאתנו הרבנים הגאונים שאחר ניכוין בעד השבועה מגיע לרוזני ק״ק ווילנא בעד השני שט״ח סך שבעה ועשריב אלפים ושמונה זהו׳ פו׳. וקרענו אנחנו הרבנים הגאונים את השני שט״ח וניתן מאיתנו כל תוקף עוז לכתב הלז שיהי׳ לכמו שט״ח חדש הנכתב עצה״כ. ואודו׳ שתבעו הב״כ את כלל המדינה בנדון שארי תביעות אשר נתברר לפנינו שהאמת אתם בכן יצא מאתנו שמגיע להם בעד הטענות הנ״ל סך שבעה אלפים חמשה מאות זהו׳ עד היום דלמטה. ואודו׳ הטענות סיימיקעס שטרדוב וסמלענסק ובעד סיימיק ווילנר המגיע כמו לשארי קהלות הראשיות מגיע להם עד עתה ששה אלפים מאה וחמשים זהו׳ פו׳, ויעלה ברווחים מהיום. וזאת אשר יצא מאתנו לכל תוקף פסד״ג שמחויבי׳ כל א׳ הן כלל מדינותינו הן מדינת רייסן וקידאן ובירז הנ״ל לסלק כל א׳ כ״ס המגיע לרוזנים נגידים ק״ק ווילנא הנ״ל כפי שהופסק מאתנו לכל תוקף פסד״ג ויעלה ברווחים מסך הנ״ל מיום ליום מיום דלמטה עשרה למאה לשנה כאלו היה ביד הרוזנים מק״ק ווילנא שט״ח עצה״כ בתורת עיסקא כדינא על כל א׳ כנ״ל. ורשות יהי׳ להרוזני׳ ק״ק הנ״ל לגבות מכל א׳ סך המגיע להם כנ״ל בכל חומרי כפיות ונגישות וחרמות ושמתות ועיקולים אף יחיד בעד רבים במדינתינו וחוץ למדינותינו בדנצק ובגינשבורג וברעסלא ופרייסין בירידי׳ ושלא בירידי׳ וטריבנאלין. גם יצא מאתנו שאודו׳ הפרשה שהופרש להם עד עתה על הגלילו׳ ומדינות רייסין והן שיפרישו להם איזה הפרשה על איזה קהלה או גליל ואחר כל הכפיו׳ שיעשו להם ויתרו להם רוזני ק״ק ווילנא ע״י נאמן מב״ד צדק דקהלתם והמה לא יצייתו וילכדו במצודת החרם כפי תיקון פנה״מ אזי מחויבים הרוזנים כלל מדינה להפריש להם הפרשה אחרת מעולה וטובה ע״ם שלהם ולקבל מידם הפרשה שהופרש להם מעבר ומחויבים ה״ה רוזני מדינותינו להפריש להם בשעבוד גמור לאפותיקי מפורש בכדי שיבא לידי גוביינא הסך המגיע להם קרן ורווחים עד פ״א. וכל מה שיקבלו ה״ה רוזני קציני׳ ק״ק ווילנא איזה סך מהמקומות שהופרש להם אזי יוכתב קבלה על הכתב הלז ועל כל הרבני׳ וב״ד צדק דכל קדושי׳ יושבי תהלות ישראל לעמוד לימין צדק של רוזני׳ נגידים ק״ק הנ״ל בכל חומרי כפיו׳ ונגישו׳ ועיקולים ושמתות וחרמות. וניתן רשות מאתנו לרוזני נגידי׳ ק״ק הנ״ל להוציא הוצאות לילך עד שידם מגעת בד״י ובדא״ה ולמסור לאיזה פריץ וכומר ומוכס תקיף על הוצאו׳ המדינה והגליל והמדינה שבמדינותינו שהופרש להם וכדת״ן

יהי׳ להרוזני׳ קציני׳ על כל הוצאו׳ שיעלה להם נוסף על סך הקרן ורווחים הנ״ל בלי שום שבועה וג״ש וק״ח והר״ר. גם ניתן לרוזני׳ קציני׳ ק״ק הנ״ל להיות אדוני׳ בדבר להחרים ולנדות את המסרבים הנ״ל נגדם מלסלק להם הסך המגיע עליהם בקהלתם אף שהמה אינם ב״ד הגדול שלהם וחרם חמור יב״ן על כל שמשי ארץ שמחוייבי׳ לציית את הרוזני׳ נגידים דק״ק ווילנא בכל אשר יצוה עליהם הן בענין כפיות ונגישות חרמות ושמתות ועיקולים עד שיבואו לידי גוביינא כ״ם המגיע להם קרן ורווחים והוצאו׳ והזיקות ע״פ דת״ן שלהם. ואודו׳ שתבעו ה״ה הרוזני׳ ר״ם דק״ק ווילנא את כלל מדינותינו בעד הוצאות ט ר י ב ו נ א ל י ן שהי׳ להם עד עתה, בכן אחר שראינו שהקילו מעליהם עול הערכת דמ גלגולת בוועד קודש דהאידנא אזי אין להם לרוזני ק״ק ווילנא שום טו״ב על כלל המדינה לעת הזאת מחמת הוצאות טריבונאלין שהיה להם.

כ״ה הזדקקנו אנחנו הרבנים הגאונים מאוה״ג המפורסמי׳ דקהילו׳ הראשיות לטענות ה״ה ראשי מדינות דק״ק ווילנא ה״ה הרבני הראש הקצין מוהר״ר אלי׳ במוהר״ר הירש פרנס הוועד וה״ה האל׳ המרומ׳ הרבני הראש הנגיד מוהר״ר אליעזר במוהר״ר גרשום מענדל ב״ב מרוזני קציני ק״ק ווילנא ולטענת הטוענים נגדם מכלל המדינה שעלו מן הקלפי ה״ה הרבני הראש הקצין הנגיד מוהר״ר ראובן במוהר״ר שלמה זלמן מק״ק בריסק וה״ה הרבני הראש הקצין הנגיד מוהר״ר שלמה בהרב מוה״ר חיים בהגאו׳ מק״ק הוראדני. ומה שנגמר מאתנו לכל תוקף פסד״ג. וזולת כל הנ״ל כשיקוים בלי שיור אזי פטורים גמורים מהרוזנים קצינים דק״ק ווילנא וה״ה כלל מדינותינו מכל הכתבי׳ ופסקים וזכיות שהי׳ להם על כלל המדינה הן בכתב ע״פ כתבים הן מה שמבואר בפנקסאות הן תביעות בע״פ הכל כאשר לכל פטורים גמורים מרוזני ק״ק ווילנא שלא יבואו בשום זמן ואופן להתעורר בטענות שהי׳ להם עד היום אחר שיקוי׳ כל הנ״ל ושום מדינה רבא וזוטא ולא שום התאספות ועד קודש אל יזדקק לטענתם שהי׳ להם עד היום אחר שיקוים ויסולק להם כנ״ל.

כ״ה יצא מאתנו הרבנים הגאונים ומפורסמי׳ המאורו׳ הגדולי׳ אב״ד דקהילות הראשיות לכל תוקף פסד״ג ע״פ שקל׳ וטר׳ היטב ויקוים בהכרח וכפיות. באנו עה״ח אנחנו המתאספי׳ לוועד קודש מדינה רבא היום יום א׳ י׳ ת מ ו ז ת ק כ ״ א ל׳ פה ק״ק ס ל ו צ ק יצ״ו.

ואודו׳ הסילוקי׳ שמסלקים הרוזני׳ קציני ק״ק הנ״ל לכומרים בנעשוויז ע״פ אבליג׳ שבידם בכן פסקנו שמגיע להרוזנים מכלל המדינה בעד כל שנה ושנה סך מאה ושנים ותשעים זהו׳ בעד סילוק לכומרי׳ הנ״ל כמו השארי קהלות הראשיות להכומרים הנ״ל מעת הזמן המבואר באבליג של הכומרים דהיינו שנת ת ק י ״ ב י ת על הקהלות הראשיות. בכן ניתן רשות ג״כ להרוזני׳ הנ״ל לגבות מכלל המדינה הנ״ל הסך הנ״ל בכל חומרי כפיות ונגישות המגיע להם משנת תקיב״ית דהיינו מוועד בק״ק מ י ר [1] בכל שנה קצ״ב זה׳ הנ״ל יגבו בכל כפיות נגישות וחרמות ושמתות ועיקולים כנ״ל עד שיבואו לידי גוביינא. כ״ה יצא מאיתנו לתוקף פסד״ג. באנו עה״ח היום יום ב׳ י ״ א ת מ ו ז ת ק כ ״ א לפ״ק פה ק״ק ס ל ו צ ק יצ״ו׳

[1] השוה פמ״ל סי׳ תתקמ״ז — מ״ח.

נא׳ אברהם מבית קצנאלימפויגן חו׳ בק״ק בריסק דליטא יצ״ו

ונא׳ הק׳ משה יהושע הלוי הורוויץ ח׳ ק״ק הוראדני

ונא׳ הק׳ ישראל איסרל חו׳ בק״ק פינסק

ונא׳ שמואל הק׳ חו׳ בק״ק ווילנא

ונא׳ הק׳ ישכר המכונה בער חו׳ פה ק״ק סלוצק יצ״ו

וזה דבר השמטה אשר הושמט מגוף הכתב שהשמש דק״ק הנ״ל יכריז בעונש שבועה שאין יודעי׳ משום ריעותא ופירעון חובות הנ״ל וצונו לחתום על הדבר הזה יום הנ״ל.

נא׳ הק׳ אלי באמ״ו הרב ה״ה מוהר״ר אהרן זלה״ה ספרא במדינה רבה ליטא יצ״ו נבחר מווילנא

ונא׳ צבי הירש באמ״ו מוהר״ר משה זלה״ה ספרא דמדינה רבה ליטא יצ״ו הנבחר מק״ק ווילנא

הועתק אות באות מגוף הפסק הנ״ל וההחתימות הנ״ל לראי׳ חתמנו נא׳ הק׳ אלי׳ ספרא הנ״ל נא׳ צבי הירש ספרא הנ״ל.

צ״ג. פסק על ב ר י ס ק ד ל י ט א .

כדבר שנגשו לפנינו ה״ה האלופים הרוזנים ראשי מדינות דק״ק ו ו י ל נ א ה״ה הא׳ המרומם הראש הקצין המפורסם מוהר״ר אלי׳ במוהר״רץ הירש פרנס הועד מדינה רבה דהאידנא וה״ה המרומ׳ הרבני הראש הנגיד מהר״ר אליעזר במוהר״ר ג׳ מענדל אשר נבחרו והושלחו לראשי מדינות דק״ק הנ״ל לוועד קודש דהאידנא והראו לפנינו שני אסיגנציש על רוזני׳ קציני׳ נגידי׳ דק״ק ב ר י ס ק הניתן והופרש לראשי קציני׳ נגידי׳ דק״ק ווילנא העולים לסך חמשה מאות שבעה ושמונים זהו׳ וזה שנים כבירים שלא באו לידי גוביינא הסך הנ״ל ומניע להם עכ״פ עד הכפל. וכבר התרו בהם שיסלקו להם ולא השגיחו ע״ז. בכן כהיום יצא מאתנו הרבנים הגאונים המאוה״ג המפורסמי׳ דקהילות הראשיות מדינותינו יצ״ו לכל תוקף ועוז פסד״ג ליתן תוקף ועוז להשני אסיגנאציעש הנ״ל ביד הרוזנים נגידים דק״ק הנ״ל על רוז׳ קציני נגידי׳ דק״ק בריסק שעולים עד הכפל עד היום לסך אלף ומאה וארבעה ושבעים זהו׳ פו׳ שמחוייבי׳ רוזני דק״ק הנ״ל לסלק הסך אלף ומאה וארבעה ושבעים זהו׳ פו׳ עד פ׳. ומעתה מחוייבים רוזנים קצינים נגידים דק״ק בריסק הנ״ל לסלק רווחים עצה״כ מסך אלף ומאה וארבעה ושבעים זהו׳ פו׳ הנ״ל עשרה למאה לשנה. ורשות להרוזנים נגידים הנ״ל לגבות כ״ם הנ״ל עם רווחים הנ״ל בכל חומרי כפיות ונגישות וחרמות ושמתות ועיקולים אף יחיד בעד רבים כפי סכומו. וכאשר בתקנות הקודמים מבואר שרשות לעקל כ״א בעד סכומו דווקא וכעת נתקיים (התקנה) הקדומה רשות לעקל בעד סכומו במדינתינו וחוץ למדינתינו ב פ ר י י ס י ן ו ג ׳ י נ ש ב ו ר ג , ד נ צ ק ו ב ר ע ס ל א ולמסור לאיזה פריץ וכומר ומוכם תקיף ולהוציא עליהם הוצאות גדולים לילך בכל יכלתם אף בעש״ג ומיד המסרבים יבוקש נוסף על דמי חוב קרן ורווחים וכרת״ן מפורש להרוזנים דק״ק ווילנא הנ״ל על הוצאו׳ והיזקו׳ שיעלה להם מחמת מניעת סלוקים הן קרן ורווחים והוצאות בלי שום שבועה וג״ש וק״ח והד״ר. וכל הקבלות שיקבלו ה״ה הרוזנים קצינים

דק"ק הנ"ל מהרוזנים דק"ק בריסק הנ"ל יוכתב קבלה על סך ההוא על הכתב הלז. גם ניתן להם כל תוקף ועוז להרוזנים ק"ק ווילנא הנ"ל להיות אדונים בדבר להחרימם ולנדותם כאילו הי' סרים למשמעתם ואחר שיתרו הרוזנים נגידים דק"ק ווילנא ע"י שמש נאמן מב"ד צדק דקהלתם לרוזנים נגידים דק"ק בריסק הנ"ל עד שילכדו במצודת החרם כפי תקנות פה"מ אזי יהי' חל החוב ההוא על כלל המדינה שמחוייבים כלל המדינה לסלק הסך הנ"ל קרן עם רווחים בכל חומרי כפיות ונגישות ולילך ננדם עד מקום שידם מגעת בד"י ובדא"ה עד שיבואו לידי גוביינא. ועל ה"ה כל ב"ד צדק ויפה דכל קדושי' ישראל לעמוד לימין צדק של הרוזנים הקצינים דק"ק הנ"ל בכל הכפיו' והנגישו' המבוארים לעיל. וחרם הג' יב"ן על כל השמשי ארץ שמחוייבים לציית להרוזנים הנ"ל בכל אשר יצוו עליהם הן בעניני כפיות ונגישות, חרמות ושמתות ועיקולים בכדי שיסולק להם כ"ם הנ"ל ככשורא לצלמי.

כ"ה יצא מאתנו הרבנים הגאונים המפורסמים המאוה"ג לכל תוקף ועוז פסד"ג ויקויים בהכרח וכפיות ונגישות. באנו עה"ח אנחנו המתאספים לוועד קודש מדינה רבה היום יום ב' י"א תמוז תקכ"א ל' פה ק"ק סלוצק יצ"ו.

נא' אברהם קאצנאלמפויגן חו' בק"ק בריסק דליטא

ונא' הק' יהושע הלוי הורוויץ חו' בק"ק הוראדני

ונא' הק' ישראל איסרל חו' בק"ק פינסק

ונא' שמואל הק' חו' בק"ק ווילנא

ונא' הק' ישכר המכונה בער חונה פה ק"ק סלוצק

צ"ד. פסק על בריסק דליטא בנדן אסיגנאציעם.

בדבר השני אסיגנאציעם הניתן מוועד קודש דק"ק חאמסק מסך חמשה מאות ושבעה ושמונים זהו' פו' על רוזנים ק"ק בריסק דליטא וכהיום ניגש לפנינו ה"ה מוציא האסיגנאציא ומענה בפיו שזה כמה וכמה שנים כבירים אשר לא באו לידי גוביינא הסך הנ"ל. וזאת אשר יצא מאתנו הרבנים הגאונים המאוה"ג אב"ד דקהלות הראשיות יצ"ו שמגיע למוכ"ז בעד השני אסיגנאציעם הנ"ל עם רווחים עד היום סך אלף ומאה וארבעה ושמונים זהו' פו'. ובאם שלא יסלקו למוכ"ז הסך הנ"ל תיכף אזי יעלה ברווחים עצה"כ מהיום עשרה למאה לשנה. ורשות למוכ"ז לגבות הסך הנ"ל מרוזני ק"ק הנ"ל בכל חומרי כפיות ונגישות חרמות ושמתות ועיקולים אף יחיד בעד רבים בדנצק ובגינשבורג וברעסלא ופרייסין בירידים ושלא בירידים ולמסור לאיזה פריץ וכומר ומוכס תקיף ולמכור לטריבונאלין ומה שיקבל מוכ"ז מרוזני ק"ק הנ"ל אזי יוכתב קבלה על הכתב הלז. ומחוייבים הרוזנים נגידים דק"ק בריסק הנ"ל לפרוש למוכ"ז הפרשה מעולה וטובה עידיות בכדי לגבות ממנו כ"ם הקרן עם רווחים עצה"כ והוצאו' מהפרשה הנ"ל ככשורא לצלמי. ועל כל ב"ד צדק יושבי תהלות ישראל לעמוד לימין צדקו של מוכ"ז לגבות הסך הנ"ל בכל חומרי כפיות ונגישות ועיקולים וחרמות ושמתות הנ"ל. והחרם הג' יב"ן על השמשי ארץ שמחוייבים לציית למוכ"ז לעשות כל הכפיות ונגישות וחרמות

ושמתות ועיקולים כנ"ל וכל הוצאות והיזקות שיעלה לו בלי שום שבועה וג"ש וק"ח וחד"ר.

כ"ה יצאו מאהנו הרבנים הגאונים ומפורסמים אב"ד ור"מ דקהילות הראשיו' מדינותינו היושבים על כס המשפט בוועד קודש מדינה רבה דהאידנה לכל תוקף ועוז פסד"ג ויקוים בהכרח וכפיות. באנו עה"ח היום יום ד' י"ב תמוז תקכ"א ל' פה בהתאספו' לוועד קודש מדינה רבה בק"ק סלוצק יצ"ו.

נא' אברהם קאצנאלמפונן חו' בק"ק בריסק דליטא

ונא' הק' יהושע הלוי הורוויץ חו' דק"ק הוראדני

ונא' שלמה הק' חו' בק"ק ווילנא

ונא' הק' ישכר בער חו' פה ק"ק סלוצק

צה. פסק על הרב דק"ק פארציב.

ע"ר הטענות והתביעות שהי' בין הרוזני' נגידים קצינים הקהילות הראשיות מדינתינו ובין ה"ה הרב המאוה"ג מהורר"א ליב אב"ד דק"ק פארצוב בענין הכתבים שבידו מקהלות הראשיות על גראשווי שיסולק לו משך שני שנים בכל שנה א' ג"פ... מכל זהב זו גלגלת ע"פ טעריפא והאריכו בטענותיהם. ואחר כל ג"ט פסקנו שחסך מה שגבה הרב הנ"ל גראשווי בשנה שעברה ע"י האדון בעל גלגולת יהי' שייכין לו בעד שנה שעברה. ועו' יוגבה הרב הנ"ל שנת תקכ"גימל מכל זהב א' ג"פ וחצי ג"פ כפי הטעריפא שיומסר להרב הנ"ל. גם יהי' לו רשות לגבות הנ"ח מכל קהלות ונלילות שנשארו חייבים לו בשנה שעברה לתשלום הסך הנ"ל שגבה ע"י בעל גלגלת הנ"ל וכפי אופנים הכתבים שבידו מקהילות הראשיו'. דהיינו שרשות לו למסור להבעל גלגלת להוסיף על גלגלת הטעריפא וקהילה אינה באחריות עבור קהלה אחרת. רק כל קהלה וקהלה מחויבי' לסלק כ"ם המגיע ממנה בכל כפיות ונגישות בלי שום טענה ומענה בעולם בחרמות ושמתות. זולת חמשה קהלות הראשיו' המה פטורי' מגראשווי הנ"ל הן בעד השנה שעברה הן בעד שנת תקכ"גימל.

כ"ה יצא מאת הרבנים הגאונים ומפורסמים המאוה"ג דקהילות הראשיו' מדינותינו יצ"ו היושבים על כס המשפט בוועד קודש מדינה רבה יצ"ו היו' יו' ב' כ תמוז תקכ"א ל' פק"ק סלוצק בהתוועדו' אסיפ' מדינה רבה יצ"ו.

נא' אברהם מבית קאצאנלמפויגן חובק"ק בריסק דליטא

ונא' הק' משה יהושע הלוי הורוויץ חו' ק"ק הוראדני

ונא' הק' ישראל איסרל חו' ק"ק פינסק

ונא' הק' ישכר המכונה בער חו' פה ק"ק סלוצק. 1)

צ"ו. התראה לק"ק בריסק בנידון האתרוגים.

1) בפנקס נמצא גם כתב פטור מהרב הנ"ל, חתום ביום ב' י"א תמוז תקכ"א.

חן אמת וצדק איך שהתריתי ח"מ בכבוד הרוזנים ר"מ הנבחרים מק"ק ווילנא לכבוד הרוזנים קצינים נגידים דק"ק בריסק יצ"ו בנדן האתרוגים אשר יעמדו אתם למשפט על אודו' מה שלקחו מעבר בעד חכירו' וגב' בעד חכירו' דלהבא באשר שמבואר בתקנות אמדור שהר"מ המה טוענים בעד כל קהלות שלו 1) ובאם שאין הזכויות בידם אזי עם כל זה מחויבים לעמוד אתם למשפט בעל פה בכדי שיהי' להם פסק חתוך מהגאונים. וכשיהיה להם איזה זכויות אזי על הרוזנים דק"ק ווילנא לציית אף אחרי הפסק וביני לביני חד"א מלהחכיר אתרוגים בלתי רשות והרמנא מרוזנים דק"ק ווילנא באשר שע"פ הברור מפסק המדינה שיש להמדינה ששייכי' כל הזכויו' וזכות מהאתרוגים להמדינה יצ"ו. ובאם שיחכירו רוזני ק"ק בריסק יצ"ו אזי ע"פ תוקף הפסק שבידינו יש בידינו כח להחרימם להאתרוגר וכל המעות שיתן כאלו הניח מעותיו על קרן הצבי וכל הוצאו' והיזקות וג"ה שיהי' יוציאו מק"ק בריסק הנ"ל ומיד האתרוגר שיחכיר בלתי רשות ק"ק ווילנא הנ"ל בד"י ובד"א עד שהצייתו דין עם רוזני ק"ק ווילנא. וגם הרוזנים דק"ק סלוצק יצ"ו התרו כנ"ל ג"כ לרוזני ק"ק בריסק יצ"ו הנ"ל ולראיה באתי על החתום היום יום א' כ"ב תמוז תקכ"א ל' פה ק"ק סלוצק יצ"ו וההתראה הנ"ל היה ג"כ כמה פעמים מיום י"ג תמוז תקכ"א בפני הרוזנים דהמדינה רבא יצ"ו ובפני הרבנים הגאונים אב"ד ור"מ דקהלו' הראשיו' נרם ולראי' חתמתי נא' אלי בהרב ה"ה מוהר"ר יוסף זצ"ל שמש ונאמן דק"ק סלוצק ושמש הנבחר להמדינה רבה בק"ק סלוצק.

צ"ז. פסק בנדון זבל"ג.

ע"ד הפסק המבואר בפנקס מדינה שנת תמ"ג באם שיהי' ריב בין הקהלות הראשיו' אזי יקרבו משפטן לפני זבל"נ וזבל"ג והשבע 2) וכעת הי' גלגולי טענות ותביעות בין ה"ה הראשי' קציני' נגידי' דק"ק ווילנא יצ"ו ובין שארי קהלות הראשיות ואחר כל ג"ט אשר האריכו למעניתם יצא מאתנו הרבנים הגאונים המפורסמים אב"ד ור"מ דקהלות הראשיות מדינותינו ליטא לכל תוקף ועוז פסר"ג שמחוייבי' כל קהלה וקהלה דהיינו ק"ק בריסק, ק"ק הוראדני ק"ק פינסק ליתן זבל"ג לרוזנים קצינים נגידים דק"ק ווילנא יצ"ו עם כל א' בפ"ע זבל"ג לא יאוחר משלשה שנים מסוף יריד זעלווא דהאי שתא תקכ"א. ובכלות השלשה שנים מזמן סוף יריד זעלווא מחוייבים המה להושיב בלי שום טו"מ בעולם. ורבע שנה טרם כלות השלשה שנים מחוייבים הרוזנים נגידים קציני' דק"ק ווילנא להודיע להשלשה קהלות הראשיו' הנ"ל שיעמדו לזמן המוגבל עם הזבל"ג והטוענים שלהן. אכן באם שלא ישגיחו הקהלות הנ"ל להיות ביד הרוזנים קצינים דק"ק ווילנא תשובת הקהלות ותהי' מהנאמן של הב"ד צדק שלהם אזי יהי' רשות לרוזני' קציני' דק"ק ווילנא להושיב הזבל"ג שלהם והזבל"נ ההוא יבחרו להם עוד אחד והמה יזדקקו לפסוק אף שלא בפני הקהלות. ובעת שיתאספו הזבל"ג והזבל"נ

1) ראה פמ"ל סעיף תתקכ"א.

2) עי' דובנוב, פמ"ל, הוספה ד', ע' 298.

מכל קהלה וקהלה לזמן המוגבל למקום מיוחד שיקבעו לישיבת זבל"נ הנ"ל אזי מחוייבים המה לקבל על עצמם בשבועה חמורה שאין רשאין לנסוע ולזוז משם עד שיבררו לעצמם עוד שבע ויפסקו ע' הטו"מ שיש להרוזנים ק"ק ווילנא על כל הקהלות הראשיות הנ"ל. וכל מה שיפסקו הזלב"נ הנ"ל, אף שלא בפניהם, באם שלא יעמדו ופשיטא בעת שיעמדו כל קהלה וקהלה יעמוד בכל תוקף ועוז יהי' רשות ביד אותו קהלה להשיג תוקף על הפסק שיצא מאת הזבל"נ ההוא בר"י ובד"א בטריבונאלין וסאסארט (?) וגראדין ומי שלא ירצה לקיים כפי שיצא מאת הזבל"נ ההוא אזי הוא מוחרם ומנודה ומובדל ומופרש מכל ק"י בזה ובבא ורשות לאותן המקיימים לילך נגד העוברים עד מקום שידם מגעת ולהוציא עליהם הוצאו' מרובים ומידם יבוקש כתוב גמור וכתוקף אבליג' וכדת"ן יהי' להמקיימים על הוצאות שלהם בלי שום שבועה וג"ש וק"ח וחר"ר ור"ן וה"ה רוזני דק"ק ווילנא רשות להם להרחיב זמן אף יותר משלשה שנים הנ"ל. וכשלא ירצו להושיב בסוף יריד אזי יורחב זמן על שנה תמימה דהיינו סוף יריד שאחר ארבעה שנים מהיום. וכן בכל עת שירצו להרחיב הזמן יהי' דווקא בסוף יריד זעלווא הנ"ל.

כ"ה יצאו מאתנו הרבנים הגאונים ומפורסמים אב"ד ור"מ דקהילות הראשיו' מדינותינו לכל תוקף ועוז מעשה פסר"ג וכדת"ן למ"ה באנו עה"ח היום יום ב' ג' אב תקכ"א ל' פה ק"ק נעשוויז.

נא' אברהם קאצנאלמפוינן חו' בק"ק בריסק דליטא

ונא' ישראל איסרל חו' בק"ק פינסק

ונא' שמואל הק' חו' בק"ק ווילנא

ונא' הק' יששכר המכונה בער חו' בק"ק סלוצק

צ"ח. כדבר גודל סך עצום ורב הנצרך למדינותינו לטובת כלל ישראל היושבים בגלות המר והחל אשר לא ניתן לכתוב מטעמים הכמוסים ופנינו לכל צד למצא איך ומה להמציא הסך עצום ורב באשר שלא סגי בלאו הכי. וע"פ כל שקלי' וטרי' יצא מאתנו הרוזנים נגידים מדינה רבה בצירוף הרבנים הגאונים מפורסמים אב"ד ור"מ דקהלות הראשיות בהתוועדו' ובמוסכם כולם לעשות נתינה על כלל מדינותינו על אופן זה שכל א' וא' מתושבי מדינותינו ליטא יצ"ו באין נקי רק שיהי' נשוי, זולת מקבלי קצבה, מחוייבים לסלק א' ג"ש המגיע על כל אחד. והרבנים הגאונים דחמשה קהלות והרבנים דגלילות מחוייבים לסלק סך אדום זהב דהיינו סך ארבעה עשר ג"ש בהכלל א' ג"ש המגיע על כל אחד. ושארי רבנים מי שמכונה בשם רב יושב על כסא רבנות מחוייב לסלק א' טאלער. ומלבד זה כל בעה"ב שברכוהו ה' בהונו על עשרת אלפים זהו' מחוייב ליתן מכל אלף שני זהו' ומעשרת אלפים ומעלה אזי הברירה לבעה"ב או שיותן מכל אלף מעשרת אלפים ומעלה א' זהב לבד העשרים זהו' מעשרת אלפים ראשונים או שיתן מאה זהו' פו' לבד העשרים זהו' מעשרת אלפים הנ"ל. ובזה יהיה פטור אף שיהי' לו אלפים רבבות. והסך הנ"ל יגבו מקודם בירידו זעלווא מאותן אנשים שיהי' בריד הנ"ל בקיץ תקכ"א ל' ע"פ נאמנים שיברר

בזעלווא דהיינו: מכל קהלה וקהלה הראשיות יתוועדו שני מנהיגים שיהי׳ שם ע״פ נמנו ונגמר יבחרו לעצמם נאמנים לש״ש להתעסק בהגביות הלז כל א׳ וא׳ ע״פ כל חומרי כפיות ונגישות. ושארי המעות מכלל מדינותינו יתנהגו ככה שמכל גלילות וסביבות דק״ק בריסק יושלח ליד הרב הגאון בק״ק הנ״ל וחד דעמי׳ ה״ה הרבני הראש הנגיד מוהר״ר ראובן במוהר״ר שלמה זלמן דק״ק הנ״ל. סביבות וגלילות דק״ק הוראדני ישלח ליד הרב הגאון דק״ק הנ״ל וחד דעמי׳ ה״ה כבוד הרבני המופלג הראש הנגיד מוהר״ר משה ר׳ עברליש. סביבות דק״ק פינסק יושלחו ליד הגאון שלהם וחד דעמי׳ ה״ה כבוד הרבני המפורסם מוהר״ר שמואל נר״ו. מדינו׳ רוסי׳ ישלחו לק״ק סקלאב לרב הרבני הראש הנגיד מוהר״ר שלמה זלמן ריבעלש וחד דעמי׳. והמה ישלחו להרב הגאון דק״ק ווילנא וחד דעמי׳ ה״ה הנגיד הקצין הטפסר מוהר״ר אלי׳ במוהר״ר צבי הירש פרנס הוועד דהאידנא. ורשות להראש מוהר״ר אלי׳ הנ״ל למחול לאיש אחד בידיעת הרב הנ״ל. ששה גלילות הנ״ל דהיינו גליל קידאן וביר״ז, וויזון סמרגאן, מינסק, נאווראדאק ישלחו מקודם להרב שלהם ומחוייבים הא׳ הקהל למנות נאמן לש״ש עם הרב הנ״ל והרבנים דכל גלילות הנ״ל ישלחו ליד הרב הגאון דק״ק ווילנא וחד דעמי׳ ה״ה כנ״ל. וסביבות דק״ק סלוצק ישלחו ליד הרב הגאון שלהם וחד דעמי׳ ה״ה כבוד הרבני המופל׳ הנגיד מוהר״ר שלמה במוהר״ר שמעון כ״ץ דק״ק הנ״ל. וכל קהלה וקהלה וכל גליל וכל קהלה שבגלילות ועיירות בחרם הג׳ יב״ן על הרבנים ועל הראשים אשר המה נתונים לעמוד על משמרת הקהלה ההוא שמחויבים תיכוף לצוות להכריז בבתי כנסיות בכל חומרי׳ ושמתות וחרמות ותקיעת שופר וכיבוי נרות וקריאת הקונטרס ובכל ארורים ונידוים שבתורה שמחוייב כל בעה״ב, הן אלמנות הן בכפרים וכרכים לסלק כנ״ל ע״י הממונים הנובים באמת ואמונה. ומי שלא יצייה תוך שלשה ימים מיום שיתוודעו להם הדבר הזה ולא יצווה להכריז בבה״כ הרי הוא מוחרם ומנודה ומופרש ומובדל מכל ק״י בזה ובבא וכל הקללות והארורים שבתורה יחולו על ראשו ותבא כמים בקרבו ותהיה לו כבגד יעטה וילבש קללה כמדי טמא טמא יקרא וחד״א לכל א׳ מבני ישראל לעמוד בתוך ד׳ אמות שלו ולא יהי׳ להרב או להפ״ח ההוא שום התנצלות מחמת שיש לו איזה מניעה מאיזה אדם הן בד״י ובדא״ה.

כ״ה עלה ונגמר בהתוועדות הראשי׳ רוזנים נגידים קצינים דקהלות הראשיות מדינותינו לכל תוקף ועוז מעשה מדינה רבה לכל ישונה ממנו אף קש״י ולהיות לראי׳ חתמנו היום יום ג׳ אב תקכ״א ל׳ פה ק״ק נעשוויז בוועד קודש מדינה רבה יצ״ו.

כל הרבנים הגאונים הנ״ל מחלו על כבודם בכל על כל קהלה וקהלה לבחור נאמנים לש״ש ויהיה בהסכמת הגאון שלהם והמטבע הנ״ל יהיה דוקא או גשים פרייסי׳ עד אלף תרנ״ז או צעהנר פרייסי׳ או זאקסין קליינה קעפליך.

הועתק אות באות מגוף הכתב ומגוף החתימות לא חסר ולא יתיר אף קש״י ולראי׳ מהימנא באתי עה״ח יום הנ״ל.

נא׳ צבי הירש בא״מו מוהר״ר משה ז״ל ה״ה ספרא דק״ק סלוצק יצ״ו ספרא דהמדינה רבה הנבחר מק״ק ווילנא יצ״ו.

צ״ט. פסק בנדון האתרונגר.

ע״ד שתבעו וטענו ה״ה הרוזנים נגידים קצינים דקהלות הראשיות יצ״ו את ה״ה כבוד הרוזנים נגידי׳ דק״ק בריסק יצ״ו בצדק, שהמה מחכירים ומחליטים את האתרוגים של מדינותינו מה שהזכות הנ״ל הוא שייך לכל מדינותינו יע״א כאשר היה למראה עינים העתק מפסק וועד קודש מדינת ק״ק סעלץ שנת תס״ד 1) ושם מבואר שהגיע להמדינה הזכות של האתרוגים הנ״ל לחכור ולא לשום קהלה לבד והנה לפי ראות עינים העתק של הפסק מתס״ל הנ״ל אזי האתרוגי׳ שייכים בוודאי למדינותינו יע״א. אך באשר שה״ה ראשים רוזני׳ ק״ק בריסק האריכו בטענות והציעו דבריהם פן ואולי ימצאו בקהלתם ק״ק בריסק זכות על האתרוגים נגד הפסק ת״ס ל׳ הנ״ל ואחר כל ג״ט ע״פ שקלי׳ וטרי׳ יצא מאתנו הרבנים הגאונים מפורסמים כל תוקף ועוז פסד״ג שניתן זמן וארכא על חכירת האתרוגים הנ״ל עד זמן ר״ח שבט תקכ״בית ל׳. ובהגיע הזמן הנ״ל אזי מחוייבים הראשי מדינות דהאידנא והרב הגאון דקהלתו לבוא בעצמם או שישלחו ב״כ לק״ק ראזנאי ושיהי׳ ג״כ במוסכם הרוזנים דקהלתם ושם יביאו אתם הרוזנים דק״ק בריסק הנ״ל הזכות שיש להם על האתרוגים הנ״ל. אכן באם שלא יביאו הזכויות שלהם אזי יוחכרו האתרוגים הנ״ל בהתוועדותם וועד משך ר״ח שבט הנ״ל אזי האתרוגים שייך לכלל המדינה ואין לשום קהלה שום זכות יותר בהאתרונים הנ״ל מקהלה אחרת ואף לק״ק בריסק. ומי שלא יעמוד לזמן המוגבל לק״ק הנ״ל איזה קהלה שיהי׳ אזי באיבוד זכיותיו על הקהלה ההיא בהאתרוגים ויהי׳ רשות להארבעה קהלות לחכור הזכות אתרוגים הנ״ל וחלילה לשום קהלה מעתה לחחכיר את האתרוגים מקהלתם לבד כ״א דווקא בהתוועדו׳ כל המדינה. ומי שיחכור מאיזה קהלה לבד ואף מק״ק בריסק לא זו שהניח מעותיו על קרן הצבי ואין בחכירותיו הנ״ל כלום כ״א כאפס וכאין יחשב. אף גם זאת שהוא מוחרם ומנודה ומופרש ומובדל מכל קדושת ישראל וחלילה וח״ח יב״ן על שום קהלה לעשות איזה פעולה ותחבולה בכדי לגרוע מעשה פסק חלז כ״א יקום פסק הלז בכל תוקף ועוז ותעצומות.

הכ״ד אנחנו הרבנים הגאונים המפורסמים המאוה״ג אב״ד ור״מ דקהילות הראשיות מדינותינו יצ״ו היושבים על כס המשפט בוועד קודש מדינה רבה היום יום ג׳ ז׳ אב תקכ״א ל׳ פה ק״ק נעשוויז יצ״ו.

נא׳ הק׳ יהושע הלוי הורוויץ חו׳ בק״ק הוראדני

ונא׳ שמואל הק׳ חו׳ בק״ק ווילנא

ונא׳ הק׳ ישכר המכונה בער חו׳ פה ק״ק סלוצק

הרב הגאון אב״ד דק״ק בריסק לא בא על החתום בח״י מטעם הכמוס אתו אמנם דעתו הי׳ מסכמת עמנו נגד בעה״ח. הק׳ ישראל איסרל חו׳ בק״ק פינסק.

1) השוה לעיל סעיף נ״ג—נ״ד.

נספחים

לשתי התעודות — מפנקס סלוצק ומפנקס מיר — אשר עליהן הודעתי בהקדמה, כי תבאנה להלן בתורת נספחים נוספו במשך ההדפסה עוד ארבע תעודות נוספות מאוסף פירקוביץ בלנינגרד, אשר ברובן (מלבד אחת) אמנם נתפרסמו בשעתן ועתה חזרו ונדפסו בספרו החדש של מאן Texts and Studies in Jewish History and Literature (כרך ב׳, Karaitica, פילדלפיה 1935). לשם השלמת האוסף הנני מעתיק כאן גם את ארבעת התעודות האלה ובהערות אציין את מקורן.

כדאי עם זה לציין שבספר הזה של מאן נתפרסמו עוד תעודות מרובות, לא של הועד כי אם של קהלות הקראים בליטא, המכילות ידיעות חשובות לתולדות היחסים בין הקראים והועד בליטא.

בהזדמנות זו הנני מוצא לנכון להסב את תשומת לבם של הקוראים — אשר שאלוני על שום מה קיצרתי בדברי־מבוא והערות לאוסף הזה, — על המבוא הרחב של דובנוב לגוף הפנקס ועל הבאורים השונים שנתן בסופו. אמנם ניתן הרבה למלא ולהוסיף על האמור שם, אך בכל זאת לא ראיתי לאפשר לשנות בתוספות מן המטבע שטבע בהוצאה של עיקר הספר ולהרחיב כאן את הדבור על דברים שמקומם יכירם שם רק בנוגע למפתחות יצאתי מגדר זה והשתדלתי להוציא דבר שלם כי מפתח חלקי אין תועלתו מרובה ולפעמים קרובות הוא עלול להתעות ולהוליך שולל את המשתמש בו.

לבסוף ראוי עוד להעיר בזה שלרגל סבה טכנית השתמשתי באוסף זה לסימון מלואים ושנויי־נוסח בחצאי־לבנה במקום חצאי רבועים ואין אלה מסמנים — השמטה, כפי שנהוג באילו אספי תעודות.

I [1] (ת״ז ?)

אלקים עמכם אהו׳ ישרי לב האלופים היקרים גם נעימים גבורי חיל ראשי וטנהיג׳ ק״ק ווילנא יצ״ו. ועל ראשם יעלה טורה צדק צדק ירדוף חכם לב האלוף התורני המרומם מוהר״ר ביינש ר״מ ואב״ד יצ״ו.

הנה האלוף מוהר״ר יאשיה הרב מעדת הקראים יושבי טראקא בא לפנינו בהצעת דבריו קובלנא על אודות אשר זה זמן רב כמו חמש עשרה שנה שהשאילו לתוך קהילתכם שמנה ספראוויש קיומים שלהם דטראקא אשר היה מהם צורך שעה לקהילתכם ולא הוחזר להם רק שבעה כתבים וכתב קיום א׳ עודנו נשאר בקהל״תכם וזה כמה וכמה פעמים פעם אחר פעם תובעים ומבקשים ולא עלתה בידם להשיג את שלהם לידם. בכן אהו׳ עשו זאת איפוא ואל תמנעו עצמיכם מלהזדקק לדברי המשולח שלהם ועל כל מי מבני קהלתכם אשר יאמרו עליו כי הוא זה שמבקשים עליו דין ומשפט תעשו להם דין ומשפט בעסק הנ״ל כפי ראות עיניכם. והיה זה שלום. ד״ה יום ה׳ י״ב אלול תכז״ל [2]) בוועד המדינה דסעלץ.

1) רש״י פין, הכרמל, II, 144; מאן Texts and studies, II, 1019.

2) מאן, שם, הוכיח כי יש לתקן: תז״ל, משום שבשנת תכ״ז לא ידוע לנו ועד בסעלץ, רב הקראים הנ״ל יאשיהו ככר לא היה בחיים עוד בשנת ת״ך, ולעומת זה החתומים בתעודה זו מזדהים עם החתומים על התקנות מועד סעלץ ת״ז (פמ״ל, ע׳ 94).

נאום שמואל בן לא״א שלמה ז״ל מיזלש

ונאום נתן בלא״א אליעזר ז״ל

ונאום נחמן כהנא

ונאום ניסן בן לא״א יהודה ז״ל

ונאום ישראל בהר״ר שמחה ז״ל

ונאום יעקב בא״א מוהר״ר ישראל שמואל ז״ה״ה

ונאום ישראל הלוי איש הורוויץ

ונאום יוסף בן לא״א כהר״ר מרדכי

II [1] (תכ״ד)

אודות החלוקים שהיו לפנינו בין עדת בעלי מקרא הלא המה החכמים כהר״ר שמחה במהר״ר משה הלוי וכמוהר״ר אברהם רופא במהר״ר יאשיהו וכמהר״ר אברהם ב״ר אהרן המשולחים מכל עדת הקראים מצד א׳ ובין האלופים הר״ר יוסף במהר״ר זוסמאן מזאמוט והר״ר יודא מגליל הארדנא מצד שני והאריכו בדבריהם לפנינו פסקנו ביניהם ככל המבואר למטה. הלא הוא זה הקראים בגליל הארדנא שייכים לק״ק הארדנא לענין מס מדינה במשך שתי שנים מהיום. ואותם קראים הדרים בגליל זאמוט יקום הדבר על פי זה בורר לו אחד וזבל״א והקראים יבררו להם למי שירצו מאחינו בית ישראל ולצירוף השליש יהיה האלוף המרומם הרב האב״ד מק״ק קעדאן. וכאשר יצא הדבר מפי שני הבוררים בצירוף השלישי הנ״ל להעריך מס מדינה בדרך כלל על כל הקראים הדרים בזאמוט כן יקום על משך שתי שנים מהיום ואח״כ הקראים בעצמם יעשו ביניהם סדר נכון להעריך המסים על כל אחד מהם לפי השגת ידו.

ולענין המשפטים הקראים הדרים בגליל הארדנא שייכים לק״ק הארדנא והקראים הדרים בזאמוט לענין המשפטים יתנהגו כפי הפסק שבידם הנפסק בק״ק בריסק ביום ג׳ י״ד אלול תה״ל.

ובכלות שתי שנים מהיום באם יהיו בטרוקי עשרה בעלי בתים קראים הדרים שמה אזי לענין מס המדינה שייכים להקהל טרוקי כל הקראים הדרים בערים ובכפרים סביבות ק״ק טרוקי הנ״ל ק״ק בירז ק״ק עיר חדשה אנשי פאסוול סלטם וסלט שטא ושוטי איזגור סלים זיזמור כרון וכל זה יקום לכל תוקף ולא יעבור.

ד״ה היום ה׳ ט׳ אדר כד״ת לפ״ק בהתוועדות המדינה בהאידנא פה ק״ק זאבלודאווא.

נאם הצעיר באלפי יהודה איש טראפא

ונא׳ [2])

1) דוד גינצבורג בספרו של ד. מגיד, תולדות משפחת גינצבורג, ע׳ 207; מאן, שם, 1025.

2) לפי השערתו הנכוחה של מאן החתימה החסרה היא של „הצעיר צבי הירש בהרב הגדול

ונא' נפתלי הירץ גינצבורג בלאמ"ו החסיד כמוהררי"א זלה"ה
ונא' הצעיר יצחק בא"א מוהר"ר אברהם זלה"ה

III [1] (תמ"ד)

אל עדת הקראים אל השופט אשר להם הדרים במדינת זאמוט יצ"ו.

מהודענא לכון שמגיע להאלוף המרומם הראש מוהר"ר אשר מק"ק ווילנא מכם סך ארבע מאות זהו' מהחובות שאתם חייבים להמדינה יצ"ו ובאשר בהכרח להוציא מכם ע"כ גזרתנו בגזרת נח"ש בחרם הגדול שאל תעשו באופן אחר כי אם שתסלקו לכל מכ"ז סך הנ"ל במזומנים ואם לא תשגיחו לסלק סך ארבע מאות זהו' הנ"ל אזי הרשות נתונה לכל מכ"ז לחחרים אתכם בחרם יב"ן ובכל דתי כפיות ולצאת נגדיכם בכל כפיות ונגישות לעקל ולעכוט עבוט מכל אשר המצא ימצא בירידים ושלא בירידים ואף לצאת בערכאותיהם ולמסור אתכם מיד להסקארב להגזבר יר"ה להוציא סך הנ"ל ע"י אנשי חיל עד להוציא קרן וכל הוצאות גם מחמת העיכוב ויהיה למשא כבד עליכם. וכל ב"ד מקהילות ובירידים יעמדו לימין מכ"ז להוציא כל המעות סך ארבע מאות זהו' הנ"ל. וכוודאי תקדימו (נעשה) לנשמע ד"ה לכל תוקף יום א' ד' תשרי תמ"ד לפ"ק פה ק"ק סעלץ בוועד המדינה יצ"ו.

יודא בן ר"י מישלש זצ"ל
ונא' צבי הירש במוהר"ר שלמה זצלה"ה
ונא' אורי ליפמאן הפ"ץ מפאפ...
ונא' יצחק כהנא בהררי"ך זלה"ה

הועתק מגוף הסיגנצייא שביד הא' המרומם מוה"ר אשר הנ"ל. לראי' שביד הסיגנאצייא הנ"ל ד"ה שמואל ספרא דמתא ק"ק ווילנא.

יום ג' ב"ך תמוז תמד"ל נתקבל עד לחשבון שלש מאות זהו' וכנ"ל כתבתי קבלה על גוף אסגנאציע הנ"ל. נא' אשר בהרר"א זצ"ל.

יום ג' ב"ך תמוז תמ"ד לפ"ק כתב מסולק לכמה"ר אשר בכה"ר אהרן מווילנא ש' זהו'.

IV [2] (תע"ד)

דבר המפורש א"צ ראי' שהאלוף המ' מוה' קיים קדיש אלכסנדר מק"ק אמסטיבאווי הי' כל ימיו עשיר נכסין ומטבותי' היטיב גם לאחרים ועשה בטובה גדולה

משה יעקב זלה"ה" החתום באותו הועד בט"ו אדר על תקנות שונות ביחד עם החתומים הנ"ל ולפי הסדר הנ"ל. ע' פמ"ל, תקפ"א.

1) מאן, שם, 1069 — 1068.

2) העתק מפנקס סלוצק, בתוך העתקת פנקס מדינת ליטא בספרית ביה"כ הגדול בורשה. ראה לעיל בהקדמה.

והזיל זהב מכיסו ולוה מעותיו לכלל מדינתינו לצורך דבר גדול כידוע, כפי השטר חוב בחתימת יד רוזני ראשי מדינות העולים סך רב. וכעת הזאת שהשנים אינן כסדרן אף כאותו צדיק פגעה מדת הדין הקשה וירד פלאים ע"פ סבה שהי' לו מאנשים שיצאו נצבים ועמדו על נפשו והוכרח להציל את נפשו. כל אשר לו נתן בעד נפשו ואף נשתרגו עליו בע"ח פריצין העריצין וכולם בפרק א' נאמר ולגבות חובם ואין לאל ידו לסלק אף רבית שעלה ומכ"ש גוף החוב ולמיחש מיהו בעי שלא יבא בברזל רגלו וכוודאי לגברא רבה דכוותי' מהראוי לחננו בחננה במתנה הגונה אך שאין דרכו בכך ורוצה להנות משלו לגבות חובו מה שמגיע לו מהמדינה כפי השט"ח שבידו כל סך המגיע לו. אך שגם מדינתינו עמוסים בתלאות וא"א לסלק הכל בפעם א' וזאת אשר יצא מאתנו לסלק לו עכ"פ ע"פ סכומות המדינה סך שמונים סכומות אולי ימצא כדי גאולתו מן הבע"ח פריצין הנ"ל. ורשות נתונה מאתנו להאלוף מו"ה קדיש הנ"ל ולב"כ להוציא מכל קהלה וקהלה וגלילות כפי סך המגיע כפי סך המגיע בכל כפיות ונגישות בחרם ושמתא ובעיקולים, בכל מקום אשר המצא ימצא בירידין ושלא בירידין, במדינתינו וחוץ למדינתינו ומבוקשתינו מכבוד הרבנים המופלגים היושבים כסאות למשפט ומדייני ירידים שיעמדו לימין מהו' קדיש הנ"ל וב"כ להוציא ערך המגיע לו מכל קהלה ונליל עפ"י עקולים אף יחיד בעד"ר. וכל קהלה וקהלה וגליל שיאמרו נואש לסלק אזי אחר שיתרה בהם לסלק כנ"ל ע"פ תוקף ולא יסלקו אזי רשות ביד מו"ה קדיש כנ"ל למסור ערך סכום המגיע על קהלה הנ"ל או גליל הנ"ל לאיזה פריץ תקיף בע"ח שלו להוציא ככשורי לצלמי וכל הוצאות שיעלה מחמת זה הכל חל עליהם לסלק כגוף ערך סכום הנ"ל ומובטחים אנחנו מכל רואי מול פני כתבינו שמעצמם יתעוררו לדבר זה לסלק כדי שלא לנעול דלת בפני ג"ח כדי שלא יצטרך לבוא לכל זה. ואין לדמות אותו לשאר בע"ח המדינה שאין לדמות בטריפות בע"ח שזה חוב ברור ואמת ועשה בטובה ואף שאין מהראוי להזדקק לדבר זה וכיוצא בזה לפני רוזני קציני ק"ק בריסק, אך שהוא קרוב וסמוך לקהלתינו וידענו בצרת נפשו ובוודאי העמידו חכמים בתקנותיה' לגברא רבא דכוותי' ובוודאי רוזני ק"ק בריסק ימחלו על כבודם הרמה ויהי' תוקף לכתב הלז כשיסכימו עמם רוזני קציני מנהיגי קהלות הראשיות ע"פ התקון ויקוים בכל תוקף לכתב הלז כשיסכימו עמם רוזני קציני מנהיגי קהלות הראשיות ע"פ התקון ויקויים בכל תוקף מעשה ע"פ פנקס המדינה יצ"ו.

כ"ד רוזני קציני מנהיגי קהלתינו בצירוף המאה"ג הגאון אב"ד דקהלתינו היום יום ד' י"א אלול תע"ד ל' פה ק"ק הוראדנא יצ"ו.

נאום מנחם מענדל בלא"א מוה' יצחק זצ"ל
ונאום שלמה זלמן במוה' בער זצ"ל.
ונאום משה בלא"א מוה' נתן נטע פראנקש זצ"ל
ונאום מרדכי בלא"א מהר"ר משה זצ"ל
ונאום יעקב בלא"א מהע"ר יששכר הנקר' בער זצלה"ה
ונאום יונה במהו' פייבוש ווייל

ונאום מרדכי בלא"א המנוח הר"ר יהושע ז"ל
ונאום יהודא בא"א כהר"ר שמואל זצ"ל
ונאום חיים בלא"א המנוח מוה' נתנאל
ונאום מאיר בהר"ר יוסף יוזל זצ"ל

ושט"ח בח"י רוזני מנהיגי ראשי מדינות דמדינתינו העולה קרן ורווחים סך שלשה אלפים מונח פה אצל הא' הסופר דקהילתינו יצ"ו דהיינו קרן מאה וחמשים זקוקים כסף זמ"פ ר"ח שבט תנ"ו לפ"ק. רוזני מנהיגי ק"ק הוראדנא סלקו לידו סך שמונים סכומות במזומנים המגיע מרוזנים הנ"ל. רוזני מנהיגי ק"ק פינסק סילקו לידי.

V [1] (ת"פ)

ע"ד תוקף הכתב שהשיגו עדת הקראים שבמדינתנו יצ"ו מהרוזנים אסיפה קטנה שהיו בק"ק ווילנא בשנת דע"ת לפ"ק [2] שחתיכא דאיסורא לכל איש אשר בשם ישראל יכונה להשיג גבולם ולקפח מחייתם הן בענין חזקת כלים (?) ושאר דברים כפי החרות שיש לעדת הקראים מקדמת דנא. בכן ניתן מאתנו תוקף ועוז על כל מה שמבואר בכתב הנ"ל שמאסיפה קטנה [3] שכן מקום לכל תוקף ועוז ובתוקף גזירתנו נח"ש בו נדוי חרם בו שמתא ובשאר ענשים וקנסים על כל איש ישראל שלא יכנים ראשו בדבר השייך לעדת הקראים כפי החרות שלהם ולא לנגוע בו אפילו באפס קצהו בשום ענין השגת גבול וקפוח מחייתם בשום אופן בעולם וענין ומבוקשתינו מכבוד הרבנים שבקהלות הסמוכים ונראים למקומות עדת הקראים ומכל ב"ד יפה שיעמדו לימינם שלא ישיג איש ישראל את גבולם כפי החרות שלהם מחמת הכתבים שבידם מהגאונים הקדמונים ולהעניש את העובר בעונש גוף ועונש ממון עד שידם מגעת עד שימשכו את ידיהם מליגע בדבר השייך לעדת הקראים שלא לקפח פרנסתם כלל. וכל הנ"ל באופן שגם המה עדת הקראים לא ישינו גבול אחינו ב"י בכלל בכל מה ששייך לבר ישראל כפי זכיותיו.

הכ"ד המאורות הגדולים הגאונים הרבנים דראשי קהילות דמדינתינו יצ"ו הבאים על החתום לכל תוקף ועוז היום יום א' ה' טבת תפ"ל בהתוועדות קדש המדינה יצ"ו בק"ק אמדור יצ"ו.

נאם אשר גינצבורג חונה ק"ק פינסק
ונא'
ונא' הק' יהושע העשל החונה פה ק"ק ווילנה יצ"ו
ונא' הקטן יעקב החונה פה ק"ק סלוצק

1) ד. מגיד, תולדות משפחת גינצבורג, ע' 209—208; מאן, שם, ע' 1073.
2) השוה לעיל סעיף ס"א.
3) גוף הכתב לא נשתמר.

VI [1] (תקכ"ו)

בהיות שכבר הוכרז בכל הגלילות שאינם רשאים שום אדם ליקח ארענדות מבעלי חזקות השייכים להם וכבר הוכרזו בחרמות גדולים בכל עיר ועיר. וכהיום באו האחים ה"ה מהו' משה מזוקובראץ ואחיו ה"ה הר"ר חיים שהם נשארו יתומים מאביהם המנוח מהו' יעקב והי' להם חלוקה ונשאר מלון זוקובראץ ואגפי' למוהר"ר משה לו וליורשיו אחריו לו ולדורותיו כפי שיש לו כתב מגליל עליון ומלון סלאבטקע שייך למהו' חיים ואחיו לו וליורשו אחריו, שהי' חזקת הנ"ל שייך להם כפי שנרשם בפנקסים דגליל וכפי שנרשם בפנקס פה ק"ק מיר דף שנ"ה אשר הועתק מפנקס דגליל. ומהפראוועס שיש להם מהדוכס יר"ה והתחייבו מהו' משה הנ"ל ליתן בכל שנה ושנה לקופת הקהל פה ק"ק מיר ששה טינפעס כמו שנרשם בפנקס גדול דף שנ"ה ובאתי עה"ח היום כ"ח אב תקכ"ו לפ"ק נאום זיסל זונדל נאמן הגליל.

לאות ולראיה איך שהשט"ח בח"י ר' שלמה במ' דוד מסך ר' זהו' שנתן לחתנו מהו' מאיר במו' אברהם כעת סילק הר"ש הנ"ל כל דמי השט"ח ליד חתנו וגם עוד שט"ח א' מסך ק"פ זהו' בח"י הר"ש הנ"ל שהיה מחמת ידי ה' יצחק במ' שלמה כבר נתפרע כל דמי השטר חוב הנ"ל ומחמת שאי אפשר כעת למצא הב' שט"ח לזאת נכתב פה ק"ק מיר נאום הק' דוד אב"ד פה ק"ק הנ"ל.

שינויים ותקונים.

תוך השואה של פנקס מדינת ליטא העתק וילנה עם הוצאת דובנוב מצאתי פה ושם אילו השמטות ושינויי־נוסח חשובים, שלא צוינו בהוצאה הנ"ל והם ניתנים בזה להלן.

1 לסעיף תפ"ט:... ואותן שהשיאו בנותיהם קודם תיקון זה אינם בכלל התקנה גם בתנאי שיתנו תחלה חרם בב"ה אחר נכסי הבורח.

2 לסעיף תשל"ה:... קראים חצי שאק. חתימות: ג) ונא' יצחק בהר"ר אורי שרגא סג"ל. ה): נתן יכונה נטע בן לא"א הק"ה יחזקאל זלה"ה; ח) ונאם דוד בלא"א החסיד מוהר"ר אורי ליפמאן חפץ ז"ל; י) ונא' נח בלא"א מוהר"ר משה ז"ל.

3 לסעיף תל"ו:... גליל מינסק א' זהב וחמשה ועשרים גפ"ו כלי הנחה. פאלצק ודיסנא עשרים גפ"ו. ק"ק בעליצא שנים עשר גפ"ו. ק"ק נעשוויז חמשה עשר גפ"ו.. כל הנ"ל נגמר בתוקף מעשה המדינה פק"ק האמסק בהתוועדו' המדינה.

4 בסעיף תתק"ח (ע' 241) נשמטה החתימה: נא' אהרן בלא"א הר"ר גרשון זלה"ה מווילנא.

1) העתק מפנקס המדינה דק"ק מיר. בהקדמה לעיל לא דקתי. אכן אין לפנינו תקנה מקורית של הועד אלא רק עדות על תקפן של תקנות הועד אף לאחר פזורו.

5 בסעיף תתקל"ט יש להוסיף את החתימות: אליעזר במוהר"ר יהודא ליב זצלה"ה מוילנא, יהודא בא"א מהר"ר משה זלה"ה ליפשיץ מסלוצק.

6 לסעיף תתקמ"א:... מדינת רוסיא חמשה זהו'... ק"ק מיר זהב חמשה ג"פ... ר' אלי מאיסקלד שלשה ג"פ. נשמטו החתימות: נא' אברהם הנקרא עברל בלא"א מוהר"ר שלו' זלה"ה מהורדני, ונא' יצחק איזיק במוהר"ר אשר זצ"ל מפינסק, ונא' מנחם מן בהר"רג ז"ל מווילנא.

7 לסעיף תתקמ"ח יש להוסיף: ק"ק מוש וקאויבאווידץ שני מאות ושבעים זהו'. על דיוק ההעתק מעידה חתימתו של הסופר מווילנא.

8 לעמוד 393, הוספה ג':... ואח"כ בוועד זאבלודווי בשנת כד"ת ל' נתחדש דבר חדש בדייני יריד סטאלוויטש שאלופי מנהיגי ק"ק בריסק יצ"ו יהי' להם שני דיינים ביריד סטאלוויטש אלופי מנהיגי ק"ק הוראדני ואלופי מנהיגי ק"ק פינסק יצ"ו יהי' להם דיין א' בחוזר חלילה ביריד סטאלוויטש ולעומת זה... הועתק אות באות מגוף הפסק וח"י הגאונים הרבנים ואלופי' רוזני' המבוררים הנ"ל. נא' הק' מנחם מענדל הלוי דיינא וספרא מבריסק דליטא ונא' תנחום במוהררא"ל כ"ץ ז"ל ספרא דמתא ק"ק בריסק יצ"ו.

רשימת הענינים

(המספרים העבריים מציינים את סעיפי התוספות, המספרים הרומיים את הנספחים)

אבוד אומנות. ז'.
אוחוואלי. ל"ג, ל"ד.
אורחים. פ"ט.
אוראדנא. ט"ו, נ"ג, VI.
אסיגנציא ע' חשבון המדינה.
אסיפה, אסיפה קטנה. מ"ט, נ', נ"א, נ"ז, נ"ט, ס', ס"א, ע"ג, ע"ד, ע"ו, V.
אתרוגים, אתרוגר. נ"ג, נ"ד, צ"ו, צ"ט.
בורח. עמ' 189.
בית החיים. ל"ז.
בית הכנסת. כ"ז.
גובה מדינה. נ"ו, נ"ז, נ"ט.
גלחים. י"ט. ע' כומרים.
גזבר (המלוכה). מ"ט, נ"א, נ"ו.
גלגול. נ"ז.
גלגלת. י"א, י"ג, מ"ט, נ"ו, ס'—ס"ד, ע"א, ע"ג, ע"ו, ע"ז, ע"ח—פ"א, פ"ה, פ"ז, צ', צ"ה.
גראד. צ"ז.
גראשאווי. פ"ח, צ"ה.
דוכס. כ"ט, ל', ל"א, VI.
דייני יריד. ד', נ"ג, עמ' 190.
דיני ממונות. ח'.
דקרעט. כ"ט, ל"א, ע"ו.
דרשנים. פ"ט.
הסכמות. י', י"ח, כ"א, ל"ה, נ"ב, פ"ב, פ"ד.
השגת גבול. פ"ב, V.
וואיעוואדי. נ"ו.
ועד הגדול. מ"ט.
ועד וורשי. י"א, נ"ז, נ"ח, ס"ג, ע"ב.
ועד המלך (המלוכה). כ"ח, ל"ז, ע"ו, ע"ז. השוה גם ועד וורשי.
חובות המדינה. ב'. ג', ה', ט"ז, י"ט, כ', כ"ז, כ"ח, ס"א, נ"ז, נ"ט, ס"א, ע"ב, ע"ג, ע"ה, VI. ע' חשבון המדינה.
חובות הקהל. ט"ז.
חזן. ז', נ"ג.
חזקת ישוב. ט"ו, מ', נ"ג.
חירות. ל"ג, ל"ד, פ"ז, V. ע' קיומים.
חלוקת כבוד. ס"ט.
חרם. פ"ג. ע' כפיות.
חשבון המדינה. ב', ג', ה', ו', ז', י"א—י"ד, י"ז, י"ט כ', כ"ז, כ"ח, ל"ו—ל"ט, מ"א—נ"א, נ"ו—ס"ד, ס"ו, ע"א—פ"א, פ"ה, פ"ז, פ"ח, צ', צ"ח, III.
טריבונאל. צ"ב, צ"ד, צ"ז.
ירידים. ט"ז. ע' דייני יריד, חשבון המדינה.
יריד גראמניץ. ב'.
יריד זעלווי. ד', צ"ז.
יריד מיר. כ"ז, מ"ט, נ"ו, נ"ח. ע' חשבון המדינה.
יריד נעשוויז. כ"ז, נ'. ע' חשבון המדינה.
יריד סטאלאוויטש. ד', ז', י"ז. ע' חשבון המדינה.
יריד קאפולי. י"ז, כ"ז, מ"ז, מ"ח, נ"ז, נ"ח. ע' חשבון המדינה.
יריד קלעצק. ד', נ', נ"ז, נ"ח.
כמרים. נ"ה, נ"ו, ס"ו, ע"ב, ע"ג, צ"ב, צ"ד.
כפיות. ז', ט', נ"ג, ס"ז, ע"ב. ע' עיקול.
לשון פוליש. פ"ז.
מזונות (אחר הנשואים). א'.
מכס, מוכס. ל"ג, ל"ד, ל"ז, צ"ג, צ"ד.
מסים וארנוניות. ס"ז, צ"ח, II. ע' גלגול, גלגלת, גראשאווי, נולדות, פאווראטני.
משולח. ו', כ"ז, מ"ג.
משפטים. ע"ד, פ"ה, II.
נאמן. כ"ז, ל"א, ל"ז, צ"ח, VI.
נולדות. נ"ח.
נחלאות. כ"ט, ל', ל"א, ל"ב.
סוחר. ט"ז, ל"ג, ל"ז.
סופר. כ"ד, ס"ח.
סיימיקש. כ"ז, ל"ז, מ"ג, צ"ב.
סכומות. ו', ז', ט"ז, י"ז, כ"ח, ל"ח, מ"ט, נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס"א, ס"ט, ע"ב, VI. ע' חשבון המדינה.
סקארב. פ"ז, III.
עיקול. ב', ט"ז, מ"ט, נ', נ"ז, פ"ב, פ"ז, צ'א—צ"ד.
עלילת שקר. כ"ז, ל"ז, ע"ב.
עניים. א', כ"ז, מ"ח, פ"ט.
פאווראטני, פאווראטניק. י"א, י"ד, מ"ט, נ"ה, נ"ו,

נ"ז, נ"ט.
פדיון שבויים. י"ז.
פנקס הגליל. VI.
פנקס המדינה. ל"ט, נ"ג, נ"ז, נ"ח, ס"א, ס"ט, ע"ב,
ע"ג, ע"ד, צ"ב, IV.
פנקס הקהל. ס"ט.
פריצים. י"ט, ל', נ"ז, צ"ג, צ"ד, IV.
פרנס החדש. ס"ח.
פתקאות (להחזקת עניים). א'.
קאמסיי. נ"ט.
קיומים I. ע' חירות.
קארנציין (הכתרת המלך). י"ז.
קהלות הראשיות. ח', כ"ג, כ"ד, כ"ז, ל"ז, מ, נ"ג.
קלויז. כ"ז, מ"ו, נ"ו.
קנס. ס"א. ע' כפיות.
קראים. ו', ז', י"א, י"ג, מ', מ"ח, נ"ה, נ"ט, ס', ס"ב,
ע"ג, ס"ד, ע"א, ע"ד, ע"ו, ע"ז—פ"א, פ"ז,
פ"ח, I, II, III, V.
רבני המדינה. ח', כ"ב, כ"ג, כ"ח, כ"ו.
רווחים. נ"א, ע"ג, צ"א, צ"ג. ע' חובות, חשבון.
ריסטר. ס"ח.
שוחד. נ"ז, פ"ה.
שחורים. י"ט. ע' גלחים, כמרים.
שמאים. ס"ח.
שמש. ז', כ"ד, נ"ג, צ"ב, צ"ד.
שרפה. מ"ז.
שתדלן. י"א, ל"ז, ע"ב.

רשימת האנשים.

א. כץ. משולח. כ"ז.
אברהם. ב'.
אברהם שופט הקראים. י"א.
אברהם אב"ד דקלויז בבריסק. ע"ה.
אברהם בן אהרן. II.
אברהם בן בנימין זאב. כ"א.
אברהם בן דוד קצנאלפוגן. פ"ב, פ"ג, פ"ד, צ"א—
צ"ה, צ"ז.
אברהם בן חיים. כ"ח.
אברהם בן יאשיה. III.
אברהם בן יהודה. ל"ב.
אברהם בן יהודה ליב. ב', ג'.
אברהם (בן יהושע) סג"ל. ט'.
אברהם בן יעקב צבי. נ"ג.
אברהם בן יצחק אייזיק מפינסק. פ"ג, פ"ד.
אברהם בן מרדכי. ז'.
אברהם בן משה. כ"ח.
אברהם עברל בן שלום מהראדני. ס"א, ס"ד, ס"ז, ס"ח,
ס"ט, ע"ז, עמ' 190.
אהרן. נ"ה.
אהרן בן אשר. מ"ט, נ'.
אהרן בן גרשון. עמ' 189.
אהרן בן מרדכי. פ"ב.
אהרן בן משה אברהם. ע"ז.
אהרן בן עברל. נ"ו.
אהרן בן שמואל. נ"ג.
אורי פייווש בן ירוחם. נ"ט, ס"ד, ס"ז, ס"ח, ס"ט.
אורי ליפמן חפץ. III.
אורי בן שלמה. ע"ז.
איסרל אב"ד בריסק. ע"ה.
איסרל מלובלין. י"ט.
אלי' בן אהרן. צ"ב.
אלי' מאיסקלד. עמ' 190.
אלי' מווילנא. נ"ו. ע' אליהו בן משה.
אליהו בן יהודה ליב כץ. ה'.
אליהו בן יוסף. צ"ו.
אליהו בן משה. מ"ח, נ"ג, נ"ו(?), פ"ג, פ"ד.
אלי' סוסיצק. נ"ו.
אלי' בן צבי הירש. פ"ג, צ"ב, צ"ג, צ"ח.
אליעזר בן גרשם מנדל. ס"ז, צ"ב, צ"ג.
אליעזר בן יהודא ליב. ע"ה.
אליעזר בן יצחק. נ"ג.
אליעזר פייבוש בן ישראל. נ"ג, נ"ה.
אליעזר קצין. כ"ט, ל', ל"א, ל"ב, ל"ז. ע חוואלי,
יעקב אליעזר.
אלכסנדר בן אלכסנדר. ע"ב, ע"ד.
אלכסנדר בן (יעקב) מסלוצק. ס"ז, ס"ח, ס"ט.
ארדע. נ"א.
ארון מלובלין. י"ט.
אריה יהודה מלאדמיר. כ"ג, כ"ד, כ"ה.
אריה יהודא ליב מק"ק הראדני. ס"ז, ס"ח, ס"ט.
אריה ליב החו' בק"ק סלוצק. ס"ז, ס"ח, ס"ט.
אריה ליב בן יהודה יידל. מ"ט, נ'.
אריה ליב הלוי אב"ד דק"ק קינגשברג. פ"ב.
אשר. כ"ז.
אשר בן אהרן מווילנא. כ"ט, ל', ל"א.
אשר בן אהרן זעליג מווילנא. נ"ד, ס"ה, III.
אשר גינצבורג חופ"ק פינסק. ס"ז, ס"ח, ס"ט, V.
אשר מווילנא. כ"ח, נ"ו, III.
אשר בן זעליג. ל"ט.
אשר זעליג בן יוסף פרנק (פרנקל). פ"ג, פ"ד.
אשר זעליג בן נפתלי הירץ אטינגן דאקטר מסלוצק.
ע"ז.
אשר בן יעקב. נ"ז.
בולהאק. נ"ה.
בילא בת ר' וואלף סג"ל. נ"ו.
בנימין אשכנזי. פ"ד.
בן ציון בן שמואל כץ. נ"ג.
בער ר"ב. נ'.
בצלאל הדרשן מסלוצק. ד' (בהערה).
ברוך בן אברהם ממינסק. נ"ט.
ברוך מהורודני. נ"ו. ע' ברוך כהנא.
ברוך בן יהודה ליב כץ. ה'.
ברוך כהנא ראפופורט מהורודני. נ"ז.
גראחאווסקי. י"ט.
גרשון מבריסק. נ"ו. ע' מנחם מן.
גרשון מווילנא. מ"ו, נ"ו.
דאבריש אשת יצחק. ט"ו.
דוד. נ"ו.
דוד דעטרי (?). מ'.

נ״ז, נ״ט.
פדיון שבויים. י״ז.
פנקס הגליל. VI.
פנקס המדינה. ל״ט, נ״ג, נ״ז, נ״ח, ס״א, ס״ט, ע״ב,
ע״ג, ע״ד, צ״ב, IV.
פנקס הקהל. ס״ט.
פריצים. י״ט, ל׳, נ״ז, צ״ג, צ״ד, IV.
פרנס החדש. ס״ח.
פתקאות (להחזקת עניים). א׳.
קאמסיי. נ״ט.
קיומים I. ע׳ חירות.
קארנציין (הכתרת המלך). י״ז.
קהלות הראשיות. ח׳, כ״ג, כ״ד, כ״ז, ל״ז, מ, נ״ג.
קלויז. כ״ז, מ״ו, נ״ו.
קנס. ס״א. ע׳ כפיות.
קראים. ו׳, ז׳, י״א, י״ג, מ׳, מ״ח, נ״ה, נ״ט, ס׳, ס״ב,
ע״ג, ס״ד, ע״א, ע״ד, ע״ו, ע״ז—פ״א, פ״ז,
פ״ח, I, II, III, V.
רבני המדינה. ח׳, כ״ב, כ״ג, כ״ח, כ״ו.
רווחים. נ״א, ע״ג, צ״א, צ״ג. ע׳ חובות, חשבון.
ריסטר. ס״ח.
שוחד. נ״ז, פ״ה.
שחורים. י״ט. ע׳ גלחים, כמרים.
שמאים. ס״ח.
שמש. ז׳, כ״ד, נ״ג, צ״ב, צ״ד.
שרפה. מ״ז.
שתדלן. י״א, ל״ז, ע״ב.

רשימת האנשים.

א. כץ. משולח. כ״ז.
אברהם. ב׳.
אברהם שופט הקראים. י״א.
אברהם אב״ד דקלויז בבריסק. ע״ה.
אברהם בן אהרן. II.
אברהם בן בנימין זאב. כ״א.
אברהם בן דוד קצנאלפוגן. פ״ב, פ״ג, פ״ד, צ״א—
צ״ה, צ״ז.
אברהם בן חיים. כ״ח.
אברהם בן יאשיה. III.
אברהם בן יהודה. ל״ב.
אברהם בן יהודה ליב. ב׳, ג׳.
אברהם (בן יהושע) סג״ל. ט׳.
אברהם בן יעקב צבי. נ״ג.
אברהם בן יצחק אייזיק מפינסק. פ״ג, פ״ד.
אברהם בן מרדכי. ז׳.
אברהם בן משה. כ״ח.
אברהם עברל בן שלום מהראדני. ס״א, ס״ד, ס״ז, ס״ח,
ס״ט, ע״ז, עמ׳ 190.
אהרן. נ״ה.
אהרן בן אשר. מ״ט, נ׳.
אהרן בן גרשון. עמ׳ 189.
אהרן בן מרדכי. פ״ב.
אהרן בן משה אברהם. ע״ז.
אהרן בן עברל. נ״ו.
אהרן בן שמואל. נ״ג.
אורי פייווש בן ירוחם. נ״ט, ס״ד, ס״ז, ס״ח, ס״ט.
אורי ליפמן חפץ. III.
אורי בן שלמה. ע״ז.
איסרל אב״ד בריסק. ע״ה.
איסרל מלובלין. י״ט.
אלי׳ בן אהרן. צ״ב.
אלי׳ מאיסקלד. עמ׳ 190.
אלי׳ מווילנא. נ״ו. ע׳ אליהו בן משה.
אליהו בן יהודה ליב כץ. ה׳.
אליהו בן יוסף. צ״ו.
אליהו בן משה. מ״ח, נ״ג, נ״ו(?), פ״ג, פ״ד.
אלי׳ סוסיצק. נ״ו.
אלי׳ בן צבי הירש. פ״ג, צ״ב, צ״ג, צ״ח.
אליעזר בן גרשם מנדל. ס״ז, צ״ב, צ״ג.
אליעזר בן יהודא ליב. ע״ה.
אליעזר בן יצחק. נ״ג.
אליעזר פייבוש בן ישראל. נ״ג, נ״ה.
אליעזר קצין. כ״ט, ל׳, ל״א, ל״ב, ל״ז. ע חוואלי,
יעקב אליעזר.
אלכסנדר בן אלכסנדר. ע״ב, ע״ד.
אלכסנדר בן (יעקב) מסלוצק. ס״ז, ס״ח, ס״ט.
ארדע. נ״א.
ארון מלובלין. י״ט.
אריה יהודה מלאדמיר. כ״ג, כ״ד, כ״ה.
אריה יהודא ליב מק״ק הראדני. ס״ז, ס״ח, ס״ט.
אריה ליב החו׳ בק״ק סלוצק. ס״ז, ס״ח, ס״ט.
אריה ליב בן יהודה יידל. מ״ט, נ׳.
אריה ליב הלוי אב״ד דק״ק קינגשברג. פ״ב.
אשר. כ״ז.
אשר בן אהרן מווילנא. כ״ט, ל׳, ל״א.
אשר בן אהרן זעליג מווילנא. נ״ד, ס״ה, III.
אשר גינצבורג חופ״ק פינסק. ס״ז, ס״ח, ס״ט, V.
אשר מווילנא. כ״ח, נ״ו, III.
אשר בן זעליג. ל״ט.
אשר זעליג בן יוסף פרנק (פרנקל). פ״ג, פ״ד.
אשר זעליג בן נפתלי הירץ אטינגן דאקטר מסלוצק.
ע״ז.
אשר בן יעקב. נ״ז.
בולהאק. נ״ה.
בילא בת ר׳ וואלף סג״ל. נ״ו.
בנימין אשכנזי. פ״ד.
בן ציון בן שמואל כץ. נ״ג.
בער ר״ב. נ׳.
בצלאל הדרשן מסלוצק. ד׳ (בהערה).
ברוך בן אברהם ממינסק. נ״ט.
ברוך מהורודני. נ״ו. ע׳ ברוך כהנא.
ברוך בן יהודה ליב כץ. ה׳.
ברוך כהנא ראפופורט מהורודני. נ״ז.
גראחאווסקי. י״ט.
גרשון מבריסק. נ״ו. ע׳ מנחם מן.
גרשון מווילנא. מ״ו, נ״ו.
דאבריש אשת יצחק. ט״ו.
דוד. נ״ו.
דוד דעטרי (?). מ׳.

דוד מווילנא. נ"ו.
דוד בן ברוך הלוי מווילנא. פ"ג, פ"ד.
דוד סג"ל. נ"ו.
דוד בן אריה ליב. ב׳.
דוד בן אורי ליפמן חפץ. עמ׳ 189.
דוד הלוי הורוויץ. ל"ט.
דוד בן משה יצחק מבריסק. פ"ג, פ"ד.
דוד מארפטשיק. ג׳, ה׳.
דוד מייזלש. ה׳.
הלל. י"ט, ל"ג.
הלל בן יונה הלוי חופ"ק ווילנא. ל"ה, ל"ז, נ"ב, נ"ד.
הירץ מסלוצק. נ"ז.
הירש. כ"ז.
הירש נכד ר׳ הלל מקריטשוב. מ"ו.
הירש בן יעקב כץ מווילנא. ז׳.
הירש ח׳ ר׳ ליב ליזר ש"ץ. נ"ו.
הירש בן מ. לעמלש. כ"ח.
הירש ח׳ פ. כץ מבריסק. נ"ו.
הענוך מבריסק. נ"ו.
זאב וואלף בן נטע. פ"ז.
זיסל זונדל נאמן. VI.
זיסקינד בן שמעיה. נ"ג, נ"ד.
זלמן מהוראדני. נ"ו.
זלמן בן יואל מבריסק. מ"ו, מ"ח.
זנוויל מהוראדני. נ"ו.
זעליג. נ"ו.
זעליג מווילנא. כ"ח.
חוואלי אשת (יעקב) אליעזר קצין. כ׳. ע׳ אליעזר.
חיים מהורודנא. נ"ו.
חיים בן יעקב. VI.
חיים בן יצחק בינוש. ג׳.
חיים הלוי. ח׳.
חיים בן מ. מסלוצק. נ"ו, נ"ח.
חיים בן נתנאל. IV.
טריפאלסקי. י"ט.
י. גאריצק מווילנא, נאמן המדינה. מ"ו.
יאשית, רב הקראים. I.
יהודה איש טראפא. ד׳, II.
יהודה בן זונדל חופ"ק קיידאן. I.
יהודה יידל (ליב) בן אברהם הלוי הורוויץ. פ"ג, פ"ד.
יהודה בן יצחק. ט"ו.
יהודה ליב בן א. ה׳.
יהודה ליב בן יוסף. י"ח, ל"ה.
יהודה ליב בן יצחק ניידיש. פ"ג, פ"ד.
יהודה (ליב) בן משה ליפשיץ. ס"ה, ס"ז, ס"ח, ס"ט
עמ׳ 190.
יהודה ספרא דק"ק ווילנא. ס׳, ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ח-
פ"א, פ"ג, פ"ד.
יהודה בן שמואל. IV.
יהודה בן שמואל אלכסנדר כץ. ז׳.
יהושע אהרן רופא בן יקותיאל רופא. נ"ט, ס"א.
יהושע העשיל חופ"ק ווילנא. ס"ו, ס"ז, ס"ח, ס"ט.
יהושע הלוי איש הורוויץ. צ"ט.
יהושע בן משה ליפשיץ. נ"ג, נ"ה.
יואל. מ"ו, נ"א.
יואל היילפרין מפינסק. ל"ז. ע׳ י. בן יצחק.
יואל בן יצחק אייזיק חופ"ק פינסק. ל"ה.
יודא בן י. מישלש. III.
יודא ליב בן שמעון מטיקטין. ע"ו.
יודא בן מנחם משולח דק"ק בריסק. ו׳.
יונה אחי אליעזר הקצין. כ"ט, ל׳.
יונה בן חיים פייבוש ווייל מהורודנה. ע"ב, ע"ד, IV
יונה משה בן ליזר. ג׳.
יונתן אייבשיץ. פ"ב.
יונתן חתן ר׳ שמואל ממינסק. כ"ז.
יוסף בן ד. נ"ו.
יוסף מווילנא. מ"ו.
יוסף בן זוסמן. II.
יוסף ר"ת. נ"ו.
יוסף בן יעקב. נ"ב.
יוסף בן י"ב מק"ק מינסק. נ"ט.
יוסף בן מרדכי. נ"ג, נ"ו, I.
יוסף מסכאד. מ"ח, נ"ה, נ"ט (?).
יוסף בן פסח. ו׳.
יוסף שאקלאקער. נ׳.
יוסף ר"ת מווילנא. נ"ו.
יושע מסלוצק. נ"ו.
יחזקאל משולח. מ"ג.
יחיאל בן יוסף מפינסק. פ"ז.
יחיאל מיכל בן אהרן דאקטר מווילנא. ס"ד.
יחיאל מיכל בן אריה סגל. י׳.
יעקב. נ"ו, נ"ט.
יעקב חופ"ק סלוצק. V.
יעקב אהרן בן איסרל. פ"ב.

יעקב אליעזר. כ׳.
יעקב בן אייזיק הלוי עפשטיין. פ"ז.
יעקב בן געץ. ע"ב.
יעקב מהורודנא. נ"ו.
יעקב בן יהודה ליב מפינסק. ע"ב, ע"ד.
יעקב בן יצחק אייזיק. ה׳.
יעקב בן ישכר בער ממינסק. נ"ט.
יעקב בן ישראל שמואל. I.
יעקב לאמזר מבריסק. מ"ח.
יעקב בן לעמל מווילנא. ו׳.
יעקב בן מאיר סג"ל. פ"ז.
יעקב מעליש. מ׳.
יעקב סגל מראהטני (ראטניצער). נ"ה, נ"ו, נ"ז, ע"ד, ע"ז
יעקב מסכאד. נ"ז.
יעקב מפרוזני. נ"ו.
יעקב בן שמעון כץ. מ"ו, מ"ח.
יעקב בן שמעון ספרא. נ"ו.
יצחק בן אברהם. כ"א, כ"ג, כ"ד, כ"ה, II.
יצחק אברהם בן א(שר) חופ"ק מינסק. פ"ב, פ"ג.
יצחק בן אהרן ספרא. צ׳.
יצחק בן אורי שרגא סג"ל. ה׳, עמ׳ 189. ע׳ י. סג"ל.
יצחק אייזיק בן אביגדור. פ"ז.
יצחק אייזיק בן אשר. ס"ז, ס"ח, ס"ט, ע"ב, ע"ד,
ע"ז, עמ׳ 190.
יצחק אייזיק בן מאיר. נ"ג.
יצחק אייזיק איש שטיין. ז׳, ט׳.
יצחק אשכנזי, ל"ג.
יצחק בן טעבל. מ"ט.
יצחק ר"י. מ"ו.
יצחק בן י"כ כהנא. נ"ה, III.
יצחק בן יששכר בער אשכנזי. ט׳.
יצחק מאיר חופ"ק פינסק. נ"ב.
יצחק מאיר בן יונה תאומים. ל"ה, ל"ז.
יצחק בן נח׳. נ"ז.
יצחק בן נחמן מפינסק. פ"ז.
יצחק סג"ל. ט׳, ט"ו, ט"ז, כ"ז. ע׳ יצחק בן אורי שרגא.
יצחק בן שלמה. VI.
יקותיאל הרב מלודמיר. י"ט.
יקותיאל זלמן בן הירש. נ"ג.
ישכר בער חופ"ק פינסק. צ"א-צ"ד, צ"ה, צ"ז, צ"ט.
ישעיה בן יצחק מהורודנ׳. פ"ג, פ"ד.
ישראל מאיסקלט. נ"ה, נ"ז, נ"ט, ע"ב.
ישראל איסרל חופ"ק פינסק. פ"ד, צ"א-צ"ד, צ"ה
צ"ז, צ"ט.
ישראל בן הלל מסלוצק. פ"ב.
ישראל חיים בן בינוש. ע"ה.
ישראל חיים בן משה נחום נטע מהורודנ׳. פ"ב.
ישראל מטראפא. כ"ו.
ישראל בן יונה הכהן מבריסק. פ"ג, פ"ד, ע"ז.
ישראל הלוי איש הורוויץ. I.
ישראל בן שמואל. כ"א.
ישראל בן שמחה. I.
ליב מבאדקי. מ"ט, נ׳.
ליב מבריסק. נ"ו.
ליב בן הלל. כ ח.
ליב בן הרב מזבלודאווי. מ"ו.
ליב בן יעקב מינסקר. מ"ח.
ליב כץ אב"ד זאבלודאווי. מ"ו.
ליב מאקסייר. כ"ז.
ליב אב"ד פארציב. צ"ה.
ליב ראכוויר מבריסק. מ"ו.
ליב שתדלן. י"א.
ליזר שץ מהורדני. מ"ז.
מאנקאץ. צ׳.
מאיר הנקרא מהר"ם מהורדנא. ע"ב, ע"ד.
מאיר בן אברהם. VI.
מאיר בן אליהו ליפשיץ. ה׳.
מאיר בן יוסף יוזל. IV.
מאיר בן יקותיאל זלמן. ט"ו.
מאיר סגל מוכסן. כ"ז.
מאיר בן שבת. נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט.
מאיר בן שמעון. ע"ז.
מירסקי. נ"ז, נ"ח, ס"ו.
מן. ע׳ מנחם מן.
מנדל בן אב"ד מבירז. מ"ו.
מנדל מהורודני. נ"ו.
מנדל מקאסווי. נ"ו.
מענדל פאטקר מלבום. מ"ט.
מנדלברא"ל וואלף מבירז. מ"ו.
מנחם מן בן גרשון מווילנא. ב׳, מ"ט, נ׳, ס"ד, ע׳ 190.
מנחם מנדל. נ׳.
מנחם מנדל הלוי. ח׳, י"א, עמ׳ 190.

מנחם מנדל בן חיים. ג׳.
מנחם מנדל בן יצחק. מ"ט, נ"ג, IV.
מענקי כהנא סופר. מ"ב.
מרדכי הרב מבריסק. כ"ז.
מרדכי בן בנימין וואלף גינצבורג. ח׳, י׳, י"א, כ"א. כ"ב.
מרדכי וואליבקר. מ"ו.
מרדכי זיסקינד בן משה רוטנבורג. ל"ג, ל"ד, ל"ה, ל"ז.
מרדכי יאורער. פ"ז.
מרדכי בן יהושע. IV.
מרדכי יוסף. ט"ו.
מרדכי בן יוסף. ג׳.
מרדכי בן יוסף יצחק. ט׳.
מרדכי בן יעקב. נ"ז, נ"ח.
מרדכי בן מאיר וועלי. מ"ט, נ׳.
מרדכי בן משה. IV.
מרדכי ראררולאפקי. מ"ד.
(הגאון מהר"ר) משה. מ"ח.
משה. נ"ו.
משה בן אברהם מגזע צבי. ט"ו, י"ח.
משה בן דוד. י"ח, נ"ב, נ"ג, נ"ה, נ"ט.
משה בן הענך מבריסק. נ"ו.
משה הרב מווילנא. כ"ח.
משה החסיד. נ"ו.
משה חר"י כץ נארינסק. מ"ו, נ"ו.
משה בן יהודה ליב מווילנה. ע"ד.
משה יהושע הלוי הורוויץ. צ"א—צ"ה.
משה בן יעקב. VI.
משה בן יצחק אייזיק חריף. כ"א.
משה בן יצחק ספרא. נ"ח.
משה בן ישראל יעקב איסרל. י"ח, כ"א, כ"ב, ל"ג, ל"ד.
משה כהן מבריסק. י"א.
משה מלובלין ספרא. ד׳, ס"ה.
משה בן ליב. ע"ו.
משה בן ליזר. נ"ו.
משה בן מיכאל. פ"ב.
משה בן מנחם מן ספרא. ס"ו, ס"ח, ס"ט, ע"ה, ע"ו.
משה בן ניסן. ז׳, ט׳.
משה בן נתן נטע פראנקש. IV.
משה מסלוצק. נ"ו.
משה סג"ל מק"ק פינסק. נ"ו, ס"א.
משה בן עבריל. צ"ח.
משה בן צבי הירש מזיא. מ"ט.
משה בן קאפל מבריסק. פ"ב.
משה בן שלמה ליפשיץ. נ"ז, נ"ח.
משה שמואל בן אריה ליב. ס"ז, ס"ח, ס"ט.
משלם פייביש בן יעקב מהראדנא. ס"א, ס"ד, ס"ז, ס"ח, ס"ט.
נח בן גרשון. מ׳.
ניסן בן יהודה. I.
נח בן משה. עמ׳ 189.
נחמ׳ חופ"ק אמסטיבאווי. פ"ב.
נחום בן משה כץ. נ"ח.
נחמן כהנא. I.
נחמן בן שלמה נפתלי. ח׳, י׳.
נטע מהורודנה. כ"ז.
נטע בן משה. כ"ז.
נפתלי. י"ב.
נפתלי הירץ גינצבורג בן י. א׳, II.
נפתלי הירש בן אריה ליב הלוי אפשטיין. ס"ד, ס"ו.
נתן בן אליעזר. ב׳, ג׳, I.
נתן בן שבתי. כ"ו (תקון טעות).
נתן נטע בן יחזקאל. עמ׳ 189.
נתן נטע בן מאיר כץ. ט"ו.
נתנאל. נ"ו.
נתנאל אב"ד ראס. מ"ו.
עזריאל. מ"ו.
עקיבא בן גרשון מווילנא. ס"א, ע"ב, ע"ד.
פאלשינסקי. נ"ז.
פאפלינסקי. נ"ז.
צ. בן יודא מבריסק. מ"ו,
צבי ר"י ר׳ וועלווש. מ"ו.
צ׳ ר"פ מבריסק. מ"ו, מ"ח.
צבי חר"י מבריסק, אב"ד יאנאווי. מ"ו.
צבי הירש. ד׳, נ׳.
צבי הירש בן ליב סג"ל. ע"ו.
צבי הירש בן מרדכי הלוי עפשטיין. פ"ב.
צבי הירש בן משה ספרא. נ"ד, פ"ה, פ"ז, צ׳, צ"ב, צ"ח.
צבי הירש בן שלום. מ"ט, נ"ג, נ"ה, נ"ז, נ"ט.
צבי הירש בן שלמה. III.
צדוק שמש ונאמן דק"ק הוראדני. פ"ח.

קאהן. נ"ז.
קאפל בן שמשון. י"ט.
קדיש מבריסק. מ"ח.
קייאנאווסקי. נ"ז.
קיים קדיש אלכסנדר מאמסטיבאוו. VI.
קירקער. מ"ט, נ׳, נ"א.
ראובן בן שלמה זלמן מבריסק. פ"ז, צ"ב, צ"ח.
רפאל כהן. פ"ו.
ש. מהראדנא. ע"ב.
שאול חופ"ק בריסק. ל"ה, ל"ז, נ"ב, נ"ד.
שבתי בן אלחנן חפץ. ע"ו.
שאול בן ש׳ גרונם. פ"ב.
שאול בן יהושע העשיל. כ"א, ל"ג, ל"ד.
שאול בן יו"ט ליפמן הלוי הורוויץ. מ"ט, נ׳.
שאול ספרא, נ׳, ע"ה.
שאול בן צבי הירש מזיא. ע"ב, ע"ד.
שלום בן אליעזר. פ"ד.
שלום בן ח. סגל. כ"ח.
שלום סג"ל מבריסק. מ"ו, נ"ו.
שלמה. ל"ג.
שלמה מבריסק. מ"ח.
שלמה בן דוד. I.
שלמה וואלזינר. נ׳.
שלמה זלמן שמש דמיר. פ"ג.
שלמה זלמן מהראדנא. ס"ט. ע׳ ש. ז. בן ישכר בער.
שלמה זלמן ריבעלש. צ"ח.
שלמה זלמן בן אביגדור מלאדמר. נ"ז, נ"ח.
שלמה זלמן בן ישכר בער סג"ל. ס"ד, ס"ז, ס"ח IV.
שלמה זלמן בן ליב, פ"ב.
שלמה מזאלקווא חופ"ק סלוצק. נ"ב, נ"ד.
שלמה בן חיים מהוראדני. פ"ג, פ"ד, פ"ז, צ"ב
שלמה בן שמעון כץ. צ"ח.
שמואל. צ"ח.
שמואל מגליל העליון (מינסק). פ"ב, פ"ו.
שמואל חופ"ק ווילנא. צ"ב, צ"ג, צ"ד, צ"ז, צ"ט.
שמואל בן אברהם. ע"ו.
שמואל האז בן אברהם. ז׳.
שאול בן מיכל ממינסק, כ"ז.
שמואל סופר מק"ק ווילנא. כ"ח, ל"ט, נ"ו, III.
שמואל בן שלמה מיזלש. I.
שמואל בן שמשון. נ"ו.
שמחה הכהן ראפופורט חופ"ק הוראדנא. נ"ב, נ"ד.
שמחה בן משה. II.
שמעון בן אברהם ישראל יעקב כהנא. ל"ב.
שמעון מדרעווני. מ"ח, נ"ה, נ"ט.
שמעון סופר כץ. נ"ו.
שמעלקי מסלוצק. כ"ז.
שמערל. ל"ז, מ"ח. ע׳ שמריה.
שמריה בן יקותיאל־זלמן מבריסק. ל׳, ל"א, ל"ב.
שמשון בן ישראל לוי. פ"ב, עמ׳ 190.
תנחום בן א. כץ. עמ׳ 190.
תנחום בן אשר סופר מבריסק. כ"ו (תקון טעות).

רשימת המקומות

אושץ. ע"ד, ע"ז.
איווייע. ס', ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ח, פ"א, פ"ז, פ"ח.
איזגור. II.
איסקליס, אישקליד. ע"ד, ע"ז, פ"ז.
אלקניק. מ—מ"ח, מ"ט, נ', נ"ו.
אמדור. ס"ד—ע"א, פ"ז, פ"ח, צ"ו, V.
אמסטיבאווי. ס', ס"ב, ס"ג, ס"ה, ע"א, ע"ד, ע"ז, ע"ח—פ"א, פ"ז, פ"ח.
ארלאווי. מ"ח, נ"ה, נ"ט, ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ג, ע"ד, ע"ח—פ"א, פ"ז, פ"ח.
ביאלי. פ"ז, צ'.
ביליצא. י"ג, י"ד, כ"ח, מ"ג, מ"ד, מ"ה, מ"ח, נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס', ס"ב, ע"א, ע"ד, ע"ז, ע"ח—פ"א, פ"ז, פ"ח, עמ' 189.
בירז. ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז, ע"ח—פ"א, פ"ז, פ"ח, צ"ב, צ"ח, II.
בריסק. ג', ד', י"א, י"ד, כ"ג, כ"ז, ל"א, מ"ו, מ"ט, נ', נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ה, פ"ז, פ"ח, צ', צ"ג, צ"ד, צ"ו, צ"ז, צ"ח, עמ' 190.
ברעסלא. נ"ג, צ"א—צ"ד.
גלומבוקי. ע"ז. ע' הלובקי.
גינשבורג. צ"א—צ"ד.
דאלאשיץ. פ"ז.
דווארעץ. י"ג, י"ד, מ"ג, מ"ד, מ"ה, מ"ו, מ"ח, נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ג, ע"ד, ע"ז, פ"א, פ"ז, פ"ח.
דיסנא. י"ג, י"ד, כ"ז, מ"ג, מ"ד, מ"ה, מ"ו, נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז, ע"ח—פ"א, עמ' 189.
דנצק. צ"א, צ"ד.
דרויע. ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז, ע"ח—פ"א, פ"ז, פ"ח.
דרעווני. ע"ח.
הארארנסק (הארארישץ ?). ס"ב.
הארארישץ. ס', ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ו, ע"ז, ע"ח — פ"א, פ"ז, פ"ח.
הורארני. ד', ה', י"ב, י"ג, י"ד, כ"ג, כ"ז, כ"ח, מ"ו, מ"ח, מ"ט, נ', נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס', ס"א, ס"ב, ס"ג, ס"ה, ע"א, ע"ב, ע"ג, ע"ד, ע"ו, ע"ז, ע"ח—פ א, פ"ז, פ"ח, צ"ז, צ"ח, II, IV, עמ' 190.
הלובאקי, ע"ד, פ"ז.
וואלקניק. ע' אלקניק.
וויזון. מ"ו, נ', ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז, ע"ח—פ"א, פ"ז, פ"ח.
ווילנא. ח', ט', י"א, י"ג, י"ד, י"ט, כ"ב, כ"ג, כ"ד—ל"ג, ל"ו, ל"ז, ל"ט, מ"ו, מ"ט, נ', נ"א, נ"ה, נ"ז, נ ט, ס'—ס ג, ס"ז, ס"ח, ס"ט, ע"א, ע"ה, ע"ח—פ"א, פ"ז, פ"ח, צ"ב, צ"ג, צ"ו, צ"ז, צ"ח, I, V.
ווערדאוויץ. פ"ז, פ"ח.
זאבלודאווי. ג', ד', ה', ו', ט"ו, ט"ז, י"ז, מ"ו, נ"ז, נ"ח, II.
זאמוט. ז', י"ג, י"ד, כ"ח, ל"ו, מ"ג, מ"ד, מ"ח, מ"ו, נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, II.
זוכאוויץ. ע"ז.
זוקאבראץ, VI.
זיזמור. II.
זיטל. י"ג, י"ד, מ"ג, מ"ד, מ"ה, מ"ח, נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז, ע"ח—פ"א, פ"ז, פ"ח.
זעלווא. צ"ג, פ"ב. ע' חשבון המדינה ברשימת הענינים.
חאמסק. ז', י"ח, י"ט, כ', ל"ה—ל"ח, מ"ג—מ"ו, נ', נ"ט, ע"ב, ע"ג, ע"ד, ע"ח, פ', פ"א, צ ב, צ"ד, עמ' 189.
טורעץ. ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז, ע"ח—פ"א, פ"ז, פ"ח.
טערסקי (כפר). ס"ה.
טראק, טראקא. ז', מ"א, I.
יאנאווי. מ"ו.
כרון. II.
לאכאווי. ס"ב, ע"א, ע"ח—פ"א.
לובטש. ס', ס"ב. ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז, ע"ח—פ"א, פ"ז, פ"ח.
לובלין. נ"ו.
ליסיצע. פ"ז.
ליפנישאק. ע"ז, פ"ז, פ"ח.

לעכאוויטש. מ"ו, ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ז.
לענטשני. ט'.
מאלאווי (כפר). ע"ד.
מוציד. כ"ז, מ"ג, מ"ד, מ"ח, נ', נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז, ע"ח, פ"א· פ"ז, פ"ח.
מוקאשי. מ"ח, נ"ה, נ"ט, ע"ד, פ"ז, פ"ח.
מוש. י"ג, י"ד, מ"ג, מ"ד, מ"ה, מ"ו, מ"ח, נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ע"ד, ע"ז, פ"ז, פ"ח, עמ' 190.
מינסק. י"ג, י"ד, כ"ז, כ"ח, מ"ג, מ"ד, מ"ה, מ"ו, נ', נ"א, נ"ה, נ"ו, נ"ז, ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ב, ע"ג, ע"ד, ע"ז, ע"ח—פ"א, פ"ג, פ"ח, צ"ח, עמ' 189.
מיר. י"ג, י"ד, כ"ז, כ"ח, מ"ח—נ"א, נ"ה—נ"ח, נ"ט, ס', ס"ב, ס"ג, ס"ו, ע"א, ע"ב, ע"ג, ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ג, פ"ד, פ"ז, פ"ח, צ"ב, VI, עמ' 190. על יריד מיר השוה גם ברשימת הענינים : חשבון המדינה.
מעזריטש. י"ט, כ"א, כ"ב, כ"ג, כ"ד, (כ"ה), כ"ו.
נאווהרדאק. י"ג, י"ד, מ"ג—מ"ו, נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ג, ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ז, פ"ח, צ"ח.
נישאווי. ל"ז, ס"ז.
נעשוויז. י"ג, י"ד, כ"ז, כ"ח, מ"ג, מ"ד, מ"ה, מ"ח, נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס', ס"ב, ס"ג, ע"א—ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ז, פ"ח, צ"ב, עמ' 189. ע' גם ברשי' הענינים : חשבון המדינה (יריד נעשוויז).
סאוויש. ע"ח.
סוויסלאוויץ. ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ז, פ"ח.
סווערזני, שווערזני. ע"ד, ע"ז.
סטאלוויטש. י"ג, מ"ג, מ"ד, מ"ה, מ"ח, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ג, ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ז, פ"ח, עמ' 190. ע' גם ברשי' הענינים: חשבון המדינה (יריד סטאלוויטש).
סטרי דוב, שטרי דוב. ל"ז, צ"ב.
סטארי רוסקי. ל"ג.
סלאנימא. י"ג, י"ד, כ"ז, כ"ח, מ"ו, נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס', ס"ב, ס"ג, ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ז פ"ח, צ'.
סלטס. II.
סליס. II.
סלוצק. י"ג, י"ד, כ"ז, כ"ח, מ"ד, מ"ו, מ"ט, נ', נ"א, נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס', ס"ב, ס"ג, ע"א—ע"ד, ע"ז, ע"ח—פ"א, פ"ה—צ ט.
סמאלענסק, סמאלענצק. ל"ז, צ"ב.
סמארגאן. י"ג, י"ד, כ"ז, ל"ז, מ"ג, נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ז, פ"ח, צ"ח.
סנאוו, סינאווי. ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ז, פ"ח.
סעהיאוויץ. פ"ז.
סעלוב. ע"ד, ע"ז, פ"א, פ"ז, פ"ח.
סעלץ. ב', ג', ח'—י"ד, נ"ב—נ"ו, נ"ז, נ"ח, ס"ב, צ"ט, I, III.
סעלוצין. ס"ג.
עיר חדשה. II.
פאדאליע. י"ז.
פאלאנקי. י"ג, י"ד, מ"ג—מ"ו, נ"ה, נ"ט, ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז, ע"ח, פ"א, פ"ז, פ"ח.
פאלאנקי קטן. ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ז, פ"ח.
פאלצאנקי. ע' פאלאנקי.
פאלצק. י"ג, י"ד, כ"ז, מ"ג—מ"ו, נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ט, ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ח, עמ' 189.
פאסוולי. II.
פארציב. צ"ה.
פולין. נ', נ"ג, פ"ט.
פינסק. ב', ג', ד', י"ג, י"ד, כ"ג, מ"ב, מ"ז, מ"ח, נ"ז, נ"ט ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ז, פ"ח,צ"ז, צ"ח, IV, עמ' 190.
פרייסן. פ"ב, צ"א—צ"ד.
צירין. ס', ס"ב, ס"ג, ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ז, פ"ח.
קאוויש (סאוויש ?). ע"ז.
קאויבאווידץ. עמ' 190.
קאמרני. מ"ט, נ'.
קאפולי. מ"ו, ע"ד, פ"ז. וע' על יריד ק. ברשי' הענינים : חשבון המדינה.
קיידאן. ו', ס', ס"ב, ס"ג, ע"א, ע"ד, ע"ז—פ"א, פ"ו, פ"ז, פ"ח, צ"ב, צ"ח, II.
קינגשברג. פ"ב.
קלאבאוויטש. ע"ז, פ"ז, פ"ח.

קלעצק. ס׳, ס״ב, ס״ג, ע״א, ע״ד, ע״ו—פ״א, פ״ז.
קראשין. י״ג, י״ד, כ״ז, מ״ג, מ״ד, מ״ה מ״ח, נ״ה, נ״ז נ״ט, ס׳, ס״ב, ס״ג, ע״א, ע״ד, ע״ז—פ״א, פ״ז, פ״ח.
קרינקי. כ״ז—ל״ב.
קרעליץ. ס׳, ס״ב, ס״ג, ע״ד, ע״ז—פ״א, פ״ז, פ״ח.
ראהטני. ס׳, ס״ב, ס״ג, ע״א, ע״ט, פ״ז.
ראזינאי. כ״ז, כ״ח, ס׳, ס״ב, ס״ג, ע״א, ע״ד, ע״ז—פ״א, פ״ז, צ׳, צ״ט.
ראמנוי. פ״ז.
ראסי, ראשי. ע״ד, ע״ז, פ׳, פ״ז, פ״ח.
רוסיא. י״ג, י״ד, כ״ח, ל״ו, ל״ח, מ״ג, מ״ד, מ״ו, מ״ח, נ׳, נ״א, נ״ה, נ״ו, נ״ז, נ״ט, ס׳, ס״ב, ס״ג, ע״א, ע״ב, ע״ד, ע״ז—פ״א, פ״ז, צ״ב, צ״ח, עמ׳ 190.
רייסין. צ״ב. ע׳ רוסיא.
רקוב. מ״ו.
שוטי. II.
שטא. II.

תקון טעויות

למאמר „תוספות ומלואים לפנקס מדינת ליטא"

עמ׳	67	שורה ד׳ מלמעלה	כתוב	אחדות	צ"ל	שתים
"	68	" י"א "	"	ראש יוסף	"	אור ישראל
"	68	הערה 7 "	"	וילנה	"	קראקא
"	70	שורה ב׳ מלמטה	"	ך"ל	"	[ת] כ"ל
"	71	סעיף ד׳ שורה א׳	"	מאתן	"	מאתנו
"	74	סעיף י׳ שורה ו׳	"	ב"ך ח׳ סיון	"	ב׳ ך"ח סיון
"	75	שורה ח׳ מלמטה	"	נ"א	"	נא׳
"	76	סע׳ י"ד שורה אחרונה	"	ארבעה... מדינה (?)	"	ארבעה סכומות מדינה
"	77	סעיף ט"ז שורה ה׳	"	אם לו	"	אם לא
"	77	" י"ז " ג׳	"	עוד אף (?)	"	עוד אלף
"	78	" י"ט " ז׳	"	ר"ו זהו׳	"	ר"ן זהו׳
"	78	" כ׳ " ח׳	"	שאין דו"ד	"	שאין ל ה דו"ד
"	79	שורה ח׳ מלמעלה	"	יום א׳	"	יום ה׳
"	79	" ב׳ מלמטה	"	אברהם	"	מהור"ר אברהם
"	80	סעיף כ"ו בשו׳ אחרו׳	"	ספרא	"	ספרא דמתא ק"ק בריסק יצ"ו ונאם נתן בלא"א מוהר"ר שבתי ז"ל שמש דק"ק ווילנא
"	81	שורה ג׳ מלמעלה ובשורה אחרונה למטה	כתוב	גיכה	צ"ל	ניכה
"	82	שורה י"ג מלמטה	"	במהר"א	"	כמהר"ר
"	85	סעיף ל"ג שורה י׳	"	יום ב׳	"	יום ד׳
"	148	סעיף ס"א נשמטה הערה : סעיף זה נדפס בהשמטות מעשות ע"י דובנוב במבוא לפמ"ל ע XIX				
"	167	סעיף ז׳ מלמטה	כתוב	מירלש	צ"ל	מיזלש
"	176	" ח׳ מלמעלה	"	דמ	"	דמ׳
"	179	" ה׳ "	"	יום ד׳	"	יום ג׳
"	187	" ב׳ מלמטה	"	מהע"ר	"	מהר"ר

פִּיּוּט חָדָשׁ לְיוֹסֵי בֶּן יוֹסֵי

מאת

יוסף מרקוס

הפייטן הקדמון הגדול יוסי בן יוסי מציין מעבר בין תקופת היצירה האנונימית, ששמות יוצרי הפיוט לא נשתמרו בזכרון העם, ובין התקופה המזהירה של הפייטנים הנקובים בשמותיהם שבאו אחריו, כינאי וקליר. יוסי בן יוסי, הנקרא „היתום" (אולי רק מפני ששמו כשם אביו), ו„כהן גדול" (שם כבוד לכהן מגדולי הדור), חי בארץ־ישראל בזמן רבנן סבוראי, והוא הראשון אשר שמו נקרא על פיוטים נשגבים ביפי מליצתם ועושר סגנונם. ואין ספק, שהיה פייטן פורה, כינאי וקליר, שחברו פיוטים למכביר, אך במשך הזמן אבדו פיוטיו, וכיום ידועים ממנו רק אלה:

לראש השנה:

1. אהללה אלהי אשירה עוזו; למלכיות.
2. אפחד במעשי אדאג בכל עת; לזכרונות.
3. אנוסה לעזרה אמצא נגדי אל; לשופרות.

ליום כפור:

4. אמנם אשמנו עצמו מספר; ודוי לכל נדרי.
5. אתה כוננת עולם ברב חסד; סדר עבודה.
6. אזכיר גבורות אלוה נאדרי; סדר עבודה.
7. אספר גדולות עושה גדולות; סדר עבודה [1].

גם מיוחס לו ה„יוצר" שרק הבית הראשון נשאר ממנו:

8. אור עולם. אוצר חיים. אורות מאופל. אמר ויהי [2].

והנה מצאתי בין עלי הגניזה אשר בבית המדרש לרבנים בניו־יורק [3] סליחה בעלת הפזמון: חטאנו צורנו סלח לנו יוצרנו, כנראה ליום כפור, וכתוב עליה: „חטאנו ליוסי בן יוסי" [4]. גם בסליחה זו ישנן התכונות של פיוטי יוסי: רוח השפה התנכי"ת

1) קטע קטן מסדר עבודה שנתפרסם מן הגניזה ע"י פרופ' יצחק אלבוגן.

2) עי' אוצר השירה והפיוט לפרופ. ישראל דודזון; מלון קונקורדנציוני ללשון הפיוטים ליעקב כנעני, עמוד XII. בין כתבי יד הגניזה נמצאה עוד „עבודה" רביעית ליוסי בן יוסי, ועוד שם עבודות שסגנונן מעיד על יוסי מחוללן; עי' מאמרו של מנחם זולאי בהתקופה כ"ח, עמ' 383.

3) כ"י אדלר 3337, בכתב רש"י יפה, שני דפים בלים וקרועים שנימי הנייר נמשכים מתח ונימוחים ביד.

4) יש שם רשמי עוד אותיות, ואולי היה שם „היתום", או „הכהן".

חופפת עליה, השפה פשוטה ואין בה מרמזי המדרש; אין בה לא אקרוסטיקון (ר"ת) ולא חרוזים, אלא ריתמוס וסי' א"ב 5). הסליחה מגיעה רק עד אות עי"ן, והמעתיק לא העתיק יותר, כי תיכף אחריה באה הסליחה האנונימית: "יי' שמע נא את קולנו", שהנני מפרסמה כאן אגב גררא.

חטאנו ליוסי בן יוסי...

אָז לְרֹאשׁ תַּתָּנוּ   וְנַמְנוּ נִתְּנָה רֹאשׁ
עַד [לֹא] נָכוֹן בְּרֹאשׁ   רָוִינוּ מֵי רֹאשׁ
בָּנוּ טַעְתָּה אֹזֶן   וּבַל אֹזֶן הִטִּינוּ
עַד לֹא שְׁמוּעָה   תְּצַלֶּינָה אָזְנֵינוּ   חטאנו
גַּם עַיִן הֵרַמְנוּ   מוּל יוֹצֵר עַ[יִן]
[עַד] לֹא נְגַשֵּׁשׁ   בַּקִּיר כְּאֵין עֵינַיִם
דָּמ[י]נוּ [בְגֹבַהּ] אַפַּיִם   לְאֶרֶךְ אַפַּיִם
עַד לֹא אָנַף   וְעָלָה בָנוּ אַף   חטאנו
הִקְשִׁינוּ עֹרֶף   לְעוֹרֵף קָמֵינוּ
עַד לֹא הֶרְאָנוּ   עֹרֶף וְלֹא פָּנִים
וְסָרַרְנוּ כָתֵף   לְחֹפֵף כָּתֵף
[עַד לֹא] כְתֵפֵנוּ   מִשִּׁכְמָה תִפּוֹל   חטאנו
זְרוֹעַ [בָּשָׂר]   בָּחַרְנוּ לָנוּ
עַד לֹא [אֶזְרֹעֵנוּ]   מִקָּנָה תִשָּׁבֵר
חִפִּינוּ בַּפֶּה   דְּבָרִים לֹא כֵן
עַד לֹא נֵחָשֵׁב   כְּאִלֵּם וְאֵין פֶּה   חטאנו
טָפַלְנוּ שֶׁקֶר   וְדָרַכְנוּ לָשׁוֹן

5) מורי הנכבד פרופ' ישראל דודזון העירני שסליחה זו היא אנטומית, כי נזכרים בה הרבה מאברי האדם, ראש, אזן, עין, אף, עורף, כתף, זרוע, פה, לשון, שפתים, לב, כליות, מעים, ברך, ירך. השוה התפלה האנטומית לקליר: ואתה אזון קול מפאריך בכל איבריהם, למוסף יום כ' דר"ה.

1. תתנו. ע"ד תתת לי עורף (שמו' ב, כב, מא); דברים כח, יג; במד' יד, ד. 2. ישע' ב, ב; ירמ' ח, יד. 3. תה' צד, ט; משלי ה, יג. 4. שמוא' א, ג, יא. 5. תה' צד, ט. 6. ישע' נט, י; בכ"י: באין עינים. 7. בכ"י: דמנו בלי יו"ד, עי' תהלים י, ד: כגובה אפו. 9. נחמ' ט, כט. 10. ירמ' יח, יז. 11. זכר' ז, יא; דבר' לג, יב. 12. איוב לא, כב. 13. ירמ' יז, ה. 14. איוב לא, כב. 15. מלכ' ב, יז, ט. 17. תה' קיט, סט; ירמ' ט, ב.

עַד לֹא הֻכֵּינוּ   בְּשׁוֹד וְשׁוֹט לָשׁוֹן
[יָ]סַפְנוּ כָזָב   בְּשִׂפְתֵי מִרְמָה
עַד לֹא נָפַלְנוּ   בְּשִׂפְתֵי קָמֵינוּ   חטאנו
כִּבַּדְנוּ לֵבָב   לְבוֹחֵן לְבָבוֹת
עַד לֹא נֶחְשַׁבְנוּ   כְּפוֹתָה וְאֵין לֵב
לֹא כָפַפְנוּ יֵצֶר   לְיוֹצֵר הַכֹּל
עַד לֹא צָרַחְנוּ   רַבַּת צְרָרוּנוּ   חטאנו
מַר לִכְלָיוֹת   בּוֹ לֹא . . . .|| || ע"ב
עַד לֹא בְכִלְיוֹתֵינוּ   בְּנֵי אַשְׁפָּה בָאוּ
[נ]מְלְאוּ מֵעֵינוּ   חָמָס וְגָזוּל
עַד לֹא [צָ]עַקְנוּ   מֵעַי אוֹחִילָה   חטאנו
סָרַרְנוּ בֶרֶ[ךְ]   מִכְּרוֹעַ בִּרְכֵּינוּ
עַד לֹא מִצּוֹם   כָּשְׁלוּ בִרְכֵּינוּ
עַיִן הִכְבַּדְנוּ   בְּטַמְּאֵנוּ יָרֵךְ
עַד לֹא יוֹצְאֵי יָרֵךְ   נָדוּ לְיַרְכְּתֵי אָרֶץ
חטאנו

18. איוב ה, כא. 19. תה' יז, י. 20. איכה ג, סב. 21. שמו' א, ו, ו; ד"ה, א, כט, יז. 22. הושע ז, יא. 24. תהלים קכ"ט, א (יצר־צררוני, לשון נופל על לשון). 26. איכה ג, יב. 28. ירמ' ד' י"ט. 30. תה' קט, כד. 32. שמות א, ה; ירמ' ו, כב. כאן סוף הפיוט בכ"י, ותיכף אחריו כתובה הסליחה הבאה, שהיא כנראה ג"כ מפייטן קדמון.

הערה: למבטא: "עד לא", ההולך ונשנה בכל מחרוזת, השוה העבודה של רשב"ג בשירי שלמה גבירול, הוצאת ביאליק ורבניצקי, ח"ב סי' קל"ג. שם "עד לא" בא חליפות עם "טרם".

סליחה

יְיָ שְׁמַע נָא אֶ[ת קו]לֵנוּ
חוּסָה וְגַם רַחֵם עָלֵינוּ

אֱלֹהֵינוּ בְּךָ בָּטְחוּ אֲבוֹתֵינוּ
בְּבֵית קָדְשְׁךָ וְחֶמְדַּת מַאֲוַיֵּינוּ
גְּדוֹר פִּרְצַת בֵּית מְעוֹנֵנוּ
יי

דְּבִיר קָדְשְׁךָ עַד מָתַי תַּרְאֵנוּ
הוֹד נֵרְךָ תָּהֵל עַל רָאשֵׁינוּ
[וְהַ]גִּיהַּ אֶת אֲפֵלַת חָשְׁכֵּנוּ
יי

זְכָר־לָנוּ הַבְטָחַת הוֹרֵינוּ
חֲשׂוֹךְ מַסְטִין וּבַלַּע כָּל קָמֵינוּ
טְרָף־אוֹיֵב וְכָל שׂוֹנֵא לְנֶגְדֵּנוּ || דף ב׳ ע״א
יי

יְבֻקַּשׁ אֶת עֲוֹנֵנוּ וְאֵינֶנּוּ
[כַּפֵּר] לְכָל חוֹבֵי עֲדָתֵנוּ
[לְפָנֶיךָ הַיּוֹם] מִתְוַדִּים כֻּלָּנוּ
יי

מְשֹׁךְ עוֹל נִיר מַלְכוּת קָמֵינוּ
נְתַנְנוּ בְּיַד שׁוֹפְכִים דָּמֵינוּ
סְגֻלָּתְךָ קְרָאתָנוּ אֲדוֹנֵינוּ
יי

עֲוֹנֵינוּ אִם עָמְדוּ בְּפָנֵי[נוּ]
פְּשָׁעֵינוּ צָפוּ לְרֹאשֵׁ[נוּ]
[ק] . . . .
יי

[ר] . . . .
שְׁמַע . . . .
. . . . בְּעֵת בִּיאַת מְשִׁיחֵנוּ || סוף ע״א

2—1. פזמון זה בא גם בהתחלת פיוט ראב״ע: אקום חצות ליל להתחנן. עי׳ אוצר השירה והפיוט ח״א סי׳ 1030; ח״ד, עמ׳ 223 סי׳ 1030. 3. תה׳ כב, ה. 5. עמוס ט, יא. 8. תה׳ יח, כט. 12. ירמ׳ נ, כ. 15. דב׳ כא, ג. 19. איכה ג, נד. סוף הפיוט קרוע ומטושטש ואפי׳ הא״ב איננו ברור.

אָמְנָם אֲשָׁמֵינוּ עָצְמוּ מִסַּפֵּר. זה הודוי לכל נדרי ליוסי בן יוסי נדפסו ממנו במחזורים רק מאות א׳ עד יו״ד ואות ת״ו. רק במחזור עם תרגום אשכנזי מהיידנהיים ולעווענשטיין משנת 1837, ועם תרגום מפירשטענטהאל וקונאוו בשנת 1845 נמצאו ג״כ יתר החרוזים מאות כ׳ עד ש״ן (עי׳ אוצר השירה והפיוט). ומפני ששתי ההוצאות האלה יקרות המציאות הן, וכהן בא חלק זה בלי נקוד, אמרתי לפרסמו כאן. מלבד זה אפשר יהא להשוות סגנון הודוי עם ה״חטאנו״ מהגניזה.

כַּחוֹתָם עַל לֵב שַׂמְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ
כְּנֶפֶשׁ קְשׁוּרָה בְנֶפֶשׁ בַּעֲבוֹתוֹת אַהֲבָה
כִּי נִתְרוֹעַע חֲבוּר עֲצַבִּים
כְּעֵת חָלַק לִבֵּנוּ אָשַׁמְנוּ מֵעַתָּה

דרכך אלהינו להאריך אפך

לְהֵטִיב אָמַרְתָּ אוֹמֶר לֹא הִפַּלְתָּ
לֹא שִׁקֵּר בָּנוּ דְבַר אֱמוּנָתֶךָ
לֵב וּפֶה לֹא הִשְׁוֵינוּ כְּכֶסֶף עַל חָרֶשׂ
לַעַג שְׂפַת חֲלָקוֹת בְּלֵב וָלֵב דִּבַּרְנוּ

למענך אלהינו עשה ולא לנו

מַכַּת הוֹלֵךְ עַל גָּחוֹן הִקְדַּמְתָּ
מוּסָר לִמַּדְתָּ לְבַעֲלֵי לָשׁוֹן
מְעוּנָשׁ לָשׁוֹן לֹא יֶחְכַּם פֶּתִי
מַכֶּה רֵעַ בַּסָּתֶר דַּנְתָּה בְּגַחֲלֵי רְתָמִים

דרכך

נָתַתָּה מוֹרָא עַל לֵב אֲנָשִׁים
נֶדֶר שְׁבוּעוֹת שֵׂם בֵּין שְׁנֵיהֶם חָקַקְתָּ
נַמְתָּה וְהוֹצֵאתִיהָ עַל נִשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר

1. שה״ש ח, ו. 2. ברא׳ מד, ל; הושע יא, ד. 3. שם ד, יז. 4. שם י, ב. 5. ברא׳ כ, יב. 6. תה׳ פט, לד. 7. משלי כו, כג. 8. תה׳ יב, ג. 9. ויקרא יא, מב. 10. קהלת י, יא. 11. משלי כא, יא. 12. דב׳ כז, כד; תה׳ קכ, ד. 13. מלאכי ב, ה. 14. עי׳ מכילתא, משפטים ט״ז; מכאן לכל שבועות שבתורה שאינן אלא ביו״ד ה״א; שבועות, ל״ט. 15. זכריה ה, ד.

נִפְרַצְנוּ בְּאָלָה עַד אָבְלָה הָאָרֶץ

למענך

סָבַלְתָּ עוֹלָם כְּרַגְלַיִם לַפֶּסַח

סְמַכְתּוֹ בֶּאֱמֶת וּמִשְׁפָּט וְשָׁלוֹם

סִלַּפְנוּ מִשְׁפָּט וְגַם כָּשְׁלָה אֱמֶת

סוֹבַבְנוּ לְבַקֵּשׁ שָׁלוֹם וָאַיִן

דרכך

עֶלְיוֹן אַתָּה בְּכִסֵּא רָם וְנִשָּׂא

עֵינֶיךָ מַבִּיטִים שָׁפָל וְדַכָּא

עֲנָוָה בִּקַּשׁוּ פָּצִיתָה וְתִסָּתְרוּ מֵאַף

עָזְנוּ בְגַבְהוּת לֵב וְרָמוּ עֵינֵינוּ

למענך

פָּנֶיךָ תָּמִיד בְּחֶמְדַּת אֲרָצוֹת

פָּקַדְתָּ לְשׁוֹקְקָה וַתַּצְמִיחַ מְגָדֶיהָ

פֶּן יִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים

פְּרִי יְבוּלָהּ תַּתָּה לְמַעֲשֵׂר וְכִחֲשׁוּ מְגָדֶיהָ

דרכך

צִיָּה יָצַרְתָּ לִמְלֶאכֶת שָׁנִים

צָבָא לֶאֱנוֹשׁ עֲלֵי אֶרֶץ לִמְלֶאכֶת יָמִים

צִוִּיתָה לְמַרְגּוֹעַ שְׁבִיעִי וְלֹא נַחְנוּ

צְבִי לְשַׁמֵּט שְׁבִיעִית וְהִיא לֹא שָׁבְתָה

למענך

קִדַּמְנוּ פָּנֶיךָ כִּמְחִיר בְּיַד כְּסִיל

קְנוֹת צִדְקוֹתֶיךָ בְּתוֹרָה בְּלִי לֵב

קַבֵּל כְּנִיחוֹחַ מְעַט בִּצְדָקָה

16. ירמ׳ כג, י. 17. איוב כט, טו. 18. זכריה ח, טז. 19. ישע׳ נט, יד. 20. יחזקאל ז, כה. 21. ישעיה ו, א. 22. שם נז, טו. 23. צפניה ב, ג. 25. ירמ׳ ג, יט. 26. תה׳ סה, י. 27. מלאכי ג, ח. 28. דברים יא, יז. 29. ויקרא כה, ג: שש שנים תזרע שדך. 30. איוב ז, א. 32. שמות כג, יא. צבי, כלומר ארץ הצבי. 33. משלי יז, טז. 35. שם טז, ח.

קַבֵּל נָא אֲמָרֵינוּ כְּקוֹמֶץ מִנְחַת דָּל

דרכך

רַדְנוּ וְלֹא נָבוֹא בְּמִרְיֵינוּ אָמַרְנוּ

רָם בָּנוּ הִכְפַּפְתָּה כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן

רִחַקְתָּנוּ בִּשְׂמֹאל קָרֵב בְּיָמִין

רְאֵה שְׂאוֹר לְבָבֵנוּ יֵצֶר הַנְּעוּרִים

למענך

שַׁבְנוּ בְגוֹדֶל לֵב כְּסִיל וְכַעַס בְּחֵיק אֱוִיל

שׁוֹט כְּלִמַּת עוֹנִי עָלָה בְחֶלְקֵנוּ

שׁוּר נָא בְעָנְיֵינוּ וְחַלֵּץ עָנִי בְעָנְיוֹ

שַׁחַת אִם נֵרֵד יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ

דרכך

תַּעֲלֶה אֲרוּכָה לְעָלֶה נִדָּף

תִּנָּחֵם עַל עָפָר וָאֵפֶר

תַּשְׁלִיךְ חֲטָאֵינוּ וְתָחוֹן בְּמַעֲשֶׂיךָ

תֵּרֶא כִּי אֵין אִישׁ עֹשֶׂה עִמָּנוּ צְדָקָה

36. ויקרא ה, יב. 37. ירמיה ב׳ לא. 38. הושע יד, ט. 39. סנהדרין קז, ב. 40. ברכות יז, א: רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה, ועי׳ רש״י: יצר הרע שבלבבנו. 41. ישע׳ י, יב; קהלת ז, ט. 44. תהלים ל, י; שם עט, ח. 45. ירמ׳ ל, יז; ויקרא כו, לו. 46. איוב מב, ו. 47. מיכה ז, יט. 48. ישע׳ נט, טז.

תולדות קדוש החדש בעדת הקראים

(סוף)

מאת

א. ש. הלקין

ב.

לא בכל עת ולא בכל מקום דחתה תורת הראיה (או „הירח" כפי שקוראים לה לפעמים) את תורת החשבון מבין הקראים. מתוך פסקות ברורות ומתוך רמזים אנו למדים, שבכמה מקומות נהגו ע"פ החשבון, ואחרים מחכמיהם נטו לדעה זו. התוכן הערבי אל־בירוני מזכיר כת קראית, המכונה „מולדיים", שהיו מכוונים לקדש את החדש ע"פ המולד, שיצא להם לפי החשבון 1). החכם הקראי אל־קרקיסני מוסר לנו כי בנימין הנהוונדי, אחד מגדוליהם, התיר לקדש ע"פ החשבון את כל חדשי השנה מלבד ניסן ותשרי, שבהם „מועדי כרת" חלים, וחובה לקבוע את המועד ע"פ ראיה 2). ישמעאל העכברי היה סבור כי ראש החדש הוא מזמן המולד האמתי אפילו אם הוא קודם לשקיעת החמה וחייבים בתפלת ר"ח 3). הרחיק ממנו אבן משויה, שלא ידע להכריע דרך מי צודקת וקבל את דעת הרבנים, ואומרים עליו שהפליט את המאמר כי „כל המטבעות פסולות, אחזו אפוא במטבע שבידכם", כלומר, המשכו אחרי המנהג הנהוג 4). אנו יודעים כמו כן כי היו במאה החמש עשרה בקרים בפולין, בליטא ואף בקהלות הרחוקות שבתורגמה מחזיקים בקביעות לפי הרבנים 5).

אולם כל אלו, וגם העדות האחרונה בכלל, היו בעיקרן התעוררויות בודדות,

1) אלאתאר אלבאקיה ען אלקרון אלחאליה (הוצאת זכאו), 58.

2) בתרגום האנגלי (Hebrew Union College Annual, vii [1930], 387) ואלו דברי בנימין: „ראש חדש ניסן וראש חדש תשרי עם חדוש ירח, שהם חדשי מועדים ויר[ח] לתקנת מועדים נברא שנאמר עשה ירח למועדים. כל מועדי י"י בניסן ובתשרי הם לפיכך עם חדוש ירח מתחדשים ואם יהי עב יתנהג בסידורו גם ניסן וגם תשרי...." (הרכבי, מאגאזין פיר די וויסענשאפט דעס יודענטומס, XX [1893], 227). גם יפת בן עלי מספר כי בתפלים היתה סיעת קראים, שקדשה את החדש על פי המולד (נייבויאר, Aus d. Petersburger Bibliothek, 16).

3) Hebrew Union College Annual, שם, 388.

4) שם 390. וראה גם Revue des etudes juives XXIV (1897), 165, מאמרו של פוזננסקי.

5) גרץ—שפ"ר, ו' 234. דנון בJewish Quarterly Review, סדר חדש, XV, 309. את „המצבות" שגלה פירקוביץ, שזיופן מפורסם כעת, אין כמובן, למנות בין הראיות. אבל כדאי להזכיר כי לפי „תגליותיו" יוצא, שרק החל מן השנים תשי"א, תשל"ג, תש"ם נכרים סימני קביעות עפ"י הראיה בשנים הרשומות. „עובדות" אלו נזכרות במכתב בהמליץ, וראה להלן. גם כוכיזוב מסתייע בהן, צמח דוד, 93.

שנבעו מתוך הכרת הקלישות שבתורת הראיה והערבוביה וחסר ההסכם בעקבה. ואכן, לעתים קרובות קמו חלוקי דעות בין הקהלות בנוגע ליומו של חג 6). ביטוי חריף ונכון להתמרמרותם של יחידים על המצב הפרוע הזה השמיע ר' יצחק החוזה בספרו „אור הלבנה" 7), ואלה דבריו: „והנה אם ננקט בידינו כלל זה (ידובר עליו להלן) לא נגשש כעורים קיר ולא נהיה ללעג ולקלם לגוים ולמשפחות הארצות ולא לאחינו הרבנים, שמהתלים עלינו ואומרים, כי הקראים מיום נפלם בגלות אינם מוצאים דרך ישר וכלל קבוע ויסוד ושרש להשען עליו בקדוש חדשיהם ובכל חדש וחדש שמסתפקים בו לא ידעו במה ישענו ונחלקים כתות כתות זה אומר בכה וזה אומר בכה ובזה מתחלל שם שמים על ידינו..." 8) יתכן שאפילו ראשוניהם, כגון בנימין הנהוונדי, הכיר את יתרון החשבון על הראיה, ובודאי היו אחרים שהבינו את המגרעות היסודיות הכרוכות בשטה העתיקה הזאת. מסתבר כי גם אליהו בשייאצי, למרות חריפות דבריו נגד בעלי החשבון והתחזקותו בדת אבותיו, קוה בכל זאת להכנים בסתר מדעיות כל שהיא ליתר דיוק, ומשום כך עבד את הלוחות השונים שבספרו 9).

אבל הטוען הראשון בין הקראים שלא כחד תחת לשונו והודיע ברור את יחסו לשתי השטות בבכרו את החשבון על הראיה היה בעל ס' „אור הלבנה", שהזכרנוהו למעלה. הוא מפרך מעיקרה את הקבלה הנפוצה בין הקראים שהראיה עקר. אלו התכוונה התורה שנאחז בראיה „למה לא הורה הכתוב בזה בברור ולמה לא אמר ראה אור הירח החדש וקדש ר"ח?" 10) וקשה מאד להוציא מן התורה דעה ברורה, מפני שכל הסמוכין שמצאו חכמי הקראים לראיה מן התורה אינם חזקים כלל. אבל ר'

6) חלוקי הדעות בין הקראים בנוגע לקביעת החדש, המיוסדת על הראיה, הם עתיקים ומוצאותיהם ממש מזמן תקוניו של ענן. עיין בורנשטיין, מחלוקת רס"ג ובן מאיר, עמ' 159, הערה ד' (ומשום כך מדגישים חכמינו את חשיבות החשבון כגורם לאחדות הקהל, שם). גם ר' אהרן בן יוסף בספר המבחר, פ' בא (דף ט"ו, עמ' א') מספר דרך שאלה: „ואיך יהתלו לבעלי מקרא שהיום קצתם מקדשים וקצתם מחללים בימי המועדים כפי קרושם בחדש. מי הוא החוטא המחלל בפרהסיא או העושה בשגגה. והאיש אשר יעשה בזדון ואיך יריבוני על חנם". וכן ימסור גם ר' עובדיה מברטינורו (אוצר המסעות לאייזנשטיין, עמ' 114, עמודה א'): „ופעמים, שהקראים אשר במצרים יעשו ראש השנה ויום הכפורים ביום אחר מאשר יעשו הקראים בירושלים ויאמרו שאין רע בזה.. .. ואם יקרה, שיעברו השנה הקראים במצרים, על דרך משל, והקראים אשר בקושטנטינה לא יעברוה אין בהם אשם הואיל וכל אחד עושה מה שנראה בעיניו טוב".

7) אור הלבנה (זיטאמיר, תרל"ב), עמ' 12.

8) תלונות כאלו אנו קוראים גם בשער י"א (עמ' 29): „.....היו כל קהלה וקהלה מקהלות הקראים במבוכה גדולה ובכל חדש מסופק..... היו חצים מקדשים וחצים מחללים וזה את זה כמוליים עד שהאב היה מקדש יום א' והבן יום ב' ובכן היינו ללעג ולקלס לכל הגוים..... שהם מהתלים אותנו ואומרים שאינם יודעים בברור חקם ודתם ובפרט אחינו הרבנים....."

9) להשקפה הזאת נוטה בורנשטיין, ספר היובל להרכבי, עמ' 87—88 וגם פוזננסקי Encyclopedia of Religion and Ethics, iii, 119, ערך Calendar.

10) אור הלבנה, שער ג' עמ' 11.

יצחק מוצא „חצי תשובה" בעצם קשי השאלה, „שאם היה מורה ית' בדבור מוחלט ראה הירח וקדש, אז היינו נופלים במבוכה גדולה ולא היינו יכולים לקדש שום חדש בלי ראית הירח, ע"כ הורה לנו ממלת חדש ולא ממלת ראה" [11]. המבוכה הגדולה שהוא חושש לה היא בקשר עם ימים מעוננים שיעכבו את ראית הירח. לפיכך הוא מציע מנהג חדש לקראים והוא חבור שתי הדעות. כלומר, שנחשב בחשבון את זמן חרוש האור בירח הנולד, ובאותו זמן נקבע את החדש בין אם אפשר לראות את האור החדש בעין, בין אם לא [12]. ר' יצחק מדגיש שגם את פשרתו זו הוא מציע בעצם כדי „להסביר פנים לקדמונים" וראויים דבריו, שיש בהם סתירה פנימית, שיזכרו כלשונם [13]: „ואמת שכפי דעת כל חכמי הקראים וקצת חכמי הרבנים שהראיה היא עקר אבל שזה הדין אינו מוכן מן התורה לא מן הכתוב ולא ע"י שום מין ממיני ההקש ולא ע"י סבל הירושה כי כל העתקה שאין לה סיוע מן הכתוב היא בטלה ואין אנו חייבים לקבל אותה כפי דעת כל חז"ל קדושי עליון... [14] ועכ"ז מסבירים אנו פנים לקדמונינו ומוסיפים שהחדוש צריך להיות באופן שיראה לנגד עינינו מה שאינו למד משום מקום מן הכתוב ולא משום ספור מספורי התורה והנביאים."

בארבעים שנה או יותר אחר מאמציו של ר' יצחק החוזה הופיע עוד דבר אחד שנלחם את מלחמת החשבון, הוא ר' דוד ב"ר מרדכי כוכיזוב, דור רביעי לבע"ס „דד מרדכי" [15], החשוב מאד בעיני הקראים. בספרו „צמח דוד" מקדיש המחבר שער שלם לשאלת קדוש

11) שם.

12) שם. את דרכי ההקרבה השונים שהשתמשו בהם הקראים (ראה לעיל, פרק א' [חורב, כרך ב' חוב' א, 91]) הוא דוחה כלם מלבד שעור קצי הראיה, שהוא קורא גם להם הקרבה. וברור, לפי דעתו, שצריך לקבוע את הקצין היותר קצרים שאפשר עוד לראות את הירח על פיהם. אין לחשוש שמא נראה הירח בשעורים קצרים אלו בדרך נס או בדרך פלא, מפני שאין עוד נסים והטבע איננה עלולה להשתנות ולהראות סימנים זרים. הוא מוכיח שהשעור המחייב קדוש חחדש הוא י"ג, מפני שבאפקי קרים לא יגיע הירח לכ"ב מעלות אלא לאחר מ' שעות ויותר לאחר המולד ומן הנמנע לחכות עד אז. שער י'.

13) שם, עמ' 13.

14) השקפה זו, שחכמי הקראים מתגאים בה כיסוד בתורתם תבואר להלן (פרק ג', הערה 9). אולם מענינת תשובתו של יוסף סאפאק, איש ריבו של יצחק החוזה: „ושענתו הב' ג"כ בטלה מעקרה לפי שחז"ל אמרו בפה מלא שכל מי שאומר שיש בנו העתקה שאין לה סיוע מן הכתוב אין זה אלא מקצרון יד שכלו, ולפי זה אם לא נמצא לדעת הראיה סיוע מן הכתוב ניחסהו לקצר יד שכלנו ונקבלה עלינו כמו שהם עצמם קבלוה עליהם בלי שום פקפוק להיותה משתלשלת מזמן הנבואה בהעתקה אמתית". גרש ירחים, עמ' פ"ז, עמודה ב'.

15) ספר זה נחשב לראשון בתוך נסיונות הקראים להרצות את תולדותיהם כסדר. הוא נכתב בתור תשובה לחכם הנוצרי טריגלנד מליידן, ששאל אותם על מקורותיהם. וואלף הוציא את התשובה וצרף אליה תרגום רומי בספרו Notitia Karaeorum המבורג, 1714. ראה הקדמת דוד מגיד לספר צמח דוד, עמ' xii. תולדות ר' דוד כוכיזוב ופעולותיו מסורות בהקדמת דוד מגיד לספר צמח דוד על פי החומר שהמציאו לו בני המנוח.

חחדש [16], ומסייע לדברי ר' יצחק. טענותיו מבוססות גם על ההיסתוריה גם על השכל. על יסוד חשבון, שהוא מחשב בסדר עולם, הוא מוכיח כי עד יציאת מצרים היו ישראל נוהגים לקדש עפ"י החשבון, וכן הוא טוען, שגם מימי משה רבנו ואילך אחזו בדרך החשבון, ועליו מיוסדים כל המועדים הכתובים בתורה. וכל הקראים עד ימי ענן נהגו כן [17], וענן עצמו „השעה דחקה אותו וכמוכרח היה לנטות שכמו לדין הראיה כמדומה בדת הישמעאלית" [18] וכן גם רב חכמיהם „לא יכלו להפטר מדין הראיה יען המצאם תחת יד מלכות ישמעאל אשר היה דינם" [19]. אבל בנימין הנהוונדי „הסיר מסבל זה שכמו... יען שהוא היה בארץ מלכות יון" [20]. גם המצבות אשר בקרים מעידות, שלכתחלה קדשו עפ"י המולד.

ראיותיו של ר' דוד עפ"י השכל הן אחת עשרה במספר, ומהן אלו הנזכרות כאן [21]:

א) יש מצוות הקשורות בתורה „בראשי חדשיכם" או „בראש חדש", „וראש כל דבר בקצהו האמתי לא במקצתו", ואיך אפשר שקיימון בשני או בשלשי אחר המולד ?

ב) „אין לראש חדש שייכות ללילה כדין אוחזי הראיה", והמצוות הן ביום ולא בלילה ואפילו המועדים, המתחילים בערב, מונה אותם הכתוב ליום הקדם לחגם, ויש ללמד מזה שראש חודש הוא ביום שנופל בו המולד.

ג) אין כל כנוי בתורה לחדש מלשון ראיה אלא מלשון חדוש.

ד) אלהים שהתכוון להרחיקנו מכל עבודה זרה צוונו לחג או להקריב קרבנות או בר"ח, שאז חסר כל אור בירח, או בט"ו בו שלפעמים הירח קודר, ואשר מאז כבר מתחיל מעוט אורו, וע"ז יבא היהודי לכלל דעה נכונה בבורא, ולא ימשך אחר עבודת כוכבים.

נגד אוחזי הראיה, וביחוד נגד אלו המסתייעים בסבל הירושה הוא משמיע דברים קשים. הוא מודה להם, שהראיה היא סבל הירושה, ירושה מקצת יוצאי מצרים שהמרו את פי ה' ונמשכו אחרי הראיה, או מן הנשים, שהתחצפו נגד ירמיהו ואמרו

16) שער שביעי (ובפנים בטעות ג'), עמ' 91 — 112. הספר כולל עבודות ספרותיות שונות מעטו של דוד כוכיזוב כגון חקירות דתיות, שירים ופיוטים, ופירושים על התנ"ך. מלבד שער זה הדן בקדוש החדש כתב עוד שני מאמרים, ימות עולם, והליכות עולם. הקדמת מגיד, עמ' XIV.

17) שם, 91—102.

18) שם, עמ' 93.

19) שם.

20) המחבר קורא לו האוונדי, וכבר העיר פינסקר, לקוטי קדמוניות, מ"ה, שכתיבה זו נמצאת אצל בעל אשכל הכפר ואצל כמה מן האחרונים. אין מן הצורך להכחיש דבריו אלו של כוכיזוב, שכן שמו נהוונדי מעיד על עיר מולדתו, ורק אור נוסף הם שופכים על סמכותה של ההיסתוריה שלהם, ועוד עתידים אנו לקרא חדושים כאלה להלן.

21) שם, עמ' 102—104.

שתמשכנה אחרי עבודת הירח [22], אכן ירושה היא שנמסרה מאיש לאיש בין הממרים האלה עד שהגיעה אל „מחברי המשנה ויחסוה לקבלה מפי משה רבנו" [23].

על יסוד הטענות, שנזכרו כאן ועוד אחרות שלא נזכרו [24] הוא דורש, כי ישובו בני מקרא לקבוע את החדש עפ"י החשבון לפי יום המולד [25]. למעשה הוא מציע, שאם חדוש הירח נופל לפני חצות היום יקודש החודש בו ביום. ואם לאחר חצות היום ידחה למחרת [26].

גם אבן ישי"ר חוה את דעתו למען החשבון [27]. אמנם הוא מודה, שאל נכון נהגו בימי בית ראשון ושני על פי הראיה, מפני ש„לא היה דבר כל כך פשוט לדעת ראשי חדשים בדרך אחרת", אבל התורה לא קבעה מסמרות בדבר, ורק דרשה שיקודש החדש, ומסתבר, כי רק מפני מחלוקת עם בעלי התלמוד תקנו הקראים את הראיה דוקא, או מפני, שהרבנים השתמשו במולד האמצעי [28], גם ר' יצחק [29] מוכיח כי „הראיה איננה גופי התורה". בעניני שעורי הקצין לא באו הקראים מעולם לכלל הסכם, ור' יצחק הרשה לקדש את הירח אפילו אם קציו מגיעים לי"א או פחות, אע"פ שבתור כלל לדורות קבע שעור של י"ג.

22) כך הוא מפרש את הבטוי „מלכת השמים" שבירמיהו מד, כה, ורוב הפרשנים החדשים נוטים לדעה זו. אבל חכמינו אינם מסכימים בפרוש הבטוי, יש מפרשים אותו שמש (רש"י) ויש כוכב נוגה (רד"ק).

23) שם, עמ' 104.

24) ביניהן: הטענה, כי אלו ההולכים אחר הראיה, ודוחים לפיכך את החגים, וביחוד את הפסח ויוה"כ, חייבים כרת על החלול (מאלפת היא ההשואה עם בנימין הנהוונדי, שטען את ההפך, ראה לעיל, הערה 2).

25) „מאמיני הראיה המה כרעו ונפלו בכל המבוכות וכרתות ואנחנו קמנו ונתעודד בראיות הכתובים, שעל פי החשבון המסויים והמקויים בפי כל חכמי העולם חייבה תורתנו האלהית למנות ימינו וראשי חדשינו ומועדי ה' המקודשים במועדם ובזמנם" שם, ע' 108. — המחבר מנמק את התמעטות אוכלוסי הקראים בחטאם שחטאו בקדוש החדש „מעת שקבלו דין הראיה כלם ספו תמו מן בלהות הכרת... כי כאשר שמענו... בספרי חכמי הדורות ההן שהיו אדוקים בתורה ובמצוות ומעולם לא נשמע שמץ פריצות דורותיהם ובשלמי הרעה הזאת להכרית הקהלות הגדולות והרבות ...לזאת יחרד כל משכיל... וישפוט בצדק שהכרת המיועד במועדי ה' ...הוא מכרית וממעט אותנו עד היום". 109.

26) שם, 109—110.

27) מאמרו של אבן ישי"ר [אברהם בן יוסף שלמה הלוצקי] נדפס בספר „משא קרים" לדיינרד, 96—98. דיינרד נותן סקירה קצרה, ואם מלאה דברי חרפות, על המחלוקת בענין קה"ח אצל הקראים.

28) לשבחו של אבן ישי"ר יצוין יחס הכבוד, שרחש לחכמינו, המתבטא בהערתו, כי בדרש שדרשו אל תקראו אותם אלא אתם, אפילו שוגגין אפילו מוטעין „אין הרצון שהרשות בידם לעשות כמו שירצו כפי מה שדורשים אנחנו עליהם אגדת דופי, אלא ר"ל באין דעת הברור... מה שעשו כבר הוא עשוי..." שם, 96.

29) יצחק החוזה, בע"ס אור הלבנה.

דבריו של אבן ישי"ר נשמעים בנחת. ואפילו הצעה מפורטת אינו מציע, אף כי ברור לנו להיכן נטתה דעתו, וגם הוא לא העלים עין מחשש מתנגדים אשר „יורו חצי לשונותם" עליו. אבל החליט שלא להשיב לחורפיו דבר.

דברים נמרצים מדברי כלם אנו שומעים מפי סולטנסקי, שאמנם „החרה החזיק" בחשבון, ועליו ניחד את הדבור בפרק הבא.

ג.

ר' דוד מגיד, בהקדמתו לס' צמח דוד, מספר על ר' דוד כוכיזוב, שהוא תקן לוח המולדות משנת ת"ר, שבו נשלם הלוח שעיבד בע"ס אור הלבנה, עד שנת תרל"ד, והוא מוסיף כי „על פיהו נהגו קדושי ר"ח בכל קהלות הקראים" [1]. קשה לכוון, עד כמה דייק דוד מגיד בדבריו אלו. אפשר, שכוונתו היא כי היו לוחות אלה לקראים לעזר בקביעות החדש כשעמדו איזו עיכובים בראיה [2]. אחת נוכל להגיד בברור: אלו הסכימו הקראים מימי ר' יצחק החוזה לקדש עפ"י זמן המולד, כי עתה לא היה מקום לרבוי המחלוקת שבערה בין הקראים הן להלכה והן למעשה, ולא נפלו חלוקי דעות כל כך רבים בענין ראש החדש, ולא היה צורך בפעולתם של כל אלה שהביאו סוף סוף לידי שנוי בלוח הקראים.

ר' מרדכי סולטנסקי [3], ראש המפגינים בדורו לחשבון, התעורר למעשהו זה בעקב הסכסוכים, שנפלו בין הקהלות בענין קדוש החדש. אין לדעת בדיוק כמה פעמים התפלגו הקהלות בשאלה זו, כמה פעמים העידו עדים, שנראה הירח ואחרים הכחישו.

1) עמ', XV.

2) ראיה לסברה זו יש להביא מדברי סולטנסקי במאמרו מלחמת חובה (ראה להלן): „הגידו לנו כמה ואיזה חדשי' קדשתם בראיה בלי צרף חשבונות תכוניות והקרבות, ומה הנה הלוחות בידכם בכל שנה ושנה לדעת ימי קביעות חדשיכם קודם בו יומם להתקדש".

3) מרדכי סולטנסקי (הוא אותם סולטנסכיי) נולד בשנת תקל"ב לאביו יצחק, ששמש בתור אב"ד וחכם לקראים בלוצק. בהגיעו לשנת השלשים התחיל לעסוק במלאכת הקדש ובשנת תקע"ב נתמנה לחזן ומלמד בקלעא. בימי זקנתו ישב בגוזלווא (אבפטוריה) ובחרסון, ואת ימיו האחרונים בלה בבית בנו יצחק (דיינרד הכיר אותו), ומת שם בתרכ"ב. לפי דברי דיינרד היה מורו של פירקוביץ למרות הכחשתו של אבן רש"ף, וגם היה חמיה של אחות פירקוביץ. למרות הקשרים האלה היתה עינו של פירקוביץ צרה בסולטנסקי, ביחוד מפני ששאף למשרתו, והעליל עליו, שהוא מעלים שמות נולדים מן הממשלה. רק בקושי הוכיח רמ"ס את צדקתו, אבל פירקוביץ הוסיף להציק לו. הוא חבר ספרים רבים, ומהם פתח תקוה, בדקדוק; תושיב דעת, חקירות פילוסופיות; זכר צדיקים, בהסתוריה (שלשה אלו נדפסו, האחרון בהוצאת פוזננסקי); חרוץ נבחר, מלחמת חובה, מבשרת שלום, בענין קדוש החדש; ילקוט יוסף, לקוטים ופרושים לכה"ק (ומן הקטעים המובאים במשא קרים, 89 ו94 מוכח שגם שם דן בשאלת הקדוש); פלגי מים, פרוש על איכה; שני המאמרים הראשונים בקה"ח כלולים בכת"י שלנו ומן השלישי נעתק השער (ראה להלן) ודיינרד מספר כי ראוהו בכ"י בין שאר ספריו אצל בנו. — עיין משא קרים, 71; תולדות אבן רשף לדיינרד, 7—8; פוזננסקי בהקדמתו לס' זכר צדיקים, 52 ו56.

תלונותיהם של הכואבים על הערבוביה הזאת מגלות את תכיפות המקרים האלה. אבל אנו נתעכב כאן על שלשה חלוקי דעות שסולטנסקי מזכיר אותם, אשר מסביב להם התלקחה המחלוקת ויצא פסק הדין.

המקרה האחד קרה בר"ח תשרי תר"א [4]. אע"פ שהיה הירח במוצ"ש „בעל שעות ללילו" [5] לא הגיעו קציו לשעורי הראיה, ונחלק הקהל. רבים דרשו, שיקודש החדש ביום א', ואחרים ביום ב', והיו אלה שקדשו את שני הימים או חלק מזה וחלק מזה. לפני יוה"כ נתקבלה ידיעה, כי בגוזלווא ראו ברור את הירח במוצ"ש, ולפיכך יחול יום הצום ביום ג'. אמנם הידיעה הזאת היתה תמוהה בעיני רבים, כיון שבמקומות גבוהים מגוזלווא לא ראו את הירח אותו לילה, גם „בכלי ההבטה" לא ראוהו, ובגוזלווא היושבת בעמק ראוהו [6]. אעפי"כ קבלו את העדות מפני: א) „שגזרה היא ואין לסרב", ב) אסור לגרום פרודים בעדה, ג) גם באדר תקצ"ט ראו את הירח, אף כי היה רק בן תשע מעלות וחצי, והתענו כולם ביום ג' מלבד חרד אחד שצם שני ימים רצופים [7].

רמ"ם התרגש מאד מן המבוכה הזאת, שכמעט הכשילה את הרבים בחלול יום הכפורים, ולא יכול לנשא את חרפת הקראים, והחליט לעיין בשאלת קה"ח ובכל המסרת והאמונות המקובלות הקשורות בה, ולהעלות את תוצאות חקירותיו על ספר. הרמ"ם קוה, שתתקיים אספה לברור השאלה המסובכת הזאת וחפץ להמנע מן הוכוחים החריפים והפלפולים הנרגזים, שהם תוצאה ישרה מסברות שלא נבחנו כל צרכן ומדעות הנשענות על ידיעה בעלמא, וקוה שכמעשהו יעשו כל העומדים להשתתף באספה. יביא כל אחד את ראיותיו, ואפשר יהיה אז להוציא דין לאמתו.

ואלו הן ראיותיו לבטול הראיה ולקבלת החשבון [8]: א) הראיה אינה מפורשת ולא נרמזת בתורה, ורק הגמרא היא מקור לשמושה, אולם כיון שמקור המנהג חשוד בעיני הקראים, אין לו למנהג על מה שיסמך. ב) הראיה גורמת פרודים בקהלות וחשש חלול המועדים והבאת עונשי התורה בעד חלול זה. ג) כיון שדבר מפורסם הוא כי לא הטילה עלינו התורה כל מצוה שהיא „קשת ההשגה", מי זה יוכל להעלות על הדעת כי בענין זה תחייב אותנו התורה כי נטרח לראות את הירח ונבא על ידי כך לידי בלבולים ופירוד לבבות? ד) כלום מסתבר הדבר כי כל הענין הזה שהוא תלוי בגרם

4) ודאי לא מקרה הוא, שהמחלוקת התפרצה בשנה ההיא, שהרי לוח קביעת השנים, שתקן יצחק החוזה נסתיים בשנת ת"ר, ואף כי ר' דוד כוכיזוב קם וערך לוח לל"ד שנה נראה שלא נתקבל, שלא כדברי ר' דוד מגיד לעיל. דבר המחלוקת מסופר גם בגרש ירחים ליהודה סאפאק, עמ' 5—6.

5) כלומר, שהאיר הירח משך זמן שעל פיו אפשר לדון כי נולד אמש, והוא אחד מסימני ההקרבה.

6) כת"י, דף י'.

7) גם בעל גרש ירחים מספר כי „ראייה זאת לא היתה בפרהסיא רק לעיני ב' אנשים לא יכלו להעיד אם הוא אור ירח או אור השמש הנראה מבין סבכי הענן". שם.

8) כת"י, שם.

שמימי, ושמשטרו הוא כלו בידי הקב"ה, ימסר לידי בני אדם לחתך ולקצב על פיו? והלא הרבנים היו לפנים ללעג לקראים על שמסרו את זכות קה"ח לידי בית דינם ודרשו עפ"י הפסוק „אשר תקראו אתם במועדם". על יסוד הסתירות האלה דוחה הרמ"ם את הראיה, שאינה יכולה להסתייע גם „בסבל הירושה", כיון שכלל הוא שכל קבלה או מנהג שאין לו סיוע מן הכתוב בטל ומבוטל [9]. אבל לא רק הראיה עצמה, אלא כל ההתחכמות של קצי הראיה אין לה יסוד כיון שלא באה אלא לחזק את ההנחה הראשונה שכבר נהרסה, ולא עוד אלא שחסר ההסכמה בין חכמי הקראים בשעורי קצי הראיה מורה על חסר יסוד בריא לכל הנחתם.

את מקום הראיה המוחשת, שאותה בטל הרמ"ם, צריכה לתפוס, לפי דעתו, הראיה המושכלת [10], כלומר אותה שעה, שהירח מתחיל להפרד מעל השמש ואורו מתחדש, אלא שאין בכחנו לראותו עדיין. ראיה זו, כחה גדול מכח הראיה המוחשת מפני נמוקים אחדים: א) בנדרי מקורות ידיעתנו, שהם המושכל והמורגש והמקובל, מעלת הראשון גדולה ממעלות האחרים, והוא כלו אמת. ב) המלה חדש רומזת על התחדשות אור בירח, שאינה תלויה בראות עינינו. ג) עין המסתכל טועה לעתים קרובות ונמשכת אחרי מה שהיא רואה ואין זה מתאים תמיד אל האמת המוחלטת. וכן בראית הירח, היוכל בר דעת לטעון, שהתחדשות האור היא משעה שהרגיש הוא בהתחדשות, אע"פ ששכלנו מלמדנו כי כבר הואר הירח מזמן? הרמ"ם מרגיש,

9) הנחה זו שנויה אצל כמה מסופרי הקראים ומוצאת את בטויה המפורש בדבריו של אברהם ירושלמי: „והוי יודע, שכוונתי לחבר זה הספר בקצור לשון בהודעת הפסק הנפסק מפי מרבית החכמים או הפסק הנראה לי אפילו שיהיה מאמר יחיד או הפסק הנראה לי לעשות דעתי אפילו שיהיה היפך דברי חכמים כי אין הדבר אמת ושקר מפי המגיד אלא מפי עצמו וצריך לאדם לישא פנים לאמת ולא להמשך אחרי הקדמונים בלי בחינת דברים. הלא אב אחד לכלנו הלא אל אחד בראנו כי גם הקדמונים מחמר קורצו כמונו וכמו שאפשר הוא להיות דבר שאינו נכון בדברינו כן הוא אפשר בדבריהם. ועי"כ צריך האדם לשקול כל דבר במאזני שכל לדעת אם נכון הוא או אינו כי העינים הם לפנים לעולם ולא לאחור. ואם יקשה מקשה ויאמר אע"פ שהקדמונים מחמר קורצו כמונו כבר חמרם זך ונקי וחמרנו עכור ומכוער ועל זה אין ראוי לנו לסתור דבריהם, התשובה אחר שאנחנו לא נסתור דבריהם אלא בדברי קדמונים כמוהם או בדברי קדמונים מהם אין מקום לקושיא זו כלל כי לפי דברינו אנן לא עבידנא אלא שליחותא דקדמונים בלבד... ועוד, תשובה אחרת על זאת, שאחר שדעתי נוטה שהאמת היא כפי מה שפסקתי הנה אם הייתי פוסק בחלופו הייתי חוטא בדבר חלילה שדין פסוק לנו מכל חכמי ישראל ללכת אחרי מי שהדעה נוטה לדבר בדבר שיש מחלוקת בין החכמים". (בהקדמה לספר השאלות, או שאל שאל, מתוך כת"י - בספריה בקולומביה). גם ר' עובדיה מברטינורו כותב כי „בכל יום הם מחדשים פירושים על דברי תורה ואומרים כי אפילו בעקר המצוה אם יראה חכם מחכמיהם עתה שפשט המקרא נוטה לדבר זולת מה שאמרו הראשונים ישנה עיקר המצוה..." (אוצר המסעות, 114, עמודה א'). אעפי"כ אין להסיק מזה, שרוב חכמיהם קבלו את ההשקפה, או שאפילו החוזרים עליה נהגו כדבריהם. וכבר נזכרו לעיל דבריו של סאפאק.

10) הצעה זו דומה להצעת יצחק החוזה, עיין לעיל.

שבהצעתו אין הוא דוחה את הראיה, אלא שהוא מציע מושכלת במקום מוחשת, ולזה, לפי דעתו, כוונו הקדמונים בדרשם, שהחדש יתחיל מעת שיראה הירח, אלא שהאחרונים, הטו את הדברים ושמו מכשול בדרך הקהל. ולפיכך ההודאה „וראשי חדשיו בראית הירח אמת״ 11) שריר וקיים שכן כוונתו למושכלת. ובכן הוא מציע, כי אחר שיודע המולד האמתי, זאת אומרת, מרגע הפרד הירח מעל השמש, נחכה עד לערב שלאחר אותו יום המולד, ואחרי שבמשך שעות אלו ככר נתחדש אור בירח, נקדש את החדש.

בחתימתו מודה הרמ״ס, כי רבות הסס עד אשר הרהיב עוז בנפשו להשמיע את דבריו. הן היתה קבלת הראיה שקועה בעם, ואיך זה יוכל כל בודד „לקעקעה״? ובפרט כשעוד יגוללו עליו אשמת כפירה „כמו שכבר קרה לי מקרה בלתי טהור על לא חמס בכפי, ירא אלהים וישפוט״ 12). ומלבד זה, הן רבים וגם שלמים ידעו את כל החסרונות שבדרך הנהוגה, ובכל זאת שתקו ולא דברו אלא ברמיזות, וגם על אלה נתפשו וה„המון התלחשו התרגשו עליהם״. אולם לא עת לחשות היא עתה, ועל כן שם נפשו בכפו והשמיע דבריו. מענינים דבריו אל פרנסי העדה: „עתה אחי ורעי אישים קדושים הביטו וראו והתבוננו בעומק בינתכם ועיינו בשכלכם הזך והצלול בשום שכל בכל הנערך לעיל מסני אחיכם ושארכם הדל לעיני כתרכם. ואם יש בי דבר טוב וכשר הדבר ונכון הוא להתאמת על פיכם סמכו ידיכם וברכוהו. ואם לאו אל תאשימוני בזה כי לא שמתי משפטי לקו וצדקת דעתי זאת למשקולת להיותה יסוד אבן בחן פנת יקרת מוסד מוסד לקבוע דוקא על פיה דת ודין תדיר להבא בענין המדובר, אך רק להודיע את אשר אתי בקוצר דעתי, כתבתיה מסרתיה למבחן מאזני שכלכם ובינתכם הרחבה, כי אם קלעתי אל האמת הרי טוב, ואם לאו אל תאשימוני כי לפי שכלו יהלל איש ולא באתי לומר קבלו דעתי, ולא אני אעמד על הנצוח חלילה, כי אם לא תכשר משלי, הנני מתקשר להיות מוכן להסכים על דעתכם המוסכמת מהמחברים החרדים והנסמכת מהתורה הק׳ והמאחדת כלל קהלותינו הק׳ בכל מקום שהן כי זה כל ישעי וחפצי ולא זולת...״ 13)

11) ההודאה היא תפלה, שיש בה עוד הודאות והן: ה׳ אלהינו אל אחד אמת, ותורתו התמימה אמת, ומקדשו בית התפלה אמת, ונביאיו אמת, וראשי חדשיו בראית הירח אמת, ומצוותיו וחקותיו ומשפטיו וכל דבריו אמת. ראה סידור הקראים, הוצ׳ וילנא, תר״ן, ח״א, 84. באגרת נחש עקלתון פירקוביץ טוען להפך: „א״כ (כלו׳ אם תקבלו את הראיה המושכלת) היה לכם להוציא מן התפלה את כל הפסוקים המורים על בטול החשבון ר״ל בטול קדוש ר״ח ומועד ההוא עפ״י חשבון המולדות וגם כל הפסוקים והמזמורים המורים ומעידים על הקדוש עפ״י הראיה המוחשת, כן את ההודאה בערב ור״ח בראית הירח אמת... ובבקר את ההודאה והירח בהתחדשו בהגלותו אמת על אמתת הראיה בעין ולקרוא במקום זה ההודאה החדשה המתוקנת לפי הרבנים וראשי חדשים זמני כפרה זכרון לפניו אמת״. — בכת״י שלנו, דף ב׳ עמ׳ ב.

12) דף י״ז עמ׳ ב׳.

13) דף י״ח, עמ׳ א׳—ב׳.

הרצאת הדברים דלעיל מיוסדת על מגלתו הראשונה של הרמ״ס הנקראת „סלע המחלקות״, ונכתבה בשנת תר״א 14). מדבריו של המחבר נראה, כי בעת כתיבתו הוחלט לאסף את ראשי העדה לשם דיון בבעיה הזאת. ואמנם נתכנסה אספה בשנת תר״ח בהנהלתו של שמחה בבוויץ 15), ואליה הוזמנו כל „יודעי דת ודין״ וכל הראוי לבית דין הגדול הנק׳ „דוכווני פראוולענייא״, ובתוכם הרמ״ס גם הוא. ולפי עדות עצמו פרסם שם את טענותיו, אבל תוצאות מסוימות לא יצאו ונשאר כל הענין תלוי ועומד.

ובינתיים הלכה המכשלה והתגברה. בר״ח תשרי שנת תרי״ז היו שעורי הקצין של הירח בליל ג׳, י״א שעות מד׳ דקים אחר המולד, ח׳ מעלות מה׳ דקים, והוא שהה י״ב דקים אחר שקיעת החמה. קהלות אודסא, ניכולייאב, כרסון ועו״ר קדשו את החדש בליל ד׳ בהתחזקם בראיה המוחשת, ולפיכך התענו ביום הכפורים ביום ו׳, ואלו קהלות גוזלווא, קלעא, בחצ״א סראי, אקמיג״יר ואקיאר קדשוהו בליל ג׳ וצמו ביום ה׳ 16). ושוב קרה, או, ביתר דיוק, עמד לקרות כדבר הזה בשנת תרי״ח. בליל השבת, כ״ט אלול, היה הירח בן ט׳ שעות נח׳ דקים, ושהה אחר שקיעת החמה ששה דקים. כרם שעורי קציו לא הגיעו לי״ג. והנה ר׳ שלמה ביים, חזן קלעא 17), פנה בשאלה אל בית דין הגדול למתי יקדשו את חדש תשרי תרי״ח. ואחר שעיינו בדבר השיבו הללו, כי יקדשוהו בליל השבת. אבל חזן ביה״ד, ר׳ אהרן, לא הספיק להריץ את התשובה עד שחלה. ומפני שתשרי היה ממשמש ובא התכנס ביה״ד שנית ואשר את גזרתו הראשונה, אבל טרם יודיעו את דבריהם לקהלות חכו לשובו של סולטנסקי לגוזלווא. וכששב בעשרה באב, מובן שהסכים לדעתם. והנה פרצה מחלוקת מחדש כי היו שם אנשים „מסתרבים״ שדרשו ראיה מוחשת דווקא, ורצו שידחה ראש חדש למוצאי שבת.

לפיכך מצא ביה״ד הגדול לנחוץ לכנס כנסת גדולה של פרנסי כל הקהלות כדי להעמיד את הדין על בוריו. והזמינו את קהלות אודסא, כרסון, ניכולאייב ועור לשלוח צירים לאספה הגדולה. לקלעא לא שלחו הואיל והשקפתו של ר׳ שלמה ביים, החזן דהתם, היתה ידועה להם למפרע. גם לכפא לא שלחו מפני רחוק המקום וקוצר השעה ומן שאר הקהלות הופיע ר׳ בנימין טנאגוז מניכולאייב, ר׳ יצחק פנבך מכרסון ור׳ יצחק טנאגוז

14) בחתימה, י״ח, עמ׳ ב׳.

15) „אשר ע״ז אדוננו כמע״ר שמחה ירושלמי ראש החכמים השר הנאמן ז״ל (ושאר תארי המנוח) יעד לעשות מעמד... ובעת רצון מאתו המנוח (שכחתי היום והשעה) הזמין כל יודעי בינה לעתים הנמצאים פה...״ בשולי הגליון רשום בכתב אחר „מצאתי שהועד היה ביום א׳ בס׳ צן ג׳ומאדה (?!) שנת התר״ח פ״ג, דף כ׳ עמ׳ ב. מענין כי לפי עדותו של פירקוביץ היה ראש החכמים „עם הארץ ושני ההפכיים שוים אצלו ר״ל שיהיה הקדוש בראיה מוחשת או בראיה מושכלת א במולד האמתי או במולד האמצעי״. אגרת נחש עקלתון, שם, דף א׳ עמ׳ ב. דיינרד מוסיף שגם לחתום את שמו לא ידע. משא קרים 74.

16) כת״י, דף כ״א עמ׳ א. הרצאת הדברים דלהלן היא מדף כ״א עד דף כ״ז.

17) משא קרים, 72.

מעור, ק׳ אודסא לא הספיקה לשלוח ציר, והבטיחו לקבל על עצמם את דעת האספה. מלבד הנזכרים באו גם מרדכי בן דוד הקוקיזובי [18]) וגם ר׳ גבריאל פירקוויץ [19]).

כשנתאספו הצירים ביום א׳, פ׳ נצבים, י״ז אלול, במעמד קהל רב, הצהיר כל אחד מהם את עמדתו כפי שהורוהו אנשי עירו. ציר קהלת עור פרסם, כי יפו כחו לתמוך בדעת בחשבון, כיון שאין כל סמך לראיה מוחשת. ב״כ ניכולאייב וכרסון הביאו בשורת החזקה בישן, שכן הראיה היא סבל הירושה ואין לבטלה [20]). המשא ומתן נדחה למחר. בצאתם מבית האספה נטפל ר׳ יצחק פנבך אל רמ״ס וסר אל ביתו כמבקש לדעת וללמוד את דעת הרמ״ס, והלה בירר לו למה הראיה בטלה והראיה המושכלת עדיפה ממנה. ור׳ פנבך נפטר מעליו כמסכים לדעתו. מה גדל תמהונו של הרמ״ס כאשר מצא את ר׳ יצחק פנבך למחרת, ביום השני, נותן ידו לבעלי הראיה ודורש יחד עמהם, כי יעבר יום קדוש החדש מליל שבת למוצאי שבת. בכל זאת רבו דעות בעלי החשבון, והסכימו כל המורשים להכריז כי ראש חדש יחול ביום השבת. ונערך מכתב חוזר, שנשלח לכל הקהלות להודיען דבר דת ודין. אבל לא ארכה המנוחה. קשה היה למחזיקי הישן לקבל את מפלתם באהבה, ״והתחילו לקשקש במחנה העברים בלי נשמע קולם רק בשתיקה״, כדי להשיב את הנעשה, ואף כי לא יכלו לקנות את לב הקהל, הצליחו בכל זאת להטות את לבם להצעה חדשה, והיא כי גם אם אופן־הקביעה החדש נראה בעיניהם, יסכימו לעבור על דעתם הפעם, ולקדש את חדש תשרי עפ״י ראיה מוחשת, ואחר כן יונהג החק החדש. בצער מעיר רמ״ס כי מזה ״נודע שכונתם על הנצוח לבד, ולא בדרישת האמת מיראת חטא״. לחזוק דברי המערערים נתקבלו אגרות, אחת מניכולאייב ואחת מכפא, ושתיהן דורשות שיקודש ר״ח תשרי במוצ״ש, ויחול יום צום הכפורים ביום ג׳.

ביום ג׳, י״ט אלול, נתאספו הצירים לדון שוב בדבר. ראה הרב שלמה ביים את רב הדעות האלה, שנשמעו ונכתבו לדחות את ההסכם האחרון ולשוב אל הראיה ״החושיית״. גם בין הנאספים יצא כעת משה פנפולוו ותמך בראיה מוחשת. ר׳ שלמה ידע, כי לא עת מלחמת דברים היא, וכי לא יועילו וכוחים וברור הטענות, ואף כי הוא

18) הוא נולד לאביו דוד, בעל צמח דוד, בשנת 1820 ומת ב1864. ראה תולדותיו בקצרה בהקדמת מגיד, עמ׳ XVI. ראוי להעיר כי הכת״י שלנו היה לזמן ברשותו של מרדכי, ובדף כ״ו יש הערה משלו בשולי הגליון. סולטנסקי מעיד, כי מרדכי ראה את הירח בלילו בניכולאייב והאחרון מעיד על זה בעצם כתב ידו: ״הענין הזה צריך להוציאו כי ביום החדש הייתי בעיר אודסא ולא בעיר ניכולאייב״.

19) הוא היה בן שמחה החזן ושמש גם הוא באותה משרה בטרוק. לימים נסתבך בעסק כספים ונתפש ונכלא בבית האסורים ושם כתב את ודויו בקונטרס ״זכירון לדור אחרון״, וילנא תרל״א. לפי דיינרד היה חתנו של אברהם פירקוביץ שהשתתף עמו בעסק ביש זה. תולדות אבן רשף, עמ׳ 17.

20) ניכולאייב היתה עיר מגוריו של יוסף סאפאק, שהתעורר נגד כל נסיון לשנות ממטבע שטבעו הקדמונים, ואין אפוא לתמוה על עמדת ציריה.

עצמו נשבע באזני ר׳ בנימין שישמן כי הוא רואה את דברי בעלי החשבון מדברי האחרים, בחר לו דרך השלום מחשש ״קשר גדול״ בעדת הקראים. לפיכך פנה אל הקהל ובקש לדעת בדיוק את מספר שני המחנות ואת שמות התובעים. ואל רמ״ס פנה ראשונה, שיגלה דעתו. הוא השיב כדברים האלה: ״אינך נצרך לדעתי מסבות, האחת, איך תשאלני על דעתי עתה, אחרי שמאז ידעת סוד דעתי, ובפרט תעיד עלי בעצמך איך שאת חדש תשרי בשנה דאשתקד קדשתי עמך ביחד בקה״ק קלע״א ע״פ חדוש אור בלבנה ולא עפ״י הראייה כשאר הקהלות. השנית, מה תתועל מדעתי אחרי שהיא בגיני לבד ולא לזולתי. לך בני לדעת, שבעת הזמינוני למעמד לדעת מה בפי, אם כי פרסמתי ברבים את דעתי, עכ״פ לא אצתי לומר קבלו דעתי, ומוצא שפתי לנכח פניכם היה לאמר לא באתי להכריחכם להתנהגכם על פי דעתי, אך עשו כחכמתכם להתנהגכם באיזו דעת שתבחרו ותסכימו עליה לקדושי חדשיכם, ואני אם כי לא אפרד מדעתי ואתנהג בעצמי על פי ידיעתי, ועכ״פ לא אפרוש עצמי מן הצבור ואתחבר עמכם בקדושי חדשיכם חגיכם ומועדיכם בלי שום חלול חלילה. השלישית, כי אתה בני בהיותך תלמידי אינך יכל לגזור ולצוות עלי אף להכריע ביני ובין בעלי ריבי המריבים עלי בחנם כי אני לא התוכחתי עמהם בשום מעמד. הלא תשער בני וראה שגם היום אני יושב דומם כאלו אין בי כח להשיב למתגדלים עלי וחרפות מחרפי אסבול ולא אפתח פי״.

אחר ששמע הרב ביים גם את דברי הנשארים הודיע כי למרות נטיותו אל בעלי החשבון, ״הנה בעבור קצץ נטיעות המריבות אף לעשות פשרה בין הקהלות כלן, הנני חורץ משפט לקדש חדש זה תשרי לבד בראיה ע״פ קדמונינו ז״ל... ואחר עבור חדש זה נשתדל בחקירה ודרישה למצוא האמת והנכוחה לקדושי חדשינו להבא״. מיד כתב ״כתב הסכמה״ על זה, וכל הצירים, לרבות את הרמ״ס, חתמו עליו. ובו מודעה כי תשרי יקודש במוצ״ש, והאגרות הראשונות בטלות. המנצחים החדשים שמחו על נצחונם, וברכו את הרב ביים בארך ימים, ואת ציר ניכולאייב כבדו כבוד רב וברכוהו שלשים ברכות. וברמ״ס לענו והעליבו.

מאד חרה לו לרמ״ס כל המאורע המעציב הזה, וביחוד צר לבו על שמחתם בנצחון, שאינו נצחון, ועל כל הבוז והקלון ששפכו עליו, כפי שהוא מעיד. אחד קרא לו עוכר ישראל והאשים אותו שהוא בצרוף פירקוויץ [21]) וקוקיזובי עכרו את ישראל. שני אמר שהוא בלבל את מועדיהם. וגם בני ההמון גנו אותו כי נוצח, מפני שלא ידע להשיב על טענות מתנגדיו. אבל הוא לא עלב. ״אך בהביני, שקשים הם ממני, גם כי למחרפי נפשי תדום, הארכתי אפי, ואם כי יסתבל החגב לי, סבלתי אמתחות החרפות שהעמיס על גבי חרשו חורשים תלמים עוקצים, נמתי להגיעם ליום המעשה עת יעמדו על הדרישה ישבו כסאות למשפט וספרין פתיחו וישמיעו קול כרוז מה לתכן את הבר, ומה טוב דבר

21) הכוונה היא ודאי לגבריאל פירקוביץ הנ״ל. על יחסו של אברהם פירקוביץ ראה להלן.

בעתו אז להנצל ממשא אמתחות החרפות... כאשר למדני ויעצני חכם אחד קדוש קדמון הוא בירושלים בימי בית שני הוא רב יהושע (בר׳ שמואל) בן סירא ע״ע בסימן א׳ [22] בספרו וז״ל: ארך רוח יצפון אמריו לעת נכון וליום מועד תנחמנו ישא עשק ימים רבים עד בא ארכתו ובפי ישרים יהלל, וכן בסימן שני אמר, וז״ל: בני בגשתך לעבודת האל ית׳ הכון נפשך למסות [23]. ובסימן ד׳ הוסיף החכם: בכל כחך תלחם בעד האמת ויהוה ילחם בעדך״ [24].

רמ״ס אמנם התכונן ״ליום המעשה״ וכתב הרצאה ושמה ״מלחמת חובה״. ומשום שמאמרו זה הוא המקיף והחריף שבכלם אני מוסר אותו ככתבו:

״הן אחרי שהתחזקו בעלי הראיה המוחשת בקדוש ע״פ מנהגנו הקדום, כפי רצונם, לכן גם עדנה עודם מתאמצי׳ באגרותיהם לבית דין הגדול לחזקם על זו דעתם גם להבא, ולבטל דעת החדוש, וההמון נעשו כתות, ורובם בלי ידיעה והבנה, מהם מאשרי׳ את בעלי הראיה ומהם מתחזקים בדעת החדוש, ומהם נבוכים הם ואינם יודעי׳ לאיזה צד מהם להסתפח ובזה נעשתה מבוכה ופרוד לבבות בישראל בלי ידעם באיזה דעת לקדש חדשיהם בהבא, ובפרט בנפול ספק בחדשי השווי.

״יען כן בית דין הגדול מעון הוא מדין תורה הקדושה למחר בלי להחמיץ לגזור אמר לכל המתוכחים הנמצאים בכלל קהלותינו הק׳ להתקבצם לכאן ביום הקבוע להם לב״ד הגדול לדרישה וחקירה ועצה על ברירת ובחירת דעת אמתית לקדושי חדשינו, דעת המאחדת קהלותינו בכל מקום שהם לקדש כלן ביום אחד כראוי להשבית המחלוקת ולהשקיט המבוכה ופרוד הדעות והשנאה והקטטה, ולהסיר החרפה הבשת והבזיון מעלינו, ובפרט את חפקידים ואשר כמוהם המתאמצים על הראיה, ובסגלה את האחים הכהנים החכמי׳ מלאכי יהוה צבאות המה העומדים על התורה והעבודה להורות משפטיו ית׳ ליעקב ותורתו לישראל, את הכל להזמינם לבי״ד הגדול יבואו פנים אל פנים ירבו צבאות בחינותיהם ויערכו תרי הצדדים ע״פ כתב ראיותיהם וטענותיהם זה כנגד זה, והדעת שתרבינה ראיותיה מהכתו׳ ומשכל הישר ומדברי חז״ל היא תכון לעד.

אמנם אני רואה ויודע שאין להם ראיות על הראיה החושיית, לא מהתורה ולא מהשכל, חוץ ממה שדברו על פה בימי הוכוחים, חולת מה שהעריכו באגרותיהם, וכבר השיבו להם מתנגדיהם בימי הוכוחים כהלכה גם אני עריתי דעתם עד היסוד בה במגלת ״סלע המחלקות״, ואף עתה אומר שאין לראיה החושיית תקומה משום מקום, וחיא מצות אנשים מלמדה, אין לחוק על פיה דין הלכה באמונה הישראלית.

״ואם יאמרו: הראיה היא לנו בסבל הירושה שהיא יסוד אחד ביסודי אמונתנו, אען ואומר אמת הוא כדבריכם שאמונתנו מיוסדת על הכתוב, על ההקש, ועל סבל

22) כג—כד. ובהוצ׳ סגל כ—כא (בתרגום שונה).

23) פרק ב, א.

24) נ״ח (ובהוצ׳ סגל, ל).

הירושה, אך לסבל ירושת הראיה אין להסמך מהכתוב, ולכן היא בטלה בהסכמת כלל חכמינו ע״ה.

״ואם יאמרו: חכמינו הקדמוני׳ העמידונו לקדש דווקא ע״פ דעת הברור שהיא הראיה וההקרבות בלי צרף להן שום חשבון תכוניי, אשיב להם, האמת בפיכם וגם אנחנו ידענום כן, אך שוב התבוננו דעו כי ההקרבות הן מעצם חשבונות תכוניות׳ וזה נגדי להנחתם. ואשאל לכם לאמר, הגידו לנו כמה ואיזה חדשי׳ קדשתם כראיה בלי לצרף חשבונות תכוניות והקרבות, ומה הנה הלוחות בידיכם בכל שנה ושנה לדעת ימי קביעות חדשיכם קדם בוא יומם להתקדש, אחרי היותכם טוענים לקדשם דווקא בראיה חושיית לבד ואיך אתם מקדימים ידיעת קביעותיהם לא לבד לחדשי שנה אחת רק אפילו לחמישים שנה, נודע מזה שע״י חשבונות תכוניות אנחנו יודעים רגע המולד האמתי ומשערים לדעת שעור הזמן מהמולד עד שקיעת החמה ולשער בשכל האם נתחדש האור בירח על הקדוש, וזו היא הראיה המושכלת, והמתנכר על זה הוא טפל אפילו במושכל ראשון, והמלעיג עלי באחרי עיני, יעמוד לפני ואודיענו שאני באמת יהודי מלידה מבטן ומהריון, ולא זולת, והחרשים ישמעו.

״ואם יאמרו, אנחנו נסמכנו ונתחזקנו על סכום קצי הראיה שהגבילו לנו הכמינו ע״ה אשיב להם, כבר בזה בטלתם הנחת קדמונינו ז״ל גם הסכמתם על הראיה השכלית, כי אינכם מזדקקים לשעור קצי הראיה, והראיה על זאת, בהיות עיניכם בראשכם התבוננו וראו את ר״ח ניסן בשנה דאשתקד שיש בו כרת איך קדשתם בלילו בלי ראיה ובלי סכום קצי הראיה, כי קציו היו ז׳ מעלות וחצי לבד, ואנחנו הקדשנוהו בלילו בלי שום ספק עפ׳ דעתנו בחדוש האור בירח, ואיך התחברתם גם אתם לקדשו עמנו בלי ראיה חושיית, עוד פוקו חזו ר״ח שבט הבע״ל בהאי שתא ודעו איך תקדשוהו אם בראיה חושיית, או באופן אחר.

״ואם יאמרו אנחנו מזדקקים לקדש רק חדשי השווי בראיה מפני שיש בהם כרת, ושאר החדשים איך שיזדמן, לזה אשיב להם, קדמונינו ע״ה לא הסגילו חדשי השווי לבד לקדשם בראיה ואך כל החדשים בסגנון ומשפט אחד, כי אין בדבריהם ע״ה מלה מוציאה פרט מהכלל, אם כן אתם מבטלים בעצמכם הראיה החושיית ואיך תתלוננו ותתלוצצו עלינו.

״ואם יאמרו שמחדשי ימי המבול לנו ראיה שנח הצדיק ע״ה קבע החדשים ההם בראיה חושיית (כאשר כתבו ראיה זו כבר באגרתם לבית דין הגדול) לנגד ראיה כזו התעוררנו להרגיש חסרון ערכנו אשר נפחתנו בבינתנו להבין ראיה עמוקה כזו עומדת בתורה גלויה לעינינו, ונפלו פנינו, אך לבד זאת נחמתנו שנערכנו לקדמונינו שכמונו גם הם לא הרגישו בכל זאת, ועכ״פ התגנבנו בלי מצוא מענה הכל להשיב לדברי הבל, אבל זאת מצאנו דברי יושר להשיב מדרך הדין ולומר באמת שאנחנו מספור ההגדה ההיא למדנו לבד שחדשינו חדשי לבנה ולא חדשי חמה כדעת זולתנו [25], אך לקדוש בראיה אין שם לא רמז ולא ראיה, והחוקרים המדברים המעו דמיונם במה שלא הרגישו שההגדה

החיא לא נאמרה מפי אבינו נח הצדיק ע״ה, רק מפי הקב״ה היודע הכל כי נח הע״ה איך היה יכול למנות ימי החדש ולקדש ר״ח בראיה, כדעתם בהיות דומם יושב תחת מסך התיבה שהסירו כבר אחר המבול, כאמר ויסר נח את מכסה התבה וירא, גם כי הזמן היה מבולבל לא נודע להם לא יום ולא לילה אשר על זה נקרא מבול ולכן נאמרה מאתו ית׳ הבטחה להבא עוד כל ימי הארץ וגו׳.

„ואם יאמרו הלא גם חכמי הרבני׳ הקדמונים הורו שקדושי ראשי חדשים בראיה כמונו וכן היה נוהגים בזמן המלכות, אענה ואומר אם כי קצתם הורו כן הלא רבים פסקו לצרף לראיה גם חשבונות תכוניות כפי ראיתם מפסוק ומבני יששכר יודעי בינה לעתים[26], ומה נאמר מחר חדש. והמכחיש דברי יעיין בדברי הרב אברבנאל בפרושו לתורה בפרק החדש הזה לכם[27], אשר שם האריך עריכת דברים כהויתם גם בעדנו והאמת אתו. והאומרים שמחר חדש נאמר על כי היה החדש בליל עבורו, אפילו אוהביהם הנאמנים לא יסבירו פנים להאמין כי אין שום ראיה להיות קדושינו בראיה חושיית בזמן מלכותנו, והנה אחרוני הרבנים בהרגישם שהראיה אינה מאחדת את הקהלות בטלוה מכל וכל וקבעו חשבונות תכוניות עפ׳ המולד האמצעי עד רגע קדושם וזה להם ראיה משכלת, כן הוא הענין גם בנו, כי אם כי קדמונינו החזיקו בשתי ידים הראיה בחוש בלי צרף שום חשבון תכוניי, הנה חכמינו האחרוני׳ בטלו הנחתם וקבעו לנו חשבונות תכוניות המודיעות לנו התחדשות אור בלבנה שתהא ראויה לקדוש, וזו היא אמרנו ראיה משכלת, והטוען והמתלוצץ עליה, פרסם איכותו שאיננו מבין חמר ודרך מליצות לשון הקודש, ולא דק כראוי לראות בכתובים ראיה מובנח השכלה, וגם חז״ל השתמשו כן, ומה יאמר הוא במאמר ויהוה יראה ללבב, הכי מה שאמר דברה תורה כלשון בני אדם אם יביט בשתום עין בפוך התבונה יראה שטענתו תשוב אליו, והמלעיגי׳ על כלי ההבטה לראיה החושיית לא ידעו שכל חכמת התכונה נתקנה באמצעות כלי הבטה, כי זולתם מי עלה שמים וירד.

„ואם יאמרו, קדמונינו שהיו חכמים וצדיקים יראי האל, היתכן שינחילונו דעת שקרית נגדית לתורה ולשכל הישר, אשיב להם: לכם לדעת, כי כל שינוי חוק דתיי, והתפעלות מנהג אמוניי באמתנו מאז וגם עתה מרעה לטובה אם מטובה לרעה, להן סבות, סבות ההתהפכות מטובה לרעה הן הנה: פריצות, אהבת השררה, הכרח, יראת מות, וסבות ההתהפכות מרעה לטובה, הן הנה: זהירות, אהבתו ית׳ ויראתו ית׳ והא לנו דמיונות מאנשים ידועים, ומהם נקיש לזולתם. ירבעם בן נבט בפריצותו ואהבתו השררה, ויראתו מהמות יצא לתרבות רעה והרשיע, וכפר בעקר ובטל כל התורה. אמנם חזקיהו הע״ה אם כי ראה פריצות אביו, הוא בזהירותו ואהבתו ויראתו ית׳ שם לבו לטובה. כן הוא גם רבינו ענן הנשיא נ״ע בהיותו צדיק תמים שומר תורת אלהיו ית׳ שלם באמונתו ודתו לא פנה אל רהבי׳ ושטי כזב ולא הסכים לדעות הפרושים

26) בראשית רבה, ע״ב. וידוע שרס״ג הרבה להשתמש בפסוק זה לראיה שתמיד היה החשבון נחוג בעבור חדשים. ראה לקו״ק, נספחים, עמ׳ 37 ואילך.

ונתן כתף סוררת לתלמודם אשר על זה הלשינוהו הפרושים למלך הישמעאלים הנק׳ כליף[28] לאמור שהוא מפר תורת משה. וע״ז המלך כליף אסרהו בנחושתים בבית חכלוא והיה נשפט למיתה והשי״ת הזמין לו שלשה אנשים מכת הפרושים, שמם הטוב, הראשון רבי אפרים והשני רבי אלישע והשלישי רבי חנכה[29]. הם המה שאנחנו מקדימים זכרונם קדם כלל חכמינו ז״ל בכל שבת ושבת בכל קהלותינו, שלשת צדיקים אלו באו לאצל רבנו ענן הנשיא ע״ה ויעצוהו לאמר, התנצל לפני הכליף ואמור לו: אני אדרבה מחזק תורת משה באמרי שקביעת חדשים מחיבת להיות ע״פ הראיה החושיית וע״פ עדים הפך דעתם בחשבון תכוניי, ועל פי דעת הישמעאלים ג״כ על פי הראיה ועדים תמצא חן בזו דעתך בעיני הכליף ותנצל מהמיתה. ורבנו ענן הנשיא ע״ה באהבתו את החיים לספר מעשי יה, אף מיראתו מהמיתה הכרח לעשות כן והציל נפשו מני שחת.

„ואם יאמרו, אנה מצאת אבדה זו? אף אני אשאלה לאמר הגידו לי מה היא הסבה שאתם מקדימים זכר צדיקים אלו לחוד קדם חז״ל. — ואנחנו למדנו זה בקבלה מפי זקנינו, גם ראיתי בעיני באגרות חכמי אדרנופולי, שהיו כותבים לאבותי חזקנים נ״ע[30]. ואם יאמרו נואש להגדתי זו, אומר להם: שימו עיני עיונכם לדברי הר״ר שמואל יוסף בן אייזיק פין בספרו נדחי ישראל בסימן ל׳ מתקופה השנית כו בצד ע״א כדפוס ווילנע, וזה לשונו שם[31]: קצת מסופרי הימים יספרו כי הרבנים הלשינו על ענן זה לפני הכליף לאמור כי העיז להתפרץ בנשיא הדור ולהשתרר בתור גאון למורת רוחם והכליף נתנהו במאסר, והתנצלותו לפניו בבאור יסודי למודיו כנגד יסודי הרבנים, וביחוד בהלכות עבור השנים וחשבון הקביעות (אשר גם דעת הכליף הסכימה עמו) וכפר

28) למותר הוא להוסיף שכליף איננו שם פרטי אלא תאר, וסולטנסקי טעה בחבנתו.

29) שמותיהם נזכרים באזכרה מיוחדת הנאמרת בכל שבת אחר השלמת התפלה (וגם אצל הקרימצ׳אקים נוהגים להזכירם) וכלולים בה רוב שמות גדוליהם החל בענן וכלה בסולטנסכיי, שלמה ביים ומרדכי הכוכיזובי. שלשת האנשים נזכרים תיכף אחרי ענן, סדור הקראים, וילנה, תר״ן, א׳ עמוד 399. אך כל ענין שלשת החכמים האלה לוטה בערפל ואי אפשר להחליט אם היו קראים או רבניים, ולא את מקום הופעתם או זמנה ולא את פעולתם. ואולי „עשו דבר לטובת כלל ישראל״, הרכבי בהערה גרץ—שפר, חלק ג׳, עמ׳ 187. עיין באנציקלופדיה אשכל כרך ב׳, ערך אלישע אפרים חנכה ובמשא קרים עמ׳ 158 והלאה.

30) הקטע מ„כן הוא גם רבנו ענן״ עד כאן מובא בציטטה במשא קרים עמ׳ 163—164. ותמה אני על דייגרד שהוא מסתייע בדברים אלו כי „עדות זקן חכמי הקראים דיה להוכיח כי נמצאו רבנים בני בליעל אשר הסיתו את אחיהם לתורת הקראות מסבות שונות״. שם, אף כי עדות זו היא לצרכו. — ספורו של רמ״ס על האגרות שראה אין לו ראיה ממקורות אחרים ועוד נתקל ב„מאורעות״ היסטוריים כאלה בהמשך הספור. נראה שזה היה חשוד גם בעיניו שכן הוא ממהר לחזק עדות זו באחרת.

31) למען האמת צריך להוסיף כי פין מעיר שם: „אמנם הספור הזה אין לו יתד נאמן בספרי הקדמונים״. באחד ממכתבי דייגרד (באוסף מכתבים שבסמינריון היהודי) הוא מתנצל על שהרבה כ״כ לגלות את זיופי פירקוביץ בזה שאף אחד מן הקודמים לו לא עסק בזה, והוא חושד גם בש״י פין שנטה קצת לספוריהם.

פדיון נפשו אשר נשא בו את פני הכליף לא עמדו לו כי אם להוציאו לחפשי, אבל לא לתת לו אחזה בארץ. עכ"ל.

„מזה נודע אפילו לכל אמתות דברינו. והנה רבנו ענן הנשיא נ"ע אם כי הכרח לעשות זאת כהוראת שעה להנצל ממוקשי נפשו, הנה נמשך הדבר לסבל ירושה מסבות. אם כי בהיותם דרים תחת ממשלת הישמעאלים לא יכלו לשוב מרעתם זו מיראתם מהפרושים שלא יאכלו קרציהון ויתעללו בהם הישמעאלים, אשר מסבה זו הכרחו לפרסם דעתם זו גם בתפלה בד' הודאות ושירי הנשואין[32] כדי להפטר ממלשינות הפרושים. אם כי ידוע טבע ההמון שהמנהג הנמשך בהם זמן ארוך נחשד הוא להם כחק דתיי וקשה להם להתפעל מהמנהג ההוא. אשר מסבות אלו חכמינו האחרונים אם כי בטלו הנחת קדמונינו והשתמשו בחשבונות תכוניות, עכ"פ גבלו קצי הראיה מכוונים לראיה חושיית.

„ואם יוסיפו עוד לטעון ויאמרו, הלא מזמן רבנו ענן הנשיא נ"ע עד דורנו זה התנהגנו בדעה זו, ואם כי בכל דור עמדו באומתנו חכמים מפורסמים לא פקפקו עליה, לא החליפוה ולא בטלוה, ואתם קמתם לשרשה מיסודה מכל וכל, ומה אתם נחשבים בערך קדמונינו. התשובה להם בדברי שלום ואמת. הלא ידוע גם לכם שמזמן קבלת התורה במשך כל הימי' נחקקו באומתנו חקים זרים ומנהגים נכרים בדעות נגדיות — לתורה ולשכל הישר, ועל הכל עבודה זרה. היוכל איש ישראלי לאמר שהחקים והמנהגים הזרים המה אמתיים בעבור המשכם כמה מאות שנים ושהם נהוגים על פי דין תורה על כי לא נמצא שום מתנגד לבטלם? והלא הדבר בהפך, כי כמה וכמה מוכיחים עמדו להם לישראל להשיבם למוטב, ולא יכולו, אם מפני פריצות רועיהם, אם מפני נביאי השקר שהיו מכזיבים דברי נביאי צדק בעיני העם והיו מלעיבים אותם, ואת עצמם היו מגדילי' בפחזותם כי גם עמי אהבו כן, נמצא שהמשכת החקים הזרים ודעות השקריות אינן ראיה לאמתותן, כי כמו שהמצאתן הויה מהמתפקרי' כן המשכה הויה מההמון שההרגל שב להם לטבע קים אפילו דבר אסור וטמא הוא להם בהתר, עד כי גם מכיריהם קשה להם לעזבם או להחליפם. — כן הוא גם בדורותינו בהמצא באחד הדורות מתקן המעות בדעות הנהוגות בנו כגון דעת התמור[33] ודעת בעלי

32) בשטר הנשואין (הכתובה) כתוב: „ועוד רצו והתנו שניהם..... לשמר את מועדי יו"י המקדשים בראית הירח..." — סדור הקראים, וילנה, תר"ן, ח"ד, 55.

33) תורת תמור (תרגום המלה הערבית עוץ) היא ההשקפה בענין „פצוי", לילדים ובהמות בעד יסוריהם ומכאוביהם. לתוך דת הקראים הכניס אותה ר' יוסף הרואה בספרו „נעימות" (ראה מאמרו של פרנקל בSitzungsberichte d. wiener Akademie המחלקה לפילולוגיה והיסטוריה, LXXI (1872), 206, וגם מונק, Mélanges de philosophie juive, 476—7). גם מחכמינו היו כאלה שהאמינו בהשקפה הזאת כגון ר' סעדיה גאון (אמונות ודעות, הוצ' יוזעפאף, עמ' 122; ע' מלטר Saadia Gaon, 210), אבל אהרן בן אליה דחה את ההשערה הזאת: „ואלו דברים לא ישוערו בשכל" עץ חיים, פרק פ"ט ובסוף הפרק מרחיב את דבריו. ואל נכון הושפע מדבריו של הרמב"ם, חלק ג' פרק י"ז (מונק, תרגום צרפתי, iii, 128, הערה ד').

הרכוב[34], ודעת מגשימי הרוחניים[35], ודעת האוסרי' מילה בשבת[36], כלן נמשכו זמן ארוך מסבת המתקוממים נגד המתקן ההוא. ועכ"פ לא אלמן ישראל ונמצאו חכמי ישראל בדור אחד שבטלום. כמו כן גם בדעת קדושי החדשים על פי ראיה חושיית אם כי נחקקה בתחבולה הכרחית כנ"ל רק להוראת שעה, ואם כי נמשכה כל כך זמן ארוך אין לומר שלא התנגד לה שום חכם בשום דור, אבל בוודאי היו מתנגדים, ולא עלה מידם (כך!) כי קנאים פגעום מאותם שלא שמשום (!) כל צרכם והפחיתום בעיני ההמון שלא תקובל דעתם, והם עצמם מכובדים בעיני העם ודעותיהם מקובלות להם כאמתיות מחמת ההמשכה בלי בחינה ודרישה. הלא ידוע שאנחנו איננו נשמרים מהנדה והיולדת ואוכלים מאכלים שהמה אסורי' לנו מאזהרת התורה והמה מותרים נהיו בעינינו מפנו ההמשך וההרגל. וכן הוא גם הקדוש בראיה חושיית אחרי המשכה כל כך זמן ארוך נחשבה בעינינו כתורת משה רוע"ה וקשה להפרד ממנה. הלא כאשר בטלו קדמונינו ע"ה דעות התמור, והרכוב ונשמיות הרחניים, והתירו המילה בשבת כפי הראוי, כן רשות ויפוי כח יש בידינו להחליף הראיה הגשמית לראיה רוחנית, באין למתנגדינו להאשימנו ולהתלוצץ עלינו. כל שכן בהיות לנו ראיה חזקה מתורתנו הק', וסמך מהשכל הישר ומדברי חז"ל.

„ואם יאמרו הלא גם רבנו הקדוש בעל המבחר נ"ע אם כי הוציא קביעת החדש ממשמעות תבת החדש הזה לכם[37] עכ"פ חייב לנו הראיה החושיית כמבואר בספרו שם, גם לזה אשיב להם: אתם ידעתם כמונו בקבלה מזקנינו שרבנו הקדוש הזה נ"ע היה נרדף ונזוף מהמתחכמים בדורו, תכלית שנאה שנאוהו ולקחת נפשו זממו, אך לא עלה מידם על כי מעלתו היה רופא מומחה אצל מלך הישמעאלים ואהוב בעיניו וגם אחרי פטירתו לא קברוהו אנשי עדתו, אך המלך קברו בכבוד גדול בירך קברות הישמעאלים על הסלע חוץ מקברות הקראים בעמק, כאשר ראינוהו בעינינו בעיר סולכאט. אבל את בנו יחידו הר"ר יאשיהו בחור חכם ממלא מקום אביו כנודע מהברכות שחבר לשבת חתנים אותו שדדוהו אויבי אביו. כי הוא בליל קבלו כום תנחומין מז' ימי אבלות אביו כשיצא מפתח ביתו לחוץ לא חזר ונאבד ולא נודע מקומו כי אכלוהו

34) תורת הרכוב היא ששארי אשת הבעל אסורות לו כשארי עצמו וע"י שטה זו כמעט שנאסרו כל הנשים על האיש. השקפה זו נדחתה בחזק טענותיו של החכם ר' ישועה ור' יוסף. ראה גן עדן לר' אהרן מינקומידיאה, ענין עריות פרק ב' ואדרת אליהו, סדר העריות פרק ה'.

35) מגשימי הרוחניים הם המיחסים גשמיות ליצורים הרוחניים, כלו' המלאכים (בדבר המונח רוחני עיין קלצקין, המונחים הפילוסופיים, ד', ערך רוחני). הידוע בהם הוא דניאל הקומיסי. ראה קירקיסאני בHebrew Union College Annual, vii, 390—91 ובכר בJewish Quarterly Review, vii, (1894—5) 708. הרמב"ם כידוע דחה לגמרי וחוס כל גשמיות להם, מו"נ, א' פרק מ"ט. וגם אהרן בן אליהו פוסק שהמלאכים „הם השכלים הנבדלים אשר אינם בעלי גשם שאנחנו לא השגנו גשם כי אם היסודות והגלגלים" עץ חיים, פרק י"ד.

36) לכתחלת נאסרה המילה בשבת ואח"כ התירוה. גן עדן, ענין מילה, פרק ו' ואדרת אליהו סדר המילה, פרק ב'.

37) עיין ס' המבחר, פ' בא בפסוק החדש הזה לכם.

הקרא׳ ואמו העצובה מרוב צערה הריצה גלגלתה אחריו מקץ עשרה ימים [38]. הנה יש להבין שאם היה כתרו סבטל הראיה החושיית מכל וכל בוודאי היו מתנכלים להרגו ע״י הקדרים האכזרים אשר הריגת אדם נחשב בעיניהם כהריגת יתוש אחד, כמו שמעלתו בעצמו אמר בהקדמת ס׳ מבחר, וז״ל: אם יהיה אותו הדבר בהורס דעותם אזי יהיה אותו האיש כמטרה כחצי לשונם וקדשו עליו מלחמה [39], ומסבה זו הכרח למראה עינים להשוות דעתו לדעת הנוהגת בדורו. אך דעתו העצמית הרמיז בתפוחי זהב במשכיות כסף במלת החדש ושאר דבריו המחכמים כנודע למשכילי ההברות אשר גם בסתר המדרגה התנגד להנחת קדמונינו ורמז צרוף חשבונות תכוניות לדעת האפשרות בראיה, כאשר יעוין זה בשער הרביעי בספר אור הלבנה. ועל כיוצא בענינים אלו אמר הרב נ״ע וז״ל: וראוי לכל אדם משכיל לחקור בשכלו כמה שאני עתיד במקצת המאמרים שאתרחק רחוק גדול מאמרי חכמי הקראים [40]. עכל״ה א״כ אין לכם שום חזוק מהרב הזה הקדוש כי מוכרח הוא לזה. — ואם יאמרו גם עתה (כאשר כבר אמרו מקדם) שגם רבנו בעל ספר אור הלבנה נ״ע דעתו אל הראיה החושיית אשר על זה הגביל קצי הראיה באותו שעור לקלוע אל הראיה, אשיב להם: לא לבד כל מי שעיניו בראשו אך גם הכסיל בחשך ילך בעיינו בדברי הרב המנוח בספרו אור הלבנה יכיר וידע איכות דעת הרב נ״ע. והנני מעתיק ומציג פה לעיניכם דברי הרב המנוח מכמה שערים מספרו הנ״ל אות באות מלה במלה [41].

„הסתכלו עתה אתם החכמים המתנגדים בדבריו אלו של הרב המנוח ותדינו באיכות דעתו, ותדעו באמת שדעתו בחדוש ולא בראיה חושיית, ואם כי הנביל קצי ראיה לראיה הוא ממת׳ [מסת׳ (?)] בהכרח מסבת סרבים וסלונים הטוענים כנגדו כנודע מספרו. הלא על הפחתת הקצים לבד מהסך שגבלו הראשונים הכאיבוהו כל כך בטענות נרודות א״כ בבטלו את הראיה מכל וכל, לא לבד שלא היו נשמעים אליו אך היו מחזיקים אותו ככופר. לנו להסתכל בדברי הרב נ״ע שהתחכם לגלות סוד דעתו במה שאמר כמה פעמים: „אנו מסבירים פני׳ לקדמונינו ומוסיפים על הוראת החדוש גם

38) לכל הספור הזה על סבלותיו של אהרן ורצח בנו ומות אשתו לא מצאתי כל מקור אלא אם כן נעלם ממני. וקרוב שהוא נוצר אגב כתיבה לחזוק הראיה. בכל אופן לא חדוש ראשון הוא זה מצר סולטנסקי ועיין בהערות פוזננסקי לזכר צדיקים, בכמה מקומות.

39) ס׳ המבחר דף י׳, עמ׳ א.

40) שם, דף ט׳ עמ׳ ב׳. ואעפי״כ ברור לכל מעיין שאין אף צל של רמז בדברי ר׳ אהרן בקדוש החדש שהוא נוטה לבטול הראיה, ונהפוך הוא, כל קורא בדבריו יוכח תיכף שהוא תומך בשתי ידיו בדעת קדמוניהם. וראה בגרש ירחים ליוסף סאפאק, דף ו׳ עמ׳ א.

41) את הקטעים המובאים בכת״י אני משמיט ורק אציין את מקורם: חלק ראשון, שער שני ד״ה הנה הרב בעל המבחר עד אין לירח שום חדוש: שער שלישי, ד״ה ואמת שכפי דעת כל חכמי הקראים עד מספורי הכתובים והנכיאים; עוד בשער התהוא ד״ה אמנם נעורר בכאן ספק גדול עד להצילנו ממבוכה כזאת; שער י״א ד״ה ואני אומר בהפך כי אדרבא קדוש היום עד ומוסיפים על הוראת החדוש גם הוראת ראיה.

הוראת הראיה״. ולולי ידענו דעתו הכשרה והאמתית, היינו יכולים לטעון עליו מן הדין ולומר: היתכן שבעד הסברת פנים לבד לעשות הוספה במצות תורתנו הק׳ כי אנחנו כפי שהזהרנו על הגרעון כך הזהרנו גם על ההוספה, וזה גם זו עון פלילי, אך מעלת תורתו היה נרדף, והכרח לזאת מפני יראתו מהדור, ולא יכול במה שרצה ורצה במה שיכול לפחות להוריד קצי הראיה משעור מספר הקדמונים. ופתח פתח לרוחה ודרך ישרה למבינים ברמיזת דעתו לנאמניו להתחזק בה עת יעמדו לתקן המעוות. כי מעלת תורתו בעצמו לא יכול לעמוד על התקון בהיותו יחיד בדורו באין עוזר לו גם כי עטרוהו כתרוהו קנאים מסביב כנודע גם לנו להחליש דעתו האמתית בטענותיהם החלושות [42].

„אמנם אנחנו כהיום רבים חברי׳ מקשיבי׳ לעשות רצונו ית׳ לעמוד על האמת ולחזיקה (!) באמתנו, ולא נחוש לחרפות מנגדינו המתלוצצים עלינו להפחיתנו בעיני ההמון הבלתי מבינים בענין כסבורים הם לחזק דעתם על פיהם הלא קדמום בימי הכתים [43] ולא הצליחו, ואנחנו עכ״פ לא נסוג אחור ולא נירא מזלזוליהם מאהבת האמת וכ״ש מאהבתו ויראתו ית׳ כמאמר חז״ל מהו בכל נפשך ובכל מאדך, אפילו נוטלים נשמתך אין לזוז מאהבתו ית׳ [44]. ולכם לדעת כי אנחנו לא יסדנו דעתנו על קורי עכביש, ולא לבד מפינו אנו חיים, אך גם יש לנו להשען על אשלי רברבי הרבנים המפורסמי׳ בדורנו ארבעה עמודי בית ישראל, המודים ומורים על קביעת חדשינו ע״פ חדוש האור בירח ולא ע״פ הראיה החושית. הראשון הוא מורנו ורבנו הרב יצחק בע״ם אור הלבנה ושאר חבוריו נ״ע כאשר הראיתם לדעת את דעתו לעיל. והשני הוא אהובי אחי מורנו ורבנו הרב יוסף שלמה יח׳ בע״ם טירת כסף ושאר חבוריו נ״ע [45]. והשלישי

42) גם התנצלות זו בעד יצחק החוזה אין לה יסוד ממשי עד כמה שידוע לי. ויוסף סאפאק מסיק כזה דוקא את ההפך, שיצחק החוזה לא היה עושה מרמה בנפשו ובודאי האמין בראיה, גרש ירחים דף ח׳ עמ׳ ב׳.

43) הכונה היא לחלוקת ישראל לקראים ולרבניים מימי מלכות ירבעם בן נבט ואילך כפי דעת הקראים, ועיין בספרו זכר צדיקים הוצ׳ פוזננסקי, עמ׳ 75 ואילך.

44) אצל הפרשנים הקראים אין מוצאים דרוש זה בפסוק ואהבת והמחבר מתכון בלי ספק אל חכמינו במאמר חז״ל זה.

45) עמדת שלשת החכמים הנזכרים מלבד יוסף לוצקי כבר נתבררה. ואשר לאחרון הנה בפירושו על המבחר טירת כסף אין נטיתו המיוחדת לחשבון מתגלה במקום שהרב בעל המבחר מהלל את הראיה ומגנה את החשבון, כגון בפרשת החדש הזה לכם. ולשבחו יאמר, שלא התאמץ לתוציא דברים מידי פשוטם. אמנם יוסף סאפאק מספר כי בשנת התר״א במחלוקת הגדולה (ראה בראש פרק ג׳) „שני חכמי דורנו הנ״ל (יוסף שלמה ירו׳ לוצקי ובנו אבן ישי״ר) החלו לקדש החדשים בחסרון מעט מי״ג מעלות . . . עכ״ז לא מלא לב אחד מהם לעזוב חשבון קצ״הר (קצי הראיה) לגמרי ולקבוע ראשי חדשים ע״פ חשבון המולד הנראה כ״ש ע״פ חשבון המולד האמתי. . . . . .״ גרש ירחים, דף ד׳ עמ׳ א׳ וב׳ [גם פירקוביץ באגרתו נחש עקלתון מזכיר את היש״ר ובנו הרב אבן ישר יחד עם דוד כורכיזוב בין המשתמשים בחשבון „ואפילו קצתם לא גזר אמר. . . . . שיהיה קביעת הר״ח והמועד אשר בו בליל ראשון״ דף א׳ עמ׳ ב׳] וראה משא קרים, 99. נראה שאם לא תמך בגלוי

הוא מורנו ורבנו הרב דוד בע"ס צמח דוד ושאר חבוריו נ"ע והרביעי הוא מורנו ורבנו הרב אברהם המכונה אבן יש"ר נ"ע המחבר והמרביץ תורה. ואשר ישנם עמנו היום בחיים המתחזקי' בדעה זו כלם מבינים יודעי ספר מתאמצים על האמת ואינם נופלי' מכם בעיון ומעשה. אם כי אתם חושדים מרגיזים ומשפילים אותנו.

"אחי אל נא תרעו. חדלו נא. אל תרבו תדברו גבהה יצא עתק מפיכם, כי לא זו דרך ילכו בו החכמים שדבריהם בנחת נשמעי', ואני כי אתרים כמלוא נימה רוח מלא מידיכם באה אלי. הלא ידעתם מאז שמן הראוי הוא לכל חולק נגד בעל ריבו ברצותו לברר האמת מחויב הוא לערוך דברי איש ריבו, להשיב לו בלא איבה, רק בענות צדק ובחינת האמת, רק יסתור דעתם ע"פ הראות הפכם במופת שכלי, ולא ברונז ונאצה. ואתם אל תחשבוני על דברי אלו להיותי כמתחנן לכם מיראתי מגדופותיכם, חלילה לי מזאת כי אחרי שנפלתי ביון מצולה לא אשתמר מטיט היון, אך רדיפת השלום הביאתני עד כה.

"ואני כי גוי נתתי למכים ולחיי למורטים ומפני לא מנעו רוק, חבלי עריצים עודוני, אשוב אתחזק כל עוד רוחי בי ואשאל לכם על מה תרשיעוני, הודיעוני על מה תריבוני. אם תאמרו על דעתי היא אינה ראויה לכם, אשיבכם: הנה לכל איש תכונות בנפשו מוטבעות בשרש חצב בו ומאשר קנה בלמודו בכח הבנתו, מחי קבלי רעיוניו בדעותיו למול תכונותיו, אם אמת אם שקר לא יוכל הסתירם כל שכן בהרגישו, שהאמת בפיו בהבינו שדעתו מתאחדת עם הכתוב והשכל הישר, בוודאי הוא יעוז בדעתו ולא יפנה אל רהבים ושטי כזב. ועם כל זה לא קשקשתי בדעתי לפתות שום בר נש ואם כי כפי תביעת השואלים הודעתים דעתי לא הכרחתים לאמר קבלו דעתי, ועד היום אינני מכריחכם, והרשות בידיכם להתנהג כפי דעתכם באין מעצור מידי לכם. ולכן אין להאשימני ולהתלוצץ עלי לכנותי בדרך צחות בתאר רב ואת הדומה לי בדעתו לכנותו בשם תלמיד. ואם כי כונתכם בדרך ליצנות הלא כפי האמת הוא כן באמת. כי מחסדי אלהי עלי שמשתי ברבנות ומלמדות יותר מכם, בהתחיל משנת תקס"א לאלף הששי לבריאת העולם עד היום הזה, וגם עתה בשיבתי אני בשורות הקדש, ולי תלמידים מוסמכים אינם נופלי' מכם. ואם כי התלמיד אשר יחסתם אלי לא למד אצלי אפי' פרק אחד עכ"פ יוכל להיותו מיוחס אלי כי יצק מים ע"י רבו אחי הוא מגדולי משפחתי שלמדנו שנינו אצל אדוני אבי המנוח בשותפות מאלף בית עד התכלית, וכדי הוא התלמיד להתפאר עמו. ואם כי לא ינק שדיכם כח בו לעמדו על הבחינה עמכם. ועתה כי כן והשלכתם אחרי גויכם אזהרת מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ובוש לא תבושו להעיז פנים נגדי אשר לא הגעתי לכבודכם. הנה לקבל דנא כמאמר המליץ הבא להרגך השכם להרגו (והזלזול לנקי קשה הוא מהריגה). לכן מיום זה גם אני לא אנוח ולא אפרע (?) ומכבדי אכבד ובוזי יקלו. ומעתה חצני נערתי להתוכח עמכם פנים אל פנים לא בדברי' פורחים באויר רק ע"פ רשום וחתום בכתב, עד כי נראה דבר מי יקום מכם או מאתנו ואל יתהלל חגר כמפתח.

או משלכם דרך אמתי ונכון מכח דברי תורתנו הק' להאחיד האמה המקוראית בכל מקום שהם, ולהנצל מענש כרת כפי שהקדמתי במגלת סלע המחלקות ולא ילעיגו נכרים עלינו עוד. כי ידוע שסוד ויסוד התאחדות הדת ותוספת אחוה בכל אמה וכל שכן בישראל, הוא שיהיו כלם שומרים לקדש ימי ראשי חדשיהם חגיהם ומועדיהם כיום אחד ולא יתפרדו, כי בהיותם נפרדים בין קדש לחול לא יבדילו ורבה משטמה ורבו המלעיגים אשר ע"ז ראו אחינו הרבנים לבטל הראיה ולקבוע חדשיהם ע"פ חשבונות תכוניות להתאחד בדתם באהבה.

"ואתם אחינו חכמים בעלי המחקר, לכם לדעת שגדול נזק בלבול ההבנה מחסרונה, ובכן נבינה ואחר נדבר. התבוננו שאתם כלכם כאלו בידיעה ודאית סוברים שהאמת אצלכם, והלא גם אנחנו אומרי' שהאמת אתנו, וכמה יודע איפו לכלל אמתנו מקום האמת באצל מי היא רק על פי ווכוח תרי הצדדים פנים אל פנים לעיני הכל בפרסום. והצד אשר ירבה ראיותיו לדעתו, מהתורה ומהשכל הישר, אף יבטל בדרך ההוא ראיות הצד המתנגד לו, אזי נדע כי שמה מקום האמת, ועל פיו יקום דבר לדעת מה יעשה ישראל, ולהשקיט המבוכה הנוהגת אצלנו מאז בלי בחינה. ואתם כי תעלוזו ותשמחו ותפושו כעגלי מרבק לאמר מצאנו האמת בעשית הדרוש מערכה, ולא העליתם על לבכם שהמשפט עדיין לא נחרץ, ובני ישראל פוסחים על סעפים אם להימין אם להשמאיל. לכן חושו מהרו ואל תאחרו פעמי מרכבותיכם להגיע לבית דין הגדול, ובדבר שפתים לבד לא תתרצו, אך על פי כתב בעריכת כל ראיותיכם.

"והטוענים לי לאמר, מרוע מקדם עד היום לא עשיתם חק ומנהג לקדש חדשינו ע"פ דעת החדוש בבטול הראיה החושיית, תשובתי להם קצרה לאמר: יסתכלו לכל הנעשה עתה וישערו שכן הוא בכל דור, שהתעורר חד מיחידי סגולה לתקן איזו מעוות, יתקוממו עליו שועלים מחבלים כרמים ויבאישוהו.

"ואשר חשדוני להיותי מתחמק על צירי סעפים, פעם בראיה פעם בחדוש, להם אשיב דבר בעתו מה טוב להתבונגם בהתנצלותי, בחתימת מגלת סלע המחלוקת, ולא יפטירו בשפה בהסתכלם באיכות דעתי שם ולא יוסיפו להדאיבי עוד ואני לא אחוש לא לדבשם ולא לעוקציהם.

"ועם ההשלמה אעיד עלי את השמים ואת הארץ שכל זה ממני לא לשם התנשאות חלילה, לא לתפארת וכבוד, ולא להתגאות לעמוד על דבורי, אך בדרישת האמת והנכון למלט עם יהוה מענש הכרת ואיך יכאיבוני על זאת. הישלם רעה תחת טובה ירא אלהים וישפוט. "ויסיר מעיק ומונע מאת עבדו הירא את שמוית"

אני הדל בקנין ומנין מרדכי הלוצקי סלט נסקיי

נשלם ביום ו' וירא י"ט חשון תרי"ח לאלף הששי, פה קה"ק גוזלווא יצ"ו."

ד.

עוד לפני האסף האספה הגדולה בשנת תרי"ח, ככר משכו בעלי החשבון עליהם את עיני מתנגדיהם והביאום לידי מחאות וטענות. ביתר עז יצא ר' יוסף סאפאק בעל ס'

הוא מורנו ורבנו הרב דוד בע"ס צמח דוד ושאר חבוריו נ"ע והרביעי הוא מורנו ורבנו הרב אברהם המכונה אבן ישי"ר נ"ע המחבר והמרביץ תורה. ואשר ישנם עמנו היום בחיים המתחזקי' בדעה זו כלם מבינים יודעי ספר מתאמצים על האמת ואינם נופלי' מכם בעיון ומעשה. אם כי אתם חושדים מרגיזים ומשפילים אותנו.

"אחי אל נא תרעו. חדלו נא. אל תרבו תדברו גבהה יצא עתק מפיכם, כי לא זו דרך ילכו בו החכמים שדבריהם בנחת נשמעי', ואני כי אתרים כמלוא נימה רוח מלא מידיכם באה אלי. הלא ידעתם מאז שמן הראוי הוא לכל חולק נגד בעל ריבו ברצותו לברר האמת מחויב הוא לערוך דברי איש ריבו, לחשיב לו בלא איבה, רק בענות צדק ובחינת האמת, רק יסתור דעתם ע"פ הראות הפכם במופת שכלי, ולא ברונז ונאצה. ואתם אל תחשבוני על דברי אלו להיותי כמתחנן לכם מיראתי מגדופותיכם, חלילה לי מזאת כי אחרי שנפלתי ביון מצולה לא אשתמר מטיט היון, אך רדיפת השלום הביאתני עד כה.

"ואני כי גוי נתתי למכים ולחיי למורטים ומפני לא מנעו רוק, חבלי עריצים עודוני, אשוב אתחזק כל עוד רוחי בי ואשאל לכם על מה תרשיעוני, הודיעוני על מה תריבוני. אם תאמרו על דעתי היא אינה ראויה לכם, אשיבכם: הנה לכל איש תכונות בנפשו מוטבעות בשרש חצב בו ומאשר קנה בלמודו בכח הבנתו, מחי קבלי רעיוניו בדעותיו למול תכונותיו, אם אמת אם שקר לא יוכל הסתירם כל שכן בהרגישו, שהאמת בפיו בהבינו שדעתו מתאחדת עם הכתוב והשכל הישר, בוודאי הוא יעוז בדעתו ולא יפנה אל רהבים ושטי כזב. ועם כל זה לא קשקשתי בדעתי לפתות שום בר נש ואם כי כפי תביעת השואלים הודעתים דעתי לא הכרחתים לאמר קבלו דעתי, ועד היום אינני מכריחכם, והרשות בידיכם להתנהג כפי דעתכם באין מעצור מידי לכם. ולכן אין להאשימני ולהתלוצץ עלי לכנותי בדרך צחות בתאר רב ואת הדומה לי בדעתו לכנותו בשם תלמיד. ואם כי כונתכם בדרך ליצנות הלא כפי האמת הוא כן באמת. כי מחסדי אלהי עלי שמשתי ברבנות ומלמדות יותר מכם, בהתחיל משנת תקס"א לאלף הששי לבריאת העולם עד היום הזה, וגם עתה בשיבתי אני בשרות הקדש, ולי תלמידים מוסמכים אינם נופלי' מכם. ואם כי התלמיד אשר יחסתם אלי לא למד אצלי אפי' פרק אחד עכ"פ יוכל להיותו מיוחס אלי כי יצק מים ע"י רבו אחי הוא מגדולי משפחתי שלמדנו שנינו אצל אדוני אבי המנוח בשותפות מאלף בית עד התכלית, וכדי הוא התלמיד להתפאר עמו. ואם כי לא ינק שדיכם כח בו לעמדו על הבחינה עמכם. ועתה כי כן והשלכתם אחרי גויכם אזהרת מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ובוש לא תבושו להעיז פנים נגדי אשר לא הגעתי לכבודכם. הנה לקבל דנא כמאמר המליץ הבא להרגך השכם להרגו (והזלזול לנקי קשה הוא מהריגה). לכן מיום זה גם אני לא אנוח ולא אפרע (?) ומכבדי אכבד ובוזי יקלו. ומעתה חצני נערתי להתוכח עמכם פנים אל פנים לא בדברי' פורחים באויר רק ע"פ רשום וחתום בכתב, עד כי נראה דבר מי יקום מכם או מאתנו ואל יתהלל חגר כמפתח.

"והאלהים יודע ועד על נפשי העניה, כי כוונתי אינה לנצוח, אך למצוא משלי

או משלכם דרך אמתי ונכון מכח דברי תורתנו הק' להאחיד האמה המקוראית בכל מקום שהם, ולהנצל מענש כרת כפי שהקדמתי במגלת סלע המחלקות ולא ילעיגו נכרים עלינו עוד. כי ידוע שסוד ויסוד התאחדות הדת ותוספת אחוה בכל אמה וכל שכן בישראל, הוא שיהיו כלם שומרים לקדש ימי ראשי חדשיהם חגיהם ומועדיהם ביום אחד ולא יתפרדו, כי בהיותם נפרדים בין קדש לחול לא יבדילו ורבה משטמה ורבו המלעיגים אשר ע"ז ראו אחינו הרבנים לבטל הראיה ולקבוע חדשיהם ע"פ חשבונות תכוניות להתאחד בדתם באהבה.

"ואתם אחינו חכמים בעלי המחקר, לכם לדעת שגדול נזק בלבול ההבנה מחסרונה, ובכן נבינה ואחר נדבר. התבוננו שאתם כלכם כאלו בידיעה ודאית סוברים שהאמת אצלכם, והלא גם אנחנו אומרי' שהאמת אתנו, ובמה יודע איפו לכלל אמתנו מקום האמת באצל מי היא רק על פי ווכוח תרי הצדדים פנים אל פנים לעיני הכל בפרסום. והצד אשר ירבה ראיותיו לדעתו, מהתורה ומהשכל הישר, אף יבטל בדרך ההוא ראיות הצד המתנגד לו, אזי נדע כי שמה מקום האמת, ועל פיו יקום דבר לדעת מה יעשה ישראל, ולהשקיט המבוכה הנוהגת אצלנו מאז בלי בחינה. ואתם כי תעלוזו ותשמחו ותפושו כעגלי מרבק לאמר מצאנו האמת בעשית הדרוש מערכה, ולא העליתם על לבכם שהמשפט עדיין לא נחרץ, ובני ישראל פוסחים על סעפים אם להימין אם להשמאיל. לכן חושו מהרו ואל תאחרו פעמי מרכבותיכם להגיע לבית דין הגדול, וכדבר שפתים לבד לא תתרצו, אך על פי כתב בעריכת כל ראיותיכם.

"והטוענים לי לאמר, מדוע מקדם עד היום לא עשיתם חק ומנהג לקדש חדשינו ע"פ דעת החדוש בבטול הראיה החושיית, תשובתי להם קצרה לאמר: יסתכלו לכל הנעשה עתה וישערו שכן הוא בכל דור, שהתעורר חד מיחידי סגולה לתקן איזו מעוות, יתקוממו עליו שועלים מחבלים כרמים ויבאישוהו.

"ואשר חשדוני להיותי מתחמק על צירי סעפים, פעם בראיה פעם בחדוש, להם אשיב דבר בעתו מה טוב להתבוננם בהתנצלותי, בחתימת מגלת סלע המחלוקת, ולא יפטירו בשפה בהסתכלם באיכות דעתי שם ולא יוסיפו להדאיבני עוד ואני לא אחוש לא לדבשם ולא לעוקציהם.

"ועם ההשלמה אעיד עלי את השמים ואת הארץ שכל זה סמני לא לשם התנשאות חלילה, לא לתפארת וכבוד, ולא להתגאות לעמוד על דבורי, אך בדרישת האמת והנכון למלט עם יהוה מענש הכרת ואיך יכאיבוני על זאת. הישלם רעה תחת טובה ירא אלהים וישפוט.

"ויסיר מעיק ומונע מאת עבדו הירא את שמוית"

אני הדל בקנין ו מ נ י ן מרדכי הלוצקי סלט נסקיי

נשלם ביום ו' וירא י"ט חשון תרי"ח לאלף הששי, פה קה"ק גוזלווא יצ"ו."

ד.

עוד לפני האסף האספה הגדולה בשנת תרי"ח, כבר משכו בעלי החשבון עליהם את עיני מתנגדיהם והביאום לידי מחאות וטענות. ביתר עז יצא ר' יוסף סאפאק בעל ס'

גרש ירחים [1] להגן על הדעה המוחזקת בעדת הקראים. את המבוא לספרו הנ"ל הוא מקדיש כמעט במלואו להסברת השאלה הזאת, מבטל את דברי המחדשים, מחזק את ידי המחזיקים בנושנות ומוצא סיוע לדעת הקראים מכמה וכמה מקורות.

מאז היות הקראים לעם, כלומר, מאז היות עם ישראל, נהגו על פי הראיה. ו"אין חולק עליה זולתי יחידים (התחדשו בדור הזה) אוהבי הנצוח" ויחידים אלה מציעים מה שמציעים מתוך רצון "לקצץ בנטיעות הקצים" "ובלי דעת מילין יגבירו על כלל חכמינו ז"ל קרושי עליון לאמר שהם הורישו לנו דעה כוזבת". הנקל בעיניהם לסתור את כל הבנין שבנו הקדמונים ולבטל את לוחות התכונה המלמדים את מדות קצי הראיה "יען שהם לא הולידו הלוחות בטרח רב עד אשר יצטערו במיתתם."

טעותם הגדולה של בעלי החשבון, לפי דעת סאפאק, היא בטחונם והתלותם במולד [2] — אם במולד השוה, ואם באמתי ואם בנראה. והנה בשוה אין לדון, כיון שאין לו כל קשר עם חדוש האור בירח והוא מיוסד כלו על חשבון מיכני. המולד האמתי, אף הוא אינו יכול לשמש נקודת מוצא, כיון שבשעת הולד הירח עדיין אין בו אור, והם מוכרחים אפוא לחכות רגעים אחדים עד אשר יתרחק הירח מחבורו עם השמש ויתחדש בו האור, אלא שקשה מאד לכון בדיוק את רגע התחדשות האור, ואם יחצפו לותר לגמרי על הצרך בראיה, הן גם אז יפלו במבוכה. שהרי המולד האמתי חל בכל עת ובכל שעה, ואלו את החדש אפשר לקדש רק אחר שקיעת החמה. והנה אם היה מולדו האמתי של הירח רגע לפני שקיעת החמה, יקודש החדש על סמך ירח בן דק אחד. ואם היה מולדו רגע אחר שקיעת החמה, יקודש החדש למחרתו, והירח הוא בן כ"ד שעות חסר רגע או שנים, לא נשאר אפוא אלא המולד הנראה, אבל גם אותו אין לקבוע שכן "זמן ההסתרה פעם קצר ופעם ארוך [3]. ועל כן לא נמלט מדעת את קצי הראיה, ואם לכתחלה קבעו את שעור קצי הראיה לכ"ב הנה בא בעל אור הלבנה והורה שאפשר להסתפק בשעור של י"ג.

ואולם מלבד הראיות השליליות הללו, סאפאק מקבץ ראיות חיוביות לקיום הראיה, "יש [4] אצלנו הקדמה משלמת שהמצוות כלן שהזהרנו בתורה על קיומן הן על ג' פנים הא' שלא היו ידועות קודם נתינת התורה כלל..... הב' שהיו נהוגות קודם נתינת התורה אך לא היו בדרך מצוה וחוב..... הג' שהיו נהוגות קודם התורה ובא הכתוב והוסיף עליהן תנאים בקיומן..... ונוסף על ג' פנים אלו יש בידינו מצות שהיו נהוגות קודם נתינת התורה ומפני שלא הוצרכו תיקון ובאור עזבן הכתוב על מנהגן הקדום ולא באר מהותן ואיכותן כמו השחיטה..... וקדוש החדש עפ"י הראייה הוא ג"כ מזה המין, כי יש לנו להאמין באמונה שאין ספק אחריה שהקדוש בדורות שקדמו למר"עה היה ע"פ הראייה מפני שאז

1) י"ל בשנת התרל"א (1871) באודסא.

2) דף ד' עמ' ב' לכל הענין. את המולד השוה, שסאפאק מותח עליו בקרת קשה, מגנה גם בע"ס טירת כסף בפירושו לפסוק החדש הזה לכם (הערות ע"ט—פ').

3) על טענה זו נגד המולד הנראה ראה דבריו של המחבר בסלע המחלקות דף ט"ו עמ' ב' ואילך.

4) שם ואילך.

לא היה אצל בני אדם שום חשבון מחשבונות התכונה רק הלכו אחרי ההרגש [5]. ואם לא נכון דרכם לפני האל ית"ש, "היה מורה לנו איכות הקדוש....." סאפאק מסתייע גם כן בשלשת היסודות כתוב, הקש וסבל הירושה. הכתוב הוא: ויתן אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ. מן המלה הכוללת "אותם" אנו למדים כי השוה הכתוב את השמש והירח והכוכבים אלו לאלו, ודינם ותפקידם אחד, והוא להאיר, כלומר שיהיה בהם אור, על הארץ, שיהיה האור הזה מרגש ונראה לשוכני ארץ ולא שנזדקק לחשבונות ולתכונה. ראיה מן ההיקש כיצד? בערבית קוראים לירח סהר שפירושו התגלות לעין אחרי ההסתרה, וגם בכתבי הקדש נמצא שם זה לירח, "ונראה מזה שקדוש החדש בדעת התורה היא על פי הראייה ממש".

את טענת סבל הירושה בונה סאפאק, כשאר הקראים התומכים בראיה, לא רק על שלא היה איש בין הקראים שלא העיד כי בימי המלכים קדשו עפ"י הראיה, אלא שגם הרבנים מודים שהשנוי מראיה לחשבון נעשה בזמן [6]. ודבריו של רס"ג שחפץ להכחיש את ההשקפה הזאת בטלים ומבטלים. המחבר מצטט לחזוק טענתו את דברי ר' יצחק הישראלי [7], ר' עזריה מן האדומים [8], ר' דוד גאנז [9], ר' אברהם הנשיא [10], והרמב"ם [11]. והקראים נהגו עפ"י הראיה עוד מלפני ימי ר' שמעון בן שטח ור' יהודה בן טבאי, תתפ"ז, שנים לפני ענן [12]. ומהן נהגו גם הרבנים כך חמש מאות שנה עד תקופת ר' הלל נשיאה אלא שהקראים לא חפצו לותר על המנהג הזה גם אחר שנקבע החשבון אצל הרבניים. "ואחר שידוע אצלנו דין זה מהכתוב וההקש וסבל הירושה, לא נסתפק באמותו ולא נעיז פנים להשליכו אחרי גוינו." סאפאק טוען שגם בעל ס' אור הלבנה היה מתומכי הראיה [13]. "ואין לטעון ממה שדבר בקצת מקומות מספרו דברים מתנגדים לראייה, כי המשתכל בהם ימצאם יוצאים מדרכי החשבון וסותרים המשכל והמרגש, אבל מדרך

5) אין להכחיש שסאפאק עומד כאן על בסיס יותר היסטורי' מן האחרים. ומענין להביא את דברי אהרן בן אליהו הטוען את ההפך: "ואינו דבר נמנע שלא היו מבדילים בין חדש לחדש בחשבון קודם נתינת התורה כי כמו שלא היו מבדילים בין שנה לשנה רק בבוא השמש במזל טלה וזה לא יתכן שיודע רק בחשבון . . . כן נמי הדבר בראיית הלבנה ואין כונתנו שלא היו מתנהגים מקודם בראית הלבנה אלא היו דעות חלוקות . . . . "ביחוד נהגו הצאב"ה כך ולכן גזרה התורה ראיה דוקא". — גן עדן, ענין קדוש החדש, פרק ג'. שטה זו של נמוק דינינו לפי רצון ההתרחקות ממנהגי הגוים ידועה לנו מפי כמה מחכמינו בימי הבינים.

6) גרש ירחים דף ז' עמ' ב'.

7) יסוד עולם, מאמר ד' פרק ו'. ר' יצחק ישראלי דוחה את דעת אלה המקדימים את זמן תקון החשבון.

8) מאור עינים, פרק כ"ה ושוב בפרק מ'. הוא מסתמך על ר' יצחק ישראלי, ומזכיר גם את הרמב"ן כמסכים לדעה שר' הלל נשיאה הנהיג את הקביעות.

9) צמח דוד, (הוצ' ורשה), דף כ"ב עמ' ב'.

10) סוד העבור, חלק ב' שער ח'.

11) הלכות קדוש החדש, פרק ה' א־ג.

12) תקופת שני החכמים האלה נתקבלה אצל הקראים כתחלת זמן הפרוד ביניהם ובין שאר העם. ומובן שחכמי התלמוד הם הנבדלים. ראה הקדמת פוזננסקי לזכר צדיקים, 22 ואילך.

התועים והמתעים לקחת אצלם למופת דברי איש הנאמרים נגד טועניו ע״צ גוזמא....״ רבות טוען סאפאק נגד המחדשים, דוחה ושוב דוחה את כל השגותיהם על הראיה, ומסתייע פעם בפעם בתולדות ישראל המעידות על מסרת ראיה שלא נפסקה, מסרת שאף הרבנים מודים בה, ולפיכך אין כל טעם וכל זכות לבני הדורות המאוחרים לשנות ממטבע שטבעו ראשונים ש״קטנם עבה ממתנינו וצפרנם טובה מכרסינו״. ואפילו הטענה שעל ידי כך תסולק המחלוקת בעדת הקראים אינה טענה ״כי היא לא תשקוט בשום דור מפני אוהבי הנצוח, ואדרבא תולדת השנוי הוא הבלבול והמחלקת.... ומפני זה טוב לסלק המריבים משנות דת ודין מפניהם״.

ספרו של סאפאק נכתב בשנת תרט״ז, כאמור למעלה, אבל תקף המחלוקת לא הורגש עד לאחר אספת תרי״ח, בזמן שקדם לאספה בשנת תרכ״ב. במשך השנים האלה נמשכו לתוך הריב גם אנשים שהיתה דעתם רחוקה משאלות התכונה, וגם אל הרבניים שאלו בעצה מה לעשות. ר׳ מרדכי כוכיזוב בנו של בע״ם צמח דוד כתב מכתב אל התוכן סלונימסקי שנדפס בהכרמל, שנה א׳ (תרכ״א) עמ׳ 246—47. כאביו כן גם הוא רואה את דעת בעלי החשבון מדעת בעלי הראיה, וזו לא נתקנה עד לימי ענן שרחקה אותו השעה, את דברי המשנה אין לפרש כפשוטם. יתר על כן הראיה מולידה כמה קשיים ומבוכות, ובדורו נבדלו הקהלות בקדוש ר״ח תשרי תרי״ז ותשרי תרכ״א הזה. והנה ״רוב משכילי וחכמי עדתנו אשר הלכו לעולמם ואשר בחיים חיתם אלה פה עמנו היום חושבים לתקן הלכה לדורות לקדש ר״ח עפ״י החדוש, ר״ל בליל החדש שאחרי המולד האמתי ההוה באפק ירושלים״ ור׳ מרדכי רוצה לשמוע את חות דעתו של סלונימסקי [14]. עוד מאמר בשם ״מתי החדש״, וחתום עליו ״קראי—פלאי״ הופיע בהמליץ, שנה א׳ (תרכ״א), עמ׳ 580—582. בעל המאמר מודיע כי השיר ״חי החדש״ (ראה להלן) העיר מהומה במחנה הקראים, ונכון לדעת מה היא הדרך הנכונה. מן הראיות השונות שהוא מזכיר, וביחוד מדברי פירקוביץ (ראה להלן), נכר שהוא עצמו נוטה לדעת החשבון. ואמנם מבוכתו של הקראי הפלאי הזה מצאה לה אזנים ונענה עליה יהודה סאווסקאן בשיר [15], ובו הוא מגלה את דעתו כי עת פולמוס היא עכשיו

14) חז״ס השיב לו באותו מכ״ע, שנת תרכ״א, גליון 34 (י״ט אדר), 270—272. ושופט דבריו הוא כך: הראיה אינה הלל״מ, אבל גם דרך החשבון חדשה היא, שלא כדעת רס״ג. הוא מחליט, שהראיה התחילה בימי בית שני ולא קודם, והישמעאלים לא קבלוה מאתנו מפני שהיתה נהוגה אצלם גם לפני כן. הוא אינו מסכים לתקון שהקראים מציעים, וכיון שגם את קביעת הרבנים לא יקבלו הוא מציע לפניהם שטה אחרת והיא: ״אם המולד האמתי של חדש תשרי בא כדי שתי שעות לפני חצות הלילה באפק ירושלים אז אנחנו קובעין ראש השנה לעולם ביום החדוש והלילה הבאה אחר המולד מקודשת. אבל אם המולד בא פחות מכדי שתי שעות לפני חצות הלילה אז אנו דוחין קביעות ר״ה מיום החדוש למחרתו, והלילה הבאה אחרי ליל חידוש מקודשת״. אם יקבלו את דעתו, כך טוען חז״ס, יש אפשרות פי ל״ו שיראו את הירח בליל ר״ה מאשר אם ינהגו רק ע״פ החדוש. וגם עוד תועלות תצאנה להם: שינצלו מקדוש החדש כשאור הלבנה מעט מהראות; שלא יקדימו לקדש את הירח יומים לפני הראותו; שיהיו קרובים ע״י כך אל הראיה האמתית.

15) השיר נדפס בהמליץ שנה א׳ (תרכ״א), גליון כ״ג, עמ׳ 421. ותחלתו: ״אם יד העת תקצר

״הה לא עוד עת האסף הצרעת אף עוד הרבה נשאל מתי החדש״

״אך כל נחיש אחי, נדום נוחילה,
אף לא נדחק שעה, אט נתנהלה,
הנה יום בא, יד השכל תמשלה,
אז לא יאמר עוד מתי החדש״ [16].

גם אליהו קזאז הביע את השקפתו בשיר ״חי החדש״, התומך בדעת החשבון [17]. התערבותו של קזאז שלא היה נתון כלל מטבעו לכל הבעיות הדתיות והמדעיות, לתוך ענין טכני זה, וביחוד בתור ״מחדש״, העלה את חמת ר׳ יוסף סאפאק בעל ס׳ גרש ירחים. בשיר קשה־הסגנון וקשה ההבנה, עם פירוש מיד המחבר, הוא משיב לו את חרפתו [18]. מצויים בו דברי גדופים בשל רצונו לשנות את הדרך המקובלת [19] ובשל חסר ידיעותיו בענין הזה שלא עכב אותו מלהשמיע את דעתו. לדוגמה יספיק הבית האחרון והקל שבהם:

איך תקרא קראי, אותו חרפת:
צא יאמר לך עתה, כי קדשתיך:
פיך ענה בך, למאד נהפכת:
לך בשרירות לבך, כי הרשיתיך
לא תתאחד עמי, לחג יום קדש:
יקרא ולא יוסיף, יען וביען:
כי מצות מלך היא, לאמר אל תען
קול יעביר (לא לך) מחר החדש.

תמוהה ביותר היא הפכפכנותו של אברהם פירקוביץ בשאלה זו. ידוע לכל המעונינים בדבר כי הוא התיחס בקלות־ראש לחשיבות הראיה ובנה בנין שלם שעל

לרחיק טמנו כל סבל לא נקר ממקור דתנו לשוא תיגע אחי לעצר בעדנו לשאל ספי הרב מתי החדש״.

16) כלו׳ כשיקבע החשבון ידע כל אחד בברור את זמן ראש החדש.

17) השיר נדפס בקובץ ילד שעשועים שיצא לאור באודסא בשנת תר״ע, ולצערי לא יכלתי למצא טופס מן הספר. על אליהו קזאז האריך ראובן פאהן דברים ב״ספר הקראים״ עמ׳ 138 ואילך. פאהן מוציא עליו משפט קשה ומעיד שאף שבימי נעוריו נמשך אחרי דעות הרבנים עד שהניח תפלין הושפע הרבה מפירקוביץ והרחיק ללכת בדרך ההבדלות מישראל. מכתבים אחרים משלו נדפסו ברשומות, I (תרע״ח), עמ׳ 476—483. סטאניסלבסקי, ממציא הכתבים לרשומות מעיר שקזאז ״התיחס בשלילה אל הלהטים והזיופים של הזקן פירקוויץ.... כאחד המלומדים ידע קזאז את כל הזיופים שעשה פירקאוויטש..... סוד זה היה טמון בחכו של קזאז וזאת היא הסבה אשר עצרתהו לכתוב את זכרונותיו, לבל יעיר בזה חמת אחיו הקראים עליו״ עמ׳ 476.

18) השיר הזה נדפס יחד עם שירו של יהודה סאווסקאן, ראה למעלה הערה 15. שם השיר הוא תשובה לכבוד ר׳ אליהו קזאז, מחר החדש.

19) ביניהם גם אשמת הנחת תפלין: ״קדוש יאמר לו, טרם יום קדש; לחג בלא עתו, נפשו נכספת, תפלין בזרעו ובמצחו טטפת לא ישמע קול אומר מחר החדש״, כלו׳ שרוחים את קדוש החדש עד שיראה הירח כדי שעור.

פיו יוצא כי היא, כפי שאמר הוא עצמו, „דין חדש מקרוב בא", והביא עתרת סמוכים, אם כנים ואם מזויפים לחזק את השערתו. בשנת תר"ד, באגרת ששלח לניכולאיב הוא מודיע שאין לראיה סמך מן הכתוב, ונתחדשה בימי ענן ומצטט את דברי דוד ירושלמי בן בועז הנשיא שכתב לטוביה הבקי בכ"ר משה האבל בשנת אלף רכ"א לשטרות, כפי שמצאם פירקוביץ בסוף ספר זאת החורה בבית עקד הספרים בגוזלווא, וגם מהם אנו למדים כי ענן חדש את הראיה [20]. הוא מראה מגויל שמצא כי הקראים היו מקדשים עפ"י המולד האמתי ועוד בשנת דתשי"א חלו חלוקי דעות בין בעלי הראיה ובין המולדיים, ורק משנת ד"א תת"ן נתקבלה הראיה, „ואלהים הבין דרכם איכה היו עושים כשלא זכו לראייה". גם מצבותיו ש„מצא" בעמק יהושפט סייעו לו במסקנתו כי עד שנת תשי"א עוד נהגו בקרים עפ"י החשבון וגם אח"כ הוסיפו רבים להחזיק בחשבון עד שנת ת"תן [21]. — מה משונה אפוא כי בשנת תרכ"א יצא בהתנפלות עזה על סולטנסקי על שהאחרון התכון לשנות ממנהג הקדמונים [22]. אכן גדול כחה של קנאה להעביר אדם על דעתו. ושנאתו של פירקוביץ לסולטנסקי היתה לשיחה בפי רבים. אף כי היתה קרבה משפחתית ביניהם [23].

התקפתו על רמ"ס כלולה באגרת „נחש עקלתון" ששלח לר' משה פנפלוו בענין קדוש ר"ח תשרי בשנת תרכ"א [24]. מדבריו של פירקוביץ נראה כי עלה בידי סולטנסקי להטות אליו את לבו של ראש החכמים ונקבע ר"ח תשרי של השנה ההיא ליום א' אע"פ ששקע הירח י"א דקים לפני שקיעת השמש. באגרתו פירקוביץ מביע את צערו על פנפלוו שלא מחה ביד ראש החכמים, „שהוא מן המפרסם לכל שהוא עם הארץ ושני ההפכיים שוים אצלו, ר"ל שיהיה הקדוש בראיה מוחשת או בראיה משכלת או

20) ואלה דברי האגרת: „דע לך שאנחנו מימי אדוננו זקננו ענן הנשיא ראש הגולה מקדשים החדשים ע"פ הראייה מן הערב בהגלות החדש אחרי הסתתרו. וקובעים ר"ח ניסן כשיתחיל האביב להראות מתחלת החדש שיהיה העומר נמצא בפסח...." ובחוץ לארץ נוהגים ע"פ המחזור המקובל „ואת החדשים מקדשים ע"פ הראיה ולא ע"פ המולד האמתי כאחינו המולדיים". האגרת הזאת נדפסה בקונטרס „בני רשף" שהוציא פרץ סמולנסקין. גם פ. פרנקל הדפיס אותו במונטסשריפט, XXV (1876), 56—59. והוא מוכיח כי המכתב מזויף ואין לסמוך עליו. שם 109 ואילך ובפרט 125.

21) שם באגרת.

22) מן הראוי לציין, אף כי עובדה זו עוד תגדיל את המבוכה בעמדת פירקוביץ שבספרו „מסה ומריבה" הוא יוצא גלוי נגד החשבון ואוחז בדעת הראיה.

23) נמוק זה הוא רק נסיון לנמק. וקשה מאד לתלות את יחסו בזה. אעפי"כ נמשכה הקנאה ביניהם כל ימי חייהם. ובאבני זכרון לפירקוביץ, עמ' 13, אנו כבר מוצאים את אותותיה. המגלה הגדול מספר על מציאתו הגדולה שמצא בסלע היהודים, ס"ת משנת 1228 לשטרות אשר גם „הרב מרדכי סלטנסקי המתחזן שם זה כמה שנים" לא ידע על קיומו, ומוסיף שכשנמצא הספר שמחו כל בני העדה וגם שלמה ביים בהוכם „אך פני הר"מ סלטנסקי נפלו על אשר הוא לא זכה למצוא את האוצר הנפלא בחיותו בחזנות ותושב שם זה כמה שנים", אין להחליט אם אמת הדבר, אבל הוא מעיד על היחס שביניהם.

24) דייגרד מעיד שהוא הוציא את האגרת בקובץ אגרות סופרים. את ספרו זה לא יכלתי להשיג. נמצאת גם בכת"י סולטנסקי ותופסת שם את שלשת הדפים הראשונים. את המחלוקת בדבר קח"ח בשנת חתיא מספר גם יהודה כוכיזוב בספרו בינה לעתים. חלק ב' עמ' ב'.

במולד האמתי או במולד האמצעי" [25]. והוא מזכיר את פנפלוו כי אביו לא נתן לראש חחכמים חג'יאגא „לקרא אלה מועדי רבי הגיה במקום אלה מועדי ד' עפ"י הראיה" [26]. אולם חריפים מכל דברי הזלזול שהוא משמיע נגד רמ"ס „הממרה מציאות עולם הרוחני עולם המלאכים... וכופר בעקר הרביעי והוא שנבואת מר"עה היא עליונה מנבואת כל שאר הנביאים... והוא עושה את הגר המצרית רואה בהקיץ כמוהו ח"ו וממרה ומכחיש דת הקראות בקדוש החדשים בראיה מוחשת" [27] בעון כל בני מקרא אשר לא ענו נפשותם ביום הכפורים בזמנו אשם סולטנסקי, „ואילו היה ראש החכמים יודע לקרא ולהבין את הפתיות הרב בספרו תיטיב דעת לא היה סומך עליו כלל נמצא שהרב חוטא ומחטיא את הרבים בזקנותו בתגבורת תאותו ועזר זקנו להוציא את דתו החדשה בקדוש החדשים בראיה משכלת לפועל בימיו ולא ישוב מפני כל ולא יחזור מדעתו ולא יאמר הלא שקר בימיני, הוא מרדכי הרב אשר שמש ששים שנה משנת תקס"א עד שנת תרכ"א בכהנה גדולה ובסוף עזב מעשי כל אבותיו הקדושים..... ונעשה צדוקי, הוא עשה והוא ישא את עון כל הנוטים אחריו....." [28] את מכתבו הוא גומר בבקשה מאת פנפלוו שיאיץ בראש החכמים לכנס „אספה כללית מכל קהלות בני מקרא הידועות בעולם להקבץ חכמיהם.... לבית הדין הגדול שבגוזלווא לדרישה וחקירה ושאלה ותשובה בדבר הגדול.... וכל מה שיעשו בהסכמה כללית יהיה עשוי לדורות" [29].

את פרטי האספה שקוה לה פירקוביץ אין אני יודע לספר. אבל ברור כי נתקימה אספה כזו, וגם תוצאותיה ידועות. כת"הי המכיל את שני המאמרים של רמ"ס שרוכר עליהם ואת אגרת „נחש עקלתון", כולל שער מאמר שלישי שהתכוון המעתיק להכניסו ולא הכנים, וזה תכן השער: „מגלת מבשרת שלום אמר הכתב אני הדל מרדכי למען יריע להוא לכל דרש לדעת מה נהיה בינינו בנדון קביעת ראשי חדשינו הנה על כל הנעשה בתוכנו בהתחיל מקביעת ר"ח תשרי של שנת התר"א דג' עד היום הזה שאנחנו בו ידרוש מקדם בכרך חרוץ נבחר זה, ואח"כ יתן עיונו בספר יל"קוט בר יו"סף שחברתיו מחדש שהשלמתיו בר"ח אדר בשנת תרכ"א פ"ק..... אכן פה ראיתי להופיע רק איכות תשלום החריצה בהסכמה כללית ביום המעמד בבית דין הגדול וזה תארו: חכם הראש והסנהדרים היושבים על מדין בב"ד הגדול וחכמי הדור, בראותם את טולדות קביעות ראשי חדשים למשך מ"א שנים שהשאיר אחריו אהובי אחי א"מור החו' הרב רבנו ישר' ירו' בעל פרוש טירת כסף ושאר חבוריו נ"ע בכתב גלילי אצבעותיו מחוזקים מחוקעים(!) ומאשרים גם על ידי בנו הרב המורה אבן יש"ר החכם נ"ע ובהסתכלם בהם

25) דף א' עמ' ב'. גם כאן ראוי להזכיר כי במכתב שכתב פירקוביץ לשמחה בבוויץ זה בלשון התתרים ושמו „מגלה טובה" (נמצא בכת"י בקולומביה) הוא מרבה עליו תהלות ותשבחות למרות דברי הגנאי שבכאן.

26) שם.

27) דף א' עמ' א'.

28) דף ג' עמ' א'.

29) סוף האגרת.

שהם קרובים לדעת הקדוש בחדוש בסתירת דעת הקדוש בראייה חושיית, ראו וגזרו אמר להדפיסם" 30).

עדות דומה לזו אנו מקבלים מפי יהודה בן דוד כוכיזוב. מובן מאליו כי הוא תומך בחשבון בנגוד לראיה. והוא גומר: "ועפ"י דעת הפוסקים האחרונים אבן' ישר', ואבא הרד"בם כוכיזוב, והרבי מרדכי החכם סולטנסקי ואבן רשף ז"ל חדוש הירח הוא העקר בקדושי החדשים, שאם יתחדש הירח מחויבים אנו לקדש ר"ח הלילה ההוא" 31). גם פוזננסקי במאמרו על הביבליוגרפיה הקראית שבציטטה ממנו נפתח מאמרינו מזכיר מספר לוחות ומוסיף שחשיבותם היא "שהם מציינים כלם התרחקות גמורה מקביעת החדשים עפ"י הראייה" 32). ויזכרו גם דברי ח"י בורנשטיין: "... לאט לאט הוזקקו לעזוב נקודת השקפתם ולעשות מועדיהם ע"פ חשבונות הראיה. ובאחרונה עזבו גם את אלה והסתפקו רק בידיעת המולד האמתי בלבד, וישימו להם גבול שאם יעבר מן המולד האמתי עד הערב זמן ידוע שיקבל בו הירח אור "מורגש", והוא כשיתרחק הירח מן השמש ארבע מעלות ויותר אז יקדשו את היום שאחריו. ובזה שבו והתקרבו אל אחיהם הרבנים אשר שמו להם גם הם גבול ידוע מן המולד האמצעי..." 33)

30) דף 36.

31) בספרו בינה לעתים, חלק ב' עמ' ב'.

32) Zeitschrift fur hebraische Bibliographie, xiii (1909), ונדפס לחוד פרנקפורט אם מיין, (1910).

33) ספר היובל להרכבי, עמ' 87—88.

תקנת של איסור שבת ויו"ט

שתיקן הגאון ר' משולם וייבש מקראקא

[נעתקו מתקנת הגאונים שלש ארצות דיריד לובלין אדר ש"ן]

(מתוך כת"י שבספרית ה"תלמוד תורה" ברומה)

מאת

ישעיהו זנה

על דבר התקנות של ר' משולם פייבוש מקראקא, שוררת ערבוביה אצל הביבליוגרפים וחוקרי דברי ימי ישראל. בן-יעקב באוצר הספרים (עמ' 671) מסמנן בשם: „תקנות ומסכת שבת" בלי קביעות זמן ומקום. רמש"ש בספרו: „הספרות ההיסטורית של היהודים", סעיף 139 מתקן את השם „תקנות לאיסור שבת" על יסוד עדותו של ראבינוביץ, שראה העתק כת"י של התקנות בספרית הת"ת ברומה, ומוסיף פרט אחד חשוב, שיסודו, כנראה, כמו"כ בעדותו של ראבינוביץ, והוא, שהתקנות נתקנו בלובלין, במקום שבין הגאונים נמצא ג"כ ר' וויבוש מקראקא. גם שאלת המקום נפתרה איפוא, ועדיין שאלת הזמן במקומה עומדת. מתוך המקום שרמש"ש קבע להתקנות בספרו נראה שהוא נוטה לקבוע זמנן בין ש"ע ושע"ד, בלי שום יסוד. ועוד שאלה אחרת יותר חשובה נשארה סתומה, והיא, יחסן של התקנות לועד ג' ארצות. לוין במחברתו: חומר חדש לתולדות ועד הארצות, III, פפד"מ 1916, עמ' 12, הערה 50 מזכיר את התקנות של ר' פייבוש מקראקא ומעיר, שאין להחליט אם הן עומדות בקשר כל שהוא עם איזה ועד הארצות.

בהיותי ברומה בחנתי את העתק התקנות בספרית הת"ת, ומצאתי בסופן את החתימה המענינת, שבודאי העתיקה ראבינוביץ ושימשה יסוד לרמש"ש לקבוע על ידה מקום התקנות, ומתוכה יוצא ג"כ ברור זמנן ויחסן לועד הארצות. לאחר גמר העתקת התקנות אנו קוראים: „א ת (המלה הזאת היא בלתי ברורה, ואפשר לקרות ג"כ א ח ר) זה העתקתי מתקנות הגאונים שלש ארצות דיריד לובלין אדר ש"ן שהיה גם החסיד מהר"ר פייבוש הנ"ל בהסכמתם: יחזיקו על מחזיקי אורנדות וכפרים שלא יעשו גוים שום מלאכה בשבת, וכן המקבלים מכס י ת ק ן ל ה ם א ב " ד האיך יתנהגו בשבת, ושלא יצודו דגים ע"י גוים בשבת, וכן המחזיקים אפין (=תנור) שלא יבשלו בשבת ויו"ט מלץ (=מאלץ), גם י ת ק נ ו לכל מוכרי יי"ש ושאר משקים ה א י ך י ת נ ה ג ו ב ש ב ת". כאן נפסק כתה"י. אם נקרא את המלה הראשונה „א ת" ז ה (ולא: אחר זה) ונאמר שמוסב על שלפניו, כלומר על התקנות שנזכרות מקודם, כמו שהבין זאת ראבינוביץ ורמש"ש, כי אז יצא ברור, שהתקנות האלו נתקנו בועד הארצות

בלובלין משנת ש״ן, שנזכר בפנקס פוזנא משנת ת׳, ונתפרסם בראשונה ע״י פרלס בירחון משנת 1867, ומשם נעתק ע״י הרכבי ב„חדשים גם ישנים״ בגרץ-שפ״ר חלק ז׳ עמ׳ 17 וכו׳.

אם נבין באופן זה את דברי החתימה כי אז יש בהתקנות האלו כדי להעמידנו על צד אחד של פעולת הרבנים בתוך הועד. כי לכאורה יש כאן סתירה בין הפתיחה המדברת על „תקנות, שתקן הגאון ר׳ משולם ווייבוש״ ובין החתימה, המיחסת את התקנות לועד הארצות, שגם מהר״ר פייבוש היה בהסכם אתם. אבל לאמתו של דבר, טבע הדברים מחייב, שכל זמן, שהיה הועד עוסק בשאלות של הסתדרות הקהילות ובדיני ממונות, היה הדבר מסור ברשותו של הועד כלו, וכל הנאספים לקחו חלק במועצות. אבל כשנגע הענין באיסור והיתר, כשצריך היה לתקן תקנות לגדור פרצים בחומת הדת, אין מן הדין שיהיה זה ענין להצעות וויכוחים לכל חברי הועד; לכל היותר יכלו לקחת חלק במשא-ומתן הרבנים המומחים לדבר. אבל אפילו הרבנים ודאי שלא קבעו תקנות ממין זה מתוך משא-ומתן פומבי, כי אם או, שאחד מן הרבנים בראותו צורך השעה לעשות סייגים באיזה צד שבחיים הדתיים הכין את התקנות והציען באספת הועד לפני חבר הרבנים, או שהועד הטיל על אחד מן הרבנים לטפל בענין ולהכין הצעות. אם עלה בידו של הרב המציע להשיג הסכמתם של הרבנים הנוכחים בועד — כמובן לאחר וכוח ומשא-ומתן ארוך — על התקנות שהכין, נתאשרו באופן רשמי ע״י הועד, ונרשמו בפנקס מיוחד בשם „תקנות הגאונים״.

ובאופן זה, כנראה, צריכים אנו לשער את הלך הדברים של „תקנות של איסור שבת ויו״ט״. ר׳ משולם פייבוש ראה צורך השעה לתקן תקנות שונות בעניני שבת ויו״ט, כמו שאומר במבוא לתקנותיו: „ראיתי עם ה׳ והנה נפוצו ופרץ פרצו... בחלול שבת ומועד״, עמד ותיקן תקנות מתאימות בקנסות ועונשין „בקהלה מפוארה בק״ק (=בק״ק קראקא) יצ״ו״. וכשנתאסף ועד הארצות בשנת ש״ן ללובלין, הציע ר׳ פייבוש את תקנותיו לפני חבר הרבנים שבועד והשיג את הסכמתם, ואחר כך קבלו אשור רשמי של הועד ונרשמו בפנקס „תקנות הגאונים שלש ארצות״. ומן הפנקס הזה נעתקו בהעתק רומה. — העתק כמעט בן זמנן של התקנות אם נדון עפ״י אופי הכתב, ועל כל פנים נעשה עוד בחייו של ר׳ משולם פייבוש.

הפרוצידורה הזאת ידועה לנו מתקנותיו של הסמ״ע על ענייני רבית, שהציע בועד הארצות משנת שס״ז, ומעיד ש„לאחר שקלא וטריא הסכימו על הדברים ראשי ישיבות שהיו פה עמנו ביריד״. „והעליתי דברי הנ״ל״, אומר הסמ״ע, „על הכתב בצווי ראשי המדינות וקבלו עליהם לאשר ולקיים וכן כתבו בפנקס שלהם בפני וכידוע להם״. הסמ״ע חותם: „דברי הקטן... הכותב וחותם פה בהסכמת רבותיו... שנתועדו פה ביריד גראמניץ שס״ז לפ״ק״. קרוב לשער, שגם „תקנות שבת״ של ר׳ משולם פייבוש היו חתומות באופן דומה, וע״כ כותב המעתיק „בהסכמתם״. אולם לא רק את הפרוצידורה אנו מוצאים ב„קונטרס הסמ״ע״, אלא גם הד קולן של תקנותנו על איסור שבת ויו״ט, והוא בסעיף האומר: „עניני איסור שבת

בהיות שאינן כלולין ונוהגין בג׳ ארצות כי (לדעתי צריך להוסיף: אם) באגפי ק״ק פוזנא וקראקא, ובשאר גלילות אינם מתעסקים באורנדות ורחיים ומכס ובריא הייזר... לכן הנחתיהו מלכתוב הסכמתי לבדי״. הדברים הנדונים בתקנות שבת שלנו — אורנדות, רחיים, מכס ובריא הייזר — היו נוהגים ביחוד בגליל פוזנא וקראקא, וע״כ התעסק בהם ר׳ פייבוש מקראקא והנהיגם מתחילה בעירו, ואח״כ הציעם לפני הועד. כדאי לציין שבאוצר הספרים לבן יעקב עמ׳ 671 מובאות כמו״כ „תקנות להלכות שבת להר׳ ליב חסיד מקראקא״. אנו רואים, איך תקנות שבת העסיקו את מוחותיהם של הרבנים החסידים שבקראקא של סוף המאה הט״ז, גם ר׳ משולם פייבוש מתואר בתואר „חסיד״.

מתוך האמור יוצא ברור, לדעתי, שהנחתם של חוקרי די״י בנוגע לחיי ר׳ משולם פייבוש ר״מ בק״ק קראקא אינה מבוססת כל צרכה. שכן הם מניחים, שר׳ משולם פייבוש בא לקראקא לא קודם לשנת שנ״ט, (עי׳ עיר הצדק עמ׳ 49, וכלילת יופי לדמביצר ח״ב, דף פ״ח ע״ב הערה), בעוד שמהתקנות האלו יוצא שתיקן תקנות בקראקא שנתאשרו בועד הארצות משנת ש״ן, וא״כ בשנת ש״ן צריך היה להיות כבר בקראקא. ובאמת בין הרבנים הבאים על החתום על התקנה שמשנת ש״ן, שנתפרסמה מפנקס פוזנה ע״י פרלס נמצא ג״כ: „ר׳ וויבוש מקראקא״, ואף אם נרצה להטיל ספק בדבר, אם המלה „מקראקא״ היא מן החתימה המקורית או נתוספה אח״כ ע״י המעתיק [כך בודאי חושבים אלה, המאחרים ביאתו של ר׳ משולם וויבוש לקראקא, אבל לא שמו לב לדבר, שכשהמעתיק מוסיף איזה דבר הוא מוסיף ביודית. כן, למשל, הוא מוסיף על חתימתו של בעל עוללות אפרים: דער לסוף צו פראג איז רב גיוועזן״, ועל חתימתו של השל״ה: „דער לארץ הקדושה איז גיפארין״], מכל מקום בתקנות שלנו, שנאמר בפירוש, שנתקנו בתחלה בק״ק מפוארה בק״ק קראקא, וגם מצאנו סמוכים לדבר ממקום אחר, שבעיקר בקראקא הרגישו צורך בתקנות אלו, המקום „קראקא״ הוא בודאי מקורי. אם ר׳ משולם פייבוש השתמש באיזו איצטלה של רבנות בקראקא קודם שנת שנ״ט אין לדעת. ובאמת כל יסודם של בעל עיר הצדק ודמביצר רעוע הוא; כסבורים הם, שמכיון שמקודם שנ״ט שימש ברבנות בקראקא ר׳ מנחם מענדל ר׳ אביגדרס — שנזכר גם כן בין הרבנים של הועד בשנת ש״ן בתור בא כח „מקראקא״ — עלינו להניח, שר׳ פייבוש בא לקראקא רק אח״כ, כאילו היו בטוחים, שלא היו שני רבנים משתמשים בבת אחת בקראקא, ושר׳ וויבוש מוכרח היה ללבוש איצטלה של רב באיזה מקום מקודם שנתקבל לרב בקראקא. כל אלה הם, כמובן, דברים הפורחים באויר ואין בהם כדי לסתור עדותנו.

עד כאן נמשכתי אחר דעתם של ראבינוביץ ורמש״ש במובן המלים „את זה״, שהן נדרשות לפניהן, והדברים הבאים אח״כ מן „...יחזיקו על מחזיקי אורנדות...״ עד הסוף יהיו איפוא רק ראשי פרקים של תקנות הועד שנזכרו למעלה. אבל לאמיתו של דבר יש לנו ענין עם פסוק, שאין לו הכרע. ואפשר שהוא נדרש לאחריו [וביחוד אם

נקרא: „אחר זה"], והכונה שהדברים הבאים אח"כ: „יחזיקו על מחזיקי..." הועתקו מתקנת הגאונים ג' ארצות. היחס של תקנות ר' משולם פייבוש להועד נשאר בתקפו, אלא שעלינו כעת להקדים את אשר איחרנו ולאחר את אשר הקדמנו. ז. א. תקנותיו של ר' פייבוש אינן הצעות קודמות, שהשיגו אח"כ הסכמתם של הרבנים ואישורם של ראשי המדינות, כי אם להיפך, הועד תיקן מקודם תקנות כלליות, שישמשו מסגרת רחבה ל„תקנות מפורטות", שעל כל „אב"ד לתקן", כמובן בהתאם לצרכי קהילתו, „איך יתנהגו מקבלי מכס", „מוכרי היי"ש", וכו'. ור' פייבוש, שהיה באותו מעמד, כששב לקראקא מילא את התפקיד, שהוטל עליו ותיקן תקנות מפורטות באיסור שבת ויו"ט בשביל ק"ק קראקא. אין בידינו להכריע בודאות איזה משני הפירושים קולע אל האמת ההיסטורית, אבל מפני נימוקים שונים דעתנו נוטה להפירוש השני. בין כך ובין כך תקנותיו של ר' פייבוש מקראקא, אם על שם תחלתן, ואם על שם סופן, שייכות לפעולתו של הועד ג' ארצות שבלובלין משנת ש"ן.

אין מן הצורך להרבות דברים על חשיבותן של התקנות בתור חומר היסטורי, שכן משתקף מתוכן מצבן הכלכלי של שכבות אחדות של עמנו בסוף המאה הט"ז, מלבד ידיעות שונות די מענינות, כגון זו, שבקראקא היה השמש מסבב על הבתים בע"ש והכריז: „בשלו דגים", ידיעה שלא מצאתי דוגמתה במקור אחר. ועל כן אני חושב שפרסום התקנות במילואן — אעפ"י שקיצור מהן כבר נדפס בס' בלתי שכיח לגמרי, „כבוד חכמים" לר' יהודה ליב פוחאויצר בוינ' ת"ס — יתקבל ברצון מאת החוקרים העוסקים בתולדות ועד הארצות.

מוסר אני את התקנות כמות שהן בלי הערות וציונים; ויתרתי על עיבוד מדעי, כי אי אפשר היה לי להשיג כאן הספרים היסודיים העוסקים בתולדות הועד ותקנותיו, ועל כן אני מסתפק בהושטת אבני בנין להחוקרים הבונים במקצוע זה והנחתי להם מקום להתגדר.

פירינצי, אלול תרצ"ה.

תקנות של איסור שבת ויו"ט

תקנות שתיקן הגאון החסיד מהר"ר משולם וייבש ר"מ ואב"ד דק"ק קראקא להנצל מאיסור מלאכת שבת!

ראיתי עם ה' והנה נפוצו ופרץ פרצו, ותורת ה' נאצו, בפרוע פרעות בישראל פרוע לשמצה, בחילול שבת ומועד מעדו רגליהם וידם אמרו נוקשת נוקשו גם נלכדו במשא ומתן מקח וממכר, ראו ויתירו גוים לעשות מלאכתם וכשלו בהם רבים ורבה העזובה בקרב הארץ. ראיתי את עני עמי וקנאת ה' צבאות קנאתי לגדור הפרצה ואומר להצילו מיד מכאובו ושמץ דיבה לא ימצא בו תקנתי תקנות על ככה בקנסות ועונשין

בקהלה מפוארה בק"ק יצ"ו המה קבלו עליהם לשמור ולעשות ולקיים, ואנשי תמיד יפרידו יפקדו על הדבר ואת העם יזהירו וימנעו אותם מהדרך הנזכר ואל ישיבו לכסלה.

1) בראש וראשון מי שיש לו ברייא הוי"ז ומבשל בה לעצמו ולפעמים משכירה לאחרים לבשל איש ביומו אסור להשכירה לגוים, שיבשלו בה לשבתות ויו"ט כי הוא נוטל שכר שבת וגם הוא דומה לתנור ומרחץ שאסור להשכירו לגוי בשבת וי"ט, ואפי' בלא שכר אסור כי תקרא שם ישראל עליו, ומאשר ידוע ומפורסם במדינות אלו שאי אפשר לגמור בישול שכר ביום אחד [ומי] שהוא מתחיל באיזה יום נמשכת מלאכתו תוך הלילה אסור להשכירו לגוי אפילו בע"ש כי תמשוך (!) מלאכתו תוך השבת אם לא שיתחיל הגוי מלאכתו ביום ה' מבעוד יום שעה אחת קודם הלילה שאז יוכל לגמור מלאכתו קודם השבת בעוד היום גדול. ואם יבשל בו ישראל יחוייב להתחיל מלאכתו ביום ה' כמו ד' שעות קודם הערב כדי שיגמור מלאכתו קודם בין השמשות הרבה פן יאונה לו איזה עכוב ויבוא שתמשוך מלאכתו עד הלילה וסחור סחור אומרים לנזירא וכו' ומי שיעבור על ככה יתן קנס טאליר ליד הממונים תקף (!) בהכרזת חרם.

2) ומי שיש לו מל"ץ הוי"ז ועושה מלאכתו בו ע"י פועלים גוים יהיה נזהר שלא ינוח (!) לעשות הגוי בה מלאכה בשבת כי אם אותן מלאכות[ה] נעשות מאליהן כגון השרייה ששורין התבואה קודם השבת והן נשרין מאליהן כל השבת. אבל ליבשן על האש בשבת או לשפוך עליהן מים וכיוצא בהן אסור ואף אם הוא בקבולת אסור כיון שהמל"ץ הוי"ז נקרא על שם ישראל ועל כן תקננו שקודם השבת וקודם יום טוב יקח המפתח מיד הגוי המעלזי"ר כדי שלא יעשה בה מלאכה בשבת ויו"ט והממונים עומדים על המשמר קודם השבת ובשבת וכן בי"ט לחקור ולראות אם המפתח ביד ישראל אם לא ואם נעשה בהן מלאכה בשבת וי"ט או לא והן מחוייבים לילך בעצמם וגם לשלוח שלוחים לחקור ולפקח על דבר זה, וכאשר ההפסד מרובה בענין שלא יכלו לגמור המלאכה מלאכת מל"ץ הוי"ז יפה בימות השבוע, ישכיר הישראל את המל"ץ הוי"ז לגוי למשך ג' או ד' שנים ויתנה עמו שלא יעשה לגוי (!) מלאכה בשבת וי"ט, ואף אם הוא יעבור על תנאו אין לישראל בזה עון אשר חטא. ומאחר ששכרו להרבה שנים יחד, הדבר מפורסם ואין בו משום מראית עין לאמר שישראל שכר פועלים לעשות מלאכתו בשבת. ובפרט כאשר יהיה (!) תקנה בעיר שכל מי שיש לו מל"ץ הוי"ז שישכירו לגוים ולא ישכיר פועלים גוים לעשות מלאכתו שוב אין כאן חשד ומראית עין. ולאחר כלות ג' או ד' שנים השכירות לגוי כנ"ל יוכל להשכירה לגוי למשך שנה בלי שום תנאי בעולם.

(3 וכן אותם המבשלים יין-שרף יהיו נזהרים לכבות האש שתחת הדודים והיורות קודם הכנסת שבת וי״ט והממונים יחזרו על הווינציי״ז קודם הכנסת שבת בעת שיקרא השמש בשלו דגים ויצאו לכבות האש ומי שיעבור וימצא האש שתחת הדוד והיורה בהכנסת שבת יתן טאלר קנס ליד הממונים תיכף בהחרדת חרם.

(4 וכן לא יניחו לעשות אותה המלאכה שקורין בל״א זטשירזי״ן (?) וע״כ מחויב לסגור הווינצי״א וליקח המפתח לידו שלא יעשה בו הגוי שום מלאכה בשבת והממונים יחקרו על ככה ואם לא ימצאו המפתח ביד בעל הבית או שלא תהא הווינצי״א מסוגרת וכל-שכן אם ימצאו שיעשה בה מלאכה יוקנס מיד לפחות טאלר ישן וכאשר המלאכה נמשכת ליום ולילה אסור להתחיל בע״ש כי אם ביום ה׳ קודם חצי היום בענין שיוגמר (!) כל המלאכה קודם הכנסת שבת.

(5 וענין הקרעטשמ״י של מוכרי שכר ודבש ויי״ש שמוכרין כדרך שמוכרין בחול במדה ומנין וסכום מקח ומקבלים מעות המקח ואינן יודעין להזהר רק מיגיעות (!) המעות ויותר מהמה המוכר לגוים שאינם שומרים השבת תקננו שאין למכור לא שכר ולא דבש ויי״ש כלל שאי אפשר בלא מכשול עון בלי קבלות המעות ובלי פסיקות המעות ודקדוק המדות כי הוא אוושא דמילתא טפי ורבים חלולים הבאים מזה עד שיבואו להקל בכל משא ומתן ומקח וממכר. וכ״ש להוליך חוץ לתחום שאסרו בקנס הנ״ל. וע״כ כל מוכרי שכר ודבש מחוייבין להסיר הסימן שתולין בפתח ביתם כל השבוע להודיע שבבית זה מוכרין שכר ודבש אותו הסימן יסירו קודם בין השמשות של הכנסת שבת וי״ט כדי למנוע רגלי גוים מביתם בשבת וי״ט ולא ימכרו לשום גוי כלל בקנס טאלר, אך לישראל מותר למכור לפי שיודע שאסור ליתן המעות וליתן בדרך מו״מ של ימות החול, רק יתן לו בהקפה בלי נתינת מעות כלל. והלוקח חייב לפרוע הקפותיו קודם שבת הבאה. ואם יבא עד שתבע מן הלוקח שיפרע לו ולא פרע לו קודם השבת הבאה אז יתן קנס לצדקה ליט׳—שעוה. והקנס הזה יגבוהו הממונים הנ״ל קודם שבת השנית. ואז אם לא יפרע להמוכר או לא יתן קנס הנ״ל יוכרז בחרם גלוי (?). וגם אם ימכור לישראל בהקפה יהיה נזהר מלהזכיר לו סכום מקח וסכום מדה רק יאמר לו מלא לי כלי זה והכלי ידוע במדתו או ימדדו אותו כלי אחר שבת וכ״ש שלא יבא עמו לחשבון לאמר כך וכך נתת לי תן לי עוד כך וכך ויהיה בין הכל כך וכך, כי כזה וכיוצא בזה אסור.

(6 ואותן שוכרי האורנד״י אשר אין רשות למכור בכל העיר שום יי״ש לשום אדם זולת הארנד״ר השו[כר] ובביתו אשר קשה למנוע מלמכור בביתו מאחר שכל ימי השבוע המה מחוייבים לבוא ולשתות דוקא בביתו וקשה לשנותו מביתו לבית אחר יתקן בענין אחר שימכור בע״ש או בעי״ט חביות קטן (?) או לו (?)

כלי יי״ש במכירה גמורה כל מדה ומדה בסך קצוב ואותו הגוי ימכור לצורך עצמו. וכל האחריות, הריוח וההפסד הכל על הגוי בעניין שאין לישראל חלק בו, ואם ישארו איזו מדות יי״ש ביד הגוי שלא היה יכול למכור יכול לחזור ולקנותו מידו אחר השבת כמו שהתירו בחמץ בפסח, כל זה התרנו דוקא לשוכרי הארנד״י יי״ש שאי אפשר להם בענין אחר כנ״ל.

(7 אבל לקרטשמ״ר מוכרי שכר ודבש אין להתיר להם כלל למכור חביות שכר ודבש לגוי כנ״ל והגוי ימכור בביתו של ישראל מפני מראית העין. גם שלא יעשו ערמה בדבר הואיל ורוב העולם מוכשלים בעבודה זו ורק יש להתיר להם למכור חביות שכר או דבש לגוים כנ״ל והגוי ימכר חוץ לביתו של ישראל, ואז אין שם משום מראית העין, גם אין לחוש לערמה כל כך.

(8 אותן שוכרי מכסים יש בו גם כן משום ודבר דבר יש לתקן הדבר בעניין זה, שישכור לו גוי א׳ בקבולת דהיינו שיתן להגוי מכל זהוב וזהוב בשכר פשוט א׳ או יותר ואז הוא אדעתיה דנפשיה קעביד וזה התירו משום הפסד מרובה. ואם אפשר שהגוי יקבל המכסים חוץ לביתו של ישראל טוב הדבר, ויכול הישראל לעמוד מרחוק וישמור הגוי לבל יכחש מה שקיבל דשמירות דברים מותר בשבת, רק שלא יסייע עמו בלקיחת המכס או בחשבונות או בפסיקת הדמים כאשר רבים נכשלים בזה.

(9 ואותן שוכרי רחיים שלוקחין מדה קצובה מכל מדה שיטחון הטוחן ומלאכת הטחינה ותיקון הריחיים איננו על ישראל רק על הטוחן גוי שיש לו גם כן חלק מה במדות עבור טרחו ונמצא שאין המלאכה על הישראל רק שהוא לוקח המדות, והנה אף שאין בכאן פסיקה וקציבה כמו במכס כי הכל נותנים בשוה ומדה אחת לכולם אין פוחתין ואין מוסיפין כנהוג ברוב מקומות, וגם אין כאן גזרה שמא יכתוב כמו במכס מ״מ יש כאן מדידה ודקדוק המדה, וע״כ יש כאן ג״כ לשכור גוי בקבולת שיקבל המדות בשבת כמו במכס דלעיל, והנער הישראלי הרגיל ליקח המדות לא ימדוד הוא בעצמו בשבת וי״ט ליקח המידה בידו רק ע״י גוי בקבולת כנ״ל, או שהטוחן הגוי שיש לו חלק ג״כ במדות יקח בשבת וי״ט והוא אדעתיה דנפשיה קעביד, והישראל יוכל לשמור שלא יעוות אותו רק יניח מה שיקח באוצר שלו. כי שמירת דברים כמו אינם (!) אסורים (!) בשבת. וגם אינו עושה מלאכה בשבת, ויותר נכון שאם אותו הגוי המביא תבואתו לטחון נותן המדה מעצמו ונותן באוצרו של ישראל והישראל שומר הדבר שאז הגוי אדעתי׳ דנפשיה קעביד כדי למהר ולטחון תבואתו ושלא יעכבוהו עד אחר השבת וכל זה דוקא במקום שאין תיקון הרחיים ומלאכת הטחינה על הישראל השוכר האורנדי רק שיש טוחן גוי מיוחד שעליו

מוטל תיקון הרחיים ומלאכת הטחינה ובעבור זה יש לו חק מהשר שהוא נוטל חלק מן המדות כגון עשירית או שלישית או רביעית כדרך ברוב מקומות וא״כ אין המלאכה מוטלת על הישראל רק שהוא לוקח המדות כמו במכס. אבל במקום שאין שם גוי טוחן מיוחד לכך שיש לו ברחיים והמלאכה של כל הרחיים מוטלת עליו רק שהישראל שוכר הכל ותיקון הרחיים ומלאכת הטחינה מוטלת הכל על הישראל השוכר אורנד״י הרחיים והישראל חוזר ושוכר לו פועל טוחן גוי ונותן לו שכירות שיקבל עליו תיקון הרחיים ומלאכת הטחינה ונמצא שהגוי עושה מלאכה בשביל הישראל וגם הוא בביתו של ישראל מאחר שכל הרחיים שלו וגם הוא מלתא דפרהסיה והשמעת קול ואוושא מלתא ואסור ועל כן יש להזהיר שלא ישכור שום ישראל כל הרחיים בכלל כנ״ל רק שיניח להטוחן חלק בה כנהוג ברוב מקומות בארץ הזאת ואם כבר אירע הדבר ששכרה כולה יש לתקן הדבר מיד דהיינו מיד ששכר הישראל את הרחיים טרם שתקרא שם ישראל עליו משכיר חלק הרחיים הנ״ל לטוחן גוי בעניין שלא יהא מוטל על הישראל שום דבר מכל המלאכות ותיקון הנ״ל כי אחרי שיקרא שם ישראל עליו יצטרך להחזיר האורנדי להשר והשר יחזור וישכיר הרחיים לחלקים חלק א׳ לטוחן גוי כנ״ל.

10) וכן אותן שקונים צידת דגים ביאורות ובברכות ושוכרים פועלים גוים והמה שכירי יום שאסור לישראל להניח לצוד דגים בשבתות ויו״ט בקנס גדול חמשי׳ זהובי׳ אדומי׳.

11) ואותן שוכרי אורנדות שדות וכרמים עיירות וכפרים והכפריים מחוייבין לעשות מלאכתן כמה ימים בשבועה (!) חורשין וזורעין וקוצרין ועובדין שדותיהן של בעלים ועושין כל מלאכתן מה שיצוו עליהן הבעלים באותן הימים שהחק מוטל עליהן ונמצא שהן שכירי יום ולא פועלים בקבלות לחרוש השדה ולזרעה ולקצרה ולא איכפת להם להכפריים אם תגמור מלאכת השדה אם לא ואין עליהם המלאכה לגמרה רק שעושים הימים הקצובים עליהם הן מלאכת השדה הן הן שאר מלאכות כאשר יצוו עליהם אדוניהם עבודת עבד ועבודת פרך כידוע ומפורסם לכל, לכן אסור לו לישראל להניח הכפריים לעשות מלאכתן בשבת וי״ט לא חרישה וזריעה וקצירה ולא שום מלאכת עבודה, אך אם פקח הוא השוכר יראה בתחלת השכירות לעשות התנאי לבחור לו החוק והחיוב בימי החול ויניח להם ימי השבת והי״ט ואם אי אפשר לו אז יניח ויוַתר להם יום השבת וי״ט לגמרי. והנה בהיות בגלותנו ושעבוד מצרים בחרו להם אבותינו את יום השבת למנוחה אשר עדיין לא נצטוו עליהן (!) ונסתייעו מן השמים לקובעו יום מנוחה לדורות ק״ו במקום שהגוי בשעבודם של אלו שיש להם לקיים מצות התורה ומצות החרמים (!) ובזה יתקדש שם שמים על ידיהן ולא יתחלל ח״ו. ואותם הכפריים

המוליכים סחורות אדוניהם או תבואתם למרחקים אשר בזה יש גם כן חק כמה פעמים בשנה הם מחוייבים להוליך התבואות והסחורות ולמקום מוגבל נמצא שבזה הם כמו בקבלות ורשאי הישראל השוכר הארנדא ליתן לו הסחורה והתבואות לשלחם בימות החול אף אם לא יוכלו לגמור מלאכת ההולכה וההובאה קודם השבת בימי החול מותר כי הגוי אדעתי׳ דנפשי׳ קעביד אבל יתר המלאכות אין להתיר להם כלל.

12) גם יש להזהירם על שנהגו לגדל חזירים אשר הם מקבלים באינוונט״ר שיש בהם משום אסור לעשות סחורה בדברים האסורים מן התורה שאסור לעשות סחורה בהם, ואף אם נזדמנו לישראל נבלות וטרפות שמתר למוכרם היינו דוקא שמוכרם מיד ולא לגדלם עד שיהיו שמנים ובחזירים יש עוד מכשול עון שהוא ח״ו בכלל ארור מגדל חזירים, לכן החכם עיניו בראשו לראות בתחלת שכירות הנכסים להעמיד התנאים עם הגוי שלא יבוא לידי מכשול עון בזה, ויצא ח״ו שכרו בעוה״ז בהפסדו שבעוה״ב.

13) וכן אותם הסוחרים שהולכים למרחקים כגון מוליכי השורים ומוליכי התבואות לעיר דנצ״ק שרגילים לקנות כותלי חזירים ליתנו בדרך לפועלי (!) הגוים ועושין כן למונעם מזה.

14) וכן יש להזהיר אותן על עניין הסירוס דהיינו בהמות ותרנגולים שלא יעשה ישראל לא ע״י עצמו ולא ע״י גוי מדעתי׳ ואפילו אם הגוי עושה מעצמו ומתכוון לטובת הישראל אסור וכ״ש שלא להערים בדבר אך יתקן הדבר בתחילת השכירות שיקבל הבהמות והתרנגולים בשותפות עם הגוי שאצלו ואז הגוי אדעתיה דנפשי׳ קעביד ואם כבר קיבל בלא שותפות עדיין יכול ליתן הבהמות והתרנגולים לאיזה גוי למחצית השכר שיהיו פירות הביצים והאפרוחים למחצה או לשליש כפי מה שיפסקו עמו בקבולת.

15) גם יש להזהיר העם [בעניין] מכירת בהמה המבכרת שלא די בכסף לחוד או במשיכה לחוד וצריך לעשות שניהם, דהיינו שצריך לקבל המעות מן הגוי וגם יעשה הגוי משיכה לרשותו, או לסימטא או שיקנה לו הישראל המקום שהבהמה עומדת שם והגוי, יקנה הקרקע בחזקה. שינעול או יגדור ובזה יקנה לו הבהמה אז משיכה קונה המעות (?) דבמעות לחוד לא סגי גם במשיכה לחוד לא סגי מספק רק שיעשו שניהם או בקניית המקום כנ״ל. כאשר כתבו הפוסקים, וכן במכירת חמץ בפסח צריך לעשות כן.

16) גם יש להזהיר הנשים על ענין ייחוד שלא ילכו ברחובות ובבתי גוים שאין

ישראלים רגילים שם בלי שומר ראוי והגון וכל שכן שלא ילכו בדרך בלי שומר כדינו.

17) עוד תקנו שהשמש דק"ק מחוייב בכל ע"ש להקדים עצמו שעה א' קודם שיקרא לביהכ"נ במנחה וילך מבית לבית לצוות ולהזהיר העם ולהכריז שיכינו את עצמם לשבת ויפסקו ממלאכתן אשר המה עושים, וזה תיקון גדול.

תם ונשלם

שרידים משירי ספרד

מ א ת

שמעון ברנשטיין

לרגלי עיוני בכמה כתבי־יד תימניים, השמורים בספריה המהוללה של בית המדרש לרבנים בניו־יורק ושהועמדו לרשותי על ידי מנהלה הנכבד, החכם פרופ. אלכסנדר מ א ר כ ס, מצאתי בתוכם כמה פיוטים בלתי־ידועים מפרי עטם של גדולי משוררינו הספרדים. כאן אני בא לפרסם ארבעה פיוטים מסוג זה, שנשכחו ממנו ונעלמו מעינינו עד עתה. פיוט אחד אפשר לייחסו בוודאות לר' שלמה בן גבירול, פיוט שני הוא לר' אברהם אבן עזרא, ושני פיוטים לר' יצחק ן' גיאת. עד כמה שידיעתי מגעת לא באו הפיוטים האלה עדיין בדפוס בשום מקום [1].

אחינו התימנים לפני מאות בשנים גדולה היתה מסירותם ואהבתם ליצירותיהם של משוררי ספרד ש„בתקופת הזהב". בחבה יתרה היו אוספים ומכניסים את פיוטיהם חרותיים של ר' יהודה הלוי, ר' שלמה אבן גבירול, ר' אברהם אבן עזרא, ושל דומיהם אל תוך סידורי־התפלה שלהם, הנקראים בערבית „תכלאל" (מעין „כל בו") ולספרי הדיואנים שלהם, שהיו נפוצים בכתב־יד, בין חוגים שונים בקהלותיהם. יותר מכל שאר חלקי בני עמנו בכל תפוצות הגולה שמרו לנו יהודי תימן את השירה הספרדית, והרבה פיוטים ויצירות ממקצוע זה נצלו על ידיהם משיני האבדון ותהום הנשיה. לולא מסירותם וחבתם העמוקה של אחינו התימנים לשירה זו, כמעט שלא היה נשאר לנו כל שריד ופליט מהדיואן של ר' אברהם אבן עזרא. מהדיואן היקר הזה נשאר כידוע רק טופס כתב־יד אחד ויחידי בכל העולם, ולאשרנו הטיל הגורל את האוצר הרוחני הזה אל תוך ידים אמונות של יהודי תימני אחד. על ידי היהודי הזה נתגלגלה אחרי כן הזכות להציל את האוצר ולהכניסו לכרם השירה של עם ישראל לקנין עולם [2].

1) הפיוט היחידי מן הארבעה שהוא נזכר ב„אוצר השירה והפיוט" לישראל דווידזון, כרך ד', טלואים, עמוד 195 סימן 49 הוא הפיוט „יין ישן" לר' יצחק ן' גיאת (המובא למטה סימן ד') לפי רשימת בכר ב„שירי תימן" בתור פיוט בלתי־נדפס. ב„אוצר", שם, מובא עוד מקור אחד המזכיר את הפיוט, רשימת נייבויער של כתבי־היד בבריטיש מוזיאום—וברשימה זו הפיוט מיוחס ל„ר' יצחק הלוי". חוקרי השירה פקפקו בדבר, אם ר' יצחק הלוי ור' יצחק ן' גיאת הם היינו הך, וגם שד"ל היה בין המפקפקים. „באגרות" (עמוד 614) הוא רושם: „ר' יצחק הלוי ז"ל, ולא ידעתי אם הוא עצמו בן גיאת". והנה מהרשימה ממעל לפיוט בכתב־היד שלנו יוצא ברור שבן גיאת הוא הוא ר' יצחק הלוי ושלפעמים היה חותם ככה את שמו.

2) הלא זהו הדיואן של אבן עזרא שנתפרסם בפעם הראשונה בשנת תרמ"ב על ידי הד"ר ע. איגרס. השווה לזה מה שכתבתי בראשית מאמרי „שירים תימניים חדשים" ברבעון „חקופתנו", לונדון, כרך א' (תרצ"ג), חוברת ג—ד.

בזה שהפיוטים המובאים למטה, שייכים, הראשון לר׳ שלמה אבן גבירול והשני לחראב״ע, אין מקום לספק. לזה יש לנו כמה סימנים מובהקים וראיות מוכיחות. לזה מעידים לא רק שם המחבר בראשי החרוזים, לא רק הלשון, הסגנון והתכן כי אם, בעיקר, מקום־מציאותו של הפיוט בכתב־היד הריהו כמאה עדים דמיא. אם הדיואן התימני למשל, כולל מספר ידוע של פיוטים לרשב״ג במדור אחד ובאסף אחד, וכל הפיוטים האלה, המסומנים בשם המחבר בראשי החרוזים, ידועים לנו כתור פיוטיו של אבן גבירול, שכבר נדפסו, מלבד האחד הנמצא בתוכם וביניהם, הרי צריך לחשוב בוודאות, שהפיוט הבודד הזה, הוא חוליה מן שאר הפיוטים של אותו המחבר, ושרק באיזה מקרה נשאר בתור חטיבה נעלמה מן הכלל. והוא הדין בנוגע לפיוט השני. כתב־היד כולל עשרים וארבעה פיוטים לר׳ אברהם אבן עזרא בקבוצה אחת, כל פיוט השם „אברהם" בראשי חרוזיו וכלם ידועים לנו מתוך הדיואן שלו הנדפס — מלבד הפיוט הזה, ברור הוא איפוא שעל ידי איזו סבה נעלם מתוך אוספי הדיואנים האחרים עד שנשכח במשך הדורות.

בנוגע לפיוט הראשון אמרתי ש„אפשר" לייחסו לאבן גבירול וכבטוי של זהירות זה אין צרך לראות ספק בדעה, שהפיוט הוא מפרי עטו של המשורר הזה. הדבר הקשה והמעכב בפיוט זה הוא קושי הלשון וכבדות הסגנון, מה שמתנגד ללשונו הקלה ולסגנונו השוטף והנעים של גבירול. והנה, מכיון שלפי דעתי והכרתי אין להסתפק בזה, שהרשב״ג הוא מחבר הפיוט, אני בא לידי השערה, שבפיוט הזה יש לפנינו מבכורי־פריו ומבוסר־יצירתו של המשורר הזה. כאן, כנראה לפנינו פיוט שחבר הרשב״ג בימי נערותו כשהמשורר עדיין היה בגיל רך והיה מנסה את צעדיו הראשונים בשדה השירה העברית [3].

שני הפיוטים לר׳ יצחק ן׳ גיאת שם מחברם רשום ממעל להם והמשורר הספרדי הגדול הזה עדיין לא זכה אפילו לכינום של פיוטיו, מלבד האחדים מפרי עטו שהוכנסו ל„מבחר השירה העברית" של ברודי — וינה. עדיין הוא בין הנשכחים והנעלמים והפייטן והפוסק המלומד הרם הזה, שהיה ראש המשוררים והמליצים בארץ השפאנים, ושבמידה ידועה היה רכם ומורם של משוררי ספרד מר׳ יהודה הלוי עד ר׳ שמואל הנגיד ומר׳ שלמה אבן גבירול עד ר׳ משה אבן עזרא — שמו וזכרו, חייו ויצירותיו עדיין ערפל חתולתם. אכן, בזמן האחרון באו שני חכמים חשובים להקדיש לו תשומת־לב מיוחדה ולהפיץ אור על שירתו ואישיותו. הרב יוסף מארקום [4] מניו־יורק פרסם כמה שירי קדש מעטו של משורר זה ומר א. מ. הברמן [5] מצוויקוי שבגרמניה נתן לנו ידיעות חשובות

3) המוטיב הליארגי של בן־גבירול, על תפילות מקבילות שבני ישראל מרימים לאל מלמטה ועל המלאכים והשנאנים המתפללים בפמליא של מעלה ונהנים מזיו המאורות, ידוע הוא בתור אופייני אצל משורר זה, והשווה לזה ביחוד את פיוטו „שאול ישאלון" במאמרי „שלשה פיוטים בלתי־נודעים של שלמה בן גבירול" ב„ספר השנה ליהודי אמריקה" לשנת תרצ״ה, נ־יורק, עמוד 215.

4) ראה מאמרו ב„ספר השנה ליהודי אמריקה" לשנת תרצ״א.

5) במאמרו ב„מזרח ומערב", ירושלים, כרך שלישי (תרפ״ט) חוברת ב׳, והשווה לזה מה שכתב

על דבר תולדותיו ורשימת שיריו. וכדאי הוא פייטן מרומם זה, שפיוטיו יאספו לקבוצה אחת, ויזכו לגאולה ולהוצאה שלמה ומדויקה כמו שזכו לזה חבריו ותלמידיו הענקים במשוררי ספרד.

כתבי־היד, שבהם נמצאים שני הפיוטים הראשונים, הם „תכלאל" ו„דיואן" מן האוסף לזכרונו של המנוח הרב החכם הד״ר ה. נ. ענעלאו ז״ל שבספריה הנזכרת [6]. בסוף ה„תכלאל" נמצא „לוח להרבה שנים" הוספה, שכמה סופרים היו נוהגים לשים בכתבי־היד וגם בה„דיואן" ישנן רשימות מעין אלו. על פי הסימנים האלה יוצא, שכתבי־היד נכתבו ונערכו בשנת רפ״ב לערך, או שנעתקו ממקור אחר מהזמן ההוא, היינו שנת 1522 לספירת הנוצרים. בדרך כלל אפשר איפוא להגיד, שכתבי היד האלה הם מהחומר התימני מסוג זה, שצריך להשבו לעתיק וישן נושן. באחד מכתבי־היד האלה נמצאים גם שני הפיוטים לר׳ יצחק ן׳ גיאת אלא שאני בכרתי לפרסומם מקור תימני אחר, כתב־יד אדלר מספר 2250 [7] שחיבורו כפי הנראה הוא מתקופה יותר קודמת, היינו משנת 1473. אולם בכלל אין הבדל בין שני המקורות האלה. בשני המקורות שני הפיוטים מתאימים זה לזה מלה במלה וכמעט שאין ביניהם שום שנויי נוסחאות.

החכם ש. ח. קוק באותו הירחון חוברת ד׳ (תרפ״ט) עמוד 456.

6) באוסף זה נכללים כמה מאות כתבי־יד יקרי־המציאות שנרכשו בשביל הספריה מאת הסוחר הנכבד מווינא מר יעקב הלפרין בהשתדלותו ועזרתו המסורה של הד״ר ענעלאו, זמן קצר לפני מותו. ויפה התנהגה הספריה המהוללה בהציבה מצבת זכרון רוחנית לזכרו של המנוח הגדול בקראה את שמו על האוסף רב־הערך הזה. ידיעות חשובות על האוסף הזה, שמציאותו עדיין אינה ידועה כראוי בעולם הספרות והמדע נכללות בדין והחשבון של הספריה לשנת 1933.

7) על דבר כתב־היד הזה ראה מאמרו של הפרופ. ישראל דווידזון „שארית מן דיואן חלפון" ב„ציונים" (לזכר י. נ. שמחוני ז״ל) עמוד 59. והשווה לזה גם מאמרי „פיוטים מתוך דיואן בלתי־נודע של ר׳ אברהם אבן עזרא" ב„תרביץ", תרצ״ד, שנה ה׳ ספר א׳ (שם צריך לתקן את המספר של כתב־היד כנ״ל, היינו 2250), וגם את מאמרי „מקאמות חרשות לר׳ יהודה אלחריזי ?" במאסף „חורב", בעריכת ד״ר פ. חורגין ניו־יורק—ירושלים, חוברת ב׳, תרצ״ה.

א.

מיוחס לר׳ שלמה בן גבירול

— — ◡ — — — ◡ ◡ — — — ◡ — — —

שָׁמַיִם וְאוֹרָם יִתְהַלְּלוּ עַל מְדוֹרָם:
אֵל אֶחָד יְצָרָם הָאֵל אֲשֶׁר הוּא יְצָרָם
וּלְעוֹלָם שָׂמָם וּלְעוֹלְמֵי עַד שְׁמָרָם
שָׁמַיִם וְאוֹרָם

לִכְבוֹדוֹ מְצוּפִים כָּל הַהֲמוֹנִים מְנוּפִים
זֶה עַל זֶה רְצוּפִים מִתְהַלְּכִים עַל כְּנָפַיִם
מַקִּיפִים וְרָפִים אֵינָם בְּלֶכְתָּם עֲיֵפִים
יָשִׁירוּן בְּשִׁירָם חֶפְצָם לְהַשִּׂיג גְּבִירָם
שָׁמַיִם וְאוֹרָם

מַגִּידִים תְּהִלָּה קוֹלָם כְּקוֹל הַהֲמוּלָּה
צִבְאוֹת הָעֲגָלָה פּוֹנִים בְּדֶרֶךְ מְסִלָּה
יָרוּצוּ בְּחִילָה אַהֲבָה לְנוֹרָא עֲלִילָה
אֵל נִשָּׂא וְגַם רָם שׁוּלָיו מְלֹא כָל דְּבִירָם
שָׁמַיִם וְאוֹרָם

הֵם פַּרְדֵּס סְגֻלָּם צוּרוֹת פְּרֻדוֹת לְכֻלָּם
מֵרֵאשִׁית פָּעֳלָם הֵמָּה מְאִירִים לְעוֹלָם
מִקּוֹל מַהֲלָלָם הַרְעֵם לְהֵיכָל וְאוּלָם

אוסף ענעלאו כ״י מספר 575

השיר הוא בחרוז פנימי וכפול (Double rhime).

1. השמים ומאורותיהם מתהללים ומתגאים במדורם, כלומר, מקום הכוכבים והמזלות הנקרא מדור העליון (עיין ראש השנה כה, ע״ב) ואומרים שירה: אל אחד יצרם וכו׳.

4—5. כל ההמונים (מלאכי העליון) מתנועעים והם צפוים (=מצופים) לכבוד האלהים. הציור בכמה ציונים ובטויים הוא לפי יחזקאל, א׳; כְּנָפַיִם, כך נקדתי לצרך המשקל.

6. הם סובבים ומפסיקים את סבובם אבל לא מפני שהם עיפים, והשווה לזה יחזקאל א, יב.

9—10. צבאות העגלה—מלאכי השרת; בדרך מסלה—בדרך ובמסלה; בחילה אהבה—בחילה ובאהבה.

11. ישעיהו ו, א: ואראה את ה׳ יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל.

12. הם, לשון הומה ורועש, ר״ל, השמים (פרדס סג״ם) של המלאכים הומים וסוֹגְרים, ושני הקיצורים (הם סגלם) האופיניים האלה הם רגילים בפיוט הקדמוני ביחוד לצרך המשקל; יחזקאל שם: ופניהם וכנפיהם פרודות; פרדס — פרודות, מעין לשון נופלת על לשון.

בְּרוּחַ עֲזָרָם לְשַׁמַּע דְּבָרוֹ וְקוֹל רָם
שָׁמַיִם וְאוֹרָם

חַסְדְּךָ מְבַקְשִׁים זֶרַע כְּשַׂר הַחֲמוּשִׁים
מֵהוֹדוֹ לְבוּשִׁים כֻּלָּם אֲנָשִׁים וְנָשִׁים
רְעוֹת הַקְּדוֹשִׁים כֻּלָּם לְטוֹב מַחֲרִישִׁים
יַגִּידוּ דְבָרָם רוּחַ אֱלֹהִים פְּאֵרָם
שָׁמַיִם וְאוֹרָם

15. עזרם — לשון אוסף וקיבוץ (עזרת נשים), כלומר האלהים אסף וקבץ את המלאכים ברוח למען השמיע דברו וקולו הרם; המשורר עושה משם זה פעל, ועל מלת עֶזרה במובן זה עיין עירוך השלם.

16. זרע (בני ישראל) מתפללים ומבקשים חסדך כמו שר החמושים, רמז לאברהם אבינו והם (בני ישראל) לבושים מהודו של אברהם (תהלים קי, א), ובית זה בלתי מחוור לי.

17. הקדושים (המתפללים) מבטלים ומחרישים (שמואל ב׳, יט, א) את הגזרות (הרעות) והופכים אותן לטובה על ידי תפילותיהם.

ב.

מיוחס לר׳ אברהם אבן עזרא

— — ‿ — — — ‿ — — —

יָחִיד מְרוֹמָם בּוֹרֵא גְוִיָּה
חוּסָה וְרַחֵם עַל אוֹם עֲנִיָּה
חוּשָׁה בְקִבּוּץ גָּלוּת שְׁנִיָּה
וּבְנֵה לְצִיּוֹן עִיר הַחֲנִיָּה

אָגִיל בְּבִיאַת גּוֹאֵל מְקַבֵּץ
רוֹעִים יְבַשֵּׂר הַצֹּאן יְרַבֵּץ
כֹּהֵן יְלַבֵּשׁ רִקְמָה וְתַשְׁבֵּץ
יַשְׁמִיד לְאוֹיְבִים אַנְשֵׁי רְמִיָּה

בָּנִים בְּטוּחִים בְּשִׁמְךָ עֲזוּרִים
לָעַד שְׂמֵחִים שָׂשׂוֹן אֲזוּרִים
בִּזְכוּת מְשׁוּחִים קַבֵּץ פְּזוּרִים
בָּנִים בְּחוּרִים מִכָּל גְּוִיָּה

רַחוּם יְקַבֵּץ בָּנָיו וְעַמּוֹ
כִּי הֵם קְרוּיִם צֹאנוֹ וְכַרְמוֹ
הָשֵׁב כְּבוֹדְךָ לִנְוֵה מְקוֹמוֹ
עַמְּךָ נְדוּדִים אַרְצָם שְׁאִיָּה

הָשֵׁב שְׁבוּתְךָ מִכָּל עֲבָרִים
בִּזְכוּת אֲבוֹתָם תַּחֲבֹשׁ שְׁבוּרִים
וּזְכֹר בְּרִית אָב בֵּין הַבְּתָרִים
בַּשֵּׂר בְּעַמְּךָ: אַרְצָם בְּנוּיָה

מִשָּׁם תְּקַבֵּץ בְּנֵי יְהוּדָה
שָׁמָּה תְּרַבֵּץ אַנְשֵׁי תְעוּדָה
שַׁכְלֵל לְעַמְּךָ הֵיכַל חֶמְדָּה
כֹּל בָּא לְתוֹכוֹ נַפְשׁוֹ פְדוּיָה

אוסף ענעלאו כ״י מספר 575.

1—2. פיוט באותה ההתחלה (יחיד מרומים שוכן עליה) ובאותו המשקל לר׳ אברהם אבן עזרא נמצא בדיואן שלו, הוצאת איגרס סימן 152; ובאותו פיוט הבטוי „אום עניה״ נמצא שתי פעמים.

9. בשמך בנים בטוחים ועזורים.

12. מכל גויה — מכל אדם, מכל העמים, לפי נחום ג, ג.

ג.

שני פיוטים לר׳ יצחק ן׳ גיאת

תאליף יצחאק ן׳ גיאת ז״ל סימן יצחק הלוי

א

מִיַּיִן יָשָׁן
וּלְחָיֵי-שׁוֹשָׁן
רָוֶה וַיְּדֻשָּׁן
לֵב יֶעְשַׁן כַּכִּבְשָׁן
מִיַּיִן יָשָׁן

ב

יוֹם הַצְּבִי נָסַע וְנָד מֵאָהֳלִי
עָצַם יְגוֹן לִבִּי וְגָדַל מַחֲלִי
מֵרִיב, חֲדַל מֶנִּי וְעוֹד מַה לָּךְ וְלִי
כִּי אֵבְךְ עֲדֵי אֵרֵד אֱלֵי שַׁחַת בְּלִי?
וּכְנַחַל אֵיתָן

אוסף ענעלאו כ״י 575 סימן לח; אוסף אדלר 2250 דף 5, עמוד ב.

פיוט זה שהוא „שיר־אזור״ (הנקרא בערבית מֻוַשַּׁח), צורה פיוטית שהיתה נפוצה וחביבה בקרב משוררי ספרד, משקלו הוא כזה: השורות הקצרות (האזור) שלשת הראשונות הן בנות חמש תנועות והשורה הרביעית בת שש תנועות. גוף השיר (השורות הרחבות) משקלו: — — ‿ — — — ‿ — — — ‿ — . רוב פיוטיו של גיאת אינם שקולים, אם נסמוך על רשימתו של ר׳ משה אבן עזרא האומר עליו: „הוא לא כתב הרבה שירים שקולים משום, שידיעותיו בחכמת בני ערב היו מועטות״ (שירת ישראל, בתרגומו של בן ציון הלפר, ליפסיה, עמוד ע״ב). גיאת (או כשמו בעברית: המושיע) מת בקורטובה בשנת תתמ״ט (1089) ונקבר באליסנה (עיין שם).

את השיר הזה אפשר לציין בתור „שיר יין״ ואת ההזדמנות לחיבור שיר כזה נתן למשורר דבר פרידת ידידו, אוהבו ואולי גם „תומכו״ הגביר סעדיה „נגיד האל״ שכנראה היה משרי המלוכה החשובים בספרד. הפרידה גרמה למשורר יסורים נפשיים עמוקים שאין להם רפואה ורק יין ישן עתיק וחריף ובוער ככבשן יש לו הכח לכבות את אש היגון והצער.

2. ולחיי־שושן. בכתב־היד רשום „ולחיו שושן״ ושיניתי לצורך המשקל. המשורר מדמה את הכוס (של זכוכית) לפנים עם לחיים, כוס ששני צדיה (לחייה) אדומים כשושן. על שירי היין אצל משוררי ספרד ראה מאמרו של י. נ. שמחוני ז״ל (במאסף איים, הוצאת „הספר״, לונדון 1928) והשווה לזה את שירי היין הקצרים מסוג זה שפרסם החכם יוסף מארקוס ב„ספר השנה ליהודי אמריקה״ לשנת תרצ״ח.

8. מריב, המשורר פונה לאיש יריבו ומתנגדו בשירה בבקשה שינח לו. הוא שרוי בצער ואין לו הכח להתווכח אתו בדברי שירה כפי מנהגם.

עֵינַי דִּמְעָתָן

כִּי מִגֵּן בֵּיתָן

הָאֵיתָן נָד חָתָן

מִיַּיִן יָשָׁן

ג

צִבְאוֹת יְגוֹנַי חִישׁ בְּכוֹס יֵינִי רַצַּח

וּפְרִי מְגָדַי תֵּן, צְבִי, אָדֹם וְצַח

עַל אַף מְרִיבִי הָאֱוִיל הַנֶּאֱלָח

אֶשַּׁק כְּפִי כֹּחִי לְחִי רָטוֹב וְלַח

לָמָּה אֶתְאֹנָן

וּבְנָוֶה שַׁאֲנָן

תַּחַת עֵץ רַעֲנָן

בְּעָנָן אֶתְלוֹנָן

מִיַּיִן יָשָׁן

ד

חֵי הַצְּבִי אֵין מַחְמָד לִי בִזְמָן

כִּי אִם עֲסִיס רֶקַח וְרֹק שָׂפָה כְמָן

וּשְׁתוֹת עֲלֵי שׁוֹשָׁן וְנֶטַע נֶאֱמָן

בִּשְׁבַח סְעַדְיָה הַגְּבִיר הַנֶּאֱמָן

צִנְצֶנֶת הַמָּן

וּלְעַם חַי נִטְמָן

14. ייני, אנא רצח נא חיש את יגוני על ידי הכוס.

15. צבי, הגביר, אנא תן לי פרי מגדי, היין האדום והצח. כל מה שהיין נראה מתוך הכוס ביותר בהירות וצחות הוא יפה וחזק ביותר.

16—20. „המריב" כאן, נראה לי, שיש לו מובן אחר מאשר לעיל שורה 8. כאן המשורר מרמז על מלכות ישמעאל הרשעה, „המריב, האויל הנאלח", בטוי נפרץ בשירה הספרדית העתיקה במובן זה. על אף ישמעאל המעיק והמציק לי ארבה לשתות יין ואשק את לחיי־השושן הלחות, ר"ל, אגע בשפתי בכוס, ועל ידי היין אשכח את צרותי וארגיש את עצמי שלו ונסתר „בענן" „ובנוה שאנן תחת עץ רענן".

22—25. בחרוז זה ן' גיאת מגלה את „סודו". אין הוא מתכוון באמת ליין ממש אלא שמדבר בדרך משל, ושבאמת הוא מתכוון לשיר ופיוט בשבח סעדיה הגביר הנאמן, ובשיר זה הוא

תּוֹךְ אַשְׁמָן

צִיר נֶאֱמָן

מִיַּיִן יָשָׁן

ה

קוּם נָא עֲלֵה הַצְלַח וְעַל כֵּס הוֹד שְׁבָה

יִשְׁתַּחֲווּן אַרְצָה לְךָ מַלְכֵי שְׁבָא

מֵחַמְּלָכִים מַעֲלָתְךָ נִשְׂגָּבָה

גַּם קַשְׁתְּךָ מֵאָז בְּאֵיתָן יָשְׁבָה

תִּפְרֹץ כְּמַעְיָן

מִבִּלְתִּי מִנְיָן

תִּמְצָא כָל עִנְיָן

בֵּין קִנְיָן בֵּין בִּנְיָן

מִיַּיִן יָשָׁן

ו

הֵא לְךָ נְגִיד הָאֵל תְּשׁוּרַת מְהַלֵּל

לַעֲרֹךְ שִׁבְחָךְ לֹא פְּרָט כִּי אִם כְּלָל

וּלְקוֹל נְגִינוֹת שִׁיר, חַדְּשָׁה לֵב, וּבַל

יֵאוֹת לְהָכִין לַאֲרִי לַיִת בֵּיה חֲבַל

תִּמְשׁוֹךְ לֵב אַלְמָן

בִּנְעִים שִׁיר הֵימָן

גַּם יֶעֱרַב מִמָּן

לְנֶאֱמָן הָאָמָן

מִיַּיִן יָשָׁן

36. תמצא, כך תקנתי, ובכתב־היד: אמצא.

38. תשורת מהלל—שיר.

39. לא רק היחיד מהלל ומשבח אותך כי אם גם כלל ישראל.

40—41. חדשה, לשון צווי, וכך נקדתי לצרך המשקל. המשורר פונה לנגיד בבקשה ותקוה שהוא, הנגיד, יחדש את לבו של המשורר למען יוכל לתת יצירה יפה כראוי לשר ונגיד, כי הלא אי אפשר להכין לארי מזון, שאין בו „חבל", כלומר תורה וחכמה עליונה. נגינות, ובכתב־יד 575: נגינת.

44. יערב, ובכתב־יד 575: תערוף.

ד.

לחנ"ל

נשמת

סימן אני יצחק בן יהודה

כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה ה' מִי כָמוֹךָ

אַתָּה הוּא עַד לֹא עוֹלָם נִבְרָא
וְכָל הַנִּבְרָא בְּשִׁמְךָ נִקְרָא
גָּדוֹל אַתָּה וְגָדוֹל שִׁמְךָ בִּגְבוּרָה
מֵאֵין כָּמֹכָה.

נֶגְדְּךָ כָּל תַּאֲוָתִי
וְלֹא נִכְחַד מִמְּךָ כַּעְסִי וְהַוָּתִי
נָא אַל תְּהִי תִקְוָתִי
תּוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה

יִשְׁמַע קוֹלִי בְשַׁוְעִי
וְיִמְחַל לִי מַעֲלִי וּפִשְׁעִי
בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי
יוֹם אָסוּר בִּרְחִיצָה וְסִיכָה

יַקְשִׁיב בְּרַחֲמָיו עֲתֶרֶת
וּתְפִלָּתִי תִכּוֹן לְפָנָיו כִּקְטֹרֶת
וּתְהִי בְיַד אֲדֹנָי עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת
וּצְנִיף מְלוּכָה

צַדִּיק לֹא יַעֲשֶׂה עַוְלָה
מְקַבֵּל תְּפִלָּה מְקוֹם עוֹלָה
וּמַקְדִּים לְמַחֲלָה תְעָלָה

אוסף ענעלאו כ"י 576, דף שיט עמוד ב; אוסף אדלר 2250, דף קכו עמוד א.

12. תוחלת ממושכה, משלי יג, יב.

19. וצניף מלוכה, ישעיהו סב, ג.

23. ומקדים וכו', ירמיהו לג, ו; ומאמר מעין זה נמצא במדרש חזית פרק ד: הקב"ה מקדים

וּמַרְפֵּא וַאֲרֻכָה

חֲשׁוּב הַיּוֹם כְּנִכְּיִם
עִם סְלִיחָה מְחַכִּים
וְעִמָּהֶם דְּבָרִים רַכִּים
וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה נְמוּכָה

קַבְּלֵנוּ הַיּוֹם כְּאִשֶּׁה
וְחוּשָׁה לְעֵזֶר וְאַל תֶּחֱשֶׁה
וּזְכֹר לָנוּ וְאַל תִּנְשֶׁה
אַהֲבָה בַּעֲבֹתוֹת מְשׁוּכָה

בֹּקֶר אֶעֱרָךְ לְךָ וַאֲצַפֶּה
אוּלַי חֲמָתְךָ אֲכַפֶּה
נָא הַשְׁמִיעֵנִי פֶּה אֶל פֶּה
חֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה

נַפְשִׁי אִוִּיתִיךָ אֶמֶשׁ
וַאֲשַׁחֶרְךָ עַד עֲלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ
וּמַעֲרַךְ תַּחֲנוּנִים לֹא אָמוּשׁ
מַעֲרָכָה לִקְרַאת מַעֲרָכָה

יִשְׁכּוֹף מִשְּׁמֵי גְבֹהָיו
לְהַלֵּץ עִם כְּמֵהָיו
אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר אֲדֹנָי אֱלֹהָיו
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה

הוּא אֱלֹהִים חַיִּים
וּמֶלֶךְ מְהֻלָּל בָּאִיִּים
וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם

34. חמתך, לפי תקוני, ובכתב־היד: חמת; משלי כא, יד.

40. שמואל א', יז, כא.

בְּחֵמָה שְׁפוּכָה

וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו
וְעֻזּוֹ וְאַפּוֹ עַל כָּל מַכְעִיסָיו
וְהוּא יִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו
וְהָיְתָה לַאֲדֹנָי הַמְּלוּכָה

דּוֹפְקֵי כַּדַּל עַל דֶּלֶת
תֵּן לָהֶם תִּקְוָה וְתוֹחֶלֶת
וְחַלְּצֵם מִלַּהַב גַּחֶלֶת
מֵאֶתְמוֹל עֲרוּכָה

הָשֵׁב תְּשִׁיבֵנוּ כְּמֵרֹאשׁ
וְאַל תַּשְׁקֵנוּ עוֹד מֵי רֹאשׁ
אֵל הַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ
וּמְרוֹמָם עַל כָּל בְּרָכָה

51. והוא ישפט, עובדיה א, כא.
56. מאתמול, ישעיהו ל, לג.
59. אל המתנשא, דברי הימים א', כט, יא.

התרגום הסורי לחמש המגלות

מאת

פ. חורגין

התרגום הסורי לחמש המגילות מתחלק לכמה גוונים. אין צביון שוה לתרגום של כל המגלות. יש הבדלים נכרים בין תרגום מגלה אחת לזה של חברתה. יש בין המגלות, שהתרגום בולט בחותמו המיוחד. אבל הבדלים מצוים בין תרגום לתרגום של יתר המגלות.

מכל המגלות, הרי התרגום הסורי של שיר השירים ואיכה כרוך יותר אחרי המקור והמסורה. ואמנם אף תרגום המגלות האלה יוצא לפעמים לצדי דרכים. יש ומחסיר חלקי פסוק או מלים. ויש שהוא משנה מהניקוד של המסורה. ויש שהוא מרחיב. אבל בדרך כלל הנהו התרגום של המגלות האלה נמצא בתחומי המסורה.

חסר בתרגום הסורי לשיר השירים מקומן של מלים שבכתובים. בא', טז חסר תרגומה של אף (ערשנו רעננה). שמא משום שהיא נאמרת לפניה (אף נעים). בב', א חסר התרגום של אני (חבצלת). שם, יא אין תרגום למלים הגשם חלף. בד', יא אין תרגום למלה נרד (אולי משום, שכללה ב„נרדים" שלפניה). בה', יג אין תרגום ל„מגדלות מרקחים". בח', א חסר התרגום של גם (לא יבוז לי). שם, ב אין תרגום למלה תלמדני, אותה מלה אינה מתורגמת גם בשבעים. שם יג אין תרגום ל„חברים".

ויש שהוא סר מדרכי הנקוד של המסורה. א, ד אַהֲבוּךָ מתרגם: רחמְתך–אהבתך. ב, ד ודִגְלוֹ מתרגם בצווי: טכסו (דִגלוּ, או דַגְלו). וכן תרגומו בשבעים. ד, ח אִתִּי (מלבנון) מתרגם: תי (מן השרש אָתָא ושמא קרא אֲתִי) 1). כך תרגם השבעים.

יש שמוסיף וו"ח כגון ד, יג והגפנים סמדר מתרגם: וסמדר. בה', א מתרגם פעמים באתי לגני אחתי כלה ומוסיף: אתית לגנתי. בה', יג מור עבר הוא משנה ומתרגם: מוֹרא ונרדן. כך משנה בשם טז: חכו ממתקים וכלו מחמדים ומתרגם: חכה איך כבריתא דחלין ומאנוהי רגיגין. תרגם וכֻלּוֹ — וְכֵלָו. בז', ז תרגם בַּתַּעֲנוּגִים – ברת פונקא. גזר את המלה ל„בת תענוגים". וכן תרגמה עקילס 2). בח', יא במקום בבעל המון אנו מוצאים בו את ההוספה: ואבה סגי. תרגום זה של בעל המון מצוי גם בוולגטה ודמיונו בעק. וסומ. תרגומים אחרים, שהוא משנה בהם מהמקור, יסודם בדרכי תרגום, שכיוצא באלה אנו מוצאים במדה ידועה גם בתרגום השבעים וגם בתרגומים הארמיים. המתרגם שואף לתרגם שני מקראות, שהם דומים בסגנונם (ולו גם דמיון חלקי), זאו

1) השוה בלוך AJSL, 38, 109.

2) השוה מיכה א, טז: בני תענוגיך — הסורי: בני מפנקותכי.

בתכנם. אחד לשני באופן אחד. לרוב תופס הוא את הכתוב הראשון ומתרגם את הכתוב השני כמותו. ודרך התרגום העתיק והרווח הזה מתגלה גם כן בתרגום הסורי למגלה זו. ד, ח: אתי מלבנון כלה — מתרגם:... חתי כלתא בהשפעת הפסוק שלאחריו: לבבתני אחתי כלה. ו, ה: מן הגלעד מתרגם: מן טורא דגלעד על פי ד, א: מהר גלעד. אף התרגום הארמי כך. השבעים, מטעם זה, אינם מתרגמים „הר" בד׳, א. שם ו: שניך כעדר הרחלים שעלו מן הרחצה, תרגומו: שניכי איך גזרא דגזיזא על פי ד, ב: שניך כעדר הקצובות. כך תרגום השבעים. ח, ב: אנהגך אביאך אל בית אמי תרגומו... לבית אמי ולקיטונה דילדתי בהשפעת ג, ד: אל בית אמי ואל חדר הורתי. כך הוא גם תרגום השבעים. שם ד: מה תעירו ומה תעררו תרגומו: אן תעירן על פי ג, ה: אם תעירו. כך הוא תרגום השבעים 3).

ואין לראות בהסכמה זו שבמקרים אלה, שבין התרגום הסורי ותרגום השבעים, משום השפעת האחרון על הראשון. שמא הסכמה זו מקרית היא ומיוסדת על שיטת תרגום, שהיתה משותפת לכל התרגומים. ויש רק מקום אחד בתרגום זה, שנכרת בו השפעת השבעים, והוא תרגום כמחלת המחנים (ז, א). התרגום הסורי כאן רסוק הוא במקצת, סימן להרכבה, שנעשתה בו מתרגום השבעים. אותן המלים מתורגמות כך: דנחתא איך חדותא ואיך חדותא דמשריתא. דנחתא איך חדותא פרי השאיפה הן לנעץ כאן את תרגום השבעים. מלבד פסוק זה אין התרגום הזה מראה באופן ברור את עקבות השפעת השבעים.

נכרת בו במקצת השפעת התרגום הסורי לבראשית. תשוקתו (ז, יא) מתרגם פניתה. מעין כך מתרגם הסורי תשוקתך (בראש. ג, טז)—תתפנין. הדודאים (שם יד) מתרגם יברוחא. כך תרגומה בסורי, בראש. ל, יד. התרגומים האלה אינם מהרגילים ולפיכך יש תוקף מיוחד להסכמה בהם בין תרגומי הספרים האלה.

יש אי-אלה תרגומים בו, שבהם נשתמרו ביאורי קבלה עתיקה, משום שהם נמצאים בתרגומים אחרים. משרים (א, ד): ומן תריצא 4). התרגום הארמי: וכל צדיקיא. כך ס. עת הזמיר (ב, יב) מתרגם: זבנא דכסחא (מהפעל זמר — כרת). כך תרגום השבעים וכך הוא התרגום הארמי (ועדן קטוף). כעדר הקצובות (ד, ב) תרגומו: גזרא דגזיזתא. כך מתרגמים השבעים וכך הוא גם התרגום הארמי (עדרא ענא.. בעדן דהוו גזיזין). ו, ד: כתרצה מתרגם: איך צבינא. מעין זה הוא תרגום השבעים ותרגום הארמי (בזמן דצבותך) ועקילס וסומ. ותוד. א, ז — כעטיה מתרגם: טעיתא. מעין זה הוא התרגום הארמי: מטלטלין — וס.

הסורי לאיכה

התרגום הסורי לאיכה אינו מדויק כתרגום הסורי לשיר השירים. אף אינם נמצאים בו באותה המדה אותם השרטוטים העתיקים של התרגומים הראשונים.

3) חדריו (א, ד) מתרגם לקיטונך משום גוף שני שבפסוק: אחריך... בך... דודיך.

4) ואולם למישרים (ז, י) — לתריצותא. וכן תרגומו במישרים (תהלים צח, ט). התרגום הארמי תרגם גם כאן במובן של שם עצם. ואין איפוא מהצורך ליחס למתרגם נוסח אחר.

ואם שחפשי הוא לגמרי מהשפעת השבעים הרי מרובים בו שנוים. הוא מחסר ומוסיף ומרחיב. ויש שקריאתו היתה שונה. לפרקים תרגומו הוא לפי המשמעות ואז יוצא לגמרי מתחומי הכתוב המתורגם. ואילו כל מקרי הרחבה אלה אינם מסמנים בהכרח הרכבת תרגום אחר. אלא זו היא ממדתו של מתרגם הספר הזה. באותה שעה שהוא משתדל בכלל לצמצם את התרגום בתחומי ההוראה הפשוטה של הדברים, הריהו מתיר לעצמו במקרים ידועים, שהרגיש צורך בכך לשם ביאור, לתרגם באופן חפשי או אפשר לפי דרש, שתלו באותו הכתוב.

המקראות הבאים מתורגמים בתרגום הסורי לפי המשמעות. ג, ח: גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי, תרגומו: ואפן אבעא ואצלא לא שמע צלותי. גם בתרגום הארמי מתורגמת ואשוע — ואצלי. והשוה יונ. שמות יד, י (ויצעקו בני ישראל): וצלו. וכן אונ. שם טו (מה תצעק): קבלית צלותך. ושניהם כך שם, כה (ויצעק): וצלי. וכן מתרגם גם הסורי שם. ואולם הסורי חבקוק א, ב (שועתי) פשוט: בעא. שם כו: טוב ויחיל ודומם, תרגומו: טב למן דמסבר בקושתא.

שם כח: כי נטל עליו, תרגומו: מטל דקבל עלוהי נירך (בהשפעת אם הקריאה: עָלָיו-עֻלָּיו). שם נו: אל תעלם אזנך לרוחתי לשועתי, תרגומו: לא תרכן אדנך אלא ארוח לי ופרוקיני. שמא קרא לשועתי—ישועתי.

ד, ה: חבקו אשפתות. תרגמו: הא דמכין בקקלתא. את המלים הקודמות: נשמו בחוצות מתרגם: הא סימון בשוקא משום שקרא את השין משמאל. לסוג זה שייך גם תרגום ד, ג. כך מתרגם את הפסוק הזה: גם תנין חלצו שד הניקו גוריהן בת עמי לאכזר כיענים במדבר—גליו איך ידורא תדיהון ואינקי גריהון הות ברת עמי למחותא דלית לה אסיותא ואיך נעמא במדברא. גם התרגום הארמי דורש ומרחיב את הפסוק הזה, ואף הוא מיחס את הפעלים חלצו.. הניקו לבנות ישראל. ואולם התרגום הסורי שינה רק את סדר הכתוב ולא תרגם גם והוציא לגמרי ממשמעותו את חלק הפסוק: בת עמי לאכזר, אולי משום שבאר אכזר במובן של תקיף (במובן זה מתרגם הסורי את המלה הזאת בירמיה ל, יד) וכך יצא לו התרגום הביאורי: למכה אין לה תעלה. כך מתרגם על פי המשמעות ב, יג: מי ירפא לך — מנו נסבור בהשמטת המלה לך.

ד, טו: סורו טמא קראו למו מתרגם: פרושו מנהון וטמא קרו אנון. שמא יצאה לו הרחבה זו משום, שקרא בהפסק את המלה סורו (סורו, טמא קראו למו), והרגיש צורך להשלים את הפעל הזה בנשוא. בהשלמה כגון זו כידוע נהגו גם התרגומים הארמיים. במקראות אחרים הוא משנה מסדר הכתוב או מוסיף לצורך הבירור גם במקום שלא היה נתבע לכך. א, ג (לא מצאה מנוח) מוסיף: לה (וכך מוסיף לי שם כא: עשיתי), שם יב: (אשר עולל לי) מוסיף: מריא (משום שקרא כנראה עולל). שם יט (כי בקשו אכל למו) מוסיף: ולא אשכחו. את המלה בעיר (גועו) מתרגם: ספו בגוי. שמא לא קרא בעיר וראה צורך להשלים את הפעל גועו בנשוא ויצא והוסיף בגוי (בתוכי). ב, טו (הזאת העיר) מקדים הוספה: ואמרו, כתרגום הארמי והשבעים. ד, ז (צחו מחלב)

מוסיף: במרעיתהון. שם ט: שהם יזבו מדקרים מתנובות שדי מתרגם כך: דדבו איך הנון דממחין ושדין בחקלא. תרגום קשה הוא. שמא קרא שהם יזבום (המשיך לפניו את ה„מ״ של מדקרים) ולא קרא או לא הבין את המלה מתנובות לפיכך תרגם ושדין לפי הענין. שם טו (אל תגעו) מוסיף: להון, כמתרגם הארמי. ה, י (מפני זלעפות רעב) מקדים ומוסיף: וקנאו (מן קדם..). ושם: כתנור—איך דמן תנורא. ושם יג: טחון נשאו—טחני רחיא.

ויש שהוא משנה את הגוף של השם או הפעל בהתאם אל הגוף של שם אחר (או פעל) שבאותו הכתוב—ודרך זו היתה גם לשבעים והתרגומים הארמיים—או על פי הענין. למשל א, י: מקדשה מתרגם למקדשך בהתאם אל הפעל שלאחריו: אשר צויתה. ומשום שתרגם בקהל לך—בכנושתך (במזיגת שתי המלים: בקהלך). שם יג: וירדנה מתרגם: ואחתני בהתאם עם הגוף של השמות והפעלים שבאותו הכתוב (בעצמתי... לרגלי.. השיבני.. נתנני), וכן מתרגם סום. ב, ח: ויאבל חל וחומה תרגומו: ואותב באבלא חילה ושוריה. קרא כנראה חיל ויחס את השמות לבת ציון שלפניהן. שם יז: הרס, מתרגם: סחפה על פי הענין. משום טעם זה משנה את הגוף של בלענו (שם טז) ומתרגם: בלענה, בכנוי פועל גוף שלישי. ג, מב: ומרינו מתרגם: ומרמנך בהתאם ל„אתה לא סלחת״. שם מד: סכותה בענן לך מעבור תפלה מתרגם: טללת בעננך ואעברת צלותן. שינה את השם (בענן) ואת הפעל (מעבור) בהתאם עם סכותה, ותרגם תפלה בגוף ראשון רבים על פי הענין. שם נט: שפטה, תרגם: ודנת בהתאם עם ראיתה. שם סו: תרדף באף, תרגם... וברוגזך, בהתאם עם הגוף של הפעל (ותשמידם) ואל השם תאלתך שבפסוק שלפניו, שהוא ממשיכה אל הפסוק הזה (תאלתך להם תרדף). ד, ז: אדמו עצם, תרגם: סמקו גרמיהון, בהתאם עם ספיר גזרתם. שם יד: נעו עורים בחוצות תרגם: נדו רורבניה בשוקיה. שמא קרא חורים ושינה את הגוף בהתאם עם גוף שלישי של השמות בכתוב שלפניו (נביאיה ... כהניה... בקרבה).

בג, כא (אוחיל) מוסיף: לה. שמא הושפע להוספה זו משם כד: על כן אוחיל לו.

במקרים שונים סר הוא מדרך הניקוד של המסורה. א, יג: נשקד על פשעי בידו ישתרגו עלו על צוארי. הוא קרא כנראה.. על ותרגם: עלי. בידו קרא בידו ותרגם: ובאידוהי. ועלו קרא עלו ולפיכך תרגם נירוהי. כך תרגם סום. בלי הכנוים. כמובן שקריאה משובשת זו מערבבת לגמרי את כונת הפסוק. שם כ: כמות תרגם: מותא. ב, ב: חלל ממלכה תרגם:... קטליה מלכיה. קרא כנראה חללים (המשיך את המ״ם של ממלכה) מלכה. ושם את הראשון בגוף שלישי בהתאם עם הגוף של השמות שלאחריה (שריה) וכדי להאציל איזו משמעות לפסוק זה חבר את המלה חלל (או בקריאתו: חללם) עם שלפניה (הגיע לארץ חללם) ותרגם: ארמי על ארעא קטליה (השליך..).

שם ג: ויבער ביעקב כאש להבה תרגם: ושבק נורא ביעקוב ושלהביתא אכלת. קרא כנראה אש ושם קרא ויבער והדביק את המלה להבה לשלאחריה (להבה אכלה סביב). את המלה סביב תרגם: אידוהי. תרגום מוזר.

שם יא: נשפך לארץ כבדי תרגם: אתהפך לארעא איקרי. קרא כבדי. משום כך

תרגם נשפך לפי המשמעות הנדרשת. גם השבעים קראו כך. אבל מתוך תרגומו של נשפך נראה, שלא הושפע מהשבעים, אשר מתרגמים נשפך כפשוטו.

שם יב: איה דגן ויין מוסיף ומשחא. שמא הושפע מדברים ז, יג (יא, יד וכ״ו): דגנך ותירשך ויצהרך שהסורי מתרגמו כמו כאן: ועבורך וחמרך ומשחך. גם בקהלת י, יט: ויין ישמח חיים מוסיף: משחא, וכן השבעים שם.

ג, יד: (הייתי שחק) לכל עמי תרגם לכהון עממא. שמא תרגם עמי במובן של רבים (שדי) משום משמעות הענין, שהרי לא יתכן שיהיו ללעג בעיני עצמם? קושי זה הוא שהמריץ את התרגום הארמי להוסיף פריצי עמי. השבעים—כצורתו.

שם כ: זכור תזכור ותשיח עלי נפשי תרגם: אתדכר ואפנא נפשי עלי. שינה את הגוף ותרגם את כל הפסוק בגוף ראשון ותשיח—כאילו היה כתוב ואשיב. שמא הושפע מא, יא (להשיב נפש ושם טז: משיב נפשי). וביחס לשנוי הגוף אפשר הושפע מגוף ראשון של עלי, וגם מפסוק יט, ששם מתרגם זכר אתדכר כמו כאן, והשוה את השבעים.

שם סג: אני מנגינתם תרגם.. מן רניהון. קרא כנראה מנגינתם. קריאה זו האפילה עליו את הבנת הדברים יצא והמשיך אני לשלפניו ושינה את הגוף: ..אביטה אני. והשוה את השבעים.

בה, ה: הוא ממשיך (במחיר) יבאו אל שלאחריו: יבאו על צוארנו... ושם ו: נתנו תרגם: יהבו, קרא: נתנו. וכן הם ד־השבעים.

התרגום הסורי לאיכה נבדל בכמה שרטוטים מרעהו לשיר השירים. מתרגם איכה אחז לו בדרך תרגום משלו. חושש הוא בתרגומו למשמעות הכתוב. דמיון מקראות אינו קובע כלל בו, בתרגומו. ואמנם מרובים בו שנוים מטפחים מניקוד המסורה. העדר כל רושם של השפעת השבעים בו מתבאר בכך, שמטפלי הפשיטא הנוצרים המאוחרים, אשר הכניסו בו תיקונים על פי השבעים, הסיחו את דעתם מתרגום המגלה הזאת.

הסורי לקהלת

השפעת השבעים נכרת ביחוד בתרגום קוהלת. יש ותרגומו לקוח כולו מהשבעים ויש שנשתקע חלק של תרגומם בתוך תרגום, שאינו מתאים לתרגומם של האחרונים. במקרים שכאלה נכרת איזו ערבוביה, סימן, שאותו שנוי הוכנס מהחוץ ועל ידי אחרים. שאילו היה המתרגם בעצמו משתמש בתרגום השבעים בשעת מלאכתו היה נותן את דעתו שיהא התרגום שלם בחלקיו ובצורתו. והרי דוגמאות:

י, א: זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט. את הפסוק הקשה הזה מתרגם הסורי כך: איך דבבא דמיתון מסרין למאנא דמשחא בסימא יקירא הימן חכמתא ומן סוגאת תושבחתא סכלותא קליל. השפעת השבעים נכרת בתרגום של פסוק זה אבל הוא מצומצמת רק למלה למאנא, יתר התרגום שונה לגמרי מתרגום השבעים. ואולם באותה שעה, שבתרגום השבעים הוא מפסיק במלה זו, מתחברת המלה למאנא, בתרגום הסורי, עם המלים שמן רוקח. וכך יוצא תרגום משונה: כמו שזבובי מות מקלקלים את כלי השמן הטוב—את הכלים הם מקלקלים ואת השמן הטוב לא? אין

זה, כי אם תרגום שבעים זה ננעץ לתוך התרגום במקום מלה אחרת ונשארו כמות שהן המלים שלאחריה.

מעין זה הוא ב, יב. השבעים מתרגמים המלך (אחרי המלך) בהוראת עצה, הָמֶּלֶךְ, ואולם הסורי קרא כצורתו ותרגם מַלכא, ובאו והוסיפו גם את תרגום השבעים: בדינא. התרגום המורכב מעיב את המשמעות של הכתוב.

מעין זה אנו מוצאים בתרגום ה, טז: גם כל ימיו בחשך יאכל.. וחליו וקצף. משנה הוא את סדר המלים האחרונות ומכניס בין וחליו ובין וקצף הוספה: ובאבלא. הוספה זו מהשבעים היא, שקראו (בחשך) יאכל — ואֵבֶל. ואולם מלה זו מתורגמת בסורי כצורתה, ותרגום זה של השבעים הוכנס בתור הוספה שלא במקומו.

תרגום חלקי של השבעים נמצא בתרגום י, ג: וגם בדרך כשהסכל הלך לבו חסר ואמר לכל סכל הוא. את החלק האחרון המתחיל ואמר... מתרגם הסורי כשבעים: וכל דמתחשב סכלותא הי, ואולם תרגומו של שאר הפסוק שונה מהשבעים ובמקצתו חפשי.

דומה לו הוא תרגום י, יט: ויין ישמח חיים והכסף יענה את הכל. תרגומו: וחמרא ומשחא דנחדון לחיי וכספא ממכך ומטעא להון בכל. גם השבעים מוסיפים שמן ומתרגמים יַעֲנֶה ידכא (יְעַנֶּה). ואולם בצדו של תרגום השבעים הזה נמצא בתרגום גם ומטעא להון והוא כנראה התרגום המקורי.

וכן יב, ה: ותפר האביונה. תרגומו: ותתבדר קפר ותבטלי בישנותא. משני תרגומים אלה אחד (ותתבדר קפר) הוא מתרגום השבעים, שננעץ כאן בעת שביתר חלקי הפסוק שונה הסורי מהשבעים 5).

דוגמאות אלה יוצאות ללמד על טיבה של השפעת השבעים בתרגום קוהלת זה. אם שהיא מרובה, לא התפשטה השפעה זו לתרגום הפסוק כולו. רק מלים בודדות או חלק של תרגום, לרוב במקרים של הוספה או שנוי מדרכי הניקוד, נתקבלו לתוך התרגום. הללו הם המקרים: א, י: יש דָבָר שיאמר — כל דנמלל ונאמר (=שֶׁיְדַבֵּר). וכך השבעים, ואולם כל היא לסורי לבד.

שם יז: הללות — ומתלא. וכך השבעים. ואולם רק תרגום מוזר זה של הללות לקוח מהשבעים לפסוק זה.

ב, ח: שדה ושדות — שקותא ושקיתא.

שם יא (ויב'): ופניתי — וחרת. כך הע' (וגם התרגום הארמי: ואסתכלית).

שם טו אחרי תרגום הפסוק באה הוספה: מטל דסכלא מן יתיר ממלל והיא מהשבעים.

שם כד: (כי אין טוב) באדם — לגברא, וכך השבעים.

שם כה: ומי יחוש חוץ ממני — ומנו נשתא לבר מנה (יחוש=יֵשְׁתְּ בהקבלה ליאכל, שלפניו, שלרוב נלוה אליה וישת, וקרא ממנו). וכן השבעים וכן ת.

5) השוה יאניכס Animadver. 18; קאמינצקי 53, Die P'sita

ג, יח: ולִרְאות — ולמחויו וכך השבעים.

ד, יב: ואם יתקפו — ואן נעשן (בלי ו' הכנוים) וכן השבעים.

שם יז: מִתֵּת הכסילים זבח — טב מִן מוהבתא דדבחא דסכלא (קרא מִמַּתַּת..) וכך השבעים (ממתת הכסילים זבחך) אלא שהם קראו זבחך. ומעין כך עק. וס. לעשות רע (שם) מתרגם למעבד דטב על פי הענין (והשוה את התרגום הארמי). וכך בנוסחת א של השבעים.

ה, ה: (ואל תאמר) לפני המלאך — קדם אלהא (בהשפעת: למה יקצף אלהים) וכן השבעים (עק. וסומ. ותוד. כצורת המלה).

ו, ח: כי מה יותר לחכם... מה לעני יודע להלך נגד החיים — מטל דאית יותרנא לחכימא... למנא דמסכנא ידע למאזל לחיא (לא גרס מה בחלק הראשון של המשפט). כך השבעים (והם המשיכו כי למה לעני). ואולם מוסיף הסורי דאית ואף לא תרגם נגד.

ז, ב: והחי יתן אל לבו — ודחי יהב טבתא ללבה. הוספה זו מהשבעים היא.

שם יב: כי בצל החכמה בצל הכסף — מטל דטלא דחכמתא איך טללא דכספא. תרגום החלק האחרון דומה לזה של השבעים. (בחלק הראשון קראו כי בצל החכמה כצל...) השפעת השבעים כאן אינה מחויבת, תרגומים קרובים לזה של הסורי הם של עק. וסומ.

שם כא: אשר ידברו מוסיף: רשיעא וכך השבעים. אבל כן גם התרגום הארמי.

שם כד: רחוק מה שהיה — יתיר מן דהוא רוחקא (=מִמַּה). מעין תרגום זה נמצא גם בשבעים ונתערפל כאן באשמת התיקון המרוסק. בהכס. הסורי נאמר: והיא אתרחקת מני לרוחקא יתיר מן מא דאית הות.

ח, א: ועז פניו ישֻׁנֶּא — ודחציפין אפוהי נסתנא (=ועַז... ישנא בשין שמאלית). גם השבעים מתרגמים כך ישֻׂנֶּא. ואולם תרגום עז פניו קרוב לזה של השבעים ודומה לזה של התרגום הארמי.

ח, א: ועז פניו ישנא—השוה תענית ז. ב: אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש לו עזות פנים... ור' נחמן בר יצחק אמר מותר לשנאותו שנאמר „ועז פניו ישנא".

שם ב: אינו מתרגם אני (פי מלך שמר) וכן השבעים. שמא הדמיון ביניהם כאן מקרה הוא.

שם ח: במלחמה — ביומא דקרבא (בהשפעת ביום המות שלפניו). וכן השבעים.

ט, א: ולבור את כל זה — ולבי חזא ית כל הנא (=ולבי ראה) וכן השבעים (בשנוי הסדר).

שם ב: לטוב — לטבא ולבישא. כן השבעים.

י, טז: אי לך ארץ —..מדינתא (וכן שם יז). וכך השבעים (אבל ביז' — כצורתה).

שם יח: בעצלתים — בשפלותא. שמא בהשפעת השבעים.

יא, י: והשחרות — ולא ידעתא. כך השבעים.

האופי המיוחד של תרגום השבעים, שנשתקע במקרים האלה, מתגלה מתוך השואה

עם ההיכספלה הסורי. מכל המקרים האמורים רק אחדים מוצאים את דמיונם בהכס. הסורי, הפשוטים ביותר. אבל ב, ח (שדה ושדות) מתורגם בהכס. הסורי נסך חמרא ונסכת חמרא — תרגום מדויק של השבעים. שם טו (בהוספה) במקום מִן יתיר יש שם תותרא. שם יז (מִתֵּת הכסילים זבח) יש בהכס. יתיר (במקום טב)... דשטיא דבחא דילך. ה, ה (לפני המלאך) — פרצופא דאלהא (במקום קדם). וכך שונה תרגום השבעים בהכס. לז, כד. דוגמאות מעטות אלה ללמד יוצאות, שהשפעת השבעים היתה לא ישרה ומכוונת. אם היא היתה בדרך הערה על הגליון הרי המעיר לא דקדק לכוון בהערתו אל המקור. ואלו העורך, שהכניס את ההערות לתוכו של התרגום אפשר לא ידע, כי שאול הוא מהחוץ, ולא בדק במקור שממנו נבעו.

המתרגם הסורי של המגלה הזאת אינו מדייק תמיד בצורת הכתוב שלפניו. מוסיף הוא לפרקים על הנאמר לשם השלמה והרחבה. ויש שהוא סר מדרך הקריאה המקובלת או שהוא משנה מעצם הדברים. בין השנוים שבסוג האחרון הם אותם, שהומרץ להם מפאת דרך המתרגמים הראשונים לתרגם פסוק דומה במקצתו לפסוק אחר באופן אחד. סוג שנוים זה סימני עתיקות בהם. הללו הם המקרים:

ג, א: תחת השמים — תחות שְמשא עפ״י א, ג, ט וכ״ו: תחת השמש.

שם, יט: ומקרה אחד להם — גדשׂא חדגדש לכלהון, עפ״י ב, י״ד: שמקרה אחד יקרה את כלם, ושם התרגום כמו כאן.

ז, יא: טובה חכמה עם נחלה — טבא הי חכמתא מן מאֿני זינא, עפ״י ט, יח: טובה חכמה מכלי קרב (גם אם מתרגם שם קרב — קרבא).

ח, ט: ונתון את לבי מוסיף: למדע עפ״י א, יז ואתנה את לבי לדעת (ושם: ויהבת לבי למדע כמו כאן, וכך שם טז 6).

יא, ז: וטוב לעינים לראות את השמש — וטב לעֵינא ויתיר לחזי שמשא, עפ״י ז, יא: ויתר לראי השמש.

ויש שמושפע מדמיונם של דברים באותו פסוק. א, ח: לא יוכל איש (לדבר) — לא נִסְבע גברא... הושפע מהנאמר לאחרי זה: לא תשבע עין לראות; ב, ב: מהולל — מנא הֶנין, משום שנאמר לאחריו: ולשמחה מה זה...; שם ד: הגדלתי מעשי הוסיף: לי. וכך נאמר באותו פסוק: בניתי לי... נטעתי לי...; שם ז: ובני בית היה לי מוסיף: סוגאא. כך נאמר שם: גם מקנה בקר וצאן הרבה...; שם יא: ובעמל-ובכל עמלא, עפ״י בכל מעשי שבאותו הפסוק; ג, יב: בחייו—בחייהון משום הקודם לה: כי אין טוב בם; ו, יב: בחיים—בחיוהי בהשואה לגוף שלישי של ימי חיי הבלו (שנוי זה נמצא בנוסחאות אחדות של השבעים).

מרובות בו הרחבות, שהן מכוונות לשם הסברה. ויש מהן, המרחיקות את המשמעות הפשוטה. ואולם רובן הן הוספות או שנוים קלים, שבעצם הם שקועים במשמעות הכתוב.

א, ה: ואל מקומו שואף זורח הוא שם—ולאתר דדנח הָ תאב דמִן תמן תוב נדנח

6) והשוה קאמינצקי, שם.

שם יא: עם שיהיו — עם אילין דהוין.

תרגום ב, ג מורכב הוא. הוספה נעוצה בו, שאפשר נתכוונה להגשיר על שני חלקי הפסוק, הנתבעים לחוליה של הסברה. אותו הפסוק — תרתי בלבי למשוך ביין את בשרי ולבי נהג בחכמה — מתרגם כך: רנית בלבי למבַסמו בחמרא בסרי והפכת אנא דאשיש ית לבי ולבי רנא בחכמתא... תרגום למבַסמו ל„למשוך" אין במשמעו שנוי מדרך המקור (כאילו קרא למשח) אלא לפי הוראת המלה כאן. התרגום רנית לתרתי הושפע מתרגום נהג והוסיף ושבתי וכו' כדי למלא את החסרון, שהמתרגם הרגיש בקשר שבין החלק הראשון של הכתוב (האהבה לתענוגות: תרתי למשך ביין את בשרי) והחלק השני (אהבת החכמה: ולבי נהג בחכמה) 7).

ג, ג: ועת לרפוא — וזבנא למחיו. תרגם לרפוא מהשרש רפה-רפא, לרפות את השני, להכותו.

שם ו: עת לשמור ועת להשליך — זבנא למִקטר וזבנא למִשרא. מוזר הוא תרגום זה. שמא קרא במקום לשמור — לקשור וכך נאלץ לתרגם את השני (ועת להשליך) באופן מתאים אל הראשון (עת לשמור-לקשור). אף הוא מהפך את הסדר של החלק הראשון של הכתוב ומקדים ועת לאבד לעת לבקש. משמע, שידי מאוחרים הפכו בתרגום הכתוב הזה.

שם יט: כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה ומקרה אחד להם — להון מטא גדשא דבני אנשא וגדשא דבעירא גדשא חד גדש לכלהון. המתרגם כנראה המשיך את המלה להם של הפסוק הקודם (שהם בהמה המה להם) לפסוק יט ונמנע מלתרגם כי, המסרסת את המשמעות (להם כי מקרה...) ושוב ראה צורך בהשלמה יצא והוסיף מטא (להם מגיע מקרה... וכו').

שם כב: כי אין טוב מוסיף, לשם השלמה, (דלית דטב) בהון.

ה, ו: ודברים הרבה — מוסיף: דטוָעי.

שם: ומה כשרון לבעליה מוסיף: (ומתו... כשירא לקניה) טבתא.

שם טו: שיעמל לרוח — מוסיף בכל (דעמִל לרוחא).

שם יז: אשר ראיתי אני — מוסיף: (רחזית אנא) קוהלת.

שם יח: זה (מתת..) — אף הדא.

ז, יד: וביום רעה ראה — מוסיף לשם השלמה למלה ראה: (חזי) נפשך.

שם יז: אל תרשע הרבה — מוסיף: (לא תרשַע סגי) דלא תסתנא סגי. שמא הומרץ להשלמה זו מהפסוק הקודם: (ואל תתחכם יותר למה תשומם).

ח, ז: כי כאשר יהיה — ומנא נהוא לה מִן בתרה. תרגום חפשי לפי הענין.

שם טז: כאשר — מטל הנא. שמא קרא באשר.

שם יז: כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה — מטל דלא נתמצא בר נשא ית עבדא.

7) יאניכס רואה כאן תרגום כפול לתרתי. והשוה פרלס Meletemata, 10

לא תרגם: למצוא, ושם: בשל אשר יעמל האדם — כל דעָמל בר נשא ושם: וגם אם יאמר החכם — וכל דנאֹמר. חופש זה, שהרשה לעצמו המתרגם בפסוק זה, נוהג בו במדה ידועה גם במקומות אחרים. ואולם אין ליחס את השנויים האלה לקריאה משובשת.

ט, טו: ומלט הוא — מוסיף: (הֹו) מסכנא. הושפע מסוף הפסוק (את האיש המסכן ההוא — לגברא הֹו מסכנא).

י, ד: חטאים גדולים — חִטהֹא סגיֹאא. תרגום חפשי לגדולים.

שם ו: נִתַּן.. במרומים רבים — דיֹתב... ברומא עשינא. תרגום לפי המשמעות, לפיכך לא דקדק במספר. ואילו ביחס לתרגום נִתַּן הושפע ממה שנאמר בחלק המקביל ועשירים בשפל ישבו.

יא, ג: ואם בצפון — אוֹ באתרא דגרביא. הושפע מהנאמר לאחרי מלה זו (בצפון): מקום...

שם ו: בבקר — כל צפרא.

יב, י: בקש קהלת — מוסיף: סֹגי (בעְא קוהלת).

שם יג: סוף דבר — מוסיף (אחריתה דפתגמא) בסכה. ושם: הכל נשמע — כל שמע. שמא קרא שמע. ושם: את האלהים ירא — ומִן קדם מריא דחִל. ושם: כי זה כל האדם — מטל דהֹנו דמִן אומנא חד אתיהב לכל נש. תרגום מדרשי זה, דומה, נעוץ ביב, יא: נתנו מרעה אחד. ושמא הוא תרגום אחר לאותו פסוק, שהוכנס לכאן.

שם יד: על כל נעלם — מוסיף. (דכֹסי) וגלי: הוספה, שאינה נתבעת כאן כלל.

ויש שהתרגום סר מדרך המסורה. ב, ט: (אף חכמתי עמדה) לי — לה; ג, ט: העושה — בעבֹדא, קרא: בְעוֹשה-(במעשה); י, י: וחילים (יגבר) — וקטילא, קרא: וחללים (ירבה חללים) ולא תרגם לא (פנים קלקל) כשבעים; שם יז: בגבורה — בכשירותא, שמא קרא בבכורה, או שמא בחר לו תרגום חפשי בהתאם עם המשמעות הנדרשת; יב, ה: וחתחתים — ונתתזיע, שמא קרא וחתת.

וכן יש מלים שאינו מתרגם כלל. רובן הן מלות היחס, והמתרגם לא דקדק בהן. ד, ח אינו מתרגם גם (בן ואח); ו, ג לא תרגם שיהיו (ימי שניו); שם ז אינו מתרגם וגם (הנפש); ח, יב אינו מתרגם כי גם (יודע אני); ט, ט אין תרגום ל„אשר נתן לך תחת השמים כל ימי הבלך"; שם יד אינו מתרגם (מצודים) גדולים. דומה, שתרגום זה ספג לתוכו הרבה תיקונים, והרכבות רבות עלו בו. יש למצא בו מטבעות תרגום שונות. באותה שעה שמרובות בו הרחבות והשלמות, הרי יש להכיר בו גם מסימני דקדוק במקור שלפניו. יש מקרים, שמתרגם כצורתו גם במקראות הנתבעים להרחבה. אם היה המתרגם חושב לעיקר במעשה התרגום להרחיב במקום, שיש צורך בכך, לא היה נמנע מלהתנהג כך בתרגומי מקראות אלה. הרי דוגמאות אחדות. ב, כג: כי כל ימיו מכאבים וכעס ענינו גם בלילה לא שכב לבו, תרגומו: דכל יוֹמוהי כאבא ורוגזא ענינה ואף בליא לא שכב לבה; ח, ח: אין אדם שליט ברוח לכלא את הרוח, תרגומו: לית אנש דשליט ברוחא למכלא רוחא. ורבים כמו אלה שברי מקראות, שהמתרגם זהיר

לתרגמם כצורתם, והללו היו סובלים הרחבה 8). התיקונים האלה לא נעשו כנראה בדרך עריכה. הם נושאים חותם של ארעיות. אינם פרי של שטה וחשבון. הם נעשו במשך התקופות, מעשי יחידים, ומן הגליון עברו לתוך התרגום. כך יש לדון ביחס להשפעת השבעים על התרגום הזה. היא היתה מאוחרה וגם לא פרי מעשיו של עורך. ספק אם המתרגם בעצמו נעזר כלל מתרגום השבעים במלאכתו. אף השפעת השבעים על התרגום היתה קמעא קמעא ובדרך הערות על הגליון.

הסורי לאסתר

התרגום הסורי לאסתר ורות שונה בתכונתו מתרגום יתר המגלות. המתרגם הסורי של המגלות האלה לא קבע מסמרות במלאכתו להיות כרוך אחרי המקור. חופש רב נהג בתרגום המקראות ושינה והוסיף והרחיב וקצר ללא חשבון עם החומר הקדוש אשר לפניו. חרות זו מטשטשת במדה מרובה את צביונו של התרגום. והיא צד שוה בתרגום אסתר ותרגום רות. ואולם יש הבדלים חותכים ביניהם. כל אחד קובע לעצמו מקום מיוחד.

בתרגום הסורי לאסתר נכרים סימני אחדות. הוא לא נפגע מהשפעות תרגומים אחרים ולא מעקיצתם של מתקנים מאוחרים. תרגום השבעים למגלת אסתר, כידוע, אינו אלא מעין מעשה אסתר בהוספות רבות וארוכות — ולא היה כח תרגום כזה יפה לשמש מאור לתרגום אחר. ושמא לא היתה מגלת אסתר מושכת את לב הסורים הנוצרים, שיהיו בודקים בתרגומה ומהפכים בו. אמנם המתרגם לא שעבד את עצמו

8) וכן דרכו לפעמים להשתמש במלים הדומות לאלה שבמקור כגון עמל—עמלא (א, ג וכ"ו); יתרון — יותרנא (שם וכ"ו); להמנות — למתמניו (שם טו); מענה בשמחת לבו (ה, יט) מ̈ענא; כל ימי חיי הבלך (ט, ט) — כל יומי חי̈י הבלך; במדעך (י, כ) במדעך. ומדה זו בולטת גם בתרגום הסורי של שהש"ר ואיכה. בראשון: לססתי... דמתיך (א, ט) לסוסת דמיתכי; צרור המור (שם יג) — צררא דמורא; דודי (שם יד וכ"ו) — דדי; לחכי (ב, ג) לחכי; אם תעירו (שם ז וכ"ו) — אן תעירן; מתאימות (ד, ב) — מתאמן; שלטי (שם ד) — של̈טא; לבבתני (שם ט) לבבתיני; קוצותי רסיסי לילה (ה, ב) — וקו̈צותי מן רסיסי ליליא; ומעי (שם ד) ומע̈י; שררך (ז, ג) — שרכי; נצור (ח, ט) — נצור.

וכך באיכה: כל הדרה (א, ו) — כלה הדרהֹ; לנידה (שם ח) — נדתא; זוללה (שם יא) — זלילתא; דוה (שם יג) — דויא; ישתרגו (שם יד) — אסתרגו; יעיב (ב, א) — אעיב; תאניה (שם ה) — תוניא; אדמה לך (שם יג) — אדמא לכי; שרקו (ט"ו וט"ז) — אשרקו; פוגת (ב, יח). — פויגא (וכן מתרגם ג, מט); טבחת (שם כא) — טבֹחת; שריד ופליט (שם כב) — פליטא וסרידא; ורבית (שם) — ורבית; ויפשחני (ג, יא) — פשחני; הרוני (שם טו) — וארויני; נצחי (שם יח) — נצחני. כמובן, שהמתרגם לא הוזקק לתרגומים אלה משום צמצום באוצר המלים שלו או משום, שלא מצא אחרים מתאימים (מלבד באחדים כגון ויפשחני, נצחי). למשל פליט מתורגמת בסורי מן דאתפלט (בראש. יד, יג. ומעין זה, יהושע ח, כב; מ"ב ט, טו) או דמתפצא (עמוס ט, א) או דמשתוזב (ירמיה מב, יז). ורק פעם אחת נמצא התרגום פליטא (ירמיה מד, יד). וכן זולל מתורגמת אסוט (דברים כא, כ; משלי כג, כא) ורק בירמיה נמצא מעין התרגום של איכה (טו, יט — זלילא). דוי (ישעיה א, ה) מתורגמת בסורי כריותא ורק בירמיה מתורגמת כמו כאן (ח, יח — דוא). נדה אינה מתורגמת בשום מקום כמו כאן (וזהבם לנדה — יחז. ז, יט — מסליא; ארץ נדה — עזרא ט, יא — טמאותא). תאניה (ישעיה כט, ב) מתורגמת בסורי נוהמא. השואות אלה משמשות להראות, שאין בתרגומן של מלים אלה בסורי למגלות משום מקרה או משום קוצר-ידיעה בלשון. יש לראות במקרים אלה את רשמי הנטיה, שנתגלתה גם בתרגום היוני של תודוס, לשמוש במלים מהמקור (ובסורית מהדומות אליה) בתרגום.

למקור, אבל לא יצא מגדרו ללא כל שטה. קודם כל התכוון להוציא מתחת ידו תרגום, שיהא פרוש ומבואר. לפיכך הוסיף על האמור במקום שהרגיש איזה צורך בכך. כדרך שנהגו אחרים אף הוא מוסיף לשם השלמה. ויש שהוא משנה את סדר המלים של הפסוק, כדי לקרב את המשמעות אל בינת הקורא. לשון המקרא היא עשירה במטבעות בטוי וכך היא לשון המגלה, ואותו המתרגם הפך אחרי תרגום פשוט. לפיכך דן אותן לפי משמעותן. במקום שיש חזרה בלשון דרכו לקצר; מתרגם את האחד ופוסח על בן לויתו. כן אינו מתרגם מלות יחס ידועות (גם) א, ט, יד; יב, יב; ט, יג; בו בשמות כפולים מתרגם רק אחד. א, כב: אל מדינה ומדינה... ואל עם ועם — למדינתא... ולעמא. וכן יג, ב. אלא שבאותו פסוק מתרגם את שני השמות (אשר על מדינה ומדינה) אבל ואל „שרי עם ועם" מתרגם כדרכו: ולרברבני עממא. וגם בי"ד מתרגם את שני השמות ח, ט, יג — מתרגם אחד. כן שם יז: ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר — בכל מדינתא ובכל קוריא. ד, ג ובכל מדינא; ב, יא; ובכל יום ויום — וכל יום. וכן מתרגם ג, ד: יום ויום — בכל יום. ב, יב: תר נערה ונערה — דחדא מן עלימתא. וכך נוהג במלים הדומות במשמעותן. שמחה וששון (ח, יז) מתרגם חדותא רבתא. אולי מטעם זה מתרגם נערות בתולות (ב, ב) — עלימתא; דבר המלך ודתו (ד, ג) — פתגמא דמלכא; פתשגן כתב הדת (שם, ח) — ופרשגנא. ודומה לו התרגום של ח, יג: פתשגן הכתב להנתן דת. זו האחרונה, דת, אינה מתורגמת משום שנרדפת היא במשמעותה לראשון, ויצא: ופרשגנה דכתבא אתיהב... ותרגם גלוי לכל העמים בהתאם אל חצי הפסוק הזה: ופקד לכלהון עממא. ואפשר שמטעם זה תרגם רק חצר מחלק הפסוק: חצר בית הנשים (ב, יא). במדה ידועה נוהג כך בפעלים, שהוראותיהם דומות. למשל, ג, ב: גדל המלך.. וינשאהו וישם את כסאו, אין תרגום לוינשאהו, משום דמיונה ל„גדל"; וכך ד, ח: ולהגיד לה ולצוות עליה. לא תרגם ולהגיד לה; ח, יד: מבהלים ודחופים. הראשונה כנראה אינה מתורגמת; ט, כז: קימו וקבלו, האחרונה, וקבלו, כנראה אינה מתורגמת (לקים עליהם (שם, כא) מתרגם: דנקבלון). ואפשר, שמטעם זה אינו מתרגם ואבד (ט, ו). וכן נוהג הוא גם בחלקי פסוק דומים. ח, ה: אם על המלך טוב ואם מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו. משום שיש כאן שתי מליצות לתיאור רצון המלך אליה (ואם מצאתי חן לפניו... וטובה אני בעיניו) כרך את שתיהן בתרגום אחד: ואן אשכחת רחמא בעיניה. מעין זה התנהג בי', ג: ורצוי לרב אחיו דרש טוב לעמו — וצבא הוא טבתא לעמה. השמיט: לרב אחיו דרש. ויש, שמשום שדעתו אינה נוחה מנרדפים הוא משנה את התרגום של מלים או צירופי מלים דומים. כגון: ח, ו: איככה אוכל... ואיככה אוכל. אוכל הראשונה מתורגמת מציא; השניה — משכחא. ומעין זה ז, ה. ודין זה נוהג הוא גם במשפטים דומים גם אם אינם רצופים. ה, ו: מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש. כיוצא במליצה זו הוא ז, ב: מה שאלתך... ותנתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש. ודומה לו ט, יב: ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עוד ותעש. את ה, ו מתרגם: מנא שאלתכי תתיהב לכי ומנאהי בעותכי... תתיהב לכי.

שונה תרגום ז, ב: מנאהי שאלתכי ובעותכי... נתעבד לכי. ושונה משניהם תרגום ט, יב: מנאהי שאלתכי נתעבד לכי ומאנוהי בעותכי נתיהב לכי — משהו יש בו מהראשון והשני. ויש שהוא משנה לגמרי מהמקור. א, יד: ראי פני המלך הישבים ראשונה במלכות. תרגומו: דיתבין קדם מלכא ומתחזין קדמוהי בתרעא דמלכותא. שם טז: כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להבזות בעליהן. תרגומו: וכד נפוק טאבא מלתא הדא על כלהין נשא נהוין שיטן ובסרן גבריהין. נזקק לשנות כדי לפרש את הסתום במקראות אלה. וכך ה, ה: מהרו את המן — בעגל חזו להמן נעבד. בח', יא נהג קיצור. כך נאמר שם: את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם, תרגומו: לכל נש דמעיק להון. משום שלא נתבאר לו מה טיבו של חיל כאן, לפיכך תרגם לפי המשמעות הכללית. וכן מתרגם שם יג: גלוי לכל העמים — ופקד לכלהון עממא. ויש שמשנה בגוף ובאותיות שמוש והמין לתפארת המשמעות. א, יח: והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי אשר שמעו את דבר המלכה לכל שרי המלך וכדי בזיון וקצף. המתרגם ברצותו לסלק קצת את הערפליות מהפסוק הזה שינה את המין (שרות-שרים) ואת ל' היחס למ' הנפרד (לכל-מכל) ואת המלה כדי-לכולה וכך יצא לו תרגום זה: יומנא נאמרון רורבנא דפרס ודמדי דשמעו פתגמה דמלכתא מן כלהון רורבנא דמלכא וכלה בסירותא ורוגזא. ו, יד: עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו. שינה את הגופים ואת הסדר ותרגם: וכד הו ממלל עמהון מטיו רהטא דמלכא.

תרגומים אחרים הם בדרך ביאור כפי שנראה לו, למתרגם. ב, יח: את משתה אסתר — ועבד משתיא לאסתיר. המשיך את תחלת הפסוק: ויעש המלך ל„משתה אסתר", ובאר איפוא, שהיו שתי סעודות, אחת לשרים ואחת לאסתר. ו, ח: ואשר נתן כתר מלכות בראשו — כד אתתסים תסים תגא דמלכותא ברישה. תרגם ואשר במשמעות של כאשר ובאר: וסוס אשר רכב עליו המלך כאשר המליכוהו. ו, יד: עודם מדברים — שמא הושפע מבראש. כט, ט (עודנו מדבר עמם). ז, ז: כי ראה כי כלתה אליו הרעה — מטל דחזא דגרמת לה עלוהי בישתא. יחס כלתה לאסתר, ולא הבין מטבע לשון זו. ח, יא: אשר נתן המלך ליהודים — אגרתא דכתב מלכא על יודיא. לא הבין את הוראת נתן כאן. ט, לא: וזעקתם — וצלותהון. כן מתרגם הארמי. ומצוי תרגום זה גם בסורי. (השוה הסורי לאיכה ג, ח). ז, ט: אשר דבר טוב על המלך — על דאמר... באר אשר במובן של כי הטעם.

וכן הוא משלים במקום שקצר הכתוב, אם שהקצור אינו נותן מקום לטעות בהבנת הדברים. א, ו: על רצפת בהט—מוסיף מתחלה רמין. שם, יב: בדבר המלך אשר ביד הסריסים — בפתגמא דשדר עליה מלכא... שם, יג: כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין — מטל דהכנא הוא נמוסה דמלכא אמר הוא קדם כל... לפני שם. טו (כדת..) מוסיף: אמרו. ושם: ביד הסריסים — מוסיף: דשלח. שם, יט: ושתי — מוסיף מלכתא (וכן בב', א); ותלקח אסתר — מוסיף: אף (אסתיר). ג, ה: וימלא המן חמה — מוסיף: על מורדכי. שם, ו: ויבז בעיניו — על פי המשמעות — ובצירא הות עבידתא. שם, יב: ויקראו ספרי המלך — מוסיף: ביומא הו. שם, טו: והמלך והמן ישבו

לשתות — מוסיף: אכחדא. ד, א: וילבש שק ואפר — ואתכבן סקא ואתפיל בקטמא. שם, ב: כי אין לבוא בשער המלך בלבוש שק — ולית הוא נמוסא דאנש נלבש סקא ונאתא לתרעא דמלכא. שם, ה: מסריסי המלך — מהימנא מן מהימנא. שם, ז: על גנזי המלך — מקדים: למעלו. שם, י: ותצוהו על מרדכי — מוסיף למאמר. שם, יג: להשיב לאסתר — אמר לה לאסתיר. ה, א: ותלבש אסתר מלכות — לבשת אסתיר לבושא דמלכותא. שם, ט: בשער המלך — מקדים: דיתב. שם, יב: אף לא הביאה — ואפלא לאנש... ו, א: ויהיו נקראים — והוו קרין קרי. שם, ט: ברחוב העיר — ונחדרונה בשוקא. שם, י: קח את הלבוש ואת הסוס — סב לבושא ודבר סוסיא. ז, ז: אל גנת הביתן — מקדים: למפק. שם, ט: אשר עשה המן למרדכי — תקן הוא המן למתלא למורדכי עלוהי. ח, ט: בשלשה ועשרים בו — מוסיף בה בירחא (וכן ט, טז). שם, יד: הרצים רכבי הרכש-מקדים: ואתו רהטא. ט, א: להעשות — מוסיף: לבעל דבביהון. שם: ונהפוך הוא — אשתחלפת עבידתא. שם יד: תלו — מוסיף: על קיסא. שם, כה: ובבאה — מוסיף: אסתיר. שם, ל: אחשורש — מוסיף מלכא.

אף משנה הוא לפעמים על פי דמיון הכתוב לכתוב שני. א, ט: משתה נשים — משתיא רבא — עפ״י ב, יח (משתה גדול). ז, א: ויבא המלך והמן לשתות עם אסתר המלכה-ועל מלכא והמן למשתיא דעבדת אסתיר מלכתא — במקצת הושפע מו׳, יד (אל המשתה אשר עשתה אסתר). ה, יא: ואת כל אשר גדלו המלך — ודאורבה מלכא — עפ״י י, ב (אשר גדלו המלך). ה, יג: בכל עת אשר אני ראה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך — מוסיף: דלא זאע מן קדמי — בהשפעת שם, ט (ולא קם ולא זע ממנו. ואולם תרגומו שם: ולא אתתזיע מנה). ח, ד: ותקם אסתר — מקדים: וקרבת לה אסתיר — עפ״י ה, ב (ותקרב אסתר). ח, ה: לאבד את היהודים — לכלהון יודיא — עפ״י ג, יג (ולאבד את כל היהודים). ט, כג: וקבל היהודים — מוסיף עליהון — עפ״י שם, כז (קימו וקבלו היהודים עליהם).

ורבו בו התרגומים, המסמנים שנויים מדרך המקור וניקוד המסורה. א, א: הוא אחשורש — הו ברה דאחשירש. מיוסד על איזו אגדה, כנראה; שם. ט: משתה נשים — ...לכלהין דנשא; שם יא: בכתר מלכות — בתגא דמלכותה (בהתאם אל גוף שלישי של יתר השמות שבכתוב זה: את יפיה... טובת מראה היא); שם יב: מקץ היות לה כדת הנשים שנים עשר חדש — (משנה את הסדר) מא דשלמו לה תרעסר יומתא. וכך מתרגם בכל הפסוק חדשים — ימים. אולי הושפע מהמלה ימי (מורקיהן), כי כיצד יבאר מדעתו סתם חדשים — ימים? שם טז: ותלקח אסתר — ועלת אסתיר קדם מלכא; בשנת שבע (שם) — בשנת ארבע; ג, ח: בכל מדינות מלכותך — בכלהין מדינתה דמלכא אחשירש (במקצת בהשפעת שם יג: אל כל מדינות המלך), שם ט: יִכָּתֵב — נכתוב (יִכְתֹּב); ד, ה: אשר העמיד — דקאם (עָמַד); שם יז; אשר צותה — דשלחת לה; ו, יב: וישב מרדכי — ואתא מורדכי; שם, יג: חכמיו — רחמוהי (תרגם חכמיו במובן של אהביו, שהם הנזכרים בכתוב אף שחסר תרגום למלים ולכל אהביו); ח, ג: ואת מחשבתו — ומחשבתא (-רעת); ח, ז: נתתי לאסתר — יהבית לכי (משום שהמלך מדבר לאסתר

והסורי משמיט את מרדכי, כשבעים, ולפיכך שם כנוי הגוף); שם, ח: כי כתב — בכתבא (קרא כנראה מלה אחת ובבי״ת — ביכתב ולפיכך מתרגם אין להשיב — דלא הפך בו״ו היחס); שם, יד: בדבר המלך והדת נתנה — משמיט המלך, ומתרגם: בפתגמא ובפוקדנא דאתפקד... ט, ב: במבקשי רעתם — בעבדי... שם, ג: פחד מרדכי — ...דמלכא (כך נראה לו להסביר את טיבו של פחד זה); שם, ד: בבית המלך — לות...; בכל המדינות (שם) — בכלהין מלכותא; שם, י: בן המדתא — אגגיא (בהשואה לח׳, ג: המן האגגי); שם, יג: כדת היום — איך דיומנא (על פי המשמעות); שם, טו: לחדש אדר — בה בירחא (משום, שאינו סובל חזרה); שם, כא: את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו — בארבעסרא ובכסאא באדר (משום אותו הטעם של חזרה); שם, כז: וכזמנם — בזבנהון (בזמנם).

שנויים אלה בכלל, מלבד אחדים יוצאים מהכלל, אינם מסמנים נוסחא אחרת. המתרגם העדיף את התרגום החפשי בכל המקרים האלה על תרגום מדויק. ושוב יש שורה ארוכה של מלים ושברי כתובים שאין תרגום להם. דלוגים כאלה נמצאים בסורי למגלות שה״ש ואיכה, כמו שנאמר לעיל. ודאי שהרבה מהם הם פרי רשלנות המעתיקים. ומאלה, שהמתרגם לא מצא תרגום נאה, והעתיק את המקור, ובאו המעתיקים והשמיטו משום שטעו וחשבו, שנכנסו כאן מלים מהמקור (כגון שה״ש ה, יג: מגדלות מרקחים, שאינן מתורגמות בסורי). ואילו בסורי לאסתר דלוגים אלה ברובם הם פרי קיצור, שלב המתרגם גס בו. והנה המקרים: א, יד — אינו מתרגם שבעת (שרי פרס ומדי) כיון שהמספר הזה נאמר מאליו מהשמות; ב, ח — אינו מתרגם אל יד הגי (שמר הנשים), כיון ששמו נזכר באותו הכתוב; שם, יח — אינו מתרגם (לכל שריו) ועבדיו, משום שחשב ועבדיו נרדף לשריו; ואפשר, שמטעם זה מתרגם ה, יא: ועבדי המלך — ועל כל עבדי להטעים את היתרון שיש במשמע המלים האלה; ג, ד: אינו מתרגם (באמרם) אליו, שהרי נשמע כך מהכתוב (ולא שמע אליהם); שם, ח — אינו מתרגם (עם) אחד משום אותו הטעם; שם, יא — אינו מתרגם להמן, משום ששם הנדבר נזכר בפסוק שלפניו; שם, יב — אינו מתרגם (בשלושה עשר) יום. ומעין זה ט, א וכו׳; שם, יג — אינו מתרגם שנים עשר הוא חדש; ד, יא — אינו מתרגם ועם מדינות המלך, משום שחשב, כנראה, את הדברים האלה לנרדפים לעבדי המלך, כי רק הקרובים למלכות בקיאים בחוקי החצר; ו, יד — אינו מתרגם להביא (את המן) שכן המלה ויבהלו כוללת גם אותה; ז, ג — אינו מתרגם (אסתר) המלכה; ח, י — אינו מתרגם בסוסים; שם, טו — אינו מתרגם (ועטרת זהב) גדולה; ט, ו—אינו מתרגם ואבד; שם, יב—אינו מתרגם המלך, משום שנזכר בסוף הפסוק; שם יג — אינו מתרגם אם על המלך טוב, ואינו מתרגם גם (ינתן גם...). אין תרגום לשם יח — כנראה באשמת המעתיק (אותו פסוק מסתיים ב„יום משתה ושמחה״ וכך הפסוק הקודם לו); שם, יט: את יום ארבעה עשר לחדש אדר — בארבעסרא באדר; שם, כג — אינו מתרגם אליהם. שם, כד — אינו מתרגם הוא הגורל להמם ולאבדם. ביחס לראשון הרי לא נזקק לביאור פור, כיון שמתרגמו (ואולם יש תרגום לכך ב-ג׳, ז: והוי פצא). ביחס להמם — משום דמיונו ללאבדם; שם, כו — אינו מתרגם על כן (על כל...) משום על כן שבתחלת

הפסוק; שם, כח — אינו מתרגם בכל דור ודור (שמא משום דמיון משמעותן הכללית למשפחה...).

בשני מקומות ננעצה המלה לא: ב, כג ויכתב — ולא כתבו; ג, ט: אם על המלך טוב — אן על מלכא לא שפיר. אין בידינו לברר אם הוספה זו נעשתה בכונה בפסוק האחרון, ואולם בראשון ברי שהיא שגגת מעתיק 9). אותם המעתיקים שבשו גם את השמות של התך ושבעת שרי פרס ובני המן.

יש בתרגום זה גם כפולים אחדים. א, ג: ושרי המדינות לפניו — ורברבנא דמלכא קדמוהי ורברבנא דמדינתא 10). השני תיקון של אחר הוא ומדויק יותר. בסוף פסוק ג, יג יש הוספה זו: בחד יום בירח אדר בתלתעסרא אתכתב. שמא אין הוספה זו, שאין לה נימוק, אלא תרגום שני ומקוצר של ביום אחד וכו׳. ד, יד: הגעת למלכות — אתקריתי ואתקרבת.

הסורי לרות

תרגום הסורי למגלת רות אינו משגיח במקור. וכבר הכירו החוקרים, שהתרגום הסורי לרות הוא מעין תרגום חפשי. לא רק מתיר הוא לעצמו להוסיף לפעמים הוספות קלות לשם ביאור, אלא מרשה הוא לעצמו לקצר, להרחיב את הדברים, להשמיט. והנה דוגמאות.

קיצור:

א, יט: ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם — ואתי וכחדה עדמא לבית לחם (השמיט בואנה).

ב, ג: ותלך ותבא ותלקט בשדה — ואזלתְ רעות (רות) למלקט לקטא...

שם, ה: למי הנערה הזאת — מא טאבה.

שם, ז: ותבוא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה זה שבתה הבית מעט — ולקטתְ מן צפרא ועדמא לנחיתא. אינו שם לב למלים הראשונות.

שם, ט: והלכת אל הכלים ושתית — זלי ואשתי מן מיא.

שם, יז: את אשר לקטה — אנין (מלת הגוף).

שם, יט: ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו — איכה הות.

שם, כא: גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין עד עם כלו את כל הקציר אשר לי — ואמר לי תוב דדבקי לעבדי עדמא דנגמר חצדא כלה.

ג, ג: אל תודעי לאיש עד כלותו לאכל ולשתות — ולא תתחזין לה עדמא דלעס ושתא.

ד, יז: ותקראנה לו השכנות שם לאמר ילד בן — ואמרי שבבתה אתילד.

הרחבה:

א, א: וילך איש... מוסיף מטל דעשן כפנא בארעה.

9) השוה פרלס (שם 11). משער הוא שהוספה זו היא פרי תרגום שני למלה טוב — ולא —, שנכנסה מהגליון לתוך התרגום ונשתבשה ל„לא".

10) השוה פרלס, שם.

שם, ח: לכנה שבנה אשה... הפוכין וזלין לאתרכון.

שם, י: כי אתך נשוב לעמך — לא אלא עמכי נאזל לארעכי ולעמכי.

שם, טז: אל תפגעי בי — חס לי דאהפוך.

שם, יז: באשר תמותי אמות — אמות אף אנא.

שם, כב: השבה — דאצטבית למהפך עמה בלבא שלמא.

ב, א: לנעמי מודע לאישה איש גבור חיל ממשפחת אלימלך — ולנעמי אית הוא גברא חד מודעתא מן שרבתה דאלימלך בעלה גברא ידיעא (כאן שינה גם את הסדר).

שם, ח: ויאמר... הלא שמעת בתי אל תלכי ללקט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה וכן תדבקין... — בתי לא שמיע לך במתלא דבחקלא דלא דילך לא תלקוט מטלהנא קוי והויתי תנן... (למתרגם: „אל תלכי ללקט בשדה אחר" משל שגור הוא).

שם, יז: ויהי כאיפה שעורים — ואשכחת בהין איך מלא כילא דסערא.

שם, יח: ותוצא ותתן לה את אשר הותרה משבעה — ויהבת לה מן הו מה דלעסת ואותרת.

שם, יט: ואנה עשית יהי מכירך ברוך — ואתר דהויתי נהוא בריך והו מן דאשכחי רחמא בעינוהי (מבאר: המקום יהא ברוך והאיש... משנה גם את הסדר).

שם, יט: שם האיש אשר עשיתי עמו היום בעז — בעז שמה לגברא דלקטא הוית בחלקה יומנה (משנה גם את הסדר).

שם, כב: ולא יפגעו בך בשדה אחר — ולא אנש אהרכי בחלקא דלא ידעתי.

ג, ז: ויבא לשכב בקצה הערמה — אתא ודמך בגבה דאדרא ובמחלנה דשנתא כד דמך באדרא (הוספה לשם יופי הצורה של הספור).

שם, ח: ויחרד האיש — נד גברא מן שנתה ותוה דחזא אנתתא (הוספה לשם אותה המטרה).

שם, יג: ליני הלילה — והשא כתרי יומנא ובותי עד נגהא.

שם, יד: ותקם בטרם יכיר איש את רעהו ויאמר אל יודע כי באה האשה הגרן — וקמת בצפרא כד עמיט... ואמרת לה דלא אנש נדע דנחתת לותך לאדרא.

שם, טו: ויאמר הבי המטפחת אשר עליך ואחזי בה ותאחז בה וימד שש שערים וישת עליה ויבא העיר — ואמר לה בעז פרוסי מרטוטכי ופרסת ואכיל וארמי לה שתא כילין דסערא ואדיש עליה ושקלת ואתת... (אינו מתרגם כלל: „הבי... אשר עליך" משנה את הגוף ומשנה את הסדר ואינו שם לב לעצם הוראת המלים).

שם, טז: ותבא אל חמותה ותאמר מי את בתי ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש — ... ואמרת לה חמתה מן אנתי ברתי ואמרא לה אנא אנא רעות... (הרחיב את דברי רות לשם יופי הספור).

ד, ו: גאל לך אתה את גאלתי כי לא אוכל לגאל — תבע אנת מטל חסירות הימנותי דילי, דלא משכח אנא...

שם, יא: יתן ה׳ — מוסיף וברכיהי ואמרי לה נעבד מריא...

שנוי הסדר:

א, ז: ותלכנה בדרך לשוב — למהפך ולמאזל.

שם, ח: לכנה שבנה — הפוכין וזלין.

שם, ח: יעשה ה׳ עמכם חסד — ומריא נעבד עמכון רחמא.

שם, טז: לעזבך לשוב מאחריך — דאהפוך מן לותכי ואשבקכי.

ב, י: ותפל על פניה ותשתחו ארצה — ונפלת על אפיה על ארעא וסגדת לה.

שם, יב: ישלם ה׳ פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם ה׳ אלקי ישראל — נפרעכי מריא אלהא דאיסראיל ונתל אגריכי.

שם, יד: גשי הלם ואכלת מן הלחם וטבלת פתך בחמץ ותשב מצד הקצרים ויצבט לה קלי ותאכל — קרובי ואכולי מן לחמא ואותבה על גנבי חצודא ויהב לה שחתיתא וצבע לחמא בחלבא.

שם, טו: גם בין העמרים תלקט — תלקטי מן בית כפא.

ג, ב: הנה הוא זרה את גרן השערים הלילה — והא בה נא לילא אדרא דסערא כשא.

ד, א: ובעז עלה השער וישב שם — וסלק בעז ויתב על תרעא דמדינתא.

שם, יב: מן הזרע אשר יתן ה׳ לך מן הנערה הזאת — ונתן לך מריא זרעא מן אנתתא הדא.

והוא מוסיף:

לשם השלמת הענין: א, ח: עם המתים — עם תרויהון בני דמיתי.

שם, ט: יתן ה׳ לכם, מוסיף: לחסדא.

הוא משמיט:

ב, ו: הנער הנצב על הקוצרים. ג, יג: חי ה׳. שם, יח: איך יפל דָבר.

ד, ב: ויאמר שבו פה.

הוא משנה גם את גוף:

ג, יד: ותאמר במקום ויאמר; ותבוא במקום ויבוא. ד, יד: ותקרא במקום ויקרא.

הדוגמאות האלה מעמידות אותנו על טיבו וצביונו של התרגום הזה וכוונת המתרגם. דומה, שלא נתכוון להוציא מתחת ידו תרגום מדויק של המקור, אלא, שתהא הנאה בו להמונות. רוצה הוא להוציא תרגום פופולארי. לפיכך דש בעקביו את נוסח המקרא ושינה והחליף ועקם את התוכן. הוא חשב שהוא מוסיף נוי על הספור בשנויים אלה. ואפשר, שמתוך חשש לטעם ההמון נהג זהירות שלא לצורך בתרגום מלים ובטוים כגון: במעי (א, יא) שאינו מתרגם כלל; ובאת וגלית מרגלתיו (ג,ד)—ותתקרבין ותדמכין לות רגלוהי; ותגל מרגלותיו ותשכב (ג,ז) שתרגומו: וגלת כנפא דמרטוטה ונפלת לות רגלוהי. אינו מתרגם—ד,טז—ותשתהו בחיקה. אלא, שיש לעיין, אם תרגום זה היה הנסיון הראשון מסוגו, ואם לא הקדים לו תרגום אחר, שהשתמש בו המתרגם הזה והשקיעו בשלו. ומתוך, שתרגום זה נתחבב ונתפשט, זכה להתקבל. את העדות למציאותו של תרגום אחר יש, איפוא, לבקש רק בו. ואמנם שאיפת המתרגם להוציא תרגום חפשי

היתה מוכרחת לפגוע קשה בחומר התרגום שהיה לפניו. אי-אלה רשמים נשארו ממציאותו של תרגום אחר, שהיה לפניו.

קודם כל נמצאים בתרגום זה כפילות. יש מלים המתורגמות בשני אופנים; ויש שברי כתובים, ששני תרגומים כרוכים בהם. ואם שכפילות מצויה היא בכל התרגומים, אבל ישנה כאן כפילות בו, שאופי ההבדל הוא חרוץ ומטפח; ויש כפילות, שההבדל אינו מכריע כלל. שני הסוגים האלה אינם יכולים להיות תלוים במקרה. כפילות זו נובעת מכפילות המקורות. הנה דוגמאות: כי מר לי מאוד מכם (א, יג) — מטל דמרת לי טוב עליכון ולי מרירא יתיר מנכון. יש כאן שני תרגומים, הראשון — כתרגום הע׳, השני קרוב לתרגום הארמי 11). השבה משדי מואב (שם, כב) דאצטבית למהפך עמא בלבא שלמא ואתי מן ארעא דמואב. ואתי הוא תרגום אחר, יותר כצורת הפסוק, של המלה שָבָה. כך הוא מתרגם ב, ו, ואילו הראשון הוא הרחבה, שָבָה במשמעות יותר רחבה. והשוה א, יח: כי מתאמצת היא ללכת — דשריראית אצטבית. תרגום של אמץ במקום אחר בפשיטתא (מ״א יב, יח) הוא עשן. ויצבט לה קלי (ב, יד) ויהב לה שחתיתא... וארמי פתא דפריכתא — שני תרגומים שנתכווצו לתוך תרגום מסורס אחד.

אגלה אזנך — דאגלא ואודעך (שמא צריכים לקרא אודנך) ואמר לך... ואנא אנא דחוית נפשי למאמר... התרגום הראשון הוא שכיח בפשיטתא. כך ש״א כ, ב; יב, יג; כב, ח. ועם אודנא, איוב לג, טז, לו. בשני מקראות התרגום הוא אמר כך ש״א ט, טו; ש״ב ז, כו. אפשר שבתרגום הראשון נכרכו ביחד שני התרגומים האלה: דאגלא ואמר. התרגום השני חפשי הוא. תרגום זה (דחוית נפשי) של ביטוי זה אינו נמצא בשום מקום אחר.

למלה שדי יש כאן שני תרגומים. במקום אחד (כי המר שדי לי — א, כ) נאמר בו אלשדי, ובמקום שני (ושדי הרע לי—כא) ומן דמטא באידוהי. האחרון כנראה הוא תרגום הע׳ היקאנוס ואינו נמצא בשום מקום אחר בסורי. בנביאים ובתהלים מתרגם שדי — אלהא. באיוב פעמים חסינא ופעמים אלהא, ואילו בתורה אין התרגום שוה בכל הספרים. בכל בראשית מוסר את השם הזה כצורתו במלה אחת — אילשדי. בשמות מוסיף עליו אלהא ובבמדבר רק אלהא. דומה, שהתחילו המתרגמים הסורים להזהר בשם הזה, שדי, כבשם הגדול. התרגום הראשון כאן עתיק, כנראה, ומוצאו מאותם הימים שלא נהגו עדיין זהירות מיוחדת בו. ואילו השני הוא תרגום הראשון. ולא רצה בעל התרגום השני לפגוע בשם הזה ולשנותו, אבל בקש שהקוראים ידעו את משמעותו.

נערה ונער מתרגם בשני אופנים. ברוב המקומות מתרגם כפשוטן (ב, ה; ה, ט, כב) אבל בט״ו, ובכ״א — עבדוהי — לעבדי; ובכ״ג — לאמהתה. וכן יש שני תרגומים לקוצרים — חצודא ופעלא (השני ב, ב, ז).

שמא נשתמרו כאן שרידים מתרגום אחר, שמסבה זו או אחרת לא נעקרו לגמרי.

11) השוה פרלס, שם, יאנירם, שם.

השרידים הבודדים האלה הם יותר פשוטים לרוב. בעלות המתרגם ניכרת באותם התרגומים, שהוראתם יוצאת מגבולות המשמעות של המקור.

ועוד רשמים בודדים נצלו בתרגום הזה מהראשון. ואמנם מקרים בודדים של השוואות נשתמרו גם בתרגום זה, ויש לשער שעברו אליו מתוך התרגום הראשון.

עד בואנה בית לחם (א, יט) — לבית לחם דיהודא — על פי פסוק א׳ בית לחם יהודה. ואלקטה בשבלים אחר (ב, ב) ואלקט לוקטא בתר פעלא. על פי פסוק ז: אלקטה נא, ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים — אלקוט לקטא בתר פעלא. הערמה ג, ו — דאדרא — על פי ב, יג טז ויד. ואפשר שב׳, ט הושפע מיג, וד, יא הושפע מט׳.

השפעת הע׳ ניכרת בתרגום זה. ואף לעובדה זו יש חשיבות מיוחדת לפתרון השאלה הנידונה. בדרך ישרה לא יכלה השפעה זו לעבור לתוך התרגום אשר לפנינו. הרי בעל התרגום לא בקש לחדור לתוך צפונות המשמעות של המקור, ולשם מלאכתו המיוחדת לא נתבע להסתייע מהתרגום היוני. ואף זאת, שניהם נבדלים בעצם תכונתם. תרגום השבעים לרות מצטיין בדייקנות ואינו מרשה לעצמו אלא הוספות קלות פה ושם לשם בירור. ובכן חסר היה גם הכח של השאיפה המשותפת לקרב את שניהם. וקשה לשער, שזכה גם התרגום של רות לטפול מהחוץ. יש לשער שגם השפעה זו עברה אל התרגום שלפנינו מחברו, אשר לפניו. הנה הדוגמאות:

א. ד: וישבו שם — ואמרו. וכן השבעים.

שם, ה: ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה — ואתגזית אנתתא מן בעלה ומן תריהון בניה (שינה את הסדר) וכן השבעים.

שם, ו: ותקם היא וכלתיה — ותרתין כלתהא. וכן השבעים. אבל בח׳ משמיט „לשתי״ וכן גם השבעים.

שם, יב: גם הייתי הלילה לאיש — ואהיא לגברא. וכן השבעים.

שם, יד: ותשק ערפה לחמותה — מוסיף והפכת ואזלת. וכן במקצת השבעים.

שם, טו: שובי אחרי יבמתך — הפוכי אף אנתי, וכן השבעים.

שם, כא: ענה בי — מכרני. וכן השבעים (הרגיש בכך גם יאניכס).

ב, ז: זה שבתה — לנחיתא (מהפעל שבת), וכן השבעים.

שם, יג: ואנכי לא אהיה — ואנא לא אהוא וכך השבעים.

שם, כא: ותאמר רות, מוסיף: לחמתה, וכך השבעים.

ג, יא: כל שער עמי — כלה שרבתא, וכן השבעים וכן שני התרגומים בד׳, י — ומשער מקומו (תרגום מוזר. כאילו בארו שער במובן של שבט).

ד, ד: ואם לא יגאל — ואן לא תבע אנת — וכן השבעים.

ד, טו: ולכלכל את שיבתך — ומתרסינא למדינתכי, וכן השבעים תרגום מטפח תרגמו שניהם שיבתך — עירתך.

ויש להוסיף על אלה את אחד התרגומים: לא, יג, המתאים עם זה של השבעים.

* * *

מתוך חקירה זו בתכונת התרגום הסורי למגלות נפתרת במדה ידועה גם שאלת המתרגם. מתוך שתרגומי המגלות נבדלים ביניהם בכמה עיקרי תרגום יש להסיק, שלא היה מתרגם אחד לכל המגלות. אין לפקפק כלל, שהמתרגם של אסתר לא תרגם את איכה או שהש״ר וגם לא את קהלת. שרטוטי תרגומו הם כל כך מובהקים, שהם מיחדים אותו למחיצה מיוחדת. אילו היה אותו המתרגם עוסק גם בתרגומי יתר המגלות ודאי, שהיה נוהג בהן כדרך שנהג במגלת אסתר. כך יש לדון ביחס למתרגם רות. מתרגם, המתאמץ לתרגם פסוק כצורתו אינו נוח לעשות את מדתו פלסתר ולרדוף אחרי עבוד חפשי של המקור. ואולם ההבדלים הניכרים שבין הסורי לשהש״ר וזה לאיכה משמשים יסוד להשערה, שמי שתרגם זה לא תרגם זה. אין טעם למתרגם מטיבו של מתרגם איכה, המרשה לעצמו הרחבות לשם המשמעות, שלא יתנהג כך בתרגום של מגלה כשיר השירים, שמרובים בה הכתובים הנתבעים להרחבה. קשה להכריע בדבר המתרגם של קהלת, כיון, שתרגום קהלת סבל מפגיעות של השפעה מהחוץ. מצד שני יש בהרחבותיו, שהן רחוקות יותר מהמקור מאלה שבתרגום איכה ושהש״ר. שמא היה מתרגם אחר גם למגלה זו.

ברור הלכות

מאת

שניאור זלמן צייטלין

א

מחלוקת בית שמאי ובית הלל בדין פאה.

בין ההלכות הרבות, שנחלקו בהן בית שמאי ובית הלל נמצאה אחת בענין שכחה ופאה. במסכת פאה נשנה: העומר שהוא סמוך לגפה, לגדיש ולבקר ולכלים ושכחו, ב"ש אומרים אינו שכחה וב"ה אומרים שכחה 1). המחלוקת הזו הובאה במסכת עדיות בין מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה: אמנם הכלל הזה אינו מבאר עוד הטעם של המחלוקת במדה מספיקה.

לפי דעתי מתבארת המחלוקת הזאת ממשנה אחרת: "ב"ש אומרים הפקר לעניים הפקר וב"ה אומרים אינו הפקר עד שיופקר אף לעשירים כשמיטה" 2). לפי ב"ש, נכסים שבעליהם הפקירו אותם אפילו רק לבני חברה מיוחדה — הרי הם הפקר, לפי שיטה זו, פאה ושכחה, שלעניים בלבד הרשות לזכות, אבל לא עשירים — דהיינו בני חברה מיוחדה, דין הפקר (**Res nullius**) יש להם. לפי ב"ה, הנכסים שבעליהם הפקירו אותם רק לשם חברה מיוחדה (שלהם לבד יש הזכות לקנות אבל לא לאחרים) הרי זה אינו הפקר ויש להם הדין של "נכסי רבים" (**Res communes**). לפי שיטה זו, פאה ושכחה, שרק לעניים יש זכות הקנין בהן ולא לעשירים — אין להן דין הפקר. לפי זה אומרים ב"ה, שאינו הפקר עד שיופקר אף לעשירים כשמיטה.

הפקר כולל או נכסים, שלא היו להם בעלים מעולם, כגון דגי הים וחיות היער, שכל הזוכה בהם הם שלו ונעשים נכסי יחיד, או נכסים שהיו להם בעלים, והם הפקירו אותם, כל מי שזוכה בנכסים אלו הם שלו. לפי זה מי שמצא חפץ שאין בו סימן, במקום שרבים מצוים שם, אינו צריך להשיבו, מפני שאנו אומדים, שבעל החפץ כבר נתיאש ממנו, כיון, שאין בו סימן והרי חפץ זה אין לו בעלים, כלומר הפקר, וכל הקודם בו זכה. אבל המוצא חפץ, שיש בו סימן, אפילו ברשות הרבים, חייב להכריז ולהחזירו לפי שבודאי לא נתיאשו בעליו ממנו כיון שיש בו סימן. עתה יכולים אנו להבין את מחלוקת בית שמאי ובית הלל. כיון, שלשכחה ופאה לב"ש יש דין של הפקר

1) פאה, ו, ב.

2) שם, א.

(**Res nullius**) לכן, אם הניחון בעליהם במקום מסוים, ודאי שלא הפקירון, ואין להן דין שכחה ופאה, לפי זה העומר, שהוא סמוך לגפה לגדיש לבקר וכלים ושכחו ב"ש אומרים אינו שכחה, וכך אם עומרי השדה של קב קב, ואחד של ארבעה קבין ושכחו בית שמאי אומרים אינו שכחה, מפני שהעומר של ארבעה קבין הוא בשדה, שכל העומרים הם של קב — אין לך סימן גדול מזה. וכך הדין במציאה. מצא איזו דבר אחר הגפה או אחר הגדר לא יגע בו. המשנה בבא מציעא קובעת את הכלל: כל דבר שיש בו סימן אם מצא חייב להכריז ולהשיב את המציאה 3), אבל לפי שיטת בית הלל שפאה ושכחה אינן מדין הפקר, כי אם "נכסי רבים" או נכסי חברה מיוחדה, שרק להם יש זכות השימוש או הקנין, לכן אין לדמותם למציאה. לפי זה העומר, שהוא סמוך לגפה ושכח הרי זה שכחה, וכן אם כל עומרי השדה היו של קב קב ואחד של ארבעה, ושכחו הרי זה שכחה.

בתוספתא פאה נאמר: אמר ר' אילעא, שאלתי את ר' יהושע על אלו עמרים נחלקו בית שמאי ובית הלל, אמר לי התורה הזאת, על העומר שהוא סמוך לגפה, לגדיש, לבקר וכלים ושכחו. כשבאתי ושאלתי את ר' אליעזר, אמר לי מודים באילו שאין שכחה על מה נחלקו על העומר שהחזיקו בו להוליכו לעיר ונתנו בצד הגפה ובצד גדר שבית שמאי אומרים אין שכחה מפני שזכה בו ובית הלל אומרים שכחה 4). ר' יהושע, שהיה מתלמידי בית הלל, מוסר את המחלוקת, כמו שנמצאה במשנה. אבל ר' אליעזר שהיה שמותי, כלמר מבית שמאי 5), סובר, שגם ב"ה יודו בעומר שהיה סמוך לגפה ושכחו, שאין בו דין שכחה, וחולקים רק על העומר שהחזיקו בו להוליכו לעיר ונתנו בצד הגפה, שר' אליעזר סובר שפאה היא בסוג אחד עם מציאה וככן יש להם דין הפקר, אבל כפי שבררנו, ב"ה חושבים, שפאה אינה בסוג אחד עם מציאה, ואינה הפקר ויש לה דין אחר כמו "נכסי רבים", לכן אפילו שכח את העומר סמוך לגפה הרי זה בדין שכחה.

מתוך דברינו אלה תתברר יותר משנה זו: "מי שליקט פאה ואמר הרי זו לאיש פלוני עני ר' אליעזר אומר זכה לו, וחכמים אומרים יתננה לעני הנמצא ראשון" 6). ר' אליעזר לשיטתו — שפאה היא הפקר ויכול אחד לזכות בה לאחר (אף שהוא אינו יכול ללקוט) 7), וכן הרואה אבדה ברשות הרבים יכול לומר לפלוני אני מגביה אותה וזכה

3) בבא מציעא, ב, אלו מציאות שלו ואילו חייב להכריז.. מצא אחר הגפה או אחר הגדר... אף השמלה היתה בכלל כל אלה, ולמה יצאת להקיש אליה, לומר לך מה שמלה מיוחדת שיש בה סימנין... חייב להכריז.

4) תוספתא, פאה, ב; השוה ירושלמי, פאה, י"ט, ב.

5) "ורבי ליעזר לא שמותי הוא", ירושלמי, תרומות, פרק ה'.

6) פאה, ד, ט.

7) זה לפי דברי האמוראים שהמחלוקת בין ר' אליעזר וחכמים "מעשיר לעני — אבל מעני לעני דברי הכל זכה לו" ב"מ, ט; השוה, ירושלמי, פאה, ד, "בבעל הבית עשיר נחלקו אבל בבעל הבית עני מאחר שהוא ראוי ליטול זכה".

לו [8] — דהיינו האבדה — דבר של הפקר — נעשה נכסו של „פלוני", אבל לסברת בית הלל שפאה אינו הפקר, כי אם „נכסי רבים", כלומר נכסי אנשי חברה מיוחדה, ומכיון שבעל השדה אינו מבני חברה זו, ואינו יכול ללקוט הפאה, לפיכך אינו יכול לזכות לפלוני עני, וצריך ליתן לעני הנמצא ראשון [9].

ב

שלש הלכות שנתקשה בהן הלל, ועליתו לארץ־ישראל.

בדבר עלית הלל לא"י נמצא מאמר אחד בירושלמי פסחים. המאמר הזה מלבד ערכו ההיסטורי, חשיבותו גדולה בזה שמוכיח לנו שההלכה קדמה למדרש (נגד דעת איזו חכמים שאומרים שהמדרש קדם להלכה, שעד הלל ושמאי למדו את ההלכות בדרך המדרש). בפסחים פרק ששי, נמצא: „על שלשה דברים עלה הלל מבבל, טהור הוא יכול יפטר וילך לו תלמוד לומר וטהרו הכהן, אי וטהרו הכהן יכול אם אמר הכהן על טמא טהור יהא טהור תלמוד לומר טהור הוא וטהרו הכהן על זה עלה הלל מבבל. כתוב אחד אומר וזבחת פסח... צאן ובקר, וכתוב אחד אומר מן הכבשים ומן העזים תקחו, הא כיצד, צאן לפסח, וצאן ובקר לחגיגה. כתוב אחד אומר, ששת ימים תאכל מצות, וכתוב אחד אומר שבעת ימים מצות תאכלו, הא כיצד, ששה מן החדש ושבעה מן הישן, ודרש והסכים ועלה וקבל הלכה". המלים „דרש והסכים ועלה וקבל הלכה" אינן ברורות כל צרכן — מה משמע „הסכים", האם הסכים לכתובים להלכה? או הדרש להלכה? כמו שאחדים חושבים, „וקבל הלכה" — ממי קבל? בעל „פני משה" מפרש: „ודרש מעצמו לשלשה דברים הללו והסכים להלכה ועלה לא"י לדרש כן וקיבל הלכה — בני א"י קבלו ממנו ג"כ להלכה". הפירוש הזה מלבד, שאינו מבאר סיבת עלית הלל לא"י במדה מספיקה, יקשה, מדוע קבלו בני א"י מהלל את ההלכה, איך היו נוהגים לפני ביאתו לארץ־ישראל? לפי דעתי פירוש הברייתא הוא כך — הלל ראה סתירה בין הכתובים. כתוב אחד אומר „טהור הוא" דהיינו, אם נרפאה הצרעת נעשה טהור בלי הסכמת הכהן, וכתוב אחד אומר „וטהרו הכהן", דהיינו, הכהן צריך לאמר לו שהוא טהור — להסיר את הנגוד בין שני הכתובים דרש הלל ואמר: „יכול אם אמר

8) „ר' יוחנן אמר אדם זוכה לחבירו במציאה".

9) לפי שיטתנו נוכל לאמר כי המחלוקת בין ר' אליעזר וחכמים ג"כ „בין עני לעני" ויסוד המחלוקת הוא אם „הראוי ליטול זכה" או „הראוי ליתן זכה", לר' אליעזר, שסובר ששכחה ופאה יש להם דין הפקר, לכן העני יש לו הזכות ליטול הפאה וג"כ ליתן אח"כ לעני אחר — וזה מי שליקט פאה ואומר לאיש פלוני עני זכה לו („מן דמר הראוי ליטול כן שכן ליתן" כלשון הירושלמי) אבל לדברי החכמים (בית הלל) שפאה ושכחה אינם הפקר אך נכסי בני חברה מיוחדה, לכן להעני יש הרשות ליטול אבל לא ליתן, אפילו לעני אחר מבני החברה הזאת כמו כל נכסי החברה — וזה מי שליקט פאה ואמר לאיש פלוני עני יתננה לעני הנמצא ראשון („מאן דמר הראוי ליתן הא ליטול לא") ע' יותר בירושלמי,פאה, פ' ד, וג"כ במאמרי „Les Principes des Controverses Halachiques entres les Scoles de Schammai et de Hillel", R. E. J. 1932.

הכהן על טמא טהור יהא טהור תלמוד לומר טהור הוא" כלומר, שצריכים שני הדברים, רפוי הצרעת והסכמת הכהן, ובזה הסיר את הנגוד בין הכתובים, דהיינו הסכים זה לזה. וכן כתוב אחד אומר „וזבחת צאן לפסח" וכתוב אחד אומר „מן הכבשים ומן העזים תקחו" הרי זו סתירה — דרש ואמר: „צאן לפסח ובקר לחגיגה". בדרש הזה העביר את הסתירה — והסכים את הכתובים זה לזה. וג"כ כתוב אחד אומר „ששת ימים תאכל מצות" וכתוב אחד אומר „שבעת ימים מצות תאכלו", עוד הפעם שני הכתובים האלה מכחישים זה את זה — הא כיצד? להשלים בין הכתובים דרש הלל ואמר, מתבואה ישנה נוכל לאכל מצות שבעה ימים, אבל מתבואה חדשה רק ששה ימים — וזה „דרש והסכים", דהיינו, דרש את המקרא והסכים את הכתובים זה לזה. אבל הלל עוד לא ידע אם ההלכה כן — כי הדברים לא היו נוהגים בארצו, כבבל, לא היו בבבל כהנים ולא הקריבו קרבנות וג"כ דין חדש עוד לא היה נוהג בחו"ל [1], לכן עלה לא"י לראות איך נוהגים שם, איך ההלכה, וכאשר בא לא"י קבל את ההלכה — כמו שדרש — משמעיה ואבטליון. וכך פשוטו של המאמר „דרש והסכים ועלה וקבל הלכה" — דרש את הכתובים ובזה „הסכים" אותם זה לזה, וכאשר עלה לא"י קבל את ההלכה, כמו שדרש. בפירוש הזה מלבד, שאנחנו רואים את סבת עלית הלל לא"י — נ"כ נוכל להוכיח במדה מספיקה שהלכה קדמה למדרש — נגד החושבים שהלכה נולדה על סמך הדרשות — כלומר, שדרשו את פסוקי המקרא ועל המסקנא של הדרשה הוציאו את ההלכה.

1) לפי המשנה ערלה, פ' ג', „החדש אסור מן התורה בכל מקום", אבל לפי המשנה, קדושין פ' א' זה דעת ר' אליעזר: „ר' אליעזר אומר אף החדש", מדברי הירושלמי, ערלה — נוכל לראות כי החכמים חולקים עליו וחושבים כי הדין של חדש לא היה נוהג בחו"ל, בזמן של הלל בודאי הדין של חדש לא היה בבבל — אבל אחר חורבן הבית, הנהיגו את הדין בחו"ל. ורבי שחפץ לפסוק את ההלכה כר' אליעזר וידע, שאין הלכה כר' אליעזר, שהוא שמותי, סתם את המשנה בערלה — ואמר „החדש אסור בכל מקום".

פרק קנין תורה

מאת

מיכאל היגער

מבוא

לפי מנהג הנהוג בכל תפוצות ישראל מתחילים לאמר בשבת שלאחר הפסח פרקי אבות, משה קבל תורה מסיני וכו׳. רב שר שלום גאון, שחי באמצע המאה התשיעית לסה״נ, הוא הראשון שמזכיר את המנהג הזה: ״והכי אמר רב שר שלום גאון בשבת במנחה מותר להתעסק בתלמוד תורה, ולא עוד אלא שמנהג בבית רבנו שבבבל שאחר תפלת המנחה בשבת שונין אבות וקניין תורה, ועוד רגילין ישראל שמתפללין חמנחה בשבת מקדימים אותה, ותפלת ערבית מאחרין אותה... בין תפילה לתפילה ישב בדד וידום, מכל מקום להתעסק בתורה טפי עדיף, ומה שאין עוסקין, לא מפני שאסור, אלא לכבוד משה רבינו שנפטר באותה שעה, שאמרו חכמים נשיא שמת מדרשות מתבטלין״ (סדור רש״י, סימן תקט״ז, צד 259, הוצ׳ באבער ופריימאנן, ברלין תרע״ב; השוה שערי תשובה, תשובות הגאונים, סימן ר״כ, לייפציג תרי״ח; הערות הרד״ל שם, הערות ופירושים, צד ה׳; אוצר הגאונים ללוין, כרך ב׳, מסכת שבת, סימן שט״ו — שט״ז, צד 103; סדר רב עמרם גאון, ח״א סדר מנחה לשבת, צד ל׳ א׳, ווארשא תרכ״ה; הוספות ותקונים לסדר רב עמרם גאון מאת א. מארכס, ״אונטערזוכונגען צום סידור דעם גאון ר׳ עמרם״, צד 14-15, עברית, ברלין תרס״ח; פרדם הגדול וספר האורה לרש״י ז״ל, סימן ד׳, ט׳ עמוד א׳, ווארשא תר״ל; לקוטי הפרדם מרש״י ז״ל, צד י׳ א׳, אמשטרדם תע״ה; תוספות, מנחות ל׳ א׳, בד״ה מכאן; מחזור ויטרי, סימן קמ״א, צד 111 הוצ׳ הורוויץ, נירנבערג תרפ״ג; ארחות חיים לר׳ אהרן הכהן, הלכות שבת, דין סדר תפלת מנחה של שבת, סוף סימן ד׳, ס״ו עמוד ב׳, פירינצי תק״י; כל בו, מנחה של שבת, מ״א עמוד ב׳, ויניציאה ש״ז; אבודרהם, סדר תפלות של שבת, ס״ו עמוד א׳, ויניציאה שכ״ו; ספר העיבור לר׳ יששכר סוסאן, צד כ״ג ב׳, ל׳ ב׳, ל״ב א׳, ל״ה א׳, ל״ח א׳, מ׳ א׳, מ״א ב׳, מ״ג ב׳, מ״ה ב׳, מ״ז א׳, מ״ח ב׳ — מ״ט א׳, פ״ז א׳, ויניציאה של״ט).

בדבר זמן קריאת אבות היו המנהגים חלוקים. באשכנז נהגו לאמר מס׳ אבות בקיץ ובחורף; בפרובינצא — משבת ״וישמע יתרו״ עד שבת מסעי, בכל שבת ב׳ פרקים; יש מקומות שקראו אבות בשבת שלאחר הפסח עד שבת שלפני שבועות בכל שבת פרק א׳; ובארצות אחרות — משבת שלאחר הפסח עד שבת שלפני י״ז בתמוז בכל שבת ג׳ פרקים. ויש מקומות, שנהגו לאמר אותם משבועות ועד סוכות בכל שבת פרק א׳ (השוה ארחות חיים, הנ״ל, שם, סוף סימן ו׳, וסימן ז׳; כל בו, שם; אבודרהם

סדר תפלות של פסח, צ׳ עמוד ב׳; המנהיג לר׳ אברהם הירחי, הלכות תפלה, סימן ס״ג, צד ל״ג א׳, ברלין תרט״ו; ספר הישר לר״ת, סימן מ״ה, ס״ק ו׳, צד 85, הוצ׳ מקיצי נרדמים, ברלין תרנ״ח).

הטעם, שצרפו פרק ששי למסכת אבות הוא, משום שבמקומות שנהגו לומר פרקי אבות רק בין פסח לשבועות, רצו לסיים בפרק שמספר את מעלות התורה ותלמודה, בשבת הששית, שהיא, שבת האחרונה שלפני חג זמן מתן תורתינו (השוה נחלת אבות על אבות לר׳ יצחק אברבנאל, סוף פרק ה׳, צד קפ״ט ב׳, ויניציאה ש״ח; פירוש ר׳ יוסף יעבץ לאבות, ריש פ״ו, צד ס״ז ב׳, ווארשא תר״ע; מחזור ויטרי הנ״ל, צד 554; מילי דאבות לר׳ יוסף חיון, ריש פ״ו, צד ס׳ ב׳, ויניציאה ש״ם — ומובא בככר לארון לרחיד״א אזולאי, אבות פ״ו, צד קצ״ט א״־ב׳, ליוורנו תקס״א). ובא״י ובארצות המסתערבים, שיש להם לפעמים, לפי חשבון הלוח, ז׳ שבתות בין פסח לעצרת, משום שיום ח׳ של פסח חול הוא להם, הוסיפו פרק אחד ממסכת דרך ארץ זוטא לשבת השביעית שלהם (השוה ספר העיבור הנ״ל, צד ל״ב א׳, ל״ח א׳, מ״א ב׳, פ״ז א׳; מסכתות זעירות להיגער צד 62, סימן ל״ח).

״קנין תורה״ נזכר במאמרו של רב שר שלום גאון הנ״ל. ובסדר רב עמרם גאון מובא אחר הפרק קנין תורה עוד פרק ממסכת דרך ארץ זוטא המתחיל: דרכי תלמידי חכמים וכו׳ (סדר רב עמרם גאון, ח״א, סדר מנחה לשבת, צד ל׳ א׳; והשוה התקונים של פרופ׳ מארכס, הנ״ל). ממקורות הללו אין אנו עומדים על טיבו של הפרק קנין תורה, אם הוא הפרק הנדפס עם פרקי אבות, או הפרק שהנני מוציא לאור. הגאונים הנ״ל אומרים ש״בין תפילה לתפילה ישב בדד וידום״. והפרק קנין תורה שבכ״י הנדון מכיל רוב מאמרים שלו על דבר הענין הזה ש״אומנותו של אדם בעולם הזה הוא שישים את עצמו כאלם״.

הפרק הנדפס היה לפני הרבה מהראשונים. השוה ערוך ערך מלך א׳; ערך שן ב׳ (הוצ׳ קאהוט); ילקוט שמעוני, משלי ט״ז, רמז תתקנ״ו (צד תצ״ה א׳, ווילנא תרס״ט); מגן אבות על אבות לרשב״ץ דוראן, פ״ד מ״ה (ס״נ ב׳, לפסיא תרט״ו); פירוש ר׳ יוסף יעב״ץ לאבות, פ״ו (ווארשא תר״ע); ומנורת המאור לר׳ יצחק אבוהב, סוף סימן כ״ז, ריש סימן רמ״ב; ריש סימן רמ״ד; ריש סימן רמ״ה; סוף סימן רמ״ח; ריש סימן רנ״ג (אמשטרדם תפ״ב).

אבל ממקורות אחרים אנו למדים, שנוסחאות שונות היו לפרק שלפנינו. השוה מכילתא דרשב״י, פרשת יתרו, י״ט י״ד (צד 98, הוצ׳ האפפמאנן); מדרש משלי, פרשה י״ט (צד מ״ג א׳, הוצ׳ באבער); סדר אליהו זוטא פי״ז; נספחים לסדר אליהו זוטא, פרקי דרך ארץ פ״ב (הוצ׳ מא״ש); מדרש הגדול יתרו (צד 209 הוצ׳ האפפמאנן); נוה שלום לר׳ שלמה זלמן טויסיק, פרקי אבות מכ״י (צד 68-70, מינכען תרל״ב). ר׳ יוסף בן יהודה מביא בספר מוסר שלו מאמרים אחדים מ״פרק דר׳ מאיר״, ואינם נמצאים בפרק הנדפס (ספר מוסר, פירוש משנת אבות, פרק ה׳, צד 179-180, הוצ׳ בכר, ברלין תרע״א).

ובשני צלומים של כ״י לנינגרד (מספר 4, 6), ששלח אלי הרב ר׳ שמחה אסף מירושלים

מובאים בסוף פרק קנין תורה המאמרים של בן בג בג ושל בן הא הא, הנמצאים בסוף פרק ה׳ של מסכת אבות הנדפסת. ובכ״י אדלער 2237 נמצא „פרק של ר״מ״, ושם, הסדר של המאמרים שונה לגמרי מהסדר של פרק הנדפס.

ואגב אורחא הנני להעיר על מאמר מוזר אחד שבסוף פ״ה של מסכת אבות, הנמצא בכ״י ובספרי דפוס אחדים. אותו המאמר הוא: עז פנים ר׳ אליעזר אומר ממזר ר׳ יהושע אומר בן הנדה ור׳ עקיבה אומר ממזר ובן הנדה ר׳ אליעזר בן יעקב אומר אף לא עמדו אבותיו על הר סיני ועל כולם אליהו כותב והקב״ה חותם אוי לו למי שנשא אשה שאינה הוגנת לו וכו׳ (כ״י אדלער 409; כ״י אכספרד Poc. 262). מאמר זה מובא בשנויים בכ״י מינכען של התלמוד (סוף אבות), ובמחזור ויטרי (פרקי אבות, צד 552, הוצ׳ הורוויץ, נירנבערג תרפ״ג; והשוה טשארלעס טיילאר, An Appendix to Sayings of Jewish Fathers צד 172, קיימברידז תר״ם). כל המאמר הוא הוספה מאוחרת, שכבר ידוע לכל הוא, שמסכת אבות נסדרה לפי סדר כרונולוגי של התנאים בעלי המאמרים, וכבר הזכיר המסדר את התנאים האלה בפרקים הראשונים של המסכת והיא. ההוספה היתה בפרקי אבות של הראשונים, ולפי דעתם יש יחס־מה בין מאמר זה ובין הספור המובא במסכת כלה באותו תינוק (או לפי גירסא אחרת: תלמיד) שעבר בגלוי הראש על בית המדרש של ר״ע וחביריו ואמר עליו ר״ע שהוא ממזר ובן הנדה ושאלו לאמו ונמצא כדברי ר״ע (השוה בית הבחירה, פירוש על פרקי אבות להרב המאירי, סוף פ״ה, צד ל״ח א׳־ב׳, וויען תרי״ד; פירוש פרקי אבות לר׳ יוסף נחמיאש פ״ה, משנה כ״ג, צד ס״א א׳־ב׳, פאקש תרס״ז; ופירושו על ספר משלי, פרשה י׳, פסוק א׳, צד 48, הוצ׳ באמבערגער, ברלין תרע״ב; מגן אבות על אבות, הנ״ל, פ״ה, צד צ״ד ב׳; פירוש לאבות ליעבץ, הנ״ל, סוף פ״ה, צד ס״ו א׳־ב׳). ולפי סברת ר׳ יצחק אברבנאל, כל המאמר נעתק בטעות ממסכת כלה (נחלת אבות, הנ״ל, סוף פ״ה, צד קפ״ז א׳; והשוה. שם, קפ״ז ב׳; ופ״ד, צד קל״ט ב׳; מעלות המדות לר׳ יחיאל ב״ר יקותיאל הרופא, מדת העזות, צד כ״ג ב׳, דפוס אוכיבאך תע״ו; ספר מוסר לר׳ יהודה כל״ץ, פ״ה בענין כבוד אב ואם, צד ע״א א׳, קושט׳ רצ״ז שערי תשובה לר׳ יונה, השער השלישי סימן קכ״ה, צד ל׳ ב׳, זולצבאך תקמ״ח; מילי דאבות לחיון, הנ״ל, סוף פ״ה, צד נ״ח ב׳). מלבד השאלה בנוגע להמקור העיקרי של מאמר הנדון, יש מחלוקת בין חכמי אומות העולם וחכמי ישראל ע״ד כוונת הענין של המאמר; ורוב דעות חכמי האומות הן, שהתנאים נחלקו על דבר „אותו האיש״, שכן מצינו בנוסחאות שונות של „מעשה ישו בן פנדירא״ שהחכמים העידו עליו שהוא „ממזר ובן הנדה״ (השוה: ג. דלמן, Jesus Christ in the Talmud, Midrash, Zohar, צד 7-8, קיימברידז תרנ״ג; Jesus Christ in the Talmud, H. Laible, המתורגם ע״י A. W. Streane, צד 33-39, קיימברידז תרנ״ג; Jesus die Häretiker und die Crhisten, H. L. Strack, צד 7, עברית, צד 26-28, אשכנזית, לייפציג תר״ע; Christianity in Talmud and Midrash, T. R. Herford צד 48-50, לונדון תרס״ג; ש. קריום, דאס לעבען יעזו נאך יידישע קוועלען, צד 64, 262, 288, ברלין תרס״ב; י. קלוזנר, ישו הנוצרי, צד

22-21, ירושלים תרפ״ב). וגם ר׳ אברהם הירחי בפירושו על מס׳ כלה אומר: ובסוף מסכת אבות נחלקו חכמים ז״ל על אותו הפריץ יש״ו, שהלך לפניהם בקומה זקופה ובגילוי הראש, קראוהו עז פנים ואמרו עליו עז פנים לגהינם ר׳ אליעזר אומר ממזר ור׳ יהושע אומר בר הנדה וכו׳ (פירוש על מסכת כלה, צד ד׳, הוצ׳ טולידאנו; והשוה, שם צד ל״ט; ספר המנהיג לירחי, הלכות תפלה, סעיף מ״ה, קושטא רע״ט; צד ט״ו ב׳, ברלין תרט״ו; מנורת המאור לר׳ ישראל אלנקווה, כרך ד׳, הוספות, צד 154, אנגלית, הוצ׳ ענעלאו; ומסכתות זעירות להיגער, מבוא, צד 67 סימן י׳). אבל יש הרבה ספיקות בדבר. הסיפור הבא במסכת כלה אח־ מאמר זה, וביחוד נוסחת הסיפור המובא בבתי מדרשות לווערטהייםער (ח״ג, צד כ״ג, ירושלם תרנ״ח), מוכיח, שהמחלוקת היתה בין ר״ע וחבריו, ולא מאמר מאוחר הוא של חכמים מאוחרים, שייחסוהו להתנאים האלה; ושנחלקו בדבר פריץ אחד, שחי בזמנם, ולא בדבר ישו הנוצרי. ר״ע וחביריו הכירו באותו תינוק, שהוא פריץ, לאו משום גילוי הראש שלו, אלא משום שהלך בקומה זקופה (השוה נדרים ל. ב; קדושין לא. א; שו״ת מהר״י מברונא, סימן ל״ד; קס״ה, שטעטטין תר״כ; שמחות פ״י, סימן ט׳, הוצ׳ היגער). ואפשר שהגירסא „תלמיד״, במקום „תינוק״, היא נכונה, ושהוא היה אחד מתלמידי ר״ע, שיצא לתרבות רעה; ומשום זה בדקו ר״ע וחביריו אחרי משפחתו של תלמיד זה (השוה מסכת סופרים, סוף פ״ט).

ע״ד טיבו של הפרק קנין תורה יש ג״כ להעיר, שלפי דעת רש״י ז״ל הפרק הזה „ברייתא היא ומתוך, שהללו דברי הגדה הן ומספרות בעסק ת״ת נהגו לאומרן בבית הכנסת עם שאר פרקים הללו של מס׳ אבות״ (רש״י, ריש פ״ו דאבות, דפוס ווילנא — ויש מיחסים הפירוש ההוא להרמב״ם ז״ל. השוה זרוע ימין על פרקי אבות לרחי״ד אזולאי, ריש פ״ו, צד כ״ב ב׳, פאקש תרנ״ח). אבל רוב גדולי המפרשים לא כתבו פירוש על הפרק הזה. ובמקום אחד בפירושו לאבות אומר המאירי ע״ד הפרק הנוסף למסכת אבות: „ושאר הדברים הם דברים פשוטים... וכן מצינו בקצת מחזורים ברייתא אחרת קרויה פרקו של רבי מאיר והם דברים מעורכים מברייתא של דרך ארץ ומשאר ברייתות ורובם דברים פשוטים...״ (בית הבחירה, צד מ״א א׳, פירוש למאמר ר״ח בן עקשיא, הוצ׳ וויען תרי״ד). בפרק שבכ״י שלפנינו מובאים הרבה מאמרים ממסכתות דרך ארץ, כמו שנראה להלן. ואפשר, שפרק זה היה ג״כ לפני ר׳ אברהם הירחי. בפירושו למסכת כלה מביא מאמר אחד מ„מסכת אבות פ״ו״, שאיננו לא בפרק הנדפס ולא בפרק שבכ״י הנדון, אבל ברור מתוך הענין, שמקומו הוא בפרק שבכ״י. המאמר ההוא הוא: כל המחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, שנאמר ליראי ה׳ ולחושבי שמו (פירוש לכלה, צד י״ז, הוצ׳ טולידאנו).

ולולא דמיסתפינא הייתי אומר שהפרק הנדפס הוא נוסח א״י, והפרק שבכ״י הנדון הוא נוסח בבלי. כי פרק קנין תורה שבכ״י, כמו שזכרנו למעלה, מכיל רוב מאמרים על דבר אזהרת גאוני בבל ש„בין תפילה לתפילה ישב בדד וידום״. ואפשר, ששני פרקים האלה היו לפני ר׳ יעקב סקילי, שהוא מזכיר „פרקי ר׳ מאיר״ בין המקורות של ילקוט ת״ת שלו (והשערת פאזנאנסקי איננה מתקבלת על הלב — ראה חצופה כ״י״

מובאים בסוף פרק קנין תורה המאמרים של בן בג בג ושל בן הא הא, הנמצאים בסוף פרק ה׳ של מסכת אבות הנדפסת. ובכ״י אדלער 2237 נמצא „פרק של ר״מ", ושם, הסדר של המאמרים שונה לגמרי מהסדר של פרק הנדפס.

ואגב אורחא הנני להעיר על מאמר מוזר אחד שבסוף פ״ה של מסכת אבות, הנמצא בכ״י ובספרי דפוס אחדים. אותו המאמר הוא: עז פנים ר׳ אליעזר אומר ממזר ר׳ יהושע אומר בן הנדה ור׳ עקיבה אומר ממזר ובן הנדה ר׳ אליעזר בן יעקב אומר אף לא עמדו אבותיו על הר סיני ועל כולם אליהו כותב והקב״ה חותם אוי לו למי שנשא אשה שאינה הוגנת לו וכו׳ (כ״י אדלער 409; כ״י אכספרד Poc. 262). מאמר זה מובא בשנויים בכ״י מינכען של התלמוד (סוף אבות), ובמחזור ויטרי (פרקי אבות, צד 552, הוצ׳ הורוויץ, נירנבערג תרפ״ג; והשוה טשארלעס טיילאר, An Appendix to Sayings of Jewish Fathers צד 172, קיימברידז תר״ם). כל המאמר הוא הוספה מאוחרת, שרבר ידוע לכל הוא, שמסכת אבות נסדרה לפי סדר כרונולוגי של התנאים בעלי המאמרים, וכבר הזכיר המסדר את התנאים האלה בפרקים הראשונים של המסכת החיא. ההוספה היתה בפרקי אבות של הראשונים, ולפי דעתם יש יחס־מה בין מאמר זה ובין הספור הסובא במסכת כלה באותו תינוק (או לפי גירסא אחרת: תלמיד) שעבר בגלוי הראש על בית המדרש של ר״ע וחביריו ואמר עליו ר״ע שהוא ממזר ובן הנדה ושאלו לאמו ונמצא כדברי ר״ע (השוה בית הבחירה, פירוש על פרקי אבות להרב המאירי, סוף פ״ה, צד ל״ח א׳־ב׳, וויען תרי״ד; פירוש פרקי אבות לר׳ יוסף נחמיאש פ״ה, משנה כ״ג, צד ס״א א׳־ב׳, פאקש תרס״ז; ופירושו על ספר משלי, פרשה י׳, פסוק א׳, צד 48, הוצ׳ באמבערגער, ברלין תרע״ב; מגן אבות על אבות, הנ״ל, פ״ה, צד צ״ד ב׳; פירוש לאבות ליעבץ, הנ״ל, סוף פ״ה, צד ס״ו א׳־ב׳). ולפי סברת ר׳ יצחק אברבנאל, כל המאמר נעתק בטעות ממסכת כלה (נחלת אבות, הנ״ל, סוף פ״ה, צד קפ״ז א׳; והשוה. שם, קפ״ז ב׳; ופ״ד, צד קל״ט ב׳; מעלות המדות לר׳ יחיאל ב״ר יקותיאל הרופא, מדת העזות, צד כ״ג ב׳, דפוס אוביבאך תע״ו; ספר מוסר לר׳ יהודה כל״ץ, פ״ה בענין כבוד אב ואם, צד ע״א א׳, קושט׳ רצ״ז שערי תשובה לר׳ יונה, השער השלישי סימן קכ״ה, צד ל׳ ב׳, זולצבאך תקמ״ח; מילי דאבות לחיון, הנ״ל, סוף פ״ה, צד נ״ח ב׳). מלבד השאלה בנוגע להמקור העיקרי של מאמר הנדון, יש מחלוקת בין חכמי אומות העולם וחכמי ישראל ע״ד כוונת הענין של המאמר; ורוב דעות חכמי האומות הן, שהתנאים נחלקו על דבר „אותו האיש", שכן מצינו בנוסחאות שונות של „מעשה ישו בן פנדירא" שהחכמים העידו עליו שהוא „ממזר ובן הנדה" (השוה: ג. דלמן, Jesus Christ in the Talmud, Midrash, Zohar, צד 7-8, קיימברידז תרנ״ג; H. Laible, Jesus Christ in the Talmud, המתורגם ע״י A. W. Streane, צד 33-39, קיימברידז תרנ״ג; H. L. Strack, Jesus die Häretiker und die Crhisten, צד 7, עברית, צד 26-28, אשכנזית, לייפציג תר״ע; T. R. Herford, Christianity in Talmud and Midrash, צד 48-50, לונדון תרס״ג; ש. קריוס, דאס לעבען יעסו נאך יידיעשן קוועלען, צד 64, 262, 288, ברלין תרס״ב; י. קלוזנר, ישו הנוצרי, צד

21-22, ירושלים תרפ״ב). וגם ר׳ אברהם הירחי בפירושו על מס׳ כלה אומר: ובסוף מסכת אבות נחלקו חכמים ז״ל על אותו הפריץ יש״ו, שהלך לפניהם בקומה זקופה ובגילוי הראש, קראוהו עז פנים ואמרו עליו עז פנים לגהינם ר׳ אליעזר אומר ממזר ור׳ יהושע אומר בר הנדה וכו׳ (פירוש על מסכת כלה, צד ד׳, הוצ׳ טולידאנו; והשוה, שם צד ל״ט; ספר המנהיג לירחי, הלכות תפלה, סעיף מ״ה, קושטא רע״ט; צד ט״ו ב׳, ברלין תרט״ו; מנורת המאור לר׳ ישראל אלנקווה, כרך ד׳, הוספות, צד 154, אנגלית, הוצ׳ ענעלאו; ומסכתות זעירות להיגער, מבוא, צד 67 סימן י׳). אבל יש הרבה ספיקות בדבר. הסיפור הבא במסכת כלה אחר מאמר זה, וביחוד נוסחת הסיפור המובא בבתי מדרשות לווערטהיימער (ח״ג, צד כ״ג, ירושלם תרנ״ה), מוכיח, שהמחלוקת היתה בין ר״ע וחבריו, ולא מאמר מאוחר הוא של חכמים מאוחרים, שייחסוהו להתנאים האלה; ושנחלקו בדבר פריץ אחד, שחי בזמנם. ולא בדבר ישו הנוצרי. ר״ע וחביריו הכירו באותו תינוק, שהוא פריץ, לאו משום גילוי הראש שלו, אלא משום שהלך בקומה זקופה (השוה נדרים ל. ב; קדושין לא. א; שו״ת מהר״י מברונא, סימן ל״ד; קס״ה, שטעטטין תר״כ; שמחות פ״י, סימן ט׳, הוצ׳ היגער). ואפשר שהגירסא „תלמיד", במקום „תינוק", היא נכונה, ושהוא היה אחד מתלמידי ר״ע, שיצא לתרבות רעה; ומשום זה בדקו ר״ע וחביריו אחרי משפחתו של תלמיד זה (השוה מסכת סופרים, סוף פ״ט).

ע״ד טיבו של הפרק קנין תורה יש ג״כ להעיר, שלפי דעת רש״י ז״ל הפרק הזה „ברייתא היא ומתוך, שהללו דברי הגדה הן ומספרות בעסק ת״ת נהגו לאומרן בבית הכנסת עם שאר פרקים הללו של מס׳ אבות" (רש״י, ריש פ״ו דאבות, דפוס ווילנא — ויש מיחסים הפירוש ההוא להרמב״ם ז״ל. השוה זרוע ימין על פרקי אבות לרחי״ד אזולאי, ריש פ״ו, צד כ״ב ב׳, פאקש תרנ״ח). אבל רוב גדולי המפרשים לא כתבו פירוש על הפרק הזה. ובמקום אחד בפירושו לאבות אומר המאירי ע״ד הפרק הנוסף למסכת אבות: „ושאר הדברים הם דברים פשוטים... וכן מצינו בקצת מחזורים ברייתא אחרת קרויה פרקו של רבי מאיר והם דברים מעורבים מברייתא של דרך ארץ ומשאר ברייתות ורובם דברים פשוטים..." (בית הבחירה, צד מ״א א׳, פירוש למאמר ר״ח בן עקשיא, הוצ׳ וויען תרי״ד). בפרק שבכ״י שלפנינו מובאים הרבה מאמרים ממסכתות דרך ארץ, כמו שנראה להלן. ואפשר, שפרק זה היה ג״כ לפני ר׳ אברהם הירחי. בפירושו למסכת כלה מביא מאמר אחד מ„מסכת אבות פ״ו", שאיננו לא בפרק הנדפס ולא בפרק שבכ״י הנדון, אבל ברור מתוך הענין, שמקומו הוא בפרק שבכ״י. המאמר ההוא הוא: כל המחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, שנאמר ליראי ה׳ ולחושבי שמו (פירוש לכלה, צד י״ז, הוצ׳ טולידאנו).

ולולא דמיסתפינא הייתי אומר שהפרק הנדפס הוא נוסח א״י, והפרק שבכ״י הנדון הוא נוסח בבלי. כי פרק קנין תורה שבכ״י, כמו שזכרנו למעלה, מכיל רוב מאמרים על דבר אזהרת גאוני בבל ש„בין תפילה לתפילה ישב בדד וידום". ואפשר, ששני פרקים האלה היו לפני ר׳ יעקב סקילי, שהוא מזכיר „פרקי ר׳ מאיר" בין המקורות של ילקוט ת״ת שלו (והשערת פאזנאנסקי איננה מתקבלת על הלב — ראה הצופה [illegible]

הגר, כרך ג׳, צד 14). וגם הגירסא „ר׳ מאיר" במקום „ר׳ יהודה" בריש פ״א של דא״ז, הובאה ע״י מסדרי התפלות, בזמן, שהוסיפו את הפרק ההוא על הפרקים של מסכת אבות לאמרו בבית המדרש בשבת, שלפני השבועות, משום הקבלה שהיתה בידם, ש„פרקי ר׳ מאיר" באים בסוף מסכת ההיא (השוה ספר העיבור הנ״ל, צד פ״ז א׳).

ואלו הם כתבי היד שהיו לפני ושהשתמשתי בהם במלאכה הזאת:

1). כ״י תימן, המכיל קובץ מדרשים לחנוכה, פורים, חוה״מ ות״ב, שבביהמ״ד לרבנים דנויארק. והנחנו כ״י זה ליסוד נוסחתנו. הגירסאות של הכ״י זה הן נכונות יותר מאלו של כ״י אחרים.

2). כ״י אדלער 2466, הנעתק מכתב יד ישן מאוצר הספרים בריטש מוזאום בלונדון (Oriental 2390, 22b; המסומן בשנויי הנוסחאות א׳). המאמרים בסוף הפרק, גדולה תורה וכו׳ ותנן ר׳ שמעון וכו׳ הרחמן יזכינו וכו׳, אינם בכ״י זה.

3). כ״י אדלר 1178 (המסומן בשנויי הנוסחאות ב׳). כ״י זה הוא קטוע, ומכיל רק חלק קטן מן הפרק („חדש בתלמוד ישן... יעשה למחכה לו").

פרק[1] קנין תורה

שנו חכמים בלשון המשנה, ברוך שבחר בהם ובמשנתם[2].

ר׳ מאיר[3] אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל[4] העולם כולו הוא לו, נקרא ריע ואהוב, אוהב את המקום, אוהב[5] את הבריות, משמח את המקום ומשמח[6] את הבריות, מלבשתו ענוה ויראה, ומכשרתו[7] להיות צדיק חסיד ישר ונאמן, מרחקתו מן החטא, ומקרבתו לזכות, ונוחלין ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה, שנאמר[8] לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה, נותנת לו מלכות[9] וממשלה גדולה[10] וחקור[11] דין, ומגלין לו[12] רזי תורה, ונעשה כמעין

1) פרק. בכ״י א׳ ליתא.
2) שנו... ובמשנתם. בכ״י תימן ליתא.
3) ר׳ מאיר וכו׳. השוה פרק קנין תורה הנדפס.
4) שכל. בכ״י תימן: כל.
5) אוהב. בכ״י א׳: ואוהב.
6) משמח... ומשמח. בכ״י א׳: משמיח... ומשמיח.
7) ומכשרתו. כן הוא בכ״י.
8) שנאמר וגו׳. משלי ח׳, י״ד.
9) מלכות. בכ״י א׳: חיים.
10) גדולה. בכ״י א׳: וגדולה.
11) וחקור. בכ״י תימן: וחקר.
12) לו. בכ״י א׳ ליתא.

שאינו פוסק וכנהר שמתגבר[13] והולך, מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים כולם.

ר׳ שמעון[14] אומר שלשה כתרים הן, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה[15] על גביהן.

גדולה תורה[16] מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות בשלשים מעלות, והכהונה בעשרים וארבעה מעלות, ותורה נקנית בארבעים ושמונה מעלות[17], בישוב[18], במקרא, במשנה, בתלמוד, בדרך ארץ, במיעוט שינה, במיעוט סחורה[19], במיעוט שחוק, במיעוט תענוג, במיעוט דרך ארץ, בארך אפים, בלב טוב, באומנות חכמים, ובקבלת יסורין[20], בשמיעת[21] האוזן, בעריכות[22] שפתים, בבינת הלב, בשכלות הלב, באימה, ביראה, בחכמה, בענוה, בשמחה, בשמוש חכמים, בדבוק התלמידים[23], ובפלפול התלמידים, המכיר את מקומו, השמח[24] בחלקו, והעושה סיג לדברו, ואינו מחזיק טובה לעצמו, אוהב את המקום, אוהב את הבריות[25], אוהב את הצדקות, אוהב את התוכחות, אוהב את המישרים, ומתרחק מן הכיבוד[26], ולא רודף אחר הכבוד, ולא מגים לבו בתלמוד, ולא שמח[27] בהוראה, הנושא בעול עם חבירו, ומכריעו לזכות, ומעמידו על השלום, המתישב[28] בתלמודו, ושואל[29] ומשיב, שומע ומוסיף, ואינו נכנס לתוך דברי חבירו, המחכה[30] את רבו, והמכוין את[31] שמועתו, והאומר דבר בשם אומרו, הא למדת שכל האומר דבר בשם[32] אומרו

13) שמתגבר. בכ״י א׳: המתגבר.
14) ר׳ שמעון וכו׳. השוה אבות פ״ד, משנה י״ג, דפוס ווילנא.
15) עולה. בכ״י תימן ליתא.
16) גדולה תורה וכו׳. השוה פרק קנין תורה הנדפס.
17) מעלות. בכ״י א׳: דברים.
18) בישוב. בכ״י א׳: בישיבה.
19) במיעוט סחורה. בכ״י א׳ ליתא.
20) ובקבלת יסורין. בכ״י תימן: ובקבלות היסורין.
21) בשמיעת. בכ״י א׳: ובשמיעת.
22) בעריכות. בכ״י א׳: בעריכת.
23) בדיבוק התלמידים. בכ״י א׳: ובדיבוק חבירים.
24) השמח. בכ״י א: השמיח.
25) אוהב את המקום... הבריות. בכ״י א׳: אוהב את הבריות אוהב את המקום.
26) הכיבוד. בכ״י א׳: הכבוד.
27) שמח. בכ״י א׳: שמיח.
28) המתישב. בכ״י א׳: המתוישב.
29) ושואל. בכ״י א׳: שואל.
30) המחכה. בכ״י א׳: המהנה.
31) את. בכ״י א׳ ליתא.
32) בשם... בשם. בכ״י א׳: מפי... מפי.

מביא גאולה לעולם [33], שנאמר ותאמר [34] אסתר למלך בשם מרדכי.

גדולה יראה, שהיא מביאה לכל המדות הללו [35], וכן הוא אומר ראשית [36] חכמה יראת י"י [37], ואמרו [38] חכמים ז"ל [39] הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים.

אשרי מי שישים [40] את עצמו אלם, ולא אלם ממש [41], חרש, ולא חרש ממש, עור, ולא עור ממש, חגר, ולא חגר ממש, וכל כך למה, שלא יחטא, ויחייב את עצמו ואת אבריו לגיהנם [42]. יהי [43] עז כנמר, וקל כנשר, וגבור כארי, ורץ כצבי [44], לעשות רצון יוצרו [45], כדי שיזכה [46] להיות מיורשי גן עדן.

אשרי [47] אדם שישים [48] עצמו כשור לעול וכחמור למשוי, ויושב ועוסק בתורה לשמה כל היום וכל הלילה, ומכוין את לבו לשמים, ובשעה שאינו [49] עוסק בתורה יושב ודומם [50], ומדביק שפתיו זו לזו כשתי רחיים שהן זו על גבי זו, מפני שכל צדקותיו וזכוותיו של אדם אינן מספקות [51] במה שיוצא מפיו, וכל דיבור שיזכר [52] בעולם, חוץ מדברי תורה [53], שתיקה טובה ממנו, וכן הוא אומר האמנם [54] אלם צדק תדברון מישרים תשפטו בני אדם. ר' יצחק אומר [55], מה אומנותו של אדם בעולם

33) לעולם. בכ"י א' ליתא.
34) ותאכר וגו' אסתר ב, כב.
35) הללו. בכ"י א': האלו.
36) ראשית וגו'. תהלים קיא, י; בכ"י א': „תחלת". השוה משלי ט, י.
37) י"י. בכ"י א': ה'.
38) ואמרו וכו'. ברכות לג, ב.
39) ז"ל. בכ"י א' ליתא.
40) שישים. בכ"י א: שיכול לשום.
41) ממש. בכ"י א': [שלא יחטא ויחייב את עצמו].
42) לגיהנם. בכ"י א': לגאנם.
43) יהי וכו'. השוה אבות, פ"ה, משנה כ', דפוס ווילנא; בכ"י תימן: הוי.
44) וגבור... כצבי. בכ"י א': ורץ כצבי וגבור כארי.
45) יוצרו. בכ"י תימן: יוצרך.
46) בכ"י תימן: [לך].
47) אשרי וכו'. השוה ספרא, שמיני, מ"ה עמוד א', הוצ' ווייס; זבחים קטו. ב; דברים רבה, פרשה א', סימן ט"ז, ווארשא תרל"ז; רות רבה, פרשה ז', סימן ו'; מדרש תהלים, ס"ה, ס"ק א', הוצ' באבער; מדרש הגדול, שמיני, צד 194, הוצ' ראבינאוויץ.
48) שישים. בכ"י תימן: ששם.
49) שאינו. בכ"י א': שאין.
50) יושב ודומם. בכ"י תימן: דומם.
51) מספקות. בכ"י א': מספיקין.
52) דיבור שיזכר. בכ"י א': שיזכה.
53) חוץ מדברי תורה. בכ"י תימן ליתא.
54) האמנם וגו'. תהלים נח, ב.
55) ר' יצחק אומר וכו'. חולין פ"ט א'; מדרש תהלים, מזמור נ"ח, ס"ק א', הוצ' באבער.

הזה, שישים את עצמו כאלם, שנאמר האמנם אלם [56], יכול אפילו [57] בדברי תורה, תלמוד לומר צדק תדברון, יכול יגים דעתו, תלמוד לומר מישרים תשפטו בני אדם, וכן אמר שלמה בחכמתו, שומר פיו [58] ולשונו שומר מצרות נפשו, ואומר מות וחיים [59] ביד לשון, ואומר איש [60] לשון בל [61] יכון בארץ, ואין אדם רשאי לפסוק שפתיו אלא בדברי תורה [62] ובדברי חכמה [63] ובגמילות חסדים, וכן הנביא אומר, ה' [64] אלהים נתן לי לשון למודים לדעת לעות את יעף דבר יעיר בבקר בבקר יעיר לי אוזן [65] לשמוע כלמודים [66], ושתיקתו של אדם היא מביאתו לידי ענוה, וענוה היא ראש לכל יראת שמים.

אשרי אדם שישים עצמו [67] כעפר [68], שירמסוהו הכל לעולם, ויהיה [69] כאסקופה התחתונה שהכל דשין אותה, וכיתד נמוכה שהכל תולין בה, ויהיה [69] אדם ירא שמים בסתר ויהיו כל דבריו [70] לשמים, אם יכול אדם בכל דרכיו שיעשה לשמים, לא יפרש לבריות, אפילו [71] אחד מהן יעשה, כדי שיהא שכרו כפול ומכופל [72], מפני שכבוד [73] אלהים הסתר דבר.

אשרי מי שישים את כל דבריו ודרכיו שילך [74] בהן [75] לשמים, ולעולם הוי שם את דרכיך לשמים, ולעולם יהי פחד יוצרך עליך, ואימתו [76] על לבך [77] ובראשך [78]

56) אלם. בכ"י תימן: [צדק תדברון].
57) אפילו. בכ"י: אפלו.
58) שומר פיו וגו'. משלי, כא, כג.
59) מות והיים וגו'. משלי יח, כא.
60) איש וגו'. תהלים קם, יב.
61) בל. בכ"י א': בלי.
62) תורה. בכ"י תימן ליתא.
63) חכמה. בכ"י א': חכמים.
64) ה' וגו'. ישעיה נ, ד; בכ"י תימן, „ה'" ליתא.
65) אזן. בכ"י א': אוזן.
66) כלמודים. בכ"י א': בלמודים.
67) שישים עצמו וכו'. השוה מסכתות זעירות להיגער, צד 73, 77, 82, 85.
68) כעפר. בכ"י תימן: עפר.
69) ויהיה. בכ"י א': ויהא.
70) דבריו. בכ"י תימן: דרכיו.
71) אפילו. בכ"י: אפלו.
72) ומכופל. בכ"י א': ומוכפל.
73) מפני שכבוד וכו'. השוה משלי כה, ב.
74) שילך וכו'. השוה מסכתות זעירות הנ"ל, צד 74, 83.
75) בהן. בכ"י א': בהם.
76) ואימתו. בכ"י א': ואמתו.
77) לבך. בכ"י תימן: לביך.
78) ובראשך. בכ"י א': ובראשיך.

וכנגד [79] עיניך, ואל תשיחם מדעתיך אפילו [80] רגע אחד. לעולם יהי [81] עיניך ולבך אצל בוראיך, כענין שנאמר והיו עיני [82] ולבי שם כל הימים, כדי שתינצל [83] מכל חטא ועון [84]. לעולם יום המיתה [85] ועת דין הקבר ויום דין הגדול אל ילוזו מעיניך [86], כאלו אתה רואה אותו [87], וכאלו אתה עומד בו, וכאלו אתה נכנס לדין, כדי שלא יעלה על לבך דבר הרהורים של חטא, ושלא ימצא בך חטא [88], שכל איבריך מעידין בך, שעל כרחיך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ולעולם תהא מוסיף על תורתך חדש בכל יום [89], שאין אתה בן חורין להבטל [90], שתחילת דינך [91] אין אתה נידון אלא על תלמוד [92] תורה ואחר כך על שאר מעשים, שנאמר פוטר [93] מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש [94], ואם אתה מוסיף על תורתך בכל יום חדש, יושלך [95] מצוארך כל עול שאתה מפחד ממנו, ולא עוד אלא שהקב"ה [96] מספק לך כל צורכך [97] ומחדש לך צדקות וזכיות חדשות בכל יום [98] לזכותך לפניו. לעולם אל תלאה ואל תתעצל מדברי תורה מהוספת חדש בכל יום בתלמודך [99] ישן, מפני שקויי י"י [100] יחליפו כח [101] יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא יינעו ילכו ולא ייעפו, לעולם הוי חפץ ורץ ללמוד וללמד מתורתך

(79 וכנגד. בכ"י א': כנגד.
(80 אפילו. בכ"י: אפלו.
(81 יהי. בכ"י א': יהוא.
(82 והיו עיני וגו'. מלכים א', ט, ג.
(83 שתינצל. בכ"י א': שתנצל.
(84 ועון. בכ"י תימן: ועוון.
(85 יום המיתה וכו'. השוה מסכתות זעירות הנ"ל, צד 78; דרך ארץ רבה, פ"ג.
(86 אל ילוזו מעיניך. השוה משלי ג, כא; ד, כא.
(87 אותו. בכ"י תימן ליתא.
(88 חטא. בכ"י א' ליתא.
(89 חדש בכל יום. בכ"י תימן: בכל יום חדש.
(90 להבטל. בכ"י א': ליבטל.
(91 שתחילת דינך וכו'. השוה קדושין מ, ב.
(92 תלמוד. בכ"י א': דברי.
(93 פוטר וגו'. משלי יז, יד.
(94 ולפני... נטוש. בכ"י א' ליתא.
(95 יושלך. בכ"י תימן: ותשלך.
(96 שהקב"ה: בכ"י תימן: הקב"ה.
(97 צורכך. בכ"י א': צרכך.
(98 בכל יום. בכ"י א' וב' ליתא.
(99 בתלמודך. בכ"י א' וב' בתלמוד.
(100 שקויי י"י וגו'. השוה ישעיה מ, לא; בכ"י א': שקויי ה'; בכ"י ב': שקוי יו"י
(101 כח. בכ"י ב': כוח.

שהנחילך הקב"ה [102], וכל אשר [103] תמצא ידך לעשות טובה עשה, בכל יום ובכל עת [104] הוי אומר, אוי לי [105] שהלך היום ולא עשיתי בו צדקה עם תלמוד תורה, שכל יום שהלך אינו חוזר לך, ובלבד שלא תיבטל [106] מן התורה, שאין לך מדה גדולה יותר ממנה, ולעולם הוי מבקש רחמים בכל יום ובכל עת, יתן בעפר [107] פיהו אולי יש תקוה, יתן למכהו לחי ישבע בחרפה [108].

אשרי מי ששומע חרפתו [109] ואינו משיב [110], וכן ישעיה אומר, גוי [111] נתתי למכים ולחיי למורטים פני לא הסתרתי מכלמות ורוק, וי"י [112] אלהים יעזר לי על כן לא נכלמתי על כן שמתי פני כחלמיש ואדע כי לא אבוש.

אשרי המעביר על מדותיו, אמרו חכמים [113] כל המעביר על מדותיו [114] מעבירין לו פשעיו, שנאמר נושא עון [115] ועובר [116] על פשע.

אשרי כל שאינו קוצף ורוחו נמוכה ושפלה הרבה, וכן הוא אומר זבחי אלהים [117] רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה.

אשרי כל [118] שאינו נהנה בכבוד תורה בעולם הזה, שאין שכרה אלא לעתיד לבוא [119], שנאמר עוז והדר [120] לבושה ותשחק ליום אחרון.

אשרי מאריך רוחו ונושא הכל לרצון יוצרו ועושה עצמו כשיירים [121], וכן הוא

(102 הקב"ה. בכ"י א': המקום ברוך הוא.
(103 וכל אשר וכו'. השוה קהלת ט, י.
(104 בכל יום ובכל עת. בכ"י תימן: בכל עת ובכל יום.
(105 לי. בכ"י א': לך.
(106 תיבטל. בכ"י א': תבטל.
(107 יתן בעפר וגו'. איכה ג, כט-ל.
(108 בחרפה. בכ"י תימן: חרפה.
(109 ששומע חרפתו וכו'. השוה גיטין לו, ב.
(110 ואינו משיב. בכ"י א' וב': ושותק.
(111 גוי וגו'. ישעיה נ, ו-ז; בכ"י א': בני.
(112 וי"י. בכ"י תימן: י"י; בכ"י א': וה'; בכ"י ב': ויו"י.
(113 אמרו חכמים וכו'. השוה ר"ה יז, א; מסכתות זעירות להיגער, צד 90, 141.
(114 מדותיו. בכ"י א' וב': [כך].
(115 נושא עון וגו'. מיכה ז, יח; בכ"י א': נשא.
(116 ועובר. בכ"י א': ועבר.
(117 זבחי אלהים וגו'. תהלים נא, יט.
(118 כל. בכ"י א' וב': [מי]
(119 לעתיד לבוא וכו'. השוה מדרש שמות רבה, פנ"ב, סימן ג', ווארשא תרל"ז; בכ"י א': לעתדי לבא.
(120 עוז והדר וגו'. משלי לא, כה.
(121 ועושה עצמו כשיירים. השוה מגילה טו, ב; ר"ה יז, א-ב.

אומר נושא עון [122] ועובר על פשע, יכול לכל, תלמוד לומר לשארית נחלתו, לפי שמשים עצמו כשיירים.

אשרי מי שישים [123] את כל אלו ואלו נגד פניו בכל עת, ויזכה [124] להשלים בהן [125] כל ימי חייו, ולכלות [126] את עצמו בהם כל ימיו.

אשריכם צדיקים וחסידים שעשיתם הרבה מאלו [127] כמה פעמים, אשריכם בה שלמתם ימיכם וכליתם אותו [128] בחסידות [129], והלכתם למנוחה שאין לה יגיעה [130] ולאור [131] שאין לו אפילה, ולכבוד שאין לו סוף, ולעלייה [122] שאין לה ירידה, ולגדולה שאין לה קץ, ואין לכבודם ותפארתם סוף ולא שיעור, וטליהם חכתוב אומר עין [133] לא ראתה אלהים זולתך [134] יעשה למחכה לו, ואשרי המחכים לו, וכן [135] הוא אומר ולכן יחכה [136] יי״י לחננכם ולכן ירום לרחמכם כי אלהי משפט יי״י אשרי כל חוכי לו, ואומר טוב יי״י [137] למעוז ביום צרה ויודע חוסי בו, ואשרי כל המיחלים [138] לשמך, ואשרי כל [139] הממית עצמו על שמך ועל תורתך [140], מלך מלכי המלכים אתה ואין זולתך [141], וכל העושה מעשים אלו ויותר מהן [142], ובלבד שישמור איבריו וגופו מכל חטא ועון, זוכה לכל הכבוד [143] הצפון לחסידים, ולכל התפארת הזאת, ויותר עליהן [144] אלף אלפי אלפים ורוב רבבי [145] רבבות עד שאין מנין ואין שיעור, ואין

122) נושא עון וגו׳. מיכה ז, יח.

123) שישים. בכ״י תימן : ששם.

124) ויזכה. בכ״י א׳ : יזכה.

125) בהן. בכ״י א׳ וב׳ ליתא.

126) ולכלות. בכ״י א׳ וב׳ : לכלות.

127) מאלו. בכ״י ב׳ : כשו׳.

128) בה... אותו. בכ״י א׳ : שכל ימיכם כלותם אותם.

129) בחסידות. בכ״י תימן : בחסרות.

130) שאין לה יגיעה... ולגדולה. בכ״י א׳ ליתא.

131) ולאור. בכ״י ב׳ : ובאור.

132) ולעלייה. בכ״י ב׳ : ולעולם.

133) עין וגו׳. ישעיה סד, ג.

134) זולתך. בכ״י תימן : זולתיך.

135) וכן... חוכי לו. בכ״י א׳ ליתא.

136) ולכן יחכה וגו׳. ישעיה ל, יח.

137) טוב יי״י וגו׳. נחום א, ז ; בכ״י א : ה׳.

138) המיחלים. בכ״י תימן : המיחל׳. בכ״י א׳ : המיחל.

139) כל. בכ״י א׳ ליתא.

140) תורתך. בכ״י תימן : תורתיך.

141) זולתך. בכ״י תימן : זולתיך.

142) מהן. בכ״י א׳ : מהם.

143) זוכה לכל הכבוד וכו׳. השוה מדרש לעתיד לבוא, הלכות ואגדות, צד 153–158, הוצ׳ היגער.

144) עליהן. בכ״י א׳ : עליהם.

145) רבבי. בכ״י א׳ : ריבבי.

כל עין יכולה לראות ואין אוזן יכולה לשמוע כבוד המתוקן לצדיקים ולחסידים [146], וכן הוא אומר ומעולם [147] לא שמעו ולא האזינו עין לא ראתה אלהים זולתך [148] יעשה למחכה לו [149], עתיד הקב״ה ליתן כח בצדיקים ובחסידים [150] להיות יכולין לשאת את כל [151] הטובה שהוא מנחיל אותם, דתנן [152] ר׳ יהושע בן לוי אומר עתיד הקב״ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות, שנאמר להנחיל [153] אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא [154].

גדולה [155] תורה ששכרה שלום [156], דכתיב שלום רב [157] לאוהבי תורתך ואין למו מכשול, וגדול הוא השלום ששכרו תורה, שנאמר וליועצי [158] שלום שמחה, ואין שמחה אלא תורה, דכתיב חכם [159] בני ושמח לבי, ואומר נתתה [160] שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו.

גדולה תורה [161] שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ולעולם הבא שנאמר כי חיים [162] הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא, ואומר רפאות [163] תהי לשריך ושקוי לעצמותיך, ואומר עץ חיים [164] היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר, ואומר כי בי [165] ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים, ואומר כי ארך [166] ימים ושנות חיים

146) ולחסידים. בכ״י א׳ ליתא.

147) ומעולם וגו׳. ישעיה סד, ג ; בכ״י תימן : מעולם.

148) זולתך בכ״י תימן : זולתיך.

149) יעשה למחכה לו. בכ״י תימן : וג׳.

150) ובחסידים. בכ״י א׳ ליתא.

151) כל. בכ״י תימן ליתא.

152) דתנן וכו׳. עוקצים ג׳ י״ב.

153) להנחיל וגו׳. משלי ח, כא.

154) אמלא. בכ״י א׳ : [בריך רחמנא דסיען ברוך הוא ובריך שמיה והוא ברחמתיה יסייעינן עלמא דאשתאר, אומרים זאת האגדה אחר כל פרק ופרק והטעם לפי שאין אומרים קדיש על המשנה אלא על האגדה].

155) גדולה וכו׳... ולבנין בית המקדש ולחיי העולם הבא. בכ״י א׳ ליתא.

156) ששכרה שלום וכו׳. השוה מנורת המאור לר׳ ישראל אלנקווה, כרך ד׳, צד 544, הוצ׳ ענעלאו.

157) שלום רב וגו׳. תהלים קיט, קסה.

158) וליועצי וגו׳. משלי יב, כ.

159) חכם וגו׳. משלי כז, יא.

160) נתת וגו׳. תהלים ד, ח.

161) גדולה תורה וכו׳. השוה אבות פ״ו, מ״ז, דפוס ווילנא ; מנורת המאור הנ״ל, כרך ג׳, צד 232.

162) כי חיים וגו׳. משלי ד, כב.

163) רפאות וגו׳. משלי ג, ח.

164) עץ חיים וגו׳. משלי ג, יח.

165) כי בי וגו׳. משלי ט, יא.

166) כי ארך וגו׳. משלי ג, ב.

ושלום יוסיפו לך 167), ואומר ארך ימים 168) בימינה בשמאלה עשר וכבוד, ותנן 169) ר' שמעון בן חלפתא אומר 170) אין לך כלי בעולם שמחזיק ברכה אלא שלום, שנאמר י"י עוז 171) לעמו יתן י"י יברך את עמו בשלום, ואומר דרכיה 172) דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

וגדולה תורה 173) שהיא מחיה את כל העמלים בה לשם שמים בעולם הזה והיא שומרת אותן ליום המיתה מכל דין, והיא מביאה אותן לחיי העולם הבא, שנאמר בהתהלכך 174) תנחה אותך בשכבך תשמר עליך והקיצות היא תשיחך.

הרחמן יזכינו לעשות רצונו כרצונו, ולעבדו בלבב 175) שלם ובנפש חפיצה, ולהשלים כל ימינו בכל המעשים הללו וכיוצא בהן, ויזכנו 176) לימות המשיח ולבנין בית המקדש ולחיי העולם הבא.

167) לך. בכ"י תימן ליתא, והגהתי לפי נוסח המקרא.

168) ארך ימים וגו'. משלי ג, טז.

169) ותנן וכו'. השוה משנה, עוקצים, סוף פ"ג.

170) אומר. בכ"י תימן ליתא.

171) י"י עוז וגו'. תהלים כט, יא.

172) דרכיה וגו'. משלי ג, יז.

173) וגדולה תורה וכו'. השוה פסיקתא דר"כ, צד ק"ב א'-ב', הוצ' באבער; מנורת המאור הנ"ל, כרך ג', צד 232.

174) בהתהלכך וג'. משלי ו, כב.

175) בלבב. בכ"י תימן: בליבב.

176) ויזכנו. בכ"י תימן: ויזכינו.

הלשון המקורית של ספר חנוך

מאת

חיים קאפלאן

היצירות של הספרות הדתית-מוסרית מזמן בית שני וסמוך לו לא זכו להכרה וההערכה הראויה להן. בעוד שחבורים מתקופת ימי-הבינים, שכשרותם הדתית מוטלת בספק, ויש לשער שנתחברו ע"י כתות חיצונות (כגון „מדרשי" מטטרון וכדומה) נקדשו בעיני העם, נדחו והוזנחו ספרים רבי-ערך, המכילים דעות נשגבות ומוסר נעלה, המשמשים אוצר בלום למחקר מדעי היהדות וההיסתוריה. חורבן הבית, המרידות התכופות, הרדיפות האכזריות דלדלו את כחות האומה, וע"כ הוזקקו חכמינו ז"ל לצמצם את כח הרוח של האומה ולרכזו בתושבע"פ, ולא היה לבם פנוי לשמור את אוצרות הספרות. ולא עוד אלא שאף מגלות יוחסין (שבלי ספק הכילו ידיעות היסתוריות חשובות) נגנזו ונאבדו. אף האיסור על כתיבת דברים שבע"פ וקו החשד, שנמתח על ספרים שלא הוקדשו בקדושת כה"ק, גרמו שישתקעו הספרים מתודעת העם ויסחו מלבו, אם כי נשתמרו במדה ידועה בחוגי בעלי-הסוד ושמשו יסוד לתורת הקבלה. ספרים מיוחסים לחנוך ואדה"ר היו מצויים במקורם בידי המקובלים ו„הזהר" מעתיק מהם במקומות רבים (ראה ילינק 249, Zeit. Deut. Morg. Ges. 1895). גם ספר היובלים היה ידוע להרמב"ן המכנהו „בראשית זוטא" ומתיחס אליו בכבוד. אבל ברבות הימים אבדו כה"י העבריים (או הארמיים), ולנו ידועים הספרים רק מתוך תרגומיהם בלשונות זרות. כך נתקיים בקניני הרוח שלנו „נחלתנו נהפכה לזרים".

גם המחקרים בספרות זו נעשו ברובם ע"י נכרים. רק מספר קטן של מלומדים יהודים התענינו בה, אף שהיא חשובה לנו מאד, כי היא פורשת אור על התקופה היותר פוריה בתולדתנו. כמה עובדות חיות התגבשו במשלי המחברים וחזיונותיהם, כמה צלילי שפה ואופני-ביטוי של העברית המאוחרת, שהֵדם מגיע לאזנינו אף דרך מחיצת התרגומים! כל גלוי במדע הספרות, שבטעות קראו לה „גנוזה" (אפוקריפית), הוא צעד לפנים בכוון „הכינוס הרוחני", שדבר עליו ביאליק.

בעית הלשון המקורית חשובה מאד. ע"י פתרונה יעלה בידינו להחזיר את הספרים הללו למקורם הראשון. לכל הנסיונות שנעשו עד עכשו, אין ערך מדעי, כי המתרגמים לעברית (יוסף הלוי, גולדסמיט, רובין) לא טרחו למצוא את הסגנון העברי של סוף ב"ש, זמן חבור „חנוך", ולא הרגישו בחומר ה ב ל ש נ י שבספרי „חנוך" ו„יובלים". וראוי לציין, שמהמאות האחרונות לפני החורבן לא נשארו לנו הרבה מקורות עבריים (יש, כידוע, המטילים ספק במקוריות הלשון של בן סירא העברי שמהגניזה) וידיעתנו על הלשון

העברית של הזמן ההוא, תתעשר מתוך אופני-הבטוי, שהשתמרו בתרגומי „האפוקריפים", ע"י השויה מדויקה מדעית עם התרגומים של המקרא.

בספר חנוך יש הרכבה וצרוף של תעודות שונות. הכל מודים עכשו ש„המשלים" (בפרקי לז-עא) הם חטיבה לעצמם. גם ביתר חלקי הספר אין אחדות גמורה, כי הם משולבים עם קטעים, שנשארו מ„ספר נח" (הנזכר ב„יובלים" פ' י וכא), וגם בחנוך העיקרי יש להבחין חילוקים יסודיים בטיב-השקפה בין חלקיו השונים (עמדתי עליהם במאמרי בעתונים: Anglican Theological Review and Expositor, April 1930; Review, July, 1930). שלש הנוסחות של „ספר המסעות": א) פרקים כ—לב (ואפשר, שגם הפרקים מא, מג, נט היו שייכים לנוסחה זו); ב) פרקים לג-לו, „ספר המזלות" (פרקים עב-עט; מפ' ואילך חלתה יד העורך שהוסיף דברים משלו); ג) פרקים יז-יט, לט, א-ב, נב, נג, נד, נו, א-ד, ס, א-כב, סא, סד, סט. ב-כה, ע, עא — כל זה מוכיח שהספר הוא חלק מ„ספריה" של כתבים מיוחסים לחנוך שחוברו יחד ע"י עורך מאוחר. אם גם נוכיח שחלק מהספר נכתב בעברית או בארמית, עדיין זקוקים אנו להעביר תחת בקורת חריפה את יתר חלקיו, ואין לדון ממנו על השאר, כי אפשר שהם פרי רוחו של מחבר אחר.

אין חוקר רציני מפקפק במקור שֵמי. דעת הוטינגר, היידגר, פבריציוס, דידוול אסטריק, סמלר, אייכהורן במאות השבע-עשרה והשמונה-עשרה; ולוק, בויער, בויצ'ר, וולְקְמַר, ניקולס, פילפי, דיטריך, במאה התשע-עשרה, שהמקור הוא יוני, — היא דעה דחויה בזמננו. החוקרים ההם יחסו את „חנוך" לנוצרי או ליהודי אלכסנדרוני, ולפיכך היתה דעתם נוטה למקור יוני. כל המבקרים מסכימים, שהמחבר היה יהודי ארצי-ישראלי, נאמן לתורת הפרושים ונאמן לדתו, והוא השתמש בעברית או בארמית. יוסף הלוי, גולדסמיט, ילינק, הילגנפלד, ליטמן, מוריי, מרטין, והיסטון מצדדים בזכות מקור עברי; לעומת זה נוטים שירר, די-סַסִי, ישראל לוי, ערדמַנס, די-גויה, ליצמן, וילהוזן, פרַטוריוס, פיביג, וַן-לון ובורקיט למקור ארמי. יוסף הלוי הוא הנכבד בין סנגורי מקור עברי, ובמאמרו הארוך בעתון: Journal Asiatique, 1867, ע"ע 352—395, הוא מנתח את כל הספר מהצד הלשוני ובא לידי מסקנא, שנכתב בעברית. נתעכב כאן על ההוכחות של הלוי ונראה אם הן מוצקות ומכריעות.

יוסף הלוי מבסס דעתו על א) מדרש שמות שבמקרא (פרנומזיה) ובאור שמות פרטיים או כלליים אחרים; ב) שרשי שמות פרטיים, ביחוד שמות המלאכים; ג) פסוקים חסרי-הבנה ב„חנוך", המתבארים יפה ע"י טעויות המתרגם היוני. רוב ההוכחות, הנכנסות בסוג א' וב' קלושות הן, ואין בהן כדי ערעור אפילו על מקור יוני, ואין צריך להאמר על מקור ארמי. אם גם כתב המחבר ביונית או בארמית, הלא היה בקי במקרא במקורו, ולא רק שהיה מוכשר לבאר מוצא שמות מקראיים מהאיתימולוגיה העברית, אלא גם מוכרח היה לכך. אף בשמות המלאכים אין מכדי הוכחה. המחבר מצא אותם מוכנים לפניו במסורה העממית של זמנו שנתנה להם, כמובן, שמות עבריים; ואם גם נניח, שהמציאם מלבו, הלא מגוחך היה אילו נתן להם שמות יוניים! ולפי באורו של הלוי יש

גם איזה שמות ארמיים ביניהם: ארקאל, שְמִיעָזָא, טוסיאל (ביונית של סינקיליוס המסומן בסימן Gs) עֲטַרְקוּף, וזה באמת אינו מוכרח. ארקאל של Gs מקביל לארתק של Gg (התרגום היוני שנתגלה באחמין בשנת 1886), ושני אלה ביחד עם עטרקוף של Gs וקימברה של Gg מקבילים להשם המורכב ארכירמאל של התרגום הכושי (יסודות השם ההוא הם רכביאל ורמיאלראו רעמיאל). ניכר, שהמעתיקים הנכרים שיבשו את התמונות העיקריות. טוסיאל של Gs מקביל לשותיאל של Gg ולבססאל של פרק ס"ט: כל אלה סרוסם ושיבושם ניכר מתוכם. השם העיקרי אפשר שהוא קשתיאל (מתאים לענניאל הקודם לו) או יבשיאל (בן זוגו של יַמיאל הבא אחריו). למדרשי השמות דן—דין, וחרוב — חורבן, ואבל—אבלים (פ' יג ופ' לב), יש מובן גם בארמית. שְמִיעָזָא לא נמצא אף בתרגום אחד: כולם מראים שהתמונה היתה שֶמְעַזָא או שֵמְעַזָא, ועֻזָא הוא שם עברי הנמצא במקרא (שמואל ב' ו, ג).

מכל האמור מבורר, שמדרשי השמות ותמונותיהם אינם מוכיחים כלום. עלינו להתבונן בהוכחות שבסוג ג' — שיבושי התרגומים. נבחן אותן אחת לאחת:

פ' א, ב: אשר נגלו עיניו — רמז לגלוי עינים (במדבר כד, ד) — נביא וחוזה. אבל לפי שני התרגומים (בכושית — כְּשוּתַת; ביונית — אַנֶאלְגְמֶנִי) הפעל מתיחס לעינים. וצריך לגרוס נפקחו בעברית או אתפתחו בארמית. א, ח: „ישים שלום להם". יֶגְבַר בכושית. פוֹיֵיסִי ביונית, הם תרגום של יעשה, יעבֵד, וב-Gg מתרגם שלום בסימן טֵין הידיעה, ויש לבעל דין לחלוק ולומר שהוא תרגום של שְלָמָא. א, ט: „והנה ברבבות קדֶש" — הוכחה שהמחבר לא נגרר אחרי השבעים שקראו קָדֵש במקום קדֶש, אלא היה בקי במקרא במקורו; ועדיין יש לומר שכתב ביונית או בארמית. „הנה" מתורגם ע"י אוֹטִי ב-Gg וע"י אידוּ (-נַהו) בכושית וב„אגרת יהודה", והמחזיק במקור ארמי יכול להכריע, מזה שהמלה המקורית היתה „ארו" שיש להשתי ההוראות. ה, ח: „אַבְרַסְע יַאבְתְעַבְת - במרד ובמעל" (רמז ליהושע כב, כב), ואין זו ראיה, שהרי המחבר היה יכול להשתמש במבטא מקראי בכל אופן אם גם חבר הספר ביונית או בארמית. גם השויה זו אינה מוכרחה. Gg מתרגם: הִיפֶּרְפַנִיאַן אַלֶתִּין, צ'רלס גורס במקום אַלֶתִּין אטֶבִיין, ושלדעתו מקביל לרֶסַע. הִיפֶּרפַנִיאַ לתְעָבַת בכושית, שמקורו עַבִי — גדל. המובן ברור לפ"ז: לא יחטאו במעשה רשע ולא ב ג ד ל ל ב ב (או ברמות רוחא). אפשר שגם אַלֶתִּין נכון: מלה זו משמעה „באמת" (שאין לו מובן כאן) וגם „במעשה". סוף הפסוק מתאים לזה: אַל יַגְנִיו זַ ומוּ טְבָבַ וַאִיֶדְגוֹמוּ אַבְסוֹ: אשר חכמה בהם יהיו ע נ ו י ם ולא ירשעו עוד.

ו, ז: בשמות המלאכים סותר הלוי את עצמו, כי הוא מוציא טוריאל מ„טורא" הארמי, וסמאל מ„סמא". אף אם היה זה ברור לנו, אינו משמש הוכחה למקור ארמי. המחבר כוון כלפי כתות העוסקות במסתורין, והללו אפשר שהזכירו מלאכים בעלי שמות ארמיים בכתביהם. אין תמיהה בדבר אם אסיאל הוא „אסיא" במקורו. הלא לפי דעת חכמים רבים מוצא שם האיסיים הוא מ„אסיא"-רופאים „ולוחשים על המכה" (כבסנהדרין צ. א). אבל קרוב לודאי הוא שטריאל הוא אחד עם טהריאל שבזוהר שמות רס"ג (והלז הוא אחד שרי הטומאה) וסמאל שבחנוך היה במקורו שמיאל-מלאך

השמים, נגודו של ארציאל (שברשימה הכושית) — מלאך הארץ. יד, כב : „אֶסַּת אֶסַּת זֶיְנַדֶּד — אש אוכלה אש. נוסחה זו מצויה בכ״י כושיים ממדרגה שניה, שאר כ״י וגם Gg גורסים „אש אוכלה״. טו, ד : שַׂגַ וְדַמֵ - בשר ודם. מבטא זה — בשרא ודמא — מצוי בארמית המאוחרה ; ובארמית הקדומה (דניאל ב, יא) כבעברית הקדומה (ישעיה מ, ו; סו, כד) השתמשו ב„בשר״ „בשרא״ לבד. יז, ד : מַיַ חַיְוַת זַיְתְּנַגַּר״ — הנקרא מי החיים — „נקרת מי החיים״. „הנקרא״ הוא הוספה בכושית או בנוסחה היונית היסודית ומתאים להמבטא באַנַבַסִיס : קַלוּמֵנֵי כְּרֵינֵי — המכונה. מי החיים. בין באגדה העברית ובין במיתולוגיה הבבלית, אינם נובעים מנקרת צור, כי אם מתחת עץ החיים המשלח עליהם שרשיו. ראה „מסעות גילגמש״ ו„ירידת אִשְׁתַּר״, והשוה ילקוט מכירי : „ויורהו ה׳ עץ זה עץ החיים „היה סביבות המים״; ב״ר ט״ו ירושלמי ברכות א׳ ח׳ : „עץ שהוא מהלך את פני החיים וכל מי בראשית מתפלגים מתחתיו״.

פ׳ כ, ד : רעואל משרש רעע. צ׳רלס משתמש בזה להוכיח שחלק זה נכתב ארמית, כי נתחלף להמתרגם בכג, ד רֵעָה ברֵעַ. אבל רעע הוא שרש משותף לעברית וארמית. בכלל אין יסוד להקריאה „רעואל״. במאמרי בעתון AJSL, April 1930, הראיתי שרגואל (או רגעיאל) נזכר במדרשים ובזהר והוא מוזהה עם רגיון=נהר דינור. מוצא השם הוא מרגג הארמי או מרגע העברי (השוה רֹגַע הים, רגעי ארץ). מא, ה: בְּמַחַל זַנַּבְרוּ= בשבועה שעמדו בה (מכון לב״ק קח. ב). הנוסחות השונות חלוקות בגירסה, יש שקוראות זַנַּבְרוּ, ויש שקוראות זַחַדְרוּ או זַחַבְרוּ, ע״כ אפשר, שכולן טעו במקצת וצ״ל זַנַּדְרוּ, הקושי מתישב יותר אם נניח שהמקור העברי היה „אשר קימו״ (עליהם). או שהמקור הארמי היה דִקְיָמָא (-הברית). אף בתרגום יוני יש למצוא מקור השגיאה. הפעל יְסְטֵמִי בתמונותיו השונות יש לו הוראות של שכֹן (=נַבַּרַ) וגם של הקים. מד : יקומו מן הכוכבים ויהיו ברקים. „מן״ פירושו מקצת מהם. נתנאל שמידט מערער ע״ז. דעתו היא, ש„מן״ החלקי מצוי גם בארמית. לדעתי באור זה מוטעה. הברקים הם תולדות הכוכבים לפי חנוך, ראה מג, ב : „ומעגלם יוליד ברקים״. קום במושג של „הולד״ הוא מושג שמי משותף. נא, ג : „אֶמְחַלְפַ אַפוּהוּ״=מחשבות פיו. הלוי מבאר טעות זו ע״י המבטא „מפתחי פיו״ (כבמיכה ז, ה). שמידט חושב חַלְפַ לתרגום של מלילות הארמי. יותר קרוב לשער שזהו תרגום של הגות, הגיון, או של לוגוס שיש להם שתי ההוראות — מחשבה ודבור. ס, ו : „יֶסְגְדוּ לֶכְוַנֵנ צֶדֶק״=עובדי משפט, במקום עוברי משפט. גם בא׳מית מתבאר כך : עָבדין דין (עושי משפט) במקום עָברין. צ׳רלס תקן „אֶיְסְגְדוּ״, על יסוד נוסחה ו׳, ואין כאן טעות. ס, יד : „בֶמְעְרֶפְת״ — „משכן״ לפי דילמן ; „סדר״ לפי הלוי. „משכן״ מתאשר ע״י נט, ב : „וארא את גנזי הרעמים. חדרי ארץ״. השוה איוב לז, ט ; לח, כב : מן החדר תבא סופה.. אוצרות שלג.. „ואַאַחד בַמַנְפַס״. לפי דילמן : ואף כי אינם אחד, בכ״ז ברוח ילכו ; לפי הלוי : ולא (פעם) אחת. אַחַד בכושית יכול להיות גם תרגום של האפאכס ביונית לא רק של „אחת״ העברי. אני משער שאַאַחַד בְמַנְפַס הוא תרגום של היונית : הוּ אֶן פְּנֵיוּ מַטִי. הוּ (=אנה, איפה) נתחלף למתרגם לכושית באו (=לא). אם כן המובן ברור : ואל אשר ילכו (-הוּ, לאן), ברוח אחד (ילכו)

ולא יפרדו. סב, יז : וזה יהיה לבושכם לבוש חיים. הלוי לא הכיר את כל הנוסחות, וע״כ אינו גורס לבושכם, ולבוש הוא קורא לְבוּשׁ, כלומר, זה (המשיח) יהיה לְבוּשׁ חיים. אבל סוף הפסוק מקיים „לבושכם״ : „בגדיכם לא יבלו״ — כי הלא על כן לְבוּשׁ חיים הם.

סה, א: וַיַקֵּדֶם — „וַיִקְרֶם״. לדעתי שייך סוף פסוק זה למה שלאחריו. „ויבַּדֵר״ הוא פעל סתום. דילמן מתקשה בו ומפרשו „הלך קדימה״ או „התעלה״. אם נחברו לפסוק שלמטה יצא לנו המשך הגיוני: „ויעל המלאך ההוא (או וסליק מלאכא הוא), ואחרי כן אחז חנוך בידי״. המלאך לוה את נח על דרכו (ס, יא), ועתה עזבהו. אין כאן תרגום מוטעה. סה, י: חדשים - „חרשים״. שמידט טורח לקיים את גירסת הנוסחאות. אבל „חרשים״ מתאשר ע״י העתקה בזהר בראשית נ״ו: „בחכמה דחרשין למיעזר לחילי דשמיא״ — חטא של דור המבול. מתוך השויה זו בטלה הוכחתו של הלוי, שהלא גם בארמית יש אותה המלה „חרשין״. וחדשין, חדשיא מצויה בארמית המאוחרת. סז, יג : מלאכת = מלאכים — „מלכים״. כבר העיר שמידט, שבכושית יש למלאכת גם הוראת מלכים, ואין אנו צריכים לחזור אחרי טעות בעברית. סז, א: מֶגְבַאַ=תשובה. סח, א: וַיַמְעְעַנִי - יכעיסני - „ירגיזני״. סט, א: אַמְעֶעַ — יכעיסם, „ירגיזם״. כפי שהראה שמידט, אף בארמית יש ל„ארגיז״ מובן כפול : „כעס״ ו„חרדה״. סח, ב: „אֶמְזַתְ קַלַ כְּוֶנַנֵ״ - „על דבר המשפט הזה״. יש לבארו גם מתוך הארמית: „על פתגמא דדינא הדין״ לפתגם יש הוראה של פסק דין. סט: שמות מלאכי חבלה. הלוי קורא עדריאל בפסוק ו׳, אבל גם לגדריאל יש יחס עם התפקיד של שר החרב. השוה ג ד ר את הפרכת בגטין נו, ב. פסוק יג: „חַ לְ ק וּ לַכַּזְבִיאֵל״ — „מ ס פ ר״. הלוי קורא „פקודה״ — תפקיד. אם נקבל את השערתו שהמתרגם טעה בבאור „פקד״, אפשר לתקן את כל הפסוק המוקשה „וזה המְפַקֵד, כזביאל ראש השבעה״ כלומר, ראש שבעת מלאכי החבלה. המתרגם קרא „מְפֻקָד״ ובארו במובן של „מספר״ וטעה בין שִׁבְעָה לשְׁבֻעָה. מפני שבפסוקים שלהלן מדובר אודות שבועה. זַאַרְאַיַ - „אשר הראה״ הוא תרגום מועטה של היוני אַפֶּדֵכסא=מְנָה, שיש לו גם מובן של הראה 1). גם בארמית יש לבאר טעות זו „ממנא״ נתחלף להמתרגם ב„מנינא״. ראוי להעיר שגם ביונית אריתמוס הוא „מספר״ וגם „מדה״, ערך או חשיבות.

בספר המזלות מגלה הלוי הוכחות יותר מובהקות. עו, א: „לכל רוח״ - לכל צד. הארמי היה אומר „סטרא״. עז, א-ג: מדרש השם דרום=דר - רם אפשרי גם בארמית. מוצא מערב. „מֶעֱרֶב״ מראה קצת על מקור עברי: בארמית ערב הוא רמשא; אבל אין זה מכריע, כי גם הארמית מכירה ב„ערובתא״. בנוגע לקדם = מזרח. אפשר, שגם כפי דוברי ארמית היה שגור „קדמאה״ בתר כנוי למזרח; ובנוגע לצפון, אין המחבר אומר מפורש שמוצאו מ„צפון״ עח, א—ב: שמות חמה ולבנה. אוֹרְיַרֵס - „אור חרס״. רחוק לשער שהמחבר השתמש בשם מרכב. אפשר שהשם העיקרי הוא „אוריה״ (ראה ב״ב כה. א; קידושין יב. ב; תוד״ה הא, איכא). השם השני תוֹמַס אפשר שאינו שבוש של „חמה״ אלא של

1) השוה פג, יד : תַרְאִית לוּתוֹ — הֶרְאָה לו. יותר נכון הארח אשר נועד (או מֻנה) לו.

שמש או שמשא. בשמות הלבנה גורס הלוי במקום אַסוֹנְיַה — אישון-יה; אֶבְלַא — לבנה (בסרוס האותיות); בְּנַסֶ — בן-כסא, ואֶרַאֶ — ירח. הראשון והשלישי הם מרכבים. ויותר עולה על הדעת לראות בראשון טעות המתרגם של המלים היוניות: „הוס אֶן אֶ אֶי״-„אשר הוא בו״, כלומר השם, שנזכר ראשונה בפתח הפסוק (המלים היו רצופות, והמחבר חשבן לשם פרטי), ואפשר שהיה „סיהרא״. השלישי נראה שהוא שבוש של לבנה: מכאן מעין ראיה למקור עברי, אבל מתוך ששם זה היה שגור בפי העם, עדיין יש לאמר שנשתרבב לארמית המדוברת. אֶבְלַא יכול להיות העתקה של אַפּוֹלוֹ, שבמיתולוגיה היונית הוא בן-זוגה של דיאנה, מלכת הלבנה. המתרגם היוני תרגם בשם זה מושג סתום שמצא במקור השמי. אֶרַאֶ הוא, בלי ספק, ירח או ירחא.

פ, ה: תקון הלוי „רעב-ערב״ אינו מוכרח. הזון דומה לזה נמצא בפסיקתא רבתי ל״ד: „תצא רוח מערבית ותלקה הזרע״ — מתאים למה שנאמר כאן „במרכבה... במערב״.

פב: שמות המלאכים מבוארים גם ממקור ארמי. צח, ד: גבעה מקבילה לשפחה, סימן לל״נ. גם בארמית רמתא (-גבעה) היא בל״נ.

קא, ט: מלחי במקום מלכי. תקון זה מוצלח. קג, יד: מלאכים — „מלכים״ (גם בקד, ג). כאמור למעלה, מַלְאַכְת בכושית משמעו גם מלאכים וגם מלכים.

כפי שראינו, יש להתחשב רק עם תקונים אחדים, ואלה נמצאים בספר המזלות ובפרקים האחרונים. לא יותר מוצלחה היא בקרתו של נתנאל שמידט (במאמריו בקובץ Old Testament and Semitic studies, 1908 ובקובץ Journal in memory of Haupt, 1926) המגין בכל תוקף על מקור ארמי. ראיותיו (הלקוחות משירר) אינן מוכיחות. כבר העיר צ׳רלס, שהמתרגם ליונית היה מדבר ארמית והעתיק את השמות העבריים בתמונתם בארמית, שהשתמש בה בחיי יום-יום. ראוי עוד להעיר שהלשון היונית נוטה לחתום כל שם לקוח משפה אחרת בסימני-הסיום אַ, אֵ, און, אָס. ביחוד משתדל שמידט לקיים מקור ארמי להמשלים (לז — עא). תקונו בסט, יג — אין מתקבל על הדעת. טבעת אינה שם מלאך. כל שמות המלאכים מסיימים בשם קדושה: פנימיה *) (לפי קצת נוסחאות פנימיאל), גדריאל, כשדיה (או כשדיאל), אף „יקון״ איננו „איקונין״, אלא תמונה משובשת מיוחנן שבספר צדוק. (יוחנן ואחיו; יוחני וממרא במנחות פ״ה, ינוס וימברוס בת״ע ובמדרשים). אילו בדה המחבר הארמי השם מלבו היה קורא לו עזקתא, כי הלא שם כללי הוא ולא שם פרטי. תקונו של שמידט תובע לשנות ולשבש את הטופס הכושי, במקום שכל הנוסחות מראות שהטופס השתמר בעינו ולא חלו בו שנויים ושבושים. אם יש מקום לשנוי כאן, ראוי יותר לתקן „טבעת״ ולשנותה לשביעי: (וסמ סבע) ויתאים עם באורנו שלמעלה: „ושם השביעי, אשר הוא המפקד כזביאל ראש השבעה אשר הפקד על הקדושים..״ המפקד נזכר לאחרונה כשם שעזאזל נזכר בפסוק ג׳ בסוף שמות הנפילים.

בלח, ב: הוא רואה ב„תַגְבַּרוֹמוּ״ סְקוֹל בְּאַגְזִיאַ״ בטוי ארמי: „דעבדתין נקפת״.

*) אפשר שזה פְנֵיוּמָ היוני (-רוח, רוחיאל בעברית).

אבל תַגְבַרוֹמוּ מוסב למעלה: „אֶלַ חַרוּיַן״ - אשר (מעשיהם) בחורים או ברורים. סקול מוסב על הצדיקים ומקורו בעברית, „דבקים בה״. השוה מ, ה השערה זו מתקבלת, אבל אינה מוכיחה מציאות מקור ארמי. להפך, אילו כתב המחבר בארמית לא היה משנה מהתאור של דניאל „עתיק יומין״ ולא היה סולד מהגשמה, אבל מכיון שכתב עברית לא ראה לנכון לתרגם פסוק כצורתו „זקן ימים״ אלא פרשו במובן של „קדמון״. במו, א הוא מתקן „זלותו ראס מֻעַל״ עפ״י מקור ארמי: „ואלו ריש יומיא״ - המתרגם הכושי קרא „ולו״ במקום „ואלו״. וזה מוזר קצת, כי סימן היחס בארמית הוא „ליה״, לא „לו״. יותר נוח לראות בזה ערבוב ביונית בין הוּ (איפה, שם) ובין הוּ - „שֶׁלוֹ״. או בין אָן (הוה של אֵמִי=ההוא) ובין הוּ (השוה מח, א ביאת מכנ=במקום ההוא - הוּ) או ערבוב בין הֵ=איפה והֵ=שם הגוף ביחס שאליו. גם „ראש הימים״ מתבאר מתרגום יוני: ἀρχαῖος או ἀρχή שמשמעם זקן וגם ראש.

ההוכחה ששמידט חושבה להיותר מכריעה היא בשנויי התרגומים הכושיים למושג „בן אדם״. פעמים שהוא מְתֻרגם ע״י „ולד סבא״, פעמים ע״י ולד „אֶגוּל אֶמַחֵין״ או „ולד באס״. שמידט בא לידי מסקנא שלא היה כל תרגום יוני למשלים, והמקור הארמי תורגם ישר מארמית לכושית. מכיון, שבמקור הארמי היו שולטות ידי מעתיקים נוצרים במשך מאות בשנים (כי לדעתו תורגם לכושית לא מוקדם מהמאה השביעית), שינו המעתיקים ההם את „בר נשא״ ל„ברה דבר נשא״ (תמונה מקובלת בארמית המאוחרת למשיחם) „ולד אגול אמחיו״, „ולד באס״ — „ברה דגברא״. אבל יש להוכיח שהנוסחה הכושית היא תרגום מיונית, ובזה נדחו ראיותיו של שמידט. ראוי לציין שגם בחלק הראשון של חנוך שתורגם מיונית לכושית (והנוסחה היונית השתמרה והגיעה לידינו) יש שנויים דומים לזה. בא, ב מתורגם אנתרופוס — באס (-איש). כ״כ בטו, א; בשאר הפרקים מתורגם — סבא; וביב, א, בכב, ג מתורגם אנתרופוס — ולד סבא. המתרגם הרגיש שבא,ב ובטו, א נאמר לא על „אדם״ בכלל (סבא), כי אם על „איש״ מיוחד — חנוך, „איש צדיק״ ו„איש אמת״. השנויים בין „ולד סבא״ ל„סבא״ התהוו בתרגום הכושי גופו ואינם ענין למקור השמי ששמש יסוד לתרגום היוני. גם במשלים אי אפשר לדון מתוך השנויים שבכושית על המקור השמי. הבטוי וְלַדַ אֶגְוַל אֶמְחַיֶו״ (סב, ז, ט, יד, וכו׳) מקורו בנטיה של המתרגם הכושי ליחס את הנבואות ההן למשיחם וע״כ הוא משתמש בתאר המקובל בכנסיה הכושית. ראוי לציין שעד ס״ב הוא משתמש ב„ולד סבא״ (או „ולד באס״ בסב, ה, בנוסחה מ׳ ובנוסחות ב״: ולד בְאֶסְת=בן האשה. ג״כ תאר משיחי של הנוצרים), ורק מסב, ז ואילך הוא משנהו ל„ולד אגול אמחיו״, מפני שבתאורים שבפרקים ההם מדגישים ערכו, קדמותו ושלטונו של „בן האדם״.

כאמור, חולק שמידט על מציאות תרגום יוני למשלים. חוץ מההוכחות, המובאות למעלה, הוא תומך דעתו „בשתיקה״ של אבות הכנסיה בנוגע ל„משלים״. אבל לא ראינו אינה ראיה. שתיקתם מתבארת גם ע״י יחסם השלילי לחלק זה של חנוך. אף שהמשיח מתואר בו בצבעים מרהיבים כעצם עליון, נצחי, רוחני, שליט במרום, אין כאן

זכר לאמונות והעיקרים של הנצרות — התגלמות. מות-כפרה ותחיה. כבר הראיתי במקום אחר („אנגליקן תיאולוג׳יקל ריוויו״, אוקט. 1930). של „בן האדם״ החנוכי אין שרטוטים מקבילים לנוצרי, והעיקר. שאין לו רשות לכפר עונות (סב, ט-י). „בן האדם״ הוא הפחות שבצבא מעלה (סא, י: „הבחיר״ נזכר אחרי „מלאכי צבא״ ולפני חיל רוחות הארץ). אבות הכנסיה הרגישו בזה וראו לנכון לעבור בשתיקה ולבלי להסתייע מ„המשלים״. כי „סיוע״ כזה היה מזיק יותר משהיה מועיל. מהנאמר להלן נוכיח, שהיה תרגום יוני לפני המתרגם הכושי ושלהתרגום ההוא היה מקור עברי.

מא, א: „וּמַנְגֶשְׁתְ אֶפ תְתְכַפַל״ — „והמלכות איך תחלק״, כלומר, השררה — בַסִילְיַאַ, — שמובנה מלכות וגם שררה. מה, א: דְבַ השוה נח, א: בַאֶנְתַ. שנוי הסגנון שבין המבוא השני למבוא למשל השלישי מתבאר ע״י אֶפִי שמשמעו גם ב... וגם על... מה, ה: יְגַבְרוּ חַטְאַתַ — עושי חטאת. בודאי שחטאת היא תרגום מוטעה של אַסֶבִיאַס (-רשעה) או של קאקו אֶרְגוס — עושה עול. מה, ו: רַאִיכוּ וְאַצְגַבְכֻּומוּ ר א י ת י ואשביע אותם.. „ראיתי״ הוא שבוש של רִוִיתִי, או תרגום מוטעה של „אֵיִדון״ שמשמע גם ידע. אם כן הכונה: כי ידעתים (השוה „כי ידעתיו״, בראשית יח, יט). השמוש בפעל כַנַ (-הֹוֶה) במקום יחס שאליו, מגלה תמונה יונית „אֵיסִי״; גם הפעל לַבַ (לדוגמה: „וַמֶקֻוַמַ אַלֶבוּ״ - ותקומה אין לו) הוא תרגום של אֶחוּ היוני (פעל של קנין). בפסוקים ג-ד יש רמז לישעיה יא, אלא שיש כאן טעות נכרת: „ועליו תנוח רוח חכמה ורוח (נוסחא א׳ משמיטה מלה זו) בינה, ורוח עצה וגבורה ורוח אשר ישנו בצדק והוא ישפוט הנסתרות..״ פסוק ד מקביל ל„ולא למראה עיניו ישפוט״. אם כן „רוח דעת ויראת ה׳״ צריך לבוא בסוף פסוק ג׳ במקום המבטא המוקשה „אשר יֶשְנוּ בצדק״ שאין לו כל מובן. בודאי שביונית היה כתוב: „פְנֵיוּמַ יונוס״ — רוח דעת, שהמעתיקים סרסו ל„היפנוסין״ - יֶשְנוּ, אם נשער ש„יֶשְנוּ בצדק״ (הגדרה כללית לדעת ויראת ה׳) נקרא ע״י המתרגם יָשְנוּ, יש לנו הוכחה למקור עברי. העובדה היא שבמושגים היונים יש ערבוב תחומין בין הדת והמוסר (יוּפְרוּסִינֵי מסמן דביקות דתית וגם שלמות מוסרית), ובכן יהא תרגום יראת ה׳ עולה יפה ב„צדק״. נב, ב: „זֵיִכּוּן״ (כאשר יהיו). ערבוב בין אֶסוּמֶן (אשר הם) ואֶסוּמֶתַ (אשר יהיו). נג, א: אֶסְמַ רְאִכֻּומוּ״. אסמ מיותר, והנהו תרגום של מלת החבור דֶ או גַר, שתורגמה בטעות „כי״. נה, ג: קֶדְמַז (-לפני), ואין לה מובן אלא בשבוש תרגום, „ב״ מתורגם ע״י פְרוֹס״ ביונית, שיש לו גם הוראת „לפני״. והיה כתוב בְאפי וחמתי. נז, א: אמערב אסכ מנפק עלת — ממערב ועד דרום. אֶסְכַ הוא תרגום של אֶפִי *) או פַרַ (מול, בצד), כלומר „מערבית דרומית״, השוה דה״י ב, ד, י: ממול נגבה. זמן חחבור מוקדם בערך. המחבר לא היה בקי במבטאים, המסמנים את קרנות הישוב (דרומית מזרחית ועוד) שהמשגיות הקדומות משתמשות בהם. לס, ט: כִיַרְאִיַנִי. יותר ראוי להיות „יבאר לי״. הפעל היוני היה „פִינוּ״, בעל שתי ההוראות. ס, ח: חַדַגַ (-עזב). יותר נכון „נעלם״. המתרגם היוני קרא נעלַם ותרגמו בפעל אֶקְלֵיפוּ, שמשמעו

*) השוה כח, ב: פרוס בורן אֶפִי דיסמון-צפונית מערבית.

גם עזב. המובן ברור: „רוח השלג הוא נעלם.. העולה ממנו הוא כהבל, ושמו קרח״. ההבל העולה מהשלג בהתנדפו נוצר ע״י שר השלג. וכח זה נסתר בשלג. בראש הפרק יש שבוש „חנוך״ במקום „נח״, מפני שביונית מסימים שני השמות באות X.

סא, ט: בַפַנוֹת כְוַנֵנֻ — „בדרך המשפט״. ארח משפט. או זה תרגום של „אַנַ אֹדֹן״ — לפי, כפי. בְנַגַרַ סְמוּ - בדבר שם (-למען שם..) או שביונית היה: כַתַ לוגון נומו טו״- כדבר חֻקו: „נומו טו״ נקרא אונומַטוּ - שמו. סז, ג: אִימַכַרוּ דְבַ גַצַ יבס - ולא יַנַסוּ.. לפי צ׳רלס הכונה היא, שבני דור המבול לא יביאו את בני נח לידי נסיון, - פירוש שאיננו מתאים עם המשך הפסוק. כי כולו מוסב על בני נח. לדעתי אִ = או ביונית (-לא וגם איפה). יְמַכַרוּ הוא תרגום משובש של פְלֵיתֻנְתֶסַיִ״ — ירבו. והמתרגם הכושי קרא פְלַנֶסְטַיִ - יתעו. המובן הוא שה׳ יפזר את בני נח בכל העולם ושם ירבו על פני הארץ. סט, ד: דקק מלאכת - בני המלאכים. דקק — אֻאוֹיִ שביונית משמעו „בן״ וגם „משרת״. ופה הוא לפי הכונה האחרונה: התעה את המשרתים ומלאכי הקודש.

ה„משלים״ אינם מאוחרים להחלקים האחרים, כי אם קדומים לאיזה מהם. קטע „השבועות״ שבצא וצג אינו מוקדם לימי הורדוס האחרונים. כי יש בהם רמז לבנין הורדוס, בעוד ש„הנבואה״ אודות הפרתים (נו, ה) נאמרה אחרי התנפלות הפרתים על א״י („הפרתים י ש ו ב ו ויתנפלו״: משמע שהתנפלו כבר), קרוב לשנת 40 לפני המנין הרגיל. הפרתים הם השונאים, לא הרומיים. גם הקטעים מ„ספר נח״ ששמידט מאחרם לשנת 79 אחרי המספר הרגיל, נכתבו לפני החורבן, כי אין בהם התמרמרות נגד הרומיים ואין בהם רמז לחורבן, והלא בכל הספרים שנכתבו מכאן ואילך (ספר עזרא ד׳, ספר ברוך) משתקף האסון הלאומי. ספר עזרא (שנכתב שלשים שנה אחרי החורבן, כאמור בפתח הספר) מעתיק מחנוך, ובודאי שלא היו אז „המשלים״ חלק לעצמם, אלא היו מחוברים עם יתר החלקים, ו„ספר נח״ היה כבר משולב עמהם. גם חלקים מ„ספר המסעות״ נספחו אל המשלים והם המשך מכ-לב: אחרי אשר הראו המלאכים לחנוך את מסתרי הארץ, גלו לו את גנזי המרומים. (לט, ד והלאה, ביחוד מא, ג-ח, מג, מד, נט) ולבסוף הורידוהו ארצה (פא, ה) למען ימסור ספריו לבני משותלח. בכל אלה אנו רואים יד עורך זריז וותיק שידע כיצד לשלב את כתבי חנוך, והוא שהביא בחוברת גם את המשלים ו„ספר נח״, ויחד עם החלקים האחרים תורגמו ליונית, ומיונית לכושית.

ב„משלים״ יש רשמים רבים של מקור עברי. מלת-היחס „קדם״ ששמידט מסתייע בה לבסס דעתו, מראה, להפך, על מקור עברי. נראה ש„אמקדמ״, „קדמ״ הוא תרגום של „אפו״ (מן), „פרו״ (לפני) היוני. השוה ב, ב; יב, א; יד, ו, כב (ביחוד האחרון): אמקדמ גצ = אפו פרוסופו — (מעל פְנֵי) המבטאים: אמגצ, בגצ, לגצ (לח, א-ב; מה, ו, וְכ״ו) אמקדמ, גצ (מח, ט; נב, ט, וכ״ו) הם סימן מובהק לעברית (= מפניו) ממא, ד מוכח ש„מקדמ״ הוא תרגום של מן: מקדמ עלמ - מעולם.

סימנים אחרים לעברית הם אופני הדבור שלהלן:

1) ו המהפך שתורגם בטעות כו״ו החבור (לט, א ויכון בזרו מועל = וְיהי בימים

ההכ, במקום וַיְהִי. ס, ז: כל הנוסחות חוץ ממ׳ גורסות וַיֶּתְכַּפָּנוּ וִיפרדו, במקום וַיִּפרדו.

2) השמוש בו״ו החבור בתחלת משפט. הדוגמאות רבות בכל פרק. היותר אופיות הן: מ, ט: וַיְבַלַּנִי - ויאמר לי; מג, א-ב; סה, ב: וַאַנְשֶׁא אֲגְרַהוּ - וישא רגליו. ראויים לתשומת לב מיוחדה הם: מו, ג: ואנשאני ויבלני - ויען ויאמר לי; סז, יב: וסמעכו אנז יושא ויבל= ואשמע מדבר ויאמר (השוה דניאל ח, יג; ט, כב) סח, ג: ואושא כעב ויבלו - ויען עוד ויאמר.

3) השתמשות נפרצה באנז יבל - לאמר (לט, י, יב; נב, ג וכ״ו). ראוי לציין, שאין מלה מקבילה ל„לאמר״ בארמית המקורית.

אופני דבור עבריים מצויים הרבה ב„משלים״, ונציין אותם לפי סדר הפרקים: לז, א: בן ירד בן מהללאל.. הארמי היה אומר ברה דירד.. לז, ב: „שמעו ראשונות וראו אחרונות״, רמז לישעיה מב, ט. לט, יא: לדור דורים (השוה תהלים קב, כה). הארמי אומר לדר ודר (דניאל ד, לג). מ, ט: רחוק מעתה ארך אפים. בפסוק זה יש משפט שתורגם באופן מוטעה ע״י דילמן וצ׳רלס: לַמְכֻוּנֶן... יַרֵס. הכונה היא, שיועיד לדִין, לא שימנה דַיָן. הקב״ה הוא השופט. מה, ג: יַחַרֵ - יבחר, במקום יבחן. צ׳רלס תולה זה בטעות הקריאה של המתרגם, ושמידט חושב שהמתרגם מארמית ערבב את שני המובנים של יבחן בארמית ואחז במשמעות של יבהר. ולא הרגיש שמידט שגם בעברית משתמשים ב„בחן״ במובן של „בחר״ — תהלים: ה׳ צדיק יבחן. לדעתי „יבחן״ הוא תרגום מועטה של „קְרִינוֹ״ - שפט, הבחין: ה׳ ישפוט מעשיהם. מו, ז: יַ‍ּס ויחדרו וסתת - „וְיֵשבו בה״. לדברים אלה אין מובן. יש לשער שצריך להיות „ארץ ויושבי בה״. מז, ב: „יעשה משפט להם״ - ינקם מאויביהם. מז, ד: מספר הצדיקים. צריך להיות „פקודת הצדיקים״, השוה ספר צדוקי: קץ הפקודה - קץ הימים שבו יפקוד ה׳ את הצדיקים ויגאלם (השוה גם מג, ב: מספר המלאכים - פקודת (=משמרת) המלאכים). נ, ב: לְכַלַּיִן האחרים, בעברית היה כתוב „נכרים״. נא, א: חַגַל היא „אבדון״ בן זוגו של שאול. נד, ה: יכסה מלתעותיהם בסלע. תרגום, כנראה, של ושן סלע יכסם. נו, ד: אֶתְתְּחוּלֵּקִי—לא ימנו, במו בן „לא יפקדו״. נח, ו: רמז לבמספר ירחים אל יבא (איוב ג, ה). ס, ד: „ותשב נפשי״; סא, ט: ישא פניו; סב, ב: „רוחי נשפך עליו״; סב, ה: ויפלו פניהם (השוה גם מו, ו: יפיל פני...) הארמי אומר „אתכבישו אפוהי״ (ת״א בר׳ ד, ה). סב, י: ופניהם ימלאו קלון. סג, ב: לדור דורים; בארמית - לדר ודר. סז, א: „היה דבר ה׳ אלי״. סט, כב: „ולא יעבטו ארחותם״. ע, ג: רוחות=צדדים.

מכל האמור יש להוכיח שהמקור של „המשלים״ היה עברי. אמנם יש מקומות מועטים, שבהם אפשר לראות רשמי מקור ארמי (נז, ב: באחת עלת - ביום אחד. יותר נכון ביום ההוא - ביומא הדעו שנקרא בטעות חדא; ס, ח: וַסַּמוּ דֶנְדַּיִן. זו ארץ נד. בארמית „דְנדין״) אבל אלה מתבארים על פי התרגום היוני „טִי אוּטֵי אֱמֶרַ״ — באותו יום, מושג שתורגם בכושית ע״י אחת.

בפרקים א-לו אנו מוצאים סימנים רבים של מקור עברי. א, ב: „נשא משל״. א, ה: ביונית - פִּיסְטֶאוּסִין. בכושית — יַדַּלְקַלְקוּ. מקור השנוי בעברית יחילו (משרש

חיל — רעד, משרש יחל — תקוה, אמונה), או יתחוללו. א, ז: „יעשה משפט לצדיקים״ — ינקום נקמתם. ב, א: גַבַּר (בכושית) אֶרְגַ (ביונית) המעשים=היצורים. ה, ה: „ושנותיכם יוסיפו בקללת עולם״. צריך להיות יִסָּפוּ. ה, ט: יֶלְהֶק חַיֶוַתוֹמוּ-חייהם יִכְלוּ במקום יְבַלּוּ (בשלום). ו, ד: ויענו ויאמרו לו. ט, ו: יש כאן ערבוב ושנוי בין הנוסחאות (יֵעָשׂוּ לפי היונית, יֵעָשׂוּ לפי הכושית; יֵדְעוּ לפי הכושית, לדעת (למען יֵדְעוּ) לפי Gs, ניכר שהמתרגמים טעו בקריאת המלים. י, א: לֶגִין (ב Gs)-לאמר. יג, ו: „על נפשם ועל מעשה ידם״ - על עצמם ועל בניהם. השוה ישעיה מה, יא: „ועל פעל ידי״ (על בני). יד, ג: „כאשר ברא אדם״—כלומר, אדה״ר - כן ברא אותי... חכמת חנוך דומה לזו של אדה״ר. המתרגם חשב שזהו שם כללי, לא פרטי. אילו היה המקור ארמי, לא היתה טעות זו אפשרית: בארמית יש הבדל בין אדם ל„אנש״. ט״ו, יב: ביונית על בני האדם והנשים, בכושית - על בני האדם ועל הנשים. בעברית היה כתוב: בני האנשים והנשים, כלומר, בני האדם, בנגוד לענקים שהיו בני המלאכים והנשים. יח, טו: עד עת תֹּם עונם (=ענשם) השוה „כי לא שלם עון האמורי״ (בר׳ טו, טו) „תם עונך״ (איכה ד, כב). יט, א: בכושית - וַיִּסְחֲתְומוּ = וְיתעום, במקום וַיַּתעום. כא, ו: מספר ימי עונם (=ענשים). כב, ח: כוּנֵנ - משפט=ענין, דבר. כב, ט: ויען ויאמר לי. כג, ג: ואשאל לאמר. כה, ג: ויען לאמר. לב, ו: ויען ויאמר לי. הוכחות מענינות הן בט, ו: „אמקדם גצ״ בכושית, „אפו פרוסופו״ *)=מפני (העול). ובי, יד: בכושית יַוַד Gg — קַטַקְאוּסְתֵּי (=ישרף), Gg — קַטַקְרִיתֵי - ישפט. חוץ מהאפשרות של סרוס ושבוש האותיות בעברית. מציע הפר׳ טורי שבעברית היה כתוב „יבער״ - יהיה בער, יסכל (השוה ובאחת יבערו ויסכלו) שתורגם במובן של בערה ושרפה.

בקטע יז-יט יש קריאה מוקשה שלכאורה היא מראה על מקור ארמי. ביח, ו נאמר שחנוך ראה „נגד הארץ הגדולה״ (מַעֲדַתּוּ לַעְבִי מֶדֶר בכושית; „פֶּרַס טֵייס מֶגַלֵיס גֵיס״ ביונית) - מושג מעורפל ומוזר. זה מתבאר יפה מארמית: לקבל סטרא דמערבא - לעומת צד מערב, שהמתרגם קרא: לקבל סטר אדמא רבא. אבל זה אינו מוכרח. מהספור המקביל שבפרקים כ-לב נראה שמקום מאסר הנפילים הוא בצפון, שהרי כל אחד ממלאכי הפנים שליט ברוח מיוחד של הישוב: מיכאל בדרום (כד) גבריאל במזרח (כ, ז) רפאל במערב (כ״ב), „ובודאי שצד תהו (כא), מקום שלטון אוריאל הממונה על הנפילים הוא רוח צפונית, שאינה מסובבת (השוה ב״ב כה, ב), או לפי הבטוי בחנוך „מקום שם נגולו השמים״. גם במיתולוגיה הבבלית נתון „אורַלוּ״ (—„הר מועד״ שתחתיו שוכנים האִיגִגוּ - מין מזיקים) והשאול הפרוש בעמקו, בירכתי צפון, ושמו בשומֶרית הוא קי - גַל= ארץ רבה. „נגד ארץ רבה״ הוא מקום התהו, שמעבר לירכתי צפון. ראוי להעיר שבפרקים יז - יט מרובים ציורי המליצה של האגדה הבבלית.

„ספר המזלות״ (עב - פב) הוא המשך מלג - לו: בשניהם אוריאל הוא שר הכוכבים ומגלה סודות השמים לחנוך. רשמי מקור עברי ניכרים בחלק זה: „מעשי ידיו״

*) גם זו ראיה ש„אמקדם״ הוא תרגום של „אפו״ כפי שאמרנו למעלה.

(לו, ד) - הארמי אומר „עבדוהי״; „עד עולם״ (עב, א) - בארמית „לעלמא״; „אשר נקרא שמו״ (פב, טו) - בארמית „דאתקרי״, לא „דאתקרי שמיה״; תְּמַנֵי אינו תימני (הלא בניסן החמה זורחת באמצע מזרח לא בדרום). אלא „חמה״: הסוף נֵי הוא העתקה של „ניאו״ היוני (- חדש). (חמה — ניאו=חמה חדשה: בניסן „מתחדשת״ החמה) שחשבו המתרגם לכושי לחלק מהשם.

בספר „החלומות״ (פג - צ) יש רשמי ארמית מרובים. היותר אופיים הם: וַרַאִיכּוּ אֶסְפַּ=חזה הוית עד די (השוה דניאל ז, ט, כב). המצויים בחלומות; „ואחזו״ (ושריאו- פעל עוזר בארמית): פו, ד, ה, וכ״ו. אמנם גם העברית משתמשת לפעמים ב„ויחל״ בתור פעל עוזר, אבל לא במדה כל כך מרובה. ראוי לציין, שהעתיד במקום עבר אינו מצוי בחלומות, כדרך שהוא מצוי בשאר חלקי הספר. גם המליצה בפו, א: „ראיתי בעינו״ במקום „עיני ראו״ שב„משלים״, ומלת היחס „ד ב קדמ״ במקום „אמקדמ״ בפג, יא (העברי אומר וידע מקדם), מראים על מקור ארמי. הוכחת צ׳רלס מצ, ח („ותכס עליהם הארץ״) שהמקור היה עברי אינה מחוורת. „וחפא עליהון״ הוא בטוי ארמי מובהק. התרגום לבמדבר טז, לג משתמש בו, ולא עוד אלא שבשמות טו, ה מתרגם אונקלס תהומות יכסימו ב„תהומיא חפו עליהון״.

הראיות שלמעלה היו מספיקות להוכיח מציאות מקור ארמי ל„החלומות״ אילולי רשמי העברית שבכושית ויונית בדמות „אפו פרוסופו״ ו„אמקדמ גצ״ שבפ׳ ה, ו (יש נוסחות משמיטות אמקדמ כאן), וכ״ו. יש אמנם מקומות, שהכושית משתמשת ב„קדמ״ לבד (פג, א; פט, מט וכ״ו) אבל הללו הם תרגום של אֶמפרוסתן ביונית (השוה פט, מז), ואפשר שבעברית היה כתוב „לפני״. עובדה זו של מבטאים ארמיים ועבריים מובהקים משמשים בערבוביא („לפני״ אינו מצוי כלל בארמית: אף אונקלס המשתדל לקרב את תרגומו אל המקרא מוכרח לתרגם „לפני״ ב„קדם״: ל„חזית עד די״ אין מבטא מקביל בעברית הידועה לנו) מכריחה אותנו להניח שהיתה נוסחה ארמית ל„חלומות״*) וכנראה המקור היה ארמי ותורגם לעברית ע״י העורך ששלבו עם כתבי חנוך האחרים; או שבעברית של זמן המחבר התאזרחו מבט״ים ארמיים, אבל לא נתקבלו בעברית המאוחרת, — שאמנם אינו מתקבל יפה על הדעת.

הוכחות צ׳רלס שהחלק האחרון (צא - קח) נכתב עברית, אינן מתקבלות. תקונו בצג, ה: „א ח ר י ת ו תהיה צמח צדק״ במקום אחריו, אינו מוצלח מצד הסגנון. יותר קרוב לאמר שמֶטַ היוני (-אחר, על ידי) הטעה את המתרגם. המובן הוא „על ידיו״ (- ממנו) יקום צמח צדק והמתרגם תפס את ההוראה היותר מצויה - אחריו. הבטוי בצג, ח: יתו־שע לבומו... „אמטבב״=ירשע לבם מחכמה, אין לו מובן בעברית. יותר נכון לראות בזה תרגום של „יתעה״ - „אמרטי״ (בעל שתי ההוראות: הלך שובב ורשע). בצו, ה:

*) לא היה ערעור על מציאות נוסחה ארמית ל„חלומות״ ב„חנוך״ כשם שלא ערערו על חלוח דניאל בפ׳ ז׳. החלקים „הנבואיים״, לעומת זה, בחנוך כבדניאל, לא היו מתקבלים אילו נכתבו א־מית, כי העם היה רואה בזה פגם בקדושת הנבואה.

חיל שרי נקע - כח שרש מעין, שצ׳רלס קוראו „כח עין עקר״ וחושבו לשבוש של „יין הרקח״, נראה שהוא „לשד (-כח) שרש יין״ - מעין במקום יין, ואף בארמית טעות זו מתבארת: „יינא״ התחלף ב„עינא״. בצט, ו: השנוי בין טֶרטוּלְיַן „quod in diem Sanguinis perditionis Poenitentia parata est“ והכושית: „לעלת דמ דאִיַהֲדָא תַּדְלַוַת״, מקורו בהמובן הכפול של „טֶרֶפוֹ היוני: תשובה ומנוס. במקור היה כתוב: „חטא נכון ליום דם א ב ד מ נ ו ס (ממנו). אין כאן צורך לשבש אֵיד לַעַד. ההוכחה היחידה שיש לה ערך היא זו של הלוי בקא, ד: מלכים — מלחים. יש להוסיף עליה: צג, ט: ירבו מעשיהם — „יפרצו מעשיהם״ (יהיו פרוצים); ק, ד: במאכל - בתוך (החטאים); בקב, ב אין הכרע: אפשר שדקק מדר (-בני האדמה) צריך להיות בני האדם, או שיש כאן ערבוב בארמית בין דרי ארעא ודארי ארעא; קב, ד: ירדו ביגון שאולה (רמז לבראשית); קג, ה: בחטאם ימותו.

ראיה למקור ארמי נמצאה בצו, ו: תַסְתַיוּ. מַיַ=„תשתו מים״, מה שאינו מובן, כי למה ישחר למוסר אזן „שותי מים?״ אפשר שטעה המתרגם בין שתין דָמִין לשתי דְמִין. גם בצח, טו מתבאר השנוי שבין הנוסחות: „ירשעו בֻרַע״ ו„לא ישכחו כסל״ בקריאה מוטעה של ל„אינשי בישתא״: המלה הראשונה נקראה כשתי מלים „לא ינשי בישתא״. קשה להוציא משפט ברור על הלשון המקורית של „צואת״ חנוך (צא— קח), כי השנויים והשבושים אפשר שחלו בטופס הכושי, ולא בארמית מקורם. לדעתי החליף המתרגם בצו, ו כְּרֵינֵי (-באר) בכרונוס (-עת): „שותי מים מכל באר״ שבמקור העברי נשתרבבו ל„שותי מים בכל עת״ ביונית. המחבר מיסר את החוצבים בורות נשברים ומתרחקים מ„באר מים חיים״. בצח, טו: ניכר שהמתרגם טעה בין רַע לרֵע ובמקור היה כתוב: „וירשיעו ברָע״.

על יסוד האמור יש להוציא מסקנה, שהספר נתחבר בעברית, חוץ מחלק ה„חלומות״ (פג — צ) שהיה לו מקור ארמי (חקוי של דניאל ז׳). אבל גם חלק זה, בהספחו אל הספר ע״י העורך, חזר ותורגם לעברית. תרגום יוני היה לכל הספר, גם ל„המשלים״, והוא. ששמש יסוד להתרגום הכושי. המחברים חקו את סגנון כה״ק, ביחוד את הסגנון הנבואי, וב„חלומות״ חקה את החלום של דניאל ז׳ גם בתכנו („החיות הרעות״ המציקות לישראל) וגם בלשונו.

בקורת ספרים

כנוס הפיוט
„אוצר השירה והפיוט"
לרבי ישראל דאווידזאן.

אין לך מקום בספרות ישראל, שבו ישתקפו ועזועי הנפש של עם ישראל באופן בולט כל־כך: — יסוריו, אנחותיו, תקותו לעתיד ויגונו על צרות העבר — כמו בשירה והפיוט העברי. עריגות האומה והלך נפשה מצאו את בטוים האמתי בתפילה ובתחינה. מתוכן יעלה לאזנינו הד כמה דורות ואנחות תקופות שונות, שמחת הפרט וחדות הקהל, יגון היחיד וצער הרבים. אין לך דבר קטן או גדול בחיי האומה שלא השאיר לנו הד ועד בשיר בתפילה. כלל ידוע הוא, שמאז ומעולם היה השיר ההיסטוריון המזמר או המקונן בחיי כל עם ועם.

בתוך חיים אלו חדר לו הפרופ. ישראל דאווידזאן, אסף וכנס את השירים ופיוטים, תפלות וזמרות שמצאו להם מקום קבוע או ארעי באוצר ישראל. הוא זיכה אותנו בארבעת כרכי „אוצר השירה והפיוט", אוצר מלא של כל נכסי הפיוט, הפזורים בנחלת ספרותנו העברית העשירה. כשהתחיל בעבודתו זו — בשנת תרע"ד — משך הפרופ. דאווידזאן את עצמו מהעולם הכללי ומשאון החיים. „בה בשנה שהעולם כלו נזדעזע מרעם המלחמה וכל קריה ועיר רעשה לקול מחנות צבאותיה וחייליה, התרחקתי אני משאון החיים, ונכנסתי אל תוך האולם הגדול — העבר שלנו. מחוץ שכלה חרב ומכל עברים נשמע קול ענות גבורה וקול ענות חלושה. ואני מתהלך באולם הזה לארכו ולרחבו, בודק בכל פנה יזוית, וחופש כל חדר וקיטונית. ובשעה שבני אדם לאלפים ולרבבות חגרו איש חרבו על ירכו ללחום איש באחיו, ישבתי אני ועשיתי ציונים לנפשות גבורנו מימי קדם" (על פתחי האוצר, כרך א׳).

בו באולם הגדול — העבר שלנו — ישב לו הפרופ. דאווידזאן ובשקידה רבה ובדיקנות עצומה ציין ציונים ורשם רשימות של שירים ופיוטים וסדר אותם בסדר נאה ויפה ובהוספות הערות ובאורים והכניסם ל„אוצר השירה והפיוט מזמן חתימת כתבי־הקידש עד ראשית תקופת ההשכלה". רשימה זו היא ארוכה ואין כמוה בכל ספרותנו. ארבעת הכרכים כוללים ביחד אלפים עמוד ובהם נרשמים מספר רב וגדול העולה לשלשים וחמשה אלף „התחלות" או „שורות ראשונות" של חרוזים ישרים, פזמונים ופיוטים, תפלות ותחינות וכדומה, שנכתבו עברית מזמן חתימת כתבי הקדש עד ראשית ימי תקופת ההשכלה בישראל בארצות המערב. ואמנם בזריזות ובשקידה רבה רשם הפרופיסור דאווידזאן רשימות של דברי זמר וחרוז, אבל רשימותיו אינן יבשות. לכל ערך וערך הוסיף הערה מדעית, המפיצה אור ודעת על השיר ועל מחברו, זמן ומקום חבורו וידיעות ביבליוגרפיות על המקורות השונים, שבהם נדון עליו. בהערות אלו אחז הד"ר דאווידזאן בדרך קצרה וישרה, כי לו בחר בדרך מפרשים מרחיבים ומאריכים היו הערותיו עולות למאמרים ארוכים וכמה מהן לספרים שלמים. וכולן כתובות בטוב טעם ובסגנון יפה מדויק ,מלוטש וכל הערה והערה היא בבחינת „מועט מחזיק את המרובה", מלאה וגדושה בידיעות חשובות בנוגע למחברים ולמדפיסים וכתבי־יד. ולפעמים מוצאים אנו באותן ההערות אור חדש אפילו על פיוטים ותפלות ידועים ומקובלים מכבר בפי כל. בין הערכים השונים ב„אוצר" ישנם כאלו, שבהם מציין הד"ר דאווידזאן דעת חכמי ישראל על העינינים הנוגעים להם וכמובן מוכרח היה לפעמים להאריך מעט את דבריו, מפני שמצא צורך לברר איזה ספק או חלוקי דעות והשתדל להכריע ביניהם. וכמובן ע"י זה הקיל את המחקר בהם.

„אוצר השירה והפיוט" לר׳ ישראל דאווידזאן הוא אחד המפעלים הכי חשובים בספרות ישראל — מפעל ספרותי ומדעי כביר מאד, שישמש

עזר לכל חוקר בשירה העברית והתפתחותה. כשסדר את החומר הרב שלו אחז הפרופיסור דאווידזאן בשיטה מסוימת, הידועה לכל חוקרי שירה ופיוט אצל כל אומות העולם. אוצרו של ד"ר דאווידזאן הוא מעין „מפתח" לכל השירים והפיוטים העברים הנדפסים והנרשמים בספרים, מאספים וקובצים שונים. שיטה זו הוא לסמן כל שיר ושיר על פי „דבור המתחיל" או „השורה הראשונה" ולהראות על המקום שבו מופיע השיר או הפיוט בפעם הראשונה. בשיטה זו דן הפרופ. דאווידזאן כמעט על כל עבודת השירה והפיוט בישראל.

כאמור, נחלק „אוצרו" של הפרופיסור ישראל דאווידזאן לארבעה כרכים. בשלושת הכרכים הראשונים, שהופיעו בשנות תרפ"ה — תרצ"א נרשמו השירים והפיוטים, התפלות והברכות, המפוזרים בכל ספרות ישראל העברית ע"פ סדר האלף־בית — מאלף עד תיו. בכרך הרביעי והאחרון שיצא לאור בשנת תרצ"ג הוסיף המחבר מלואים והשלמות לכל הערכים, שנכללו בשלושת הכרכים הראשונים ובהם רשימות וידיעות, שנעלמו מעינו, או שנודעו לעולם אחרי צאת שלושת הכרכים הראשונים ממכבש הדפוס. גם הביא כמה תקונים ושנויים בהערות ובידיעות המדעיות והביבליוגרפיות, שהביא בכרכים הראשונים. מענין הוא שבעבודתו לא הסתפק לו הד"ר דאווידזאן ברשמי רשומות ומסמן סימנים בלבד, אלא עשה את „אוצרו" כלי מחזיק ברכה מרובה מכמה צדדים ושונים בטיבם. בכרך הרביעי נמצא גם „לוח הפייטנים ורשימת פיוטיהם" — עבודה חשובה כשהיא לעצמה, שתהא לתועלת לחקירת השירה והפיוט העברי. בעזרת לוח זה אפשר לערך כמותם של שירי כל משורר שיצירותיו נרשמות בערכי „האוצר". ברשימה זו אנו פוגעים בשמותיהם של כל משוררי ישראל ופייטניו, שחיו ושפעלו במשך שנות גלותנו הארוכות. ומענין הוא, שמספרם עולה לערך לאלפים. אין מהצורך לבאר שלא לכל אחד מהם היה כשרון פיוטי או טעם ספרותי. רבים מהם היו חורזי חרוזים ולא יותר, בכל זאת נראה, שכולם מצאו לשירתם קוראים. מכיון, שמגמתו של ה„אוצר" היא לא בקורת אלא כינוס, התעסק מחברו ומסדרו ברשימת כל שיר ופיוט וכל חרוז וזמר. וכמעט שלא שם לב לערכם השירי והספרותי. מטעם זה ניכר, שלמספר רב מהשירים, שמצאו את זכרונם ב„אוצר" זה אין ערך ספרותי, אבל יש להם חשיבות היסטורית וביבליוגרפית. לפעמים יש ערך מיוחד לשיר מפני שמחברו רכש לו מקום מסוים בספרות ישראל או בתולדות עמנו, או מפני שאיזה מאורע היסטורי גרם לו למחבר לשיר את שירו או לקונן את קינתו. וידוע הוא, שהפרופיסור דאווידזאן מצטיין תמיד בזהירות מדעית ומכיר את הערך הביבליוגרפי של כל דבר ספרותי או מדעי, שהוא דן בו. ולכן אין כל פלא, שבלוח הפיטנים נמצאים שמות של אנשים, שנסו את כחם בדברי שיר ופיוט מבלי שזכו לכתר השירה. בין אלה ישנם מספר הגון של מחברים, שיצאו להם מוניטין בתור בעלי הלכה ופוסקים ומחברי ספרי מוסר ודברי הימים וכיוצא באלה. למפתח העינינים שהוסיף הפרופ. דאווידזאן ל„אוצרו" יש גם כן ערך שמושי חשוב. חבל, שצמצם את רשימת העינינים שבמפתח. מספרם עולה לעשרים ושמונה, אבל אין כל ספק שאפשר לחלק את רשימת העינינים למספר יותר גדול מזה. כמובן שמפעל ספרותי כה חשוב כ„אוצר השירה והפיוט" לקוי הוא גם בחסר כמו ביתר, וחכמים ומבקרים אחדים דנו כבר בזה. ראוי להזכיר שהמחבר הנכבד בעצמו, בהקדמתו לכרך הרביעי מביא דברי התנצלות בגלל השמטות ולקויים בחסר ויתר. קשה להבין את גדל העבודה, שהשקעה ב„אוצר" זה, שהוא פרי שקידה ענקית, עבודה מתמדת ושקדנות עקשנית. ידוע הוא שעבודה כבירה ורבת ערך עבד בו הפרופיסור דאווידזאן ובתכונה סדרנית עלה בידו לרשום מספר כה רב ועצום של פיוטים ושירים וכל אחר מהם הציג ב„אוצרו" במקומו הנכון והראוי לו. ואם ע"פ מקרה בלתי ידוע לא הכניס ב„אוצר" מספר מצומצם מאד של שירים בלתי נודעים יסלחו לו הקוראים והחכמים חוקרי שירת ישראל שישתמש בספר זה.

פרופיסור ישראל דאווידזאן נחשב היום ל„ראש המדברים" בכל מקום בנוגע לדברי שירת ישראל. הוא החוקר היותר חשוב והיותר פורה בשדה חקירת השירה העברית. מדע השירה העברית וחקר תולדותיה נתעשרו הרבה ע"י עבודתו החשובה והרבה. במשך שנות עבודתו בשדה ספרות ישראל עלה בידו להעשיר את חכמת ישראל במספר גדול של חקירות חשובות בספרות ישראל מימי הבינים ביחוד ספרות השירה בישראל וכולם, מלבד ספרים

אחדים, מפוזרים בכמה כתבי עת ומאספים וקובצים מדעיים שונים. ביניהם ישנן תגלויות שונות שהביא מסתרי הגניזה וממקורות אחרים. ומעלה יתרה לו: בתור מלומד וסופר משתמש הפרופ. דאווידזאן בסגנון יפה וצח, ובהרצאת שאלות סבוכות וקשות במדע ובספרות יש לו חן-לשון ובהירות נאה, וכשאדם כמוהו מביא לידי גמר ספר ענקי וחשוב כמו „אוצר השירה והפיוט" מוכרחים אנו להביט על זה כעל מאורע חשוב בהתפתחות החקירה והמדע בישראל. עם ספר זה מתחילה תקופה חדשה בחקירה המדעית בשדה שירת ישראל.

הצעדים הראשונים בתקופה זו נעשו כבר ע"י אחרים, כלומר ע"י אותם החכמים, שעמדו בראש התנועה להכניס את הרוח המדעי והחקירה הבקרתית בספרות ישראל. זאב וואולף היידענהיים, אליעזר לאנדסהוטה, שמואל דוד לוצאטו, שניאור זכס אברהם גיגר, יהודה-ליב דוקעס, יום טוב ליפמן צונץ ואחרים עסקו בחקירת השירה והפיוט העברי צונץ, הארי שבחבורה עשה יותר מכולם. הוא נסה ג"כ לאסף ולסדר חומר עשיר בנוגע לחקר השירה והפיוט העברי, ולמפעלו עדיין יש ערך מדעי ושמושי. הוא אמנם היה מלומד מקפיד ועבד בשקידה כבירה, אלא בימיו לא נגלו עדיין מצפוני הגניזה ואפילו הרבה מקורים נדפסים נעלמו מעיניו. בשעה שצונץ בשקידה כבירה ובעבודה מתמדת הצליח להוציא ממקורות רבים כששת אלפים שירים ופיוטים נגלו לפרופ. דאווידזאן שלשים וחמשה אלף שיר. בכמות ובאיכות עולה עבודתו של דאווידזאן על עבודת אלה שקדמו לו. באופן כזה אנו מוצאים שבעת שצונץ וחבריו היו עסוקים רק בשירה ובפיוט הדתי ולשירי חול לא שמו לב, הרי טפל הפרופיסור דאווידזאן בכולם. בצדק יאמר הד"ר דאווידזאן על שירי-חול „על חוליא גדולה כזו בשלשלת ספרותנו אי אפשר לדלוג". ובכל זאת מוצאים אנו שבנוגע לשירי קודש, כלומר לדברי פיוט ותפלה — ולהם, כנראה אין גבול או סוף — כינס הד"ר דאווידזאן את כל מה שנודעו לו ממקורות שונים עד שנת תרצ"ב, בה בשנה „שהאוצר" הענקי שלו בא לידי גמר. כל רנה ותפלה, כל תחנה ובקשה שריח שירי או פיוטי נודף ממנה נרשמה ב„אוצר". לא כן בנוגע לשירי חול, מהם הכניס הפרופ. דאווידזאן ל„אוצרו" רק את אותם השירים, שיצאו מידי משוררים שקמו קודם תקופת ההשכלה בישראל.

חבל שאחרי גמר עבודת האוסף והקבוץ של החומר העשיר שנכנס בארבעת כרכי ה„אוצר" חזר מדעתו לצרף ל„אוצרו" מבוא כולל תולדות התפתחות השירה והפיוט, חוקי השיר והמליצה, חקר לשון הפיוט, מבטאים מלאכותיים של הפיוט והחקירה ע"ד המנהגים השונים בדברי שיר ופיוט, ועוד.

מי יתן ויהא בידו להביא גם את הברכה השלמה הזאת להיכל ספרותנו — אותו ה„מבוא" לשירה העברית, שקוינו אליו מכבר.

„אוצר השירה והפיוט" זהו אמנם שם נאה ויפה לספר שמושי חשוב. כי אמנם הוא אוצר מלא, כלי מחזיק מרובה.

יהושע בלוך

Targum Jonathan to the Prophets

By

PINKHOS CHURGIN

Price $2.50

Yale University Press, New Haven, Conn. U. S. A.

חורב

מאסף לחקר בתולדות ישראל וספרותו

מופיע פעמים בשנה

מחיר החתימה לשנה 2.50 דולר

בכל עניני המערכת לפנות אל

P. Churgin, 186 St. & Amsterdam Ave.

New York, N. Y. U. S. A.

HOREB

A SEMI—ANNUAL JOURNAL DEVOTED TO RESEARCH IN JEWISH HISTORY AND LITERATURE

Vol. II October 1935 Numder 2

PINKHOS CHURGIN
EDITOR

Published by the BENJAMIN HURWITZ Foundation at the Teachers Institute of the Yeshiva College
Amsterdam Ave. and W. 186th Street
New york N.Y.

Printed in Palestine